МУШЬНИ ЛАШӘРИА

АШАЕҬӘА

Апоема

Аҧснытәи аҳәынҭқарратә шәҟәтыжьырҭа
Ашәҟәтыжьырҭатә ѳны «Звонница–МГ»
Аҟәа — Москва
2018

УДК 821
ББК 84(5Абх)6-44
Л 47

г/р 978-5-166-26-06018

Аредактор Арда Ашәба
Асахьаҭыхѡы Баҭал Џьапуа

Апоема рызкуп ауаѡҵсы гәыцкьа-ҵсыцкьала иҟазаара, идоуҳа ҳарак, Ҳазшаз ҳамҭас иҳаиҭаз аҵстазаара ахъызаара, агәыбылра, абзиабара рыбзырзы. Акыр ихьааганы ирзаатҭылоуп ауаѡытәыѡса жәытә-натә аахыстәи имѡа иацу амаџьанарақәа, ублаҷ имаауа ахымѡаҵгашьақәа. Иналкаау атҵын рымоуп Аҵсны атоурых, Иаса Қьырса диаанзатәи ҳауаажәлар рдин, рӡас-рқьабз, Аҵсынра ақъырсианмѡа.

Аѡымҭа аидеиатә ӡакы, ауасхыр Аԥшьаѡыра ишаҟәгоугьы, апоет хыԥакыс имам ажәеинраалала абиблиатә сиужет аиҭаҳәара. Араҟа имѡаԥысуа ахҭысқәа зегь аѡымҭа алирикатә фырхаӡа, автор иҵстазаара, ҭаха изымҭо азӡаарақәа ирымадоуп иҳәатәи игәхьааи иртәны.

Цәыргашьас, форма хадас иамоуп апоет иҵси иареи реицәажәара, рыҵсеицныҟәара, есааиратәи урҭ рмонолог, реицзаара, реиҭеира.

Араҟа аҵсуа ԥхьаѡ раԥхьаза акәны инартбааны изаатуеит адинтә поезиа, Анцәа Иажәа, аханатә ҳажәлар злахәу ақъырсиантә дунеи.

Жәаѡа-хы рыла ишьақәгылоу «Ашаеӡәа» — иҽыцу, ууанза иҳәамыз ажәоуп аҵсуа поезиа аҿиарамѡаҿ, ҳлитература аизҳа-зыгьараҿ, Адгьыл Пшьа ахаҿра аӡараҿы. Автор зызбахә имоу Ашаеӡәагь — ари есышьыжь ицәырӡуа, игыло лашарбагам, Иаса Қьырса Иира иазку гәыргьаҿҳәашоуп, Анцәеи ауаѡҵси еимаздо Вифлеем иахалашаз еӡәоуп.

Артқәа ртәы акыр инартбааны ирзаатҭылоуп араҟа апоема иацны акьыԥхь збо ҳашәҟәыѡѡцәеи хӡарауааи ргәаанагараҿ.

Автор иахьтә

Еицырдыруа ҳашәҟәыѡѡык игәалашәарақәа рҽы иазгәеитон ауаѡԥсы хынѡажәа шықәса данырҭыслак ихы ларҟәны аныҟәара ҭигоит, «адгьыл афѡы» икуеит ҳәа…

Ус иҟоуп ашықәсҟәа рымч, ҳԥызшәо ари аԥсҭазаара, ауаѡԥс иҽҳәара, иаҵьал ирызку ахәыцрақәа. Итҵабыргны, ҳақәрахь ҳнаскьацыԥхьаҙа, аҙә «адгьыл афѡы» икуа далагоит, даҽеаҙәы ажәѡан хәыцырҭас иауеит.

Иахьатәи сықәра сазааигәахацыԥхьаҙа еиҳа-еиҳа гәхьаас исоуа иалагеит абра, абри адгьыл аҽы сшыҟаз атәык зҳәо ҭыхәтәажәак аѡра, ихәыҷы, иду епикатә ѡымҭак апҵара, изыѡхьоу акы-ѡба ирыцҵаны, анарцә ахь исыццо ажәаны.

Иалысхышаз сҳәатәқәа, сгәы ззыбылуаз атемақәа ԥшьбахәба ирхыҳәҳәеит, акыраамҭагь ҷьара сзазиааиуамызт. Ус, маҷ-маҷ, урҭ зегь «Ашаеҵәаҽ» еизыкәкәо иалагеит, абраҟа ҳаибаԥшааит, ани ҷеи реиԥш абра ҳаилатҵәеит…

Апоема сыѡуан ԥшьынѡажәа шықәса санрықәлоз, «зхы зтәу» ауаѡԥсы абас аиԥш иҟоу аидара данавсшаз аамҭазы. Аха сытҟәаны сызмаз, исхьааз, шә-напык сымазаргьы убри иазыскырц исыԥхьон, снанарҳәуан, саанарҳәуан, сымчсылшара еизнагон, сгәы-сыԥсы сразҵаауан, срацәажәон…

Иалҵыз иалымҵыз аԥхьаѡ ибарҭоуп.

Иххаҙа иаку ацәашьы анҽыцәаауа, амч зегь ааизганы аԥырқьхәа лашарак аунашьҭуеит, акәша-мыкәша ырлашаны. Усҟан, уи иазыԥшуа ауаѡԥсы, иҽыцәааз уи алашара

наҙаҙатцәҟьа ишпаҽыцәаари ҳәа гәыҕрак изынхоит, ѡапҳьа иххаҙа иакырц шалшо агәра ганы.

Сгәалашәара иалымтцуа ианхеит санқәыпшыз зны, 60-ҟа шықәса рапхьа, Пушкин ихьҙ зху Москватәи амузеи, Мысра иазку азал аҽы избаз ѡыцьа аныхапааѡцәа рсахьак, рыстатуеткак. Гыларала уи ҙакы, ҙаки бжаки еиҳамызт. Иапҵан ԥшьбаҟа-хәбаҟа нызқь шықәса рапхьа. Ажәытә скульптор урҭ злааирԥшуаз ала еивагыла инеиуа аныхапааѡцәа, абар, абар рымѡа нҵәоит. Аѡыцьагь рарҕьашьапқәа тышак ихықәгылоуп, ицәыртцша лашьцарак иалагылоуп. Иапызтцаз аҟаза аргама, лапшҽапшы иаҳирбоит ауаѡытәыѡса иаамҭа акьаҽратә, ҿҳәарала адгьыл иқәзааратә.

Акырынтә ари амузеи сатаахьеит, снеицыпхьаҙа уаҟа ицәыргақәтцоу, шеишықәс ирхаану ԥсы зхам амумиа ѡанҵхьқәа сырзаатгыланы урҭ ахьгылоу сҽынасхоит, даргь уаҟа ишгылац игылоуп. Даҽеа шьаҽак ааҟартцар — лашьцарак иагоит, ари адунеи иахымыз шьоук ракәхоит…

Иаса Қьырса абри алашьцара лашареитәит, апсра даиааит.

2017 ш.

МУШЬНИ ЛАШӘРИА

АШАЕҬӘА

АДӘЫҚӘЛАРА

Ҳқытаҿ са санмаҷыз, хәылпҧазы,
Ԥсыжрак ашьҭахь, ианеимпуаз хаз-хазы,
Лахьеиқәрак сҭааит, азҭаарақәа рҭысы,
Сықәра иатәымыз, изааз уажәазы.

Изакәи ацәеижь? Изакәи аҧсы?
Еимадоу ма иҟоу хаз-хазы?
Иабацо аҧсы? Иамоузеи мҩасы?
Изкапанда уи капангак ала?
Иузкуам-иузышьҭуам унапала,
Убла иабом!.. Иухоума иара аамҭала?..

Аҧсаатә, аҧстәы, атԥиаақәагь хазы
Ирхоума убарҭгьы ҳара ҳаиҧш аҧсы?

Ирдыруама урҭ аҧсра захьӡу?
Аханатә зегь рзыҳәа иаҧу?
Мап, мап, ахдырра иатәоуп ауаҩҧсы —
Анцәа иҳамҭак акәны ишьаразы.
Ауаҩҧс иоуп абас аиҧш заҭәашьоу,
Анцәа исахьа зсахьаны ишоу.

Аха ҳзишеи? ҳаззықәузеи адәы?
Иахьагьы сарҭынчуам абри атәы!..

***

«Ипҧсы ихытцит…». Иабацеи мшәа ипҧсы,
Ҳгәыла анышә данаҳҭа хәылпҧазы?
«упҧсы ухысхып», «итысхып уа упҧсы» —
Абас рҳәон, ирҳәоит ус иахьагьы.

Исгәалашәоит аханатә ҽакгьы:
«Сыпҧсы уагәзы!» — сан лахьтә исаҳаит,
Лыхәда атцаҽ акәын… исызҳаит
Сшагәзуаз аҭыѡратцәкьа, инҭкааны,
Ларгьы убас — сыпҧс ахаара пҧшааны!..

Сылхагылан даныпҧсуаз аҽены,
Деиқәыскуан са снапала лцәарҭакны…

Шықәс ѡынѡажәа сыртысхьан усҟан, ааи,
Ишыстцәахуазгьы, акала сгәы лҭыпҧсааит:
Избоит дшыпҧсуа, сызлыхәазом акгьы,
Сылҽапҧшуеит дытқаатцәкьа иаҳагьы:

Атыѡ амра шахапҧо хәта-хәта,
Ишызытуа иаҽыкәыршо аҭта-тта,
Зны абжа амх, егьи абжагьы — лассы,
Илашьцо-илашьцо, ишахысуа иласы:
Убас лхы-лҽы еицакуан, исцәагон,
Ѡеижьрак, цәышрак ахапҧон…

Ус-ус амра атцәахит атыѡ!..
Уажәшьҭа аргама исанаҳәон сыхшыѡ
Уи уаҳа дшыҟам, ишылхытц лыҧсы —
Сыҧс ахәҭа, зны са сзыгәӡуаз лыҧсы…
Атыѡ ццакуеит, амра ннажьт лассы…
Ицәыртцлашт уи есааира, аҽҳәаразы,
Аха уаҳа иҭалом сан лыҧсы.

Илымҟәытцабылуан илкыз ацәашьы
Лымѡа ырлашо!.. Игомызт шьҭа лыбжьы…

Аха гәыграк ацәаара сахьыҧшуан,
Лыхьӡала ацәацәашьқәа ҳбылуан…

Лааӡаб аргаман зегь ҳзы,
Ҭаацәак зааӡаз, ибгаз аѡнаҭазы,
Агәра згон ишымыҧсуаз лыҧсы!..
Уи лыҧсы — сара сыҧс ахәҭа,
Еибаҧшаауеит ҧхьаҟа урҭ еиҭа…

***

Аҧсы, аҧсы! — зегьы ирыцкуп иара,
Уи еиҳау акрыҟоума цьара?
Адунеи зегь атцкыс ихадоуп аҧсы,
Адунеи ҭацәуп — ианаҧым аҧсы:
Лашьцароуп дгьыли жәѡани ирхатәа…
Уи ҭамхарц ауп Аҧсҽыхѡы ишьа зкаҭәа!..

Сааʒабгьы шьҭа ихыжжуа иҭәуп,
Саамҭагь наскьеит, ихәылпҧазуп.
Акалашәа иуныруеит, уеимдауа,
Хәылпҧазтәи асаркьалбжь игауа.

Ацәеижь акәзар — ишаапҧсац иаапҧсоит,
Икарахоит… анышә аʒа еимапҧсоит,
Анышә иахылҵит, анышә млашь иагоит.

Ахәаҷа-маҷа ирчысуп, урҭ иртәуп,
Реишәа ҕарым, есааирагь иазыпҧшуп:
Иапҧшәымоуп уаҟа, ачеиҵьыка картҵәо…
Ҳазну амҩахәасҭа анынтҵәо
Мҩак апҧшаауеит, ианылауеит упҧсы,
Ахара иупҧхьоит хәылпҧазы…

***

Умаашьан, о, суҳәоит, са сыпҧсы,
Имҩасит ашықәсқәа лассы —
Сықәра — уқәроуп, уиит ианараз зны,
Иантҵаауаз аҕьеҩҳәа ҵхагәаны.

Иухьʒеит аҵаа, са сыпҧсы,
Агара ушгараз. Еимаҩуазаап асы,
Ирҳәоит, ауыха икаҳаит шьамханы.

Ҳҷынаҳхеит маҷ-маҷ, мҩакы ҳанны…

Усуран иҷызхуаз сгәы-сыпҧсы,
Анцәа сишеит, сапҧитцеит уи азы…

Сҩызцәа срыла снеиуан, саашьауамызт,
Абиҧарак среиуан, сгәаҳәа еиҧхьбауамызт!..

Насыҧ сыман енагь са сусурааи,
Уи сагеит, сымҭанарсит заа!..

Ак иаҿым деиламгаʒои, ишәҳәа,
Садҳәалан аханатә сцәаҳәа! —
Сыхәылпҧазгьы убри ала ишьаҳауп,
Сеиуа ннажьуеит — насыҧуп иреиҳау!

Умаашьан, о, суҳәоит, са сыҧсы,
Иахьанʒагьы икажьуп уи асы!..

Аашьаҩ — деилахоуп енагь,
Уаҭәы ҳәа уеиҳәоит — изыхирҟьалак...

Уаҭәынʒа иҧштәума? Иццактәуп иахьа,
Схы арпашәит иқәҳаз ашәаҟьа!..

Уаала сыҧсы, ҳамҩа — ҳус иатәуп,
Аус ахьҳаҧхьаз ашҟа иццактәуп...
Сдәықәлоит, амҩа сымоуп шьыжьнатцы,
Аус есааира иахәышәтәуан сыҧсы!..

***

Сыҧсы, сыҧсы, сцәеижь уахадоуп,
Уи абла ҭар, уи ателескоп!..
(Уи ада абсерваториа башоуп)
Сцәеижь азыҳәа сыҧсы — шаеҵә шашоуп!

Исыздырам ҧхьаҟа иҟалаша,
Зны-зынлагь сынҭаҧшлоит атыша!..

Адунеи лагоит, аполитикцәа еиқәпҧоит,
(Аҩыстаа иусқәа наигʒоит...)
Егьагым, быжьрабыжьцәа иргоит...

Адунеи ҭахаргьы, иҭахом апҧсы,
Ашаеҵәа кыдзаауеит бзанҵы!..

Иʒбан убас — адунеи шахаанʒа,
Амшеикәшара — аамҭа — апҧҵахаанʒа!..

***

Ҳцәеижь еижьагоуп, исабахоит уаӡәы,
Уи ала иҭызқәа ҩеигоит даҽаазәы! —
Абас иҳәоит аҟәыҷа ду Хаиам[1],
Иҟоу ауп, иихәаз — газарам!..

Ажәытәтәи аҩныргылаҩ ауасхыр
Ус анитҵон (сагьархәыцит кыр:
Саниеит музеик аҟны иара —
Ирыҧшааит археологцәа цьара.):

«Ушьҭахьгьы — ҽа ргылаԝык дауеит!..»

Аргылаԝ ҽыц! Ари угәаҧхар ауеит,
Уасиатк иаԝызоуп, ауасиат нагӡа:
Уара ууасхыргьы урҭ ажәақәа рынтӡа!..

Ианыстҵалон ус иара саргьы,
Иҟастҵоит уи гәахәас иаҳагьы:
Сышьҭахь иааиуа сажәа сымидарцаз,
Суасхыри иуасхыри еимадахарцаз!..

***

Уҳәамҭақәа пҫра рыцәым, Екклесиаст[2],
Аҽаҧыцуаԝ, иануҵаз сымҭанарст,
Уажәа — азқьышықәсқәа иргәылст,
Абасала ихацуркит ууаз:

— Иҟац ыҟоуп, иҽыцу акгьы аҧым,
Ҳалаҧшуеит ахаан ҧсахра зқәым:

Амра гылоит, иԝеиуеит, иҭашәоит,
Ауаа ишуеит, абиҧарала иҽиоит,
Иҧсуеит, имԝасуеит, ртҭыҧан шьоук ааскьоит,
Адгьыл акәзар — шеишықәса иапҳуп,
Ҳҧеиҧш еилкааун: иаҳзыҧшыц ҳзыҧшуп...

Аҧша хага цәырҟьоит, иццакуеит,
Ишьҭрақәлоит, ашьапы ахьакыз иаауеит...
Азиасқәа еибарсны амшын иазцоит,
Амшын ртҭәышьа амам, дара еикәшоит...

Адунеи аҽеитԥакра атԥахым,
Иҟац ыҟоуп, иҿыцу акгьы аҧшым…

Ари ҿыцуп ззырҳәо — иацы иаҧын,
Егьыртԥ рхаан иҟан, рымш иатәын…

Ауаа хандеиуеит, икартԥәоит аҧхзаша,
Рхы дыргәаҟуеит уртԥ амала баша!..
Иаанхозеи? Акымзара акы,
Имцурашоуп ауаҩытәыҩса игәтԥыкы!

Ҟыба-зыбароуп, гәжәажәароуп дызлоу,
Цәыхцәыфароуп иаҧу ауразоуроу,
Далӡрангьы дыҟазам, мамоу,
Ҟыба-зыбароуп, гәатԥеироуп уи изшоу!..

Ддәықәуп тәашьак имамкәа, дхыс-хысуа,
Акыр иаҧсоума — ишуа, иихыс-хысуа?..
Акыр иаҧсоума инымӡәауа иусҟәа
Аҧсра аҿаҧхьа? Итԥацәуп, исабоуп,
Аҧсра заӡәык ауп араҟа ишәагазагоу!
Аха данышәом, ақәҧара даҿуп,
Амра аӡаҟа мшы ҧхарак итԥахуп,
Амра аӡаҟа —
Аҧстԥазаара аҧуп!..

…Аҳас саман стәыла Израил,
Исырҳаит ӡҩа змазам амал…

Аха ус, санрызхәыц зегьы,
Избеит ишбашаз, ишаҧсам акгьы!..

Иарбану, нас, ҳамԥаҷ ихадоу,
Хра злан иҟоу?
Аҧыжәара зыхәтҵоу?—

Иҳақәитҵу иашьапкра, изхьра,
Иажәа ацныҟәара, азгәышьра,
Изыҧсахша ҽак аҧым ара!..

Уи ҳазлаҟоу идыруеит аханатә,
Ҳаг-ҳабза илаҧшаҷ иазгәатҵоуп,
Итаацәа ҳауп, азәазәала ҳаибартҵоуп —
Збаԥысгьы дҳамоуп! —

Абас ихиркәшоит Ауазҳәаԥ Екклесиаст,
Аҷаҧыцуаԥ, итцабырг сымцанарст.
Уи аанхеит, ихаҵа дымԥаст,
Анцәа иоуп иажәаҷ ихадоу!..

Иуаҳауеит артқәа, са сыҧсы,
Иугәаларшәа зҷаазхаз асы?..
Ҳарҟьалама иалаҳхыз мԥасы?
Ҳаицрымшәо ҳандәықәлоз шырҧазы?..

Ҳцалар акәын, ҳааҙаб баны,
Абзиабареи аҧхҙашеи еилатәаны,
Ҳцалар акәын — ҳцьарымԥа ҳанны!..

***

Издырам ауаѽытәыѽса изыҧшу,
Еиҕьзар акәхап ус аиҧш ахьаҧу…

Ацәқәырҧақәа ирылтцәрарауа аҧсыз
Иалашәозма ус аиҧш уи аҧхыз:
Азатцаҷтәи акаҭ ианташәа,
Азнык азы иабеит иара умашәа!..
Гәѽарак амазамызт уи иҧхьан,
Ладеи-ѽадеи қьафла изсахьан!..

Узбарҭам акаҭ! Азсара саҷуп,
Азатцаќа уҽзаны усзыҧшуп!..

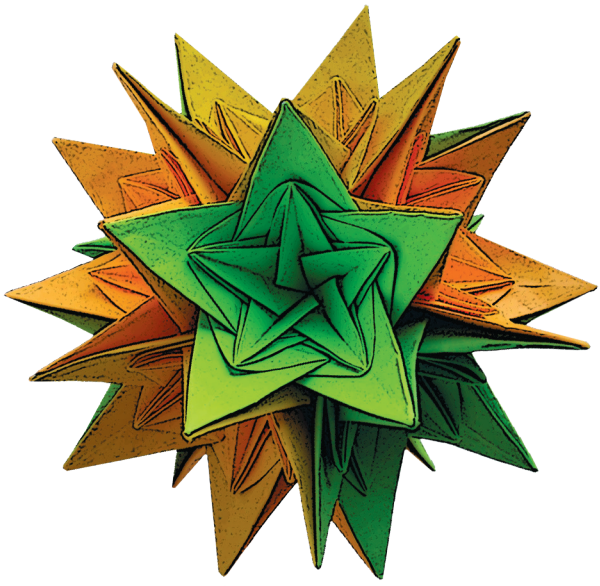

I

АҦСНЫҠӘА

Мшынла зны, ҳауала — ҽазны,
Хынҳәышьа змам адәыҷба лас ҭаны
Сыҟәуп амҩа, ҧхыʒлагь иара убас,
Аҧхыʒымҩагь — лабҽаба ацынхәрас!..

Сдәыҟәлеит, снеиуеит, бзиала сҳәаʒом,
Изасҳәаша рышҟагь сыццакʒом:
Исышьҭалар ҳәа сшәоит сара сахьцо!..

Изгаʒом уахь сцәеижьгьы рҳәазо,
Икаҧсеит, ихеит, ааи, ишхара,
Иаҧсам уи арҽыцра, арххара!..

Уажәшьҭа уаҳа сышьҭахьҟа схынҳәʒом,
Сыззыхынҳәуа, сзызхьуагьы збаʒом.
Аханатә ирыҭеит сгәы-сыҧсы,
Ҽыҧныҳәакгьы сымоу уи азы?

Иреиҷьу сашәақәагь аҧҵоуп,
Абар, иҩашьом, снысымҩа нагʒоуп:
Ишәҭшаз шәҭит, изҩышазгьы зҩит,
Искыз аҽа иҩҭаркәкәа изжәит!..

Шьҭа уаҳа ҽыц аҩызцәа сзырҳауам,
Аҧша иаццаз мҩасит, ихынҳәуам!..

Иахьа иҳәатәугьы иахьоуми ианҳәатәу,
Уатцәы, уатцәашьҭахь, уи ашьҭахь ҳәа иҧштәу?!

***

Аҩысҭаа, аҧсхыхҩы, аҧсырҟьалаҩ! —
Усҧырыцқьа, утцашәкәа, убнала,
Убжьаʒ, убжьаʒ, иҟамкәа ухабар,
Ҽа мҩакы санылоит иахьа, абар:
Ҽа лашарак ашҟа са снаскьоит,
Ҭыҧ уаҟа иумам, умҩа уахь икхоит!..
Уи цқьоуп, икаххаауп, аханатә иутәым,
Уанымызт уи, иахьагьы уаным…

Иабауҭаху? Акала ма уазхьуазма?
Уахь акәым, араҟагь уаҭахызма?..
Уҽааанкыл, са сахьцо хароуп,
Усышьҭаларгьы — иупҧеиҧшу ҭахароуп.

Сыҧс ауп уахь изго, уахь уаала, сыҧсы,
Атцысхә аиҧш ухиаала, уласы,
Аҧсыҧ иаҩызоу, иласу сыҧсы!

Уаала, уаала, ҳамҩақәа хароуп,
Араҟатәи аҧсҭазаара уаароуп!..

Уаала, сыҧсы, иахьалагаз зегьы,
Иҟамыз ианыҟамыз акгьы?
Ухахьы ииаг, иҟан ус зынгьы!..

Уаала, иазхоит, аратәи умш уапҳыртц,
Ажәеи Ашаетцәеи ахьцәыртц
Рдунеи лашахь, ртыпҳ лашахь уаала,
Амрагылара угәаҳәа азырхала —
Иҳақәиту ишәахәа ахькаҷҷаз,
Алашара ҧыжәара ахьагаз!..

Уаала, уаала, уахьыршаз ахь, сыпҳсы,
Ухьышьтрала уҽынаха, уласы,
Уаала уѡныќа! — зыѡн иахыло дгәырґьоит,
Зан дзыгәхьааy асаби дышгәырґьо.

Игылоуп уаќа, са сыпҳсы, уа угара,
Аҽакуп убратәи ашьыжь шара!..
Гә-ныќәара, ҧс-ныќәара, сыпҳсы,
Атцыхәтәантәи умѡахь уласы!

Уаала, сыпҳсы, Адами Евеи рышќа,
Иҳақәиту дахьылбаапҳшыз уа зны,
Адунеи анишауаз аҽены.

Амрагыларахь — апҳсҭаларахь, сыпҳсы,
Аратәи ахәылпҳ — уаатәи шырпҳазы!..

***

О, заќантә ҳаиҽыхахьеи, сыпҳсы,
Зны-зынлагь даара ҳаибарпҳсы! —
Ҳаибамырцәо, ҳаибашьуа наќ-ааќ,
Шьтыхшьа змам еицышьтыхуа, ҳаицах!..

Заҟантә ҳалаҕырҙқәа еиҿаҧсеи,
Рбашьа амоуа ҳакәақәа ирҭаҧсеи!..

Стцәатәы шьаҟа, са сҭынха, сыҧсы,
Дгьыли жәѽани злеибарку ртцысы,
Быжьрабыжьтцәа ҳатцалон, сыҧсы —
Тцәѽантцәы ҳхалон, аѽада, сыҧсы!..

Инсыжьуа арбан са сыҧс аиҳа еиҳау?
Иаралоуп сыхьҙ, сышьҭамҭақәа шҳау.
Уи анызга — изгеит ауп уахь зегьы,
Сышьҭахьҟа иаанымхаҙеит акгьы!..

Иахьа абрантәи сдәықәлара — сцара
Иатәызар акәхап бзиала аҳәара!

Иҭабуп, о, амра ушәахәақәа,
Сырхьугҙон сгәаҳәақәа, сҳәатәқәа.

Иузынсыжьуеит, стәыла, сцәаҳәақәа! —
Ирхылтцит урҭ снысымѽа, сыҧсы,
Уаала, сыҧснықәа, унымхан, уласы!..

Саб дзатцәын, сабдугьы — иара убас,
Саргьы сзатцәуп, Сажәа — сыцныхәрас,
Схатыҧан уаансыжьуеит сара аҙәыс!

***

Ацәаҕәаѽ ахьапҧшрақәа тцигар,
Ицәмаа шику ишьтахьҟа дыҧшлар,
Цәаҕәашьас имои? Ипҳастеитәуеит ицәаҳәа,
Ицәаҕәацәқәа башаҙа итцаҳәа!..

Анцәа ишьҭоугь иара убас изхәа:
Уажәы-уажә дхьатцуа, ишьҭахьҟа дыпҳшлар,
Агәыѳбарақәа дхыхны дыргалар —
Иицәаҕәаран иҟоузеи ара?
Ибарыма ажәѳан Аҧсҳара!..

Абаа зыхьчо рбааш ныжьны ианыбнала,
Итацәыз абаа ааныхауеи ахала!..
Ақәыц-мыцқәа, амаҕра ахытцәоит,
Аҙырлашәқәа, аматқәа ирҭыпҳоит,
Аҧшеи ақәеи рхылауеит аҧшәымас,
Иеилаҳауеит, ииаҙаауеит ирлас,
Аҙәгьы ара дахымызшәа ахаан,
Узызхәыцша маҷу арҭқәа раан?..

Ахаҳәқәа шьҭыхуа урышьҭалар зегьы,
Иргәыдтцауа уаагьы ҧстәгьы,
Угәыхәтәы уахьҙом иахьагьы уатцәгьы!..

Сышьҭахьҟа схьапҳшлауан саргьы:
Лашьцаран иҟаз, изымпытцакыз зегьы…
Сшаҟьон, сыгәжәажәон, ицәаакуан сыхчы,
Алашьцара салтцуан хәыч-хәычы…

Нцәа дызмам, дхазымтцо Анцәа,
Рыпҳсы шҭоугьы иреипҳшуп урҭ апҳсцәа,
Аҧсцәа анышә иарҭалааит рыпҳсцәа[3] —
«Уара уаала…». Абас иҳәеит иаахтцәа
Иаса Қьырса агаҷаҟны зны,
Итцаѳцәа руаҙә данипҳхьауаз аҿены…

Шьҭа абас ауп, иҟазам ҽааҳәра,
Ҳазпҳыртцыз — дара-дара еибабап,
Русҟәа — Иҳақәиҭу ибалап,
Ибзои ипҳсуи Иара еилиргалап!..

Уи дахьыҟоу? Ихарам, иеилкаа:
Умши утцхи дрылахәуп, дыпҳшаа!..

***

Уаала, сыпҳсы, ҳазлоу амц ааныжьны,
Уи ауп иапҳу инеиужь-ааиужьны:
Уи ҳашьаҳаит, акаҭ аипҳш ҳагәылоуп,
Ҳшеибарку, ҳшеибыҭоу иаралоуп.

Агәра ганы иуарҳәо узапҳылом,
Маанак-маанак зҵамгьы ала-мала
Иуаҳарц иҟазам арала,
Мыцралоуп, ааи, ишылбаауа, ишхало!..

Уизыпҳшы, дубарҭоуп лабҽаба:
Ҟәардәк изхоума? Дрықәтәоуми ѡба —
Иҽеыхәа ццышә апҳшь-шьапык чапҳа!..

Имаҷзами? имыцхәума хпҳа?..
Еиқәтәашьак ыҟам, иаапҳсом рыҽеқәа,
Еибарпҳсуеит апҳхьахә еимакуа —
Ирымтцапҳсоу абаѡқәа ирзыѡ,
Наҟ-ааҟ дара-дара еипҳхныѡ! —
Изеихьзом, — ишнеиуа иеихҟьашоит,
Урыпҳгылар — иухыст, удырхәашоит,
Рымц упҳгылоит, утцабырг ҭадырхоит.

Иеишьҭоуп — ишеишьҭоу ацәқәырпҳақәа,
Ирышьҭоуп ахаҳәқәа, алапҟьақәа…
Иреипҳхыҙуеит аҭыпҳқәа, ацапҳхақәа…

Амҩа рыҭ ауаа млашьқәа, агәыҳәқәа! —
Иаанызкыло ыҟам аҟәҟәақәа,
Ааида рбоума, инеиуеит еиханы,
Есааира ипҳхеибаҭа, еибажьо,
Мап иҟаҙам урҭ рзыҳәа ипҳшьоу —
Ари уацәҩашьоума, сыпҳсы,
Урылашәон иахьеишьҭаз еибарпҳсы!..

Крымфаҙакәа имычҳауеи мызкы?..
Мыцҳәарада изыхгом мышкы!..
Уи пҳшаатәума? — итиҳәаауеит ихы,
Амц — иҩыза гәакьа, иҭахы!..

Арахь ак уеиҳәоит, иҟаитцоит ҽакы —
Имц баҩхатәра, игәаҳәара тцакы!..
Асабрад иҽоуп — иҽоуп ахаҽтырпҳа,
Уирҩашьоит ауми лабҽаба!..

Амацасҩы убасшәа уиҟатәоит
Маанак уаҳа итцамшәа цьаргьы:
Инапсыргәытца ҟьаҟьаҙа иаартны —
Инацәкьарақәа рхахан иуирбоит,
Даргамоушәа иҽыҟаитцоит, уижьоит! —

Итәуп ипҳстазаара мыцла —
Ижьала, агәнаҳа еизгала!..

Амц пирамида — ҳаракҙоуп,
Ажәԥан иатцакьысуа иԥаскьаҙоуп,
Ахаҳәқәагь — мцурашала еиқәтцоуп!..

Амцҳәаԥ имц ала-мала инҭәом,
Атцабырг аниҳәогь игәра ргом!..

Амц заҧу — иаҷаҧырҿеларц ауп,
Ауаԥҧсы дарҟьалоит, имцуроуп!..
Ацәгьа-мыцәгьа аршара, аура,
Иҟам-ианым ахәыцра, аҧтцара!

Инапыдоуп, ишьапыдоуп амц,
Аха иннакылом абаа-тҙамц:
Нап змоу, шьап змоу дахьҙом,
Жәлары ирылымсыкәа ихынҳәҙом!..

Лымҳа ахьыҟоу инаҙоит иара,
Гәашәк ахьҷоу — иҟоуп аԥнра!..

Ауаԥы дзырԥашьо ыҟоуп зқьы,
Атцабырг ауп ирхадоу зегьы.
Ауаԥҧс иатцкыс иара акыр еиҳауп,
Уи аныҙ — дымтцәыжәԥадоуп, дшьаҳауп.

Иаци иахьеи ицәыртцма ажьара?
Аханатә иаҧшәымахеит ара —
Ҳабыз иаҧсҭазаароуп — иаҧсуп,
Ҳабыз иациит, ишыбзац ибзоуп!..

Еихаҳшьалап абраҟа уажәазы:
Гәнаҳа змам дузыҟьашьуам бзанҵы,
Иаҧызааит аҵабырг абзырҙы,
Уаҟәшаҳаҭха, уазыразха, сыҧсы!..

***

Антихрист[4] — аҵабырг аҷагылаѡ,
Иҳақәиҭу иабашьѡы, иҧгылаѡ,
Уажә аакьыскьа иҙбахә ҧымҵәо ирылаѡт!

Имцуп, уи дыҟам, дызбахьада уҳәама?
Сара дызбеит, ҳаиҷаххит аргама!..
Ѡашьара иқәу? Ауаагьсыра раахәаѡ,
Амц, агәаҕ, ацәгьа-мыцәгьа рхахаѡ!..

Уахгьы ҽынгьы ддәықәуп иҽырѡашьа,
Итҵаруп, улбаанадоит иҧшышьа:
Итахуп, изыразым дрыгәтасны,
Амчра игарц ишьаҽуа, имҵарсны!..

Ауаа еиниҟьоит, еилеиҵоит хыла-гәыла,
Амчра игар — «иҵьанатитәуеит» атәыла,
Амчра игар — иреиґьу «аҧхьагылаѡ!..».

Аха дзакәу? Агәырҟьалаѡ, аҧсырҟьалаѡ!..
Ауаа рҙыҙо адгьыл рытҵацалаѡ!..

Аҧара ахьыҟоу ауп иара иҧсадгьыл.
Иуҭаххап абҵьар ума уишьҭал,
Дузахцом уа, ишьап зны ианкыдгыл!..

Жәларык имоуп рыжәԥақәа ҭҟьаны,
Мцурашала иргәыҷуа, иҟаҵәаны.

(Урҭ ирылам иҙбахә узҳәару?
Ирҳәауа аԥызагь узҳәару?..)

Аԥыстаа абџьарла уи деибиҭоит,
Иаԥыстаа-гьс деигҙауам, уахь ииҭоит...
Иҭацәит ҭак амаҙамкәа ажәа,
Абри аԥыза ес-иаашар уанышәа!..

Акьыпҳь, арадио, амикрафон
Ааихәон шьаҭанкыла, имц дирҳәон.

Иҳәынҷоуп амилаҭ телецәаҳәа,
Ухаҵазар уаҩагыл, ак ҳәа!
Аҳауа иалоу алызхуа ес-ены
Уахь имԥа ныркылт, днарышьҭуам арҩиаԥы!..

Игәнугон уи, сыхаара, сыпҳсы,
Рбызшәеи убызшәеи ирыбжьан аҵзы!

Амашьынақәа еишьҭан... Ауаа рынхарҭа
Ирҭаауан — уакәын рымцхәарҭа,
Ашҭақәа, азалқәа — урҭ ржьарҭа!..
Ателекамера — аханатәтәи рҽыхәа,
Уахь ирыцын, иҟам изыпҳсахуа! —

Абар, аа, дрылахәмарт жәлара,
Иеиҩаиргылт, ирықәым еиҩапҳшра,
Қыҭа-қыҭа еиҟәшо, ана-ара,

Ақалақьқәа — убас… иубом кҽаҩра
Уи иҽекы ахьынамзаз цьара!

Ирацәоуп иазыҙырҩуа ичамгәыр,
Аҙәаҙәала иаҽашәоит итцәгәыр!..
Ишьтаҧалоит, ицәнымхо, рҽыхәжәауа,
Нада-аада еитаҧо ауаа…
Ацәҟьара кыдҧаа игароуп, дыццакуеит,
Аҽурақәа шахабаала икуеит!..

Ма аиааира, мамзаргьы аҧсра!..
Абас аипҧш ала деибашьуеит абра…

Дыртәыртәит аитцашьыцракәа, агәаҭ,
Даныларoуп, ҳаамта атоурых,
Икызароуп амаа ареопаг[5],
Анцәа диҳәоит: «Уи ахәашҟа снаг!..».

Ихьз ҳәатәума? Ицәыргаз ихаҽра,
Абар, Мефистофель[6] ихата!..
Иҽыпҧшыларагь — ацьныш илакта!..

Мефистофель иакәзаргьы, еилкааyп:
Дулаҙоит, иааихәауеит упҧсы —
Зны ишааихәаз Фаустгьы[7] ипҧсы!..

Дфырхатцахароуп — Афырхатца днаигәтас,
Ахада итыпҧангьы — Хадас!..

Лассы икаҩроуп избахәқәа нароу,
«Имцуп» — изырҳәахьоу ауоу!..

«Исыдгылам са дсаҕоуп» ҳәа ишьа,
Диабашьуеит, дықәихуеит иашьа!..
«Сганахь иҟоу аханатә дыхьчоуп!» —
Ибашами, урҭ аргама ижьоуп!

Азакәан-ба? Иҭоуп иара имакәан!..
Амакәан атә акәзар, иаумақәан:
Иҭоуп убра араҙны, ахьы —
Ишиоуз дырым, имоуп хәдацәахьы!

Иааимхәода? Уара, сара, егьи…
Амакәан ҭацәышам уахи-ҽени!..

Ауаҩ изин-ба? Иабаҟоу, иафеит мым,
Иааҙаанҙа иазныкәеит ишакәым:
Ипҳсымкәа-ибзамкәа ианыршәлоуп ԥьара ақьаад,
Руссо, ҳусқәа араҟа иҽеим, дад!..

Саҭоумҭан, апҳкарапҳтаҩ Руссо[8],
Иззымдыруада упҳкарақәа зыпҳсо?
Аха акгьы имыхәаҙеит ипҳссо:
Мал змои измами еиҟарам,
Уи аҭыпҳ ақәҭарагь мариам!..

Акылҳарақәа араҟа ирацәоуп,
Ак аҭкыс ак еиҳа еицәоуп…
Ахатә мал иахьакҙоу аҳра,
Азинқәа ахьаҷу аҭыкәкәара,
Аламыс ахьыпҳхаҭоу хара
Насыпҳла нхашьа роурыма жәлара?..

Аҕаруаҩ дахәаҽуеит иҕарра,
Акгьы ихәом дзеигәыҕуа аҳәынҭқарра!..

Шәахтәк ауп иршәо аҕар уаҩи абеиеи,
Еиҟароушәа рыҧхҙаша баапҧси ироуеи!..
Уапҧстцәык ауаа иркуп атәыла амал,
Измоуи измами ирыбжьоуп асал!

Игәнугон урҭқәа, аханатә, сыпҧсы,
Дрыцҳаушьон бҕа змамыз ауаҩпҧсы!..

Аҙәаҙәала раахәара мариоуп,
Халагас иҟоугь убри ауп!..

Ихәоит агәырҟьалаҩ, апҧсырҟьалаҩ,
Ауаа рҙызо адгьыл рытцацалаҩ!..

Аҙбахә имоуп есааира ареформа,
Амала баша иахьа имаца хәмарма!..
Ахалараз — итиуеит ипҧсы,
Дрылоуп гәыла-пҧсыла деихапҧсы...

Ицымгылт дызлоу ргәыбылра,
Дрыдрымкылт — ицәшәоит ауп ус иара,
Иашьҭоуп есааира ицырҟьак,
Ирыгәхьаам агәнаҳа, аҳақ...

Дупҧхьоит уатаарц иаҳҭынра?..
Сыпҧсы, о, суҳәоит уицәгыл хара!..

Нкылашьа имам, ихоуп иара шәы-ҕсык,
Агәылшьап маҭ, изхагыло жә-хык!..

Данбатәиу? Дақәлоуп адунеи,
Аха уажәык иаҳәа ццышә цеи-цеит!

Иҟьоит, еиҭеиҟьоит, алашьцара Апҳсҳа,
Алымҳаи аблеи змоу ижәба, ишәаҳа!..

***

Уаала, сыҧсы, уаала абарҭқәа урылсны,
Иузынхааит уззышаҳаҭыз хҭысны,
Сеилаҳауам урҭ ѡапҳьа рҿапҳшра,
Избац роуп, урыцәгыл хара!..
Иреиҳау ахь, ипҳшьоу ахь уццакы,
Иушьҭоу атҳх еиқәара амѳа кы!..

Аʒоуп еснагь аладаҟа ицо,
Уи иаццо — хара дызцом дыʒсо,
Атцахь ауп иахьихо, дымхынҳәʒо:
Уи мариоуп, ақәпҳара иатәʒам,
Хлантц алеира — цьабаак аҭахʒам!..

Аѳада — иаҭахуп апҳхʒы,
Пхʒашала, ааʒабла, са сыҧсы!

Ашьха ақәцә ихалауа — дзатцәуп,
Икәша-мыкәша адунеи ҭацәуп.
Имариазар аѳада ахәнара
Уахь ашырҳәа имхалауаз жәлара!..

Изатцәуп аханатә Ерцахә.
Уаргьы узатцәуп: узатцәрахь урых —
Уи ԝаҙароуп, уантә егьырҭ урыхә,
Урапҳыза — илашьцоу лашаратә!..

Узатцәым — Иҳақәиҭу дызцу,
Уи идоуҳа, уи ипҳсы зыпҳсу!..

***

Ахьҙ-апҳша ихнахызгьы рацәами,
Дара ртәала урҭ араҟа инцәами —
Рыхқәа шьҭыхуп аетцәақәа рҟынҙа! —
Ҟазшьалагьы — иадкыла ашьантца,
Ашьантца — шьантцоуп, итцарҙа, иԝанҭхьҙа!..

Ауаԝ пҳагьа дизыхгом апҳагьа —
Изычҳауам иажәа анилакьакьа!..
Цлабԝы димам, ихоуп енагь дзацлабуа,
Зегьы дышрылыҳәҳәо ҳасабуа…

Апҳагьацәа — ҽыжәуп, ишьаҟауаам,
Уареи сареи ҳаха урҭ ироуам!..

Гәылатцас рашҭа-гәара узҭалом,
Узрыдтәалом, рааигәа удыргылом,
Нааларак, ҟәымшәышәрак рыдубалом,
Илбаауам урҭ «ажәԝан» ала-мала!..

Икақәхеит, алапҟьа шкақәхо,
Иашьҭам, ирыгәхьаам еиқәзырхо!..

Ахышьҭыхра, ахѡахара, уаѡ ицу,
Урҭгьы убрахь, ирылатҵа иаҳшьарцу?
Мап, мап, рцәаѡа, рыԥсабара ус ауп,
Ԥагьарак анрылам даҽеа усуп!..
Са сырҷуп ари аԥстазаара иарԥагьаз,
Иаԥсоу даԥсоуп, аҽехарззала унаскьагаз!

***

Ачеицьыка змамгьы — аԥсы-бза,
Иҙбахә ѡажәак уеимхәыц иахаԥса,
Уааҭгыл, сыԥсыхаара, сыԥсы!

Амѡа иқәу, иҷажәкуа ауаѡԥсы,
Ианлеиуа акырцх, ианхымкәо ақәа, асы,
Аҟаршоура ианыҭнахуа иԥсы —
Ҭынхатҵас иԥымлауа дуаѡу?
Ихҳәаатәузеи? Сақәшәауам иѡтәу!..
Ажәытә — ажәытәҙа: ирхыбуан аѡнқәа
Ҷьыка хышла… Илеиуамызт ақәа.
Ԥшасуамызт.Ирыздыруамызт асы.
Амшынгьы ҵаамызт…
Ус зны, шырԥазы,
Ԥҳәыс еибак лгәыла иашҭа дҭалт,
Иаргьы убра агәашә аҟны дылԥылт.

— Бзыргәаҟуазеи?
— Уаԥстҵәык аҷьыка!..
— Сыѡны ахыб иақәу сырбгарыма?
Мҳатҵәк аҷьыка азыҳәа итцысшәаарыма?..

Иашҭа дҭицеит аԥҳәыс еиба аргама!..
Илаҳазгьы ус дзанышәауама?..

Ахаҳә шкәакәа днықәгылеит лыѡн ашҭа:
— Иҟамлааит сгәыла каџьбеи ишьҭа!
Аси ақәеи леиааит дахьынхо,
Иџьыка хыбрагь ырзҭуа, иҭархо! —

Абас дшәиит уи — агәыпҧжәара лиааиуа.
Иара уи акәхеит! — акырцх, асы, ауеиа.
Ауеиа баапҧс, зеипҧш ҟамлацыз аиуа:
Иҟам уаҳа агәыла инхарҭа аиуак! —
Иагеит амшын ахь — иқәаны, изны,
Аџьыка иалхыз акаџьбеи иѡны!..

Убасҟан ауп амшынгьы антцааха,
Аҭырас хыбгьы рапҧхьа ианапҧтцаха!..
Агәыла иакәзар — зџьыка хан лашоз,
Иқьапҧтахеит илѡатцә ѡада иахьцоз:

«Мҳаџәк аџьыка иеигзаз дахьынхоз!..».

Иахьанзагь иҟоуп, ирацәоуп урҭ реиуа,
Иҳалагылоуп, ана-ара, инеи-ааиуа.
Иарыхьҭшьуеит, ирыхьызшәа ашыз:
Ҟәрышьк ршәом адунеи зегь бгаргьы,
Иаххагыло ажәѡан кыдыбгаргьы!..

Ирызҳәом: «Аѡныҟа умѡахытц!»,
Ирызҳәом: «Еиѡаҳшароуп ҳҿатца!» —
«Абар, аа, иудыстцоит сжәѡахыр,
Сџьыбатыхгьы сеигзауам, идыр!»
Рыуаѡра, рынамыс еицакуп,
Рхан ғьазғьазқәа џьыка хышла ихыбуп!..

Ирзауеит есыуаха ақәа —
Иҟам ала-мала ихкәауа!..

Ачеицьыка анаҧшьгахаз иахьоума?
Аныҳәаҧхьаҙгьы ацуп, имаҙоума?..
Абаа иаԥызоуп — ҙи-мцеи ирызгоума!..

***

Ашьыцрақәа рдунеи лашьца — еицәами,
Ауаԥҧсы дыҧхастазтәуа ауми!
Иҳалоу ҳалнахт, ҳгәы-ҳаҧсы зегь ҭыфаа,
Ҳамоуп уахгьы-еынгьы ҳарҙыфа…

Иҳацгылоит шьыжьы, иҳацышьталоит,
Атцабырг иахабабоит, идырҟьалоит.
Убзырҙы анга, уаналкааха акала
Рҽаархоит анс-арс ак утцагала…

Зехьынцьара — зегь рацлабра, рапҧысра,
Зехьынцьара — аҭыпҧ хада амтцарсра —
Псыс ирхоуп аҳарамра, ашьыцра!

Аҳәыста ишахытцәо аипҧш аҳәира
Адунеи ркуп апҧсықымқымра, ашьыцра!..

Еиҧьны инхаз — дилаҙом ашьыцԥы,
Иапҧызгауа — дилаҙом ашьыцԥы,
Уиҭиуеит ашьыцԥы амаҷ азыхәа,
Уиҭиуеит — араҙны азыхәа…

Насыԥ имоуп, урҭқәа зашҭа иҭамлаз,
Ртыша лашьцахь аҽены шьыбжьон ибҕамлаз!..
Знысымҩа инаҭауа агәахәа,
Насыԥ имоуп, итцԥрааугеит иҽеыхәа!..

Бзазара имоуп, дныҳәоуп, ааи, уи ауаҩ,
Иҽеыжәу дреиуоуп, имҩа ҭгоуп уи ауаҩ!..

Дыԥсуеит ашьыцҩы. Ашьыцра ҭахаҙом,
Ҳара ҳажәыргьы — иара ҿоуп, иажәҙом!..

«Иреиҳау дарбан?» — еснагь уагоит атышахь,
«Сара сзеицәада?» — убригь — убрахь, анышә ахь!..

Заќа жәлары, уаагьсыра ҭадырхазеи,
Заќа тәыла, ҳәынҭқарра цќьа-шәќьа иргазеи,
Макьанагь заќаҩ рымҩа иазыԥшузеи!..

Иреиҳау? Уеиҳазароуп намысла,
Ушрылмыҳәҳәо ыртцабыргуа усла,
Иҳақәиҭу ицьармҩа уанысла…

Иаҳҳашҭрыма Иҳақәиҭу иҿырԥштәқәа?
Иҙәҙәауан аҙәаҙәала ршьапқәа
Ицныќәоз апостолцәа — итцаҩцәа,
Арахь зегь рымаа заҭәашьаз Анцәа!..

***

Ачарҳәаѡ иакәзар, дыҟами Иуда!
Ари узалацәажәоума уи ида?
Адунеи иахыз, ирылаз гәыбылрада,
Аѡыстааи аматҟәеи иҽерыта!..

Иабаихәеи? Уазтцаа икнаҳау ашаха,
Уазтцаа атцла амахә аʒа хаха:
Иҽанишьуаз днеины дызхьынҳалаз,
Убраҟагь наʒаʒа икынхалаз!..

Ирацәоуп аханатә уи иашьцәа,
Ирызҳауеит есааира, ртцыхәа ҧымтцәа:
Урыҟәгәыҷны ʒык уара узталом,
Аламала рыбла узхыҧшылом,
Урыцны шьха ѡаʒарак узаҽалом,
Дахьтаирхаз Мзауҷ хәымга Наѡеи,
Иахьиҟәшәиуа уаҟа ҽаѡеи хреи —
Иуаҕеимшхароуп ачарҳәаѡ идунеи!..

Иҽеиҧсахуеит, дтцәыр-тцәыруеит иара,
Ахаҳә иаватәо амат апҧшь даѡызоуп,
Маʒа убраҟа дуцҳауеит иаразнак.

Дызлаҟам арбан?
Иуадаѡуп аҳәара!..
Дызҽыу еицгәартахьеит ара:
Илымҳа кыдтца ашәаҽ аʒырѡра,
Ианшәартахо — ахьатцра, аҽʒара…

Аха ҩашьара ақәым ихаҷера,
Ҩашьара ақәым иаархоу имҳәыр —
Ачарҳәаҩ — аҭиҩы имҳәыр!..

Иацы дивагылан жәлар рҧыза,
Зтәыла-ҧсадгьыл алызгауаз амца,
Дыќазма уи иҷаҧхьа дгәамҭуа?!
Диашьапкуан, иҿкажь, асараќынӡа…
Иахьа диаҕоуп, иҷагылауа драҧыза!..

Ак иаҧсам — дижәлоит ак иаҧсоу,
Уи ала идирдырроуми дзыпҧсоу!..

Мардуан-мардуан аҩадаќа дхалон,
Мардуан-мардуан аладаќа дҭалон:
Ицәаҩа зцәаҩаз шьоукгьы идиҧхьалон,
Дызцәымҩашьоз ҧсыҿерак рыдибалон,
Ушәхымс иахумыжьша ишьҭеигалон…

Иқәпҧара акәзар — ус «ибаша-машам»:
Иахьӡын уи ажәлар зыргьацаша,
Атәыла ҭызго аусҷәа ҧхьаќа изгаша! —

Ахьӡқәа маҷу ас уздызыпҧхьало?..
Абз иаҳәац аҳәон, ибзын, баҩ алоу?..
Ампҧын иќаӡамызт жәлар рыгә иалоу!

Ачарҳәаҩгьы имами бҕакы,
Ала-мала дузаргом акы,
Дарҳәазоит дызмадоу ҕбакы:
Зны иӡааќәрылоит, иҩхәыцыззоит ҿазны,
Ихәыцымҭыр еиҕьзаргьы, ҭаны!..

Икәша-мыкәша тышоуп, нҵәара зқәым,
Уи дахьыҟоу — иҟоуп ԥьаҳаным!..
Гәзрала Иуда Аԥсҽыхѡы диҵиит,
Аибагәзра — иахьеи иаци имиит!..

Арҵқәа акыр ихьааугон, сыԥсы,
Умѡақәа ирыцын гәырѡасы!..

***

Аҽхәара акәзар — иамоу шәага-зага?
Чҳашьак аман иҟоу агәыргага?
Ес-иаашар абас ала абақьра?
Инаҙоит уи ажәѡан акьышә-кьышәра!..

Ацабырги амци еиларѡашьоуп,
Кашырроуми, аандақәа еиужьуп!
Агаҙареи аҽхәареи еилатҵәеит,
Ирзыҙырѡуа — дынҵаҳәахаа ддырцәеит!..

Шәынтә ирҳәахьоу даҽа зқьынтә игон...
Ҽыц еихадыргылон Вавилон!

Уахгьы ҽынгьы, уахгьы ҽынгьы — акы,
Ак зҳәаша, изѡыша рҽы ѡаркы!..
Иарцыгәит, иаҽеит ауаа рхаԥыцқәа,
Убастцәкьа ихазыноумашь аусҟәа?..

Итҟәацуеит, аа, егь агым аекран,
Арадио акәзаргь —
Амѡа каххаа иган!..

Иаахәоуп иахьа ирҳәо абзырʒы,
Акапан аиуам уи бзанҭы!..

Иуҭахума есааира удырҽехәаларцаз?
Ухьʒи ужәлеи хагало ирҳәаларцаз?

Рапҳьа иааупҳылауа рҽехәала,
Мҳатцә-мҳатцә ахәша хаа рыҷшьла,
Аҽехәапҳьаʒ рыгмыжьуа ирызкла,
Аʒәаʒәала урхысуа ирбзала…

Ауаагь умаз ари аус иазку,
Уи иазҟазоу: амаа зкым, изку,
Рбызкатаҳа уатәыз ушеибаку!

Зыбыз хааy асыс азы ирҳәоит:
Иаинугьы иаинымгьы ацәоит!..

Ус ауп, ааи, иҭаршәуп алакҭатцәкьа,
Уззыпҳшу упҳылауеит убратцәкьа!
Уатцәы, уатцәашьтахь акәым —
Иара иахьатцәкьа!..

Акы уапҳсоушәа аҭакгьы уаҳауеит,
Иапҳсоу рыбжьара аарла ак урҳауеит:
Иахьа ҳабжьара иҟоу еибажьароуп,
Убри амаҷ азыҳәангьы қәпҳароуп!..

Ашәҟәыҩцәа, акритикцәа еибарҽехәоит,
Акгьы ахьыҟам ак ыҟоушәа удырбоит,
Ҳәаак амаʒамкәа еибарбзоит…
Ажәа сахьарк есааира итцыкәкәоит,

Уи алшара аҩыстаа ихәхоит,
Еилахәаахәтрак аҳра ауашәа убоит…
Апҳьаҩцәагь газоума? Инаскьоит!..

Акәыкәбаа шгыло игылт аграфоманцәа.
Ашәҟәыҩҩцәа дуқәа, ажәа апҳааимбарцәа
Згәалашәода?.. Атанцәа иркит,
Еиҟарауаа аштә зегь дыртәит!..

Ари аума изызкахтәаша апҳхзы?..
Ихьааугон, сыхаара, сыпҳсы!..

«Усырҽхәап — сурҽхәар!» — еилазароуп,
Аргама ақьаад ианым напынтароуп,
Ԥсроуп, еитапҳсроуп, ихьмызгуп, хжьароуп!..

Ахәгьы? Ҩ-ҟәрышьк роуп, еиҳазам,
Итацәуп — баҩхатәрала ианырҳам!..

(Сара сгазан! — слыхәтаҷ урт еилысхуан —
Ианхалоз — срыцхраауа иҳараскуан,
Аргама сажәа, сыбзырзы рзыскуан,
Сызвысуаз — сцәа кказа исхырхуан!..
Сааиуеит ус — иацтцо еиҳагьы,
Сгазара сзалтцуам иахьагьы!..
Исымоуп, ааи, ашьыццәа, аҕацәа,
Аха макьана сааигауеит Анцәа!..)

Иабантәаауеи? Апҳышәа ду апҳыми,
Иаххаштрыма Вавилони Рими?..
Уаҟа аусҷәа ишратәаз аипҳш иапҳызма?

Агени имҩа ус икаххаа игазма?
Цырхагак уаҳа имаʒамкәа дшазу?
Ари адгьыл аҷ ус аипҳшқәа ауазу?..

Иҳәаақәтцан атцабырг атцәахра,
Аицакра, арʒра, ашьаҟьара,
Ахәшьарақәа рыгыдра аларҟәра,
Ирылыҳәҳәо абаҩхатәра аҷаҟәара,
Ирылыҳәҳәо — аргама рырҟәыдра,
Еиҟарауаа ашәа рызҳәара!..

Нкылашьа амоу! Сыпҳсы, ари закәызеи?
Аханатә ҳабжьарагь изапҳузеи?
Зхытцра дук иаҩызахеит, ҳашьтнахит,
Ҳшьа иалалеит, ҳшьабеит, о, ҳапҳсқәа тнахит!..

***

Аҽеиҩшарақәа, апартиақәа тцҩа рымоу?..
Иҷынҷаны еибафоит, мбас ирымоу —
Атәыла хра азто аҟәардә Хада агара,
Убраанʒа анеира, атәара…

Удаҕьхаргьы умаҭхаргьы уара,
Ушнеилакгьы — убраанʒа анаʒара!..
Ирнаҭоит уи ауаҩытәыҩса изин,
Амраҭашәараа рымчала иартын!

Ушынаʒаша? О, ибоит Анцәа!
Иҟоуп Макиавелли[9] ипҳацәа!..
Заҟа уаҩыстаау аҟара пҳьа уцоит,
Умҩаҷ амци атцабырги еилаʒоит…

Изышьҭоу? Ишам зегь ршара,
Нахьхьи-аахьхьи, ааигәа-хара:
Ашьха аҩаʒарагь — ҩ-цьара,
Икажьу аҧслымʒ ҧхарагь ахатәтәра —
Амшын ҧшаҳәа, амшын цәқәырпҧа ашара:
Амазара, ауаҩдура рызгәышьра,
Ахьʒ-ҧша, амчра, аҳра рызгәышьра!..

Уҽиҭала, уитәыз еиҳа зырҳаз,
Еиҳа зырҳаз —
Еиҳа агәнаҳара зҳаз!..

Псыцкьа, гәыцкьа иќоу ауаҩҧсгьы,
Иаҳҳәап, хыхь днанагахт зынгьы:
Ари адунеи аҿ усгьы ƙалалоит,
Зны-зынла аҭабырг иагалоит:
Цьара ак аҧшьигаргьы, акыр иаҧсоу,
Идырƙаҭоума ишиҭаху, ишахәҭоу?

Рҿынархоит ишƙа аҳәазақәа,
Ирыкәшоит — инапқәа, ишьапқәа,
Дук мыртцыкәа дықәыртцоит дхәырны,
Дшырхәырыз аиҧш Лаокоонгьы[10] зны!..

Еижәылоит — амба агаразы,
Иаҭахаз — ибҕа аҧҭәаразы,
Ихабар рымбо днаскьаразы!..

***

Ауаа еилытцит, гәаартыла еицәажәом,
Еиҽагылоуп, еиҟәшоуп — еинышәом…
Амцажәла еимдо ахәышҭаарақәа
Ирыбжьам наԥьнатәтәи агәыбылра,
Аҽеаҧсахт ауаѽытәыѽса ихаҽра!..

Акыр дрыхәеит арҭ аусқәа атәым!..

Ари аган ма егьи аган иатәым
Дупҧылозар — амузеи ахь дга,
Дыхьчатәуп аргама, лабҽаба,
Аха дшыҟам заа агәра га!..

Жә-тәарҭак иҟам адгьыл аҽ иахьа
Аиааира агеит мшын нырцәтәи Аҳәахьа! —
Цѽа змам азинқәа ҳаршьаҳаит, цаны,
Урҭ роуп хра злоу, изку ара зегьы,
Инапы рықәиҵазшәа Анцәагьы!..

Аҙы иаҭоуп ҳаибаркны ҳазмаз,
Зқьышықәсала ҳамѽаҽ ихадаз!..

Еицымиит ауаатәыѽса мышкы,
Еицахымсит аханатә мѽакы,
Ихаз-хазуп рыгәхьаа, рыгәҭакы!..

Ааи, ҳимшеит ҳазынтәык ҳаиҧшны,
Ҭеиҭыҧшла, баѽхатәрала ҳаҙәны,
Амилаҭқәа рааишьақәагь акны!..

Ҷыдарақәак рымоуми зегьы,
Псы зхоу изхамгьы — ажәытәгьы иахьагьы —

Иаҧуп абас, ҧсабарала иазгәаҭ,
Аха иуам нахьхьытәи адемократ! —
Ҳаиҟаразтәуа аршьын ду икуп,
Иахьеи-уахеи ҳарҟәыдра даҷуп…

Изаҳахьада ахатца хатца дцо?
Апҳәыси апҳәыси иапыртцо аҭаацәа?
Ус аипш ақәитцама-мшәа Анцәа?..
Еилагеит ари адунеи рацәа!..

Ус иҟоуп жәларбжьаратәи азин,
Иҭанархоит амилатқәа рпышәа,
Абри аҩыза удкыла, уанышәа! —
Иудырцалоит, иазҳәатәуп: амин!..
Абан, адепутатцәа, ана-ара,
Абри иазықәпоит, рхы иҭаргалоит жәлара!..

Арҭқәа удукылоума, Кавказ?
Ҳапсҭазаараҷ ииаанхозеи нас?!
Игәнугоит, издыруеит, арҭ, сыпсы,
Иааҩрада имҩеиааит уахь лассы,
Ишырҳәало: арахь ианааҩуа апсҙы!..

Сақәныхәоит ҩыцьа рҭаацәара,
Урҭ цәеижькны реизшара, рыҩнра!..

***

Уаала, сыҧсы, уаала, абарҭқәа урылтцны,
Ҳааҧсахьеит, ҳамч-ҳалшара ырҙны…
Ҳцароуп шьҭа арантәи ҳа ҳахытцны,

Чҳашьа-хгашьа рымаʒам, ааи, уаҳа,
Иҭархагоуп рыкаҭ-бызкаҭаҳа!..

Ари адунеи аҿ уааҧсара збода?
Ашәытақәа иунугьы зыҧхьаʒода?
Ас ушықәпҧоз иаама уҿҳәара?
Имгаʒеи саркьалбжьык цьара?!

Уаала, уаала, иаҳҳәо заҳауада,
Игоит тәыми-ԝнатәи р-Уаридада!..

***

Угәы иалымсын, исзыʒырԝуа сашьа,
Уҿаҧхьа харак сыдушәа ишьа.
Ԝыстаарала усытцан, стаурхон,
Стархарала уара ухы нурхон…

Унхоз цьушьон! — ус узынхаʒом,
Иʒышо изхаша зырԝаш ƀалаʒом:
Ижәыцыҧхьаʒа — дʒышоит еиҳагьы,
Дшоуп уи ус — иахьагьы уатцәгьы.

Абнаршәыраҿ алымқәа рацәоуп,
Амшәқәа, абжьасқәа ирзыпҧцәоуп,
Уахь аматқәагь ылоуп иҳәазо,
Рышҳам рыма, иуеиԝаʒо, рыҿʒо!..

Изнеиуам уахь амра ашәахәақәа,
Ирымҽхакуп абгалацқәа, абгахәычқәа,
Абгасса — абгалацқәа рмаамаса[11],
Амтц, абжы, акәыбры, апҧсынкәақәа…

Ана-ара иҧшыз ашьацхәаҟәа
Сырхаҳауан, аҽенышьыбжьон срыхәхон,
Исыцҳауан, сыҧсахәага еиҟәхон!..

Урҭ ахәраҟәа унуп, сара сыҧсы,
Уҧсы рылга! — уҧсы — сара сыҧсы!..

Анамыс шәарҭахеит ара,
Еиҳа-еиҳа иаҩуп аҭыкәкәара,
Анцәа дызцым «анамыс» ҭархагоуп,
Ибҕа анамоу – ԥсҭазааароуп, ныркагоуп!

***

Ишьҭысымхит ҧара-шьарак, малк,
Самеилаҳаит, исмыргылеит ханк —
Сазхьуазма? иаансыжьит сҟәацә,
Иахьанахыс иамадоуп аʒ нырцә…

Игылоуп уа: ицәгьоуп аҷыхь, ауырҭ,
Аʒә дшахыз, дшынхоз шаҳҭара ауыртә,
Афарҭын иагаанʒа ицҟьаны,
Аиуак ыҟаʒамкәа ирхәашаны.

Сара смал: сажәа, са сыҧсы…
Ирылан урҭ амра шәахәа, асы,
Сымԥаҽ Ашаетҵәа азхьра,
Уи азгәыҕра, уи азхатҵара!..

***

Сузыхынҳәуам уаҳа шьҭа, Кавказ! —
Сымшқәеи сытҵхқәеи гәырԥаха иахьцаз…

Ара Нарҭаа дҭадырхеит рашьа,
Нарҭаа дуқәа, изгымыз ахьʒ-апҳша! —
Акы иарԥашьеит, имԥахƀьеит ҳәа ишьа:
Уиала хьʒык ргоушәа ҧхьаʒаны,
Рыҧсҽыхԥы уаƀа илга, дҭарханы,
Хара змамыз реиқәырхаԥ дышьны,
Агәнаҳа иатцала имитәны,
Акаԥҳәа ашәа ҳәо, еипҳхныԥуа адәны,
Ихынҳәит игәырґьауа аҽены!..

Ирҽаƀәеит, ибжартәит рыхьʒ-рыпҳша,
Иухьыршоуп, Кавказ, Сасрыƀәа ишьа!..

Амра анцәыртцуа, амш аныбзахо
Уи игәалашәароуп иаҳзыпҳхо!..

***

Избан ас закәу аханатә? Иззы?..
Сзызтцаарыда? уара уоуп, сыпҳсы!..

Заƀантә, сызлаз, сзеигәыґуаз рыгәҭаны,
Исызныƀәеи чарҳәара сзуны —
Абахә саҭо! — ҳилгеит ҳәа ишьаны!..

Заƀантә, сымшқәа рықәырʒны, ирызкны,
Срывагыла, иҽыхуа, рус ҭганы —
Аҧхʒы рызкастәеи! — рымԥақәа аартны,
Сышƀа итрысыз, ашҳам сҽаƀьаны!..

Рыбла ихыжьлаз ақыдса рбаʒомызт,
Аҭәыц сыбла ихыршәлаз рылаʒомызт!..

***

Исхашҭуама? Сарҭауан аʒы,
Еизарак аҽ: исыжәлауан ҽеыҳәтцәы,
Исыҟәыʒбон, скыдыртцон аҽены…

Дтәан Пилат[12] иеиԥшызгьы аʒәы…
Илшон дырҽагыларц рыгәтакҟәа,
Рышҳам, рымц шыгәнаҳароу рҽакуа,
Аха иʒәʒәеит Пилат иеиԥш инапҟәа!..

(Рифмак сзааиуеит — иахаршалоуп «Пилат»,
Аха савсуеит, бзиа избоз дшаҭ!..)

Иухашҭуама арҭҟәа, са сыԥсы?
Ҳаиҭатцаалап: ишԥа, избан, иззы?..

Заѣацьара ухәузеи, мшәан, заѣа,
Ашәытаҟәа рышьҭа унпыѣѣа!..

Аха ухьатцма, утцабырг рыҭа урҭ?
Уиашара, уразра ургьыртц?..

Еиҳагьы уҕәҕәан убарҭҟәа раан,
Еиҳагьы уцкьан убарҭҟәа раан —
Уаныԥхартцоз рҽеибыҭа, иузгәаа:
Жьрацәарала, ууаҳәла еилаʒо,
Шьыцрала ианушьҭаз рыҽекынтцо —
Иҳаҟәиҭу дуцын, уигәхьаан!..

Афырҭын анас, атциаа ԥсыҽ ак ахәом.
Аць гылоуп ус, иазкажьуам, иагьазырхәом,
Иеиҟәхоит, егьахьуам ала-мала —
Ихьчоуп, игылоуп адац-ԥашәҟәа рыла!..

Суазҭаауеит, иҭатцәаху сыпҧсы:
Ихьзеи, итцалазеи ауаѡпҧсы?..
Ас дҭцызшәаада? Иузымгауа игәра?
Псыхәас иамои дызҭашәаз атәра?
Деилаҳама, данаалама иара?

Ирацәоуп, ҭцѡа рымам ихаҷқәа,
Ирацәоуп, ишырацәо ишәҭатәқәа:
Апҧссаѡ дааѡналозар — хаҷык,
Иҟам длеипҧшуп, дѡатцыззоит апҧсык…

Чын уаѡк дааир — ицәыригоит хаҷык:
Дшәахәа мацароуп, усҟан уи дзыҭны
Дцоит, дшеи-шеиуеит, дипҧылоит дымраны!

Дцәыртцыр ус, аа, уи иеиҳау ҿаҙәы,
Дыҭрысуеит ишҟа, дрылтцәрааѵеит ҿыҳәтцәы!
Уизыпҧшы: иауразароу дыхәшоуп,
Атәра, ахыларҟәра дрызшоуп!

Шәѡык дрылазар — ицәыримгои шә-хаҷык,
Абызқәагь — акоума? Мап — шәы-бзык!..

Абас есааира ирҳауа ахаҷқәа,
Итцыржааит ипҧсҭазаара, иҳәатәқәа,
Хаҷ имамкәа дҟартцеит, итцабыргны,
Ҽырѡашьа-езымдыр иалаҟоу уаѡпҧсны!..

Иѡныҟа дгәарлоит иаатцәа дуқәа рҭәны,
Хаҷҭырпҧас иҟоу еизганы,
Дзеиуоу, дзакәу аѡыҫтаа итәны!..

Ицәызхьеит уи данизтәи ихы-иҽы,
Инымхеит ашьҭақәа игәаҽы…
Аҧсабара инаҭаз ахаҽра,
Раҧхьатәи иара исахьа-иҧшра!..

Ахаҽыҧсахра дахашәалом, дахьзом,
Уи далыҧшны Иҳақәиҭу дибом!

Уҭацәы аатцәа! Уҭацәы, уҭацәы,
Азә дахьгылоу — дгылазааит Азәы!..

***

Уахьхәы, сашьа, агәнаҳақәа ирытцоу,
Алашьцара иамадоу, ихәытцоу,
Шьаҽа-шьаҽа, енагь, ана-ара,
Изаҟәымтцуа агәнаҳа аура…

Иҳәа: иаҧуп Иҳақәиҭу ииаша,
Аҧстазаара ныхтәу амала баша?
Аханатә иазкызааит уара уҧхзаша!
Еимаҭәа, уахьхәы — улаҕырзаша,
Убри ауп уҽызхуа, уеиқәзырхаша! —
Иҟатцатәқәо иреиуоуп, иагьреиҳауп,
Ажәѡан ахь уи ала умѡа ҳауп.

Гәнаҳак уамхаухьазаргьы цьара
Бзиаракгьы ацыз аҟара! —
Аҟарамоу — хынтәгьы еиҳаны,
Уи ала аҧсбеиара рҳаны!

Уи рыцуп, ааи, уацхраа, иазырҳа,
Иаатуеит уи ала умѡа еиҳа:

Арыц антҷәыҕьо, ианбаауа, ианыҧсуа
Убасҟан ауп аҧстазаара аниуа! —
Иантәеиуа, ианазҳауа аҽа,
Ԥсы зхоу, ҧсы зхам ианеихырго ршьаҽа!

Рыцуп атҷла зхылтҷуа, иҷарԥар,
Иадҳәала аҳаскьын баагҧс, абаԥьар…
Убри ауп угәы-уҧсы зырҿыцуа,
Атҷабырг ахь, аҳақ ахь узлакылсуа!..

Уахьхәы, уахьхәы —
Аҽерыцқьара иатәуп,
Угәы зырпҧсаҳәо, уҽызхуа лаҕырҙуп!
Уҟыба-ҙыба уалнагоит иара,
Ҟыба-ҙыба аздырам Апҧсҳара!..

Уныҳәала, ҧсыцқьала уахи-ҽени,
Ԥымкрада, гәтыҕьҕьала, уахи-ҽени!..

«Иҳақәиҭу, срыцҳашьа» ҳәала,
Знык аума, шәынтәгьы ирҳала:
Ҩажәак роуп, ирыҭ угәы-уҧсы,
Аллилуиа — Иҳақәиҭу ибзырҙы!..

***

Иузыразым, иуаҕоу уинышәа —
Иуадаҩуп? Аха ичҳа, уҽазышәа!..
Иумҳәан: хымпада, дышьтәуп,
Уи мариоуп, Анцәа иахь дырпҧштәуп!..

Иҳақуп ус, душьыр атқыс еиҳа,
Ахәра унызаргь — уалаҙа, ичҳа!

Иудыруазааит — уиааирақәа ирыцкуп,
Ус зылшаз — аҧсҭазаара изаҧуп!
Уашьҭамлан иумыхәо аҽеытцга,
Уеиқәзырхо уи шиакәу агәра га!

Уадаѡрак алан иќоу ацәашь аркра?
Иузгәакьоу аныҳәаҧхьаз рызкра?
Уи мариоуп, иаҭахым рацәак…
Ихьанҭоуп иуцәтәыму ибзырзы,
Аха иуҧылоит, иззауам бзанҭцы!..

Иара изыҳәа ацәашьы былла,
Ушиаҭам Аҧсҽыхѡы ирҳала —
Угәы-уҧсы уи ала иааҙала,
Абрытцкал икылхны ираҙала!..

Гәыбылрала, уаѡрала ухы уаиааи,
Уасиаҭны иҳәоуп, ишьҭыхуп уи Синаи!

Уныҳәала: саҭоумтцан, Хыхь иќоу,
Срыцҳашьа, исызгәакьоу, иҧшьаныхоу!—
Сыгәнаҳақәа санажь — исыцрыхо!..

Аицәгәышра, аиҭара ианбанҙа?
Аибарҧсра? Атцыхәтәантә ишьраќынҙа?
Уаапҧшы, ууаҭгыл, узнымшәаша уанышәа,
Ушьаҽа ќатца, иуадаѡу уҽазышәа! —

Псыҽероушәа, хьмызгушәа иумыҧхьаҙан,
Ухала изба, уазыразха, умтцаан!

Уахьхәы, уахьхәы! — агәнаҳақәа ирытцоу,
Уҽызхуа уашьҭаз, уашьҭаз инаҙазоу,

Уаиааи уцәеижь, еиқәырха упҧсы,
Иузакыз иҽымцәаауа мцасы!..

Ари — маʒоуп: иузаартыз наʒаʒа,
Уҟанатц иҭатцәахыз угәатца!..
Уҭахеит уи амцабз угәаҽы ианыцәа —
Аҩыстаа итцх лашьца анухытцәа!..

Арыцгьы гәуп! — ҳапҧсы иаззырҳауа,
Агәаҽоуп абзиабара ахьиуа,
Угәы уацныҟә — цәашьуп, илашауа!..

Аҩыстаа иумҭан упҧсы,
Иара дыпҧшуп, дгәаҟуеит уи азы —
Еимга-еимцарак ушҟа ибаразы!..

Упҧстазаара, угәаҳәара раʒа,
Иҳақәиҭу игәахьы унаʒа,
Ныҳәарала иҭәыз угәы-упҧсы,
Иҳаракы Апҧсҽыхҩы ибзырʒы!

***

Аб, Апҧа, Апҧсы Цқьа, Хҩык — Нцәак иоуп,
Рыхҩыкгьы еилоуп, Иаʒәны Инцәоуп.
«Аʒәы» ҳәа ишьҭоуп, иҟам ажәа «Урҭ»,
Игәынкыл, упҧстазаараҽ хра рыҭ!

(Рублиов иҭихуеит рыхҩыкгьы еипҧшны,
Имаалыкьцәаны, наҟ-ааҟ еиҽатәаны,
Иеициз шеипҧшу еипҧш хаҽқәаны
Иаса Қьырса рыбжьара дарбаны,
Ипҧеипҧш хьанҭа аҽа иазырпҧшны!..)

Аб, Аҕа, Апҕсы Цқьа Ипҕсҳара
Пшьоуп, иапҕуп ҧымкрада ара.
Ари ас шакәу аилкаара мариам:
Дыќоуп иазыхиоу ма иазыхиам…

Ахшыѡ аасҭа иамѡоуп ус ара
Анцәа Иажәа-игәаҳәа азхатцара —
Лак-ѡакрада уи агәрагара,
Иатыпҕым аимак-аиҷак артцысра!..

Иара деилукаарц Иара иахь уеиха,
Иузыпҕшуп илыпҕха, игәыпҕха.
Иара деилукаарц — Иара уиаќараха,
Иузаатуеит ажәѡан ацапҕха!

***

Сыпҕсы, иубоит, имариам аусқәа,
Урылапҕшуеит уззыразым ахҭысқәа…
Араќа енагь иеиҧьаршьоит аҷымтра,
Ҷымтрала излоугои ахақәитра?..

Ирышьцылт ирышьоу ашьамҭлаҳәқәа —
Ирыхзызоит, акыр иапҕсоу ахаҳәқәа
Ишрыхзызо — инаргоит ирҳәазо,
Ус еиҳа иманшәалоуп ҳәа ипҕхьазо!..

Уаала, сыпҕсы, имаҷым иҳахҭысыз,
Ара ҳазлаз, иаабаз зегь ҧхызыз!..

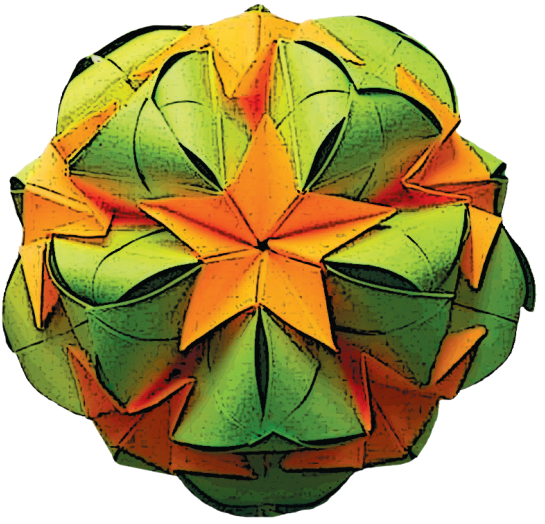

II

ЗЫМҨАЛА, МШЫНЛА

Абар, ухуп амшын-ныҟәа, амшын,
Уи аныршоз уаргь аира уаҽын!..
Ажәытә уахьыршаз ашҟа унаскьа,
Ашаетцәа уеипҳыʒуеит иахьа!..

Акы уарҭынчуам, еиҭеирак уазыпҳшуп,
Амрагыларахь анаскьара уаҽуп…
Хьанҭарак уҵоу? — аҳауеипҳш уласуп,
Уара, нас, уцәеижьума — уҧсуп!..

Ишпҳа, ишпҳа-мшәа, устцәкьагь уласны?
Ма уҵаулан, ҵа змам ирыпҳганы?
Хьанҭашьак еипҳшым ала ухьанҭаны?..

Уаҩы хпҳарак, ҩыстаак анкьа зны,
Ҽзымдыр-ҿырҩашьа ҟатцаны
Аҳ дитааит, дпҳишәауан аҽены,
Ча рыцк ита диҳәеит асаара
Иакапанша хьык азыҳәа убра:

«Ихырҵәагам уи уаҳҭынразы,
Иалеиҩызгон ҧытрак са сыҧсы!..».

Акапанга инадгылоит наҟ-ааҟ,
Арахь — ча рыцк, анахь — ахьы: еиҭах,
Еиҭах, еиҭах, еиҭах! —

Аҳ имал аагара иаҷуп,
Арыц хәыҷ халом, уа ишьҭоуп, иҧшуп!…

Интҵәеит, ус-ус, аҳ имал, ихьы,
Дызлатәаз есааира хәдацәахьы!

Егь изаагом иара уаҳа ҷыц,
Имал зегь акапанит ача рыц!..
Уи ча рыцымызт! — иаҕран ауаҩ иҧсы,
Рҭәышьа, зхашьа змам ауаҩ иҧсы!…

Аханатә абас, иахьа, иацы
Заҟа ухырҳәаахьои ауаҩ иҧсы?..
Аҩыстаа дзыцрасыз ҳа ҳаҧсы!..

***

Изакәи амал, абеиара, сыпҧсы?
Ҩаҧхьа ҳазҵаап: ҧхьаҟа ацаразы
Уи аума араҟа иҳаҭәашьоу мҩасы?

Амал, амал ду — аҧс аҭархара,
Аҧсымыҭәра, иувагылоу ирҳәра,
Аҧсыҿ иҕрагылара, ишьаҿера,
Ауаҩпҧс иаахәара, ихәаҿера,
Иатәамбара, ихыччара, иахьырхәра,
Ихақәиҭра имхра — итҟәара!..

Ашәа изырҳәоит иалатәоу ахьы!
Имҩахытцуеит уи иҩнаҭахьы,
Иара иоуп араҟа ҳәа зыҟәну,
Дигәхьааума: изааигәоу, иҧну?..

Ихан хьытцәцара ныхас ипҧхьаҙоит,
Дамтцаныҳәоит, игәы-ипҧсы ижьжьоит!..

Иширҳаз атә аҙбахә уаҳаҙом,
Аха башоуп, агәнаҳа изгаҙом.
Ихатҵа ус ак ыҟангьы ибаҙом —
Гәнаҳа змам ирылаитцоит ихы,
Иҽеыҧныҳәа зырго…
Ма зынза итцәахы!..

Агәыр атца изкылсуама амахҽе?
Уа дкылахоит иашьҭоу аҟәарц-марц!

***

Уаѽ беиак дыҟан. Илашон ҳҭынрак…
Лазар иакәзар — даҳәон ча ҽатцак,
Уи игәашә уахьынҭалауаз диан,
Ицәеижь баауан, итцәаны ицауан.

Алақәа ихагьежьуа ддырбзон,
Имш хьанҭақәа абасала игәагәон…

Ус дыпҧсит уи, цьанатҵ инеит ипҧсы,
Аҳгьы днаишьҭаргалт лассы…
Наҟ-ааҟ — атыша ду рыбжьоуп,
Цьанатҵ цьаҳаным ҳәа еиѽшоуп.

Аҳ дыпҧшызар, абан, Лазар иоуп,
Итыпҧ насыпҧла дгәырғьатцәа дахыуп,
Икәша-мыкәша ҧшзароуп, баҳчоуп, шәҭуп,
Ахьхьа-хьхьаҳәа азыхьқәа алеира иаҽуп…

Аҳ ихиго, дҧызшәауа митәуп:
Амла, ахьаа, агәаҟра — ес-иаашар,
Ауаҕеимшхара, амца — аҭакар…

Дынҵәоит уахгьы-ҽынгьы аҙба,
Лазар ишҟа есааира, иҽеирба:
— Усыхә, усыцхраа, ҽамԥак, ҽамԥак аҙы!..
Сгәаҟра гәаҟарак еиҧшым, абаапҧсы! —

— Сызлаухәои, атыша ду ҳабжьоуп,
Иҳаҭәоу ала ҳусҟәа ҙбоуп ҳәа ишьоуп.
Са сааҙаб ахгара саҽын
Угәашә аҟны, урҵ — ҵа змам амшын,
Уара угәаҟра — араҟа иузыпҧшын!..

Аҳ дуазыруеит, иакуп, ее, иҧс ахац:
Иҵаххеит иҵаацәа рахь ицҳарц,
Дыҙтагылан иҟоу ак имҙарц:
Гәнаҳарак уаҟа иҟарымҵарц,
Иаадырпҧшларц енагь агәыбылра,
Иара дахьыҟоу иақәымшәарц дара!..

Аха урҵ иажәақәа нагҙо
Ацҳаражәҳәаԥ диоуам уахь ицо!..

***

Анцәа иныҳәа зцым наҙам, ибжоуп,
Амазара дугьы уахь ишьоуп —
Пхҙашала, махәҽала ианырҳам,
Шәага-загас иҟам, егьахәҵам!..

Угәы аартыз, уҩнашәгьы — иара убас,
Иауркыр — иуоуеи гәыҕырҭас?
Ицәыругои урҭқәа рыцныхәрас?..

Ихтыз ауаҩытәыҩса илакҭа!
Дҕарыз-дҕармыз, днагаз ихаҭа:
Ирзишоит иуаҩра хәҭа-хәҭа,
Иразра, иҧхҳаша — иара убас,
Ицыха зыхь — иҭамбауа имал!..

Уи тҷәахыз уҩнутҷ҆ка, упҧс аҽы,
Ууаҩраҽ, узыхҳызо удоуҳаҽы.

Уи ауп абырлаш — иреиҳау зегьы,
Изыпҧсахуа упҧылашам ҷьаргьы, —
Ус иҟоуп идгьылтәу аҟазшьа:
Иахьа иумоу умаҳам ҳәа ишьа!..

Узлаҿырбо, узлаҿхәо адәахьы
Иудырбало уаҳҭынра, ахьы —
Еилыбгоит, еицакуеит, аҩ ирфоит,
Упҧс иатәу — ҧсра ақәымкәа иаанхоит!..

Ацәеижь ҧсыргьы — иҧсҳом апҧсы,
Иҟоуп ажәҩан, ишоуп иара уи азы!

Иухҳыҳаатәуп, ухьчатәуп апҧсы!
Анышәапҧшь ҳаналихуаз аҿены
Иҳақәиҭу иҳамеидаз апҧсы,
Ипҧсыҧ ала иаҳхеиҭаз ҳа ҳапҧсы! —

Ҧсра зқәым, инаҳаҳоу апҧсы,
Ацәгьа-мыцәгьа иазытрысуа апҧсы,

Амазара иазыҭрысуа аҧсы,
Иагьыразу, иагьҭархагоу аҧсы!..

Усымоуп еиқәырхагас, гәыс, бласы,
Сшьаҟаҧшь иалоу, исыҧсҭазаароу сыҧсы!

Иуцрасит, усцәырхәит аханатә,
Ашәи бааҧс ушьҭоуп аханатә,
Аныҳәаҧхьаз уцуп аханатә!..

Анцәа Иажәа — умч, угәы-уҧсы,
Сбызшәа, са сажәа — исзаҧу баасы,
Исыцыршаз, исыцҟазааy, сыҧсы!

***

Уаала, сыҧсныҟәа, уаала, о, уццакы,
Сгәаҳәара ацәыргара уҽазкы,
Ацәқәырҧақәа ургәылсуа унаскьала,
Ҭыҧ мацарак азалхым усқьала! —
Сқьалак иеиҧшны иҟазам иара,
Уи ахьыҟоу — иҟоуп Сыфнра!..

Рыбжьы ааφуам, аха рымφа убоит:
Еилаарцыруеит аетцә раҳҭынра!..
Мшыни жәφани рашәа маза гоит,
Имбатәуп рылшара, рыҧсҳара!..

Дунеи шаноуп узлаҧшуа, сыҧсы,
Еиҭаҳәашьак амоума, абар:
Укәша-мыкәша — нҭәара зқәым азы…
Асар рымφагь — ҵφа змазам асар!..

Ицәажәоит ус, аа, са сыԥс ахаҭа:
— Аԥстазаара гәнаҳарала иҭәуп,
Ирҽыцны, иалкаан иҳәатәуп еиҭа:
Абзиабара — уасхыруп, ирыцкуп!—

Сыԥси сареи аханатә аҙә ҳауп,
Бызшәак ауп ҳгәы иҭыԥуа абызшәа…
— Шәгәыбылра гәыбылрам, иҭшәаауп,
Итцшәаан иќоу нарха амоума, уацәшәа! —

Ацәқәырпҳақәа еиҳа-еиҳа инаскьоит,
Ихароуп инҳажьыз аќәара…
Сааигәара бжьызаҭәха игоит,
Еҳ, сыԥсы ауп, иаҽуп агәырԥара…

— Ҳазшаз исахьа ауаԥҵсы иԥшнуп,
Аханатә даҧҭоуп иҳаракны.
Аха иахьала иќоу даҽеакуп:
«Ус ҙәыр дыќоу? Дыќазу ма зны?..» —
Шьоук абас аргама ирҽакуп…

Зхы-зыԥсы мацара иазгәышьу
Атцабырг иаҧыртцуеит, иаҕахоит…
Рымԥа уаныԥшыла, иба изҽу:
Ргәыԥбара — маҷ-маҷ иҭанархоит!

Ус ауп, ааи, ирхәыз са сыԥсы…
Иугәхьааз ухәра арҕьара…
Мԥа заҭәык ауп иќоу нагҙатәыс:
Угәы, упҳсы, угәаҳәа рраҙара!..

***

Ауаҩҧсы изыҧтцәоуп аҧсра,
Еиҳа-еиҳа иҿазыҟаитцоит иара…
Ицәеижь азхиазаргь адамра
Деигәыҕуеит жәҩантәи Аҧсҳара,
Уброуп наӡаӡатәи иҩнра.

Малым узызхьлаша — даҿакуп,
Уеиқәзырхо, иҧсҷыхго ҧшаалатәуп,
Уи азыҳәа ицатәӡам хара —
Уа уҩнытцҟа итцәахуп иара.

Ԥшәымас иҟоу? Угәы-упҧсы, удоуҳа
Убартҭ роуп узыхӡыӡааша еиҳа…
Ак ахьран иҟам уи адоуҳа-ҩны,
Изықәгылоу ауасхыр ҕәҕәаны
Ианыҟоу — ацаҟьа иапҧнаго,
Уанахыу — ессаира агәра го!..

Аха аҧслымӡ анаиоу уасхырс —
Имцурашоуп усҟан аҧшәма иус:
Амш баапҧс иагап иара ҭшәааны,
Аӡ иагаз агеит ихараны…

Ацаҟь иалху — анарха ҿакуп,
Изаҭәоугь — иара убра дахуп:

Дыҩнагылоуп ҳақла уи Аҩны,
Уаҩрала, ҧхӡашала ирҳаны,
Уи Аҩноуп дҟазтцауа Дуаҩны!..

Дамадоуп ажәҩан ахаҭа,
Илашоуп уи ала илакҭа.

Ус аипҕш иҟоу — дыҟоуп, дҭахаҙом,
Ажәҩан — наунагҙоуп, иҧсҙом.

Аха уахь уназго амҩа ҭшәоуп,
Иалкааy маҷҩуп, иааҧхьо рацәоуп!..

***

Изакәызеи, о, ирымчу,
Иазынкылом абаа ҭзы!..
Иарбан хәарҿеу, иарбан хәаҷоу
Уахи-ҽени узфо аҧсы?

Ирҭахуп уреиҧшзарц иаархәо,
Рцьыба уҭаршәны ургаларц…
Амаа зку науха-ааухо
Кьанцьа хәмарган уҟарҵарц.

Уахь иупҧхьоит урхәашазарц,
Урҟьашьырц, удац дырҩарц!..
Уахь иупҧхьоит убҕа ҧҵәазарц,
Апҧҭа ахыларц ушәахәац.

Мап, сыпҧсы, уагҧуп наҙаҙа,
Ишапҧу аханатә нцәеи-ууаи.
Уеиҧшыз аҳәа ццышә, ашьантца,
Иупҧгыло рымч уаиааи!

Ҩыстаак дуцыршеит уаныршоз,
Уи днаушьҭаххит лассы…
Имбатәын дызлаҟаз, иршоз,
Аха уитцахом, сыпҧсы!

Укәша-мыкәша шьыци-гәаҕи
Еицыршәом — уҭархаразы,
Ари амши ари аҵхи
Ԥсыс ирхоу сара сыԥсы!..

Аханатә аахыс ҳаицыӄоуп,
Убас акәхоит ԥхьаӄагьы.
Дыӄоуп дшыӄац лада иҳахо,
Избоит дымчыдаҙам иаргьы!..

Абри адгьыл дуҙҙа аага
Иситаргьы: «Иутәуп, ига!» —
Наӄ дыԥхасҵоит ацәыршәага,
Усыхьчоит иара уицәга!

Сыԥсы, иудыруеит уи сшизыӄоу,
Исыцәтәымуп идунеи.
Ицқьам, ишҳамыркуп игәаҳәа,
Саҽагылоуп иԥаршеи!

Иалысхузеи ари адгьыл
Ажәҩан иалоу изаҵәҙа,
Сара сҵабырг аназымдыр —
Сыӄоу? Сыӄам ҳәа иԥхьаҙа!..

Ацәқәырԥ шанақәа урыла
Урымбаҙо уцала, уласы!
Ҳаицуп, ҳаицыршеит гәыбылрала,
Аханатә сдоуҳа, сыԥсы!..

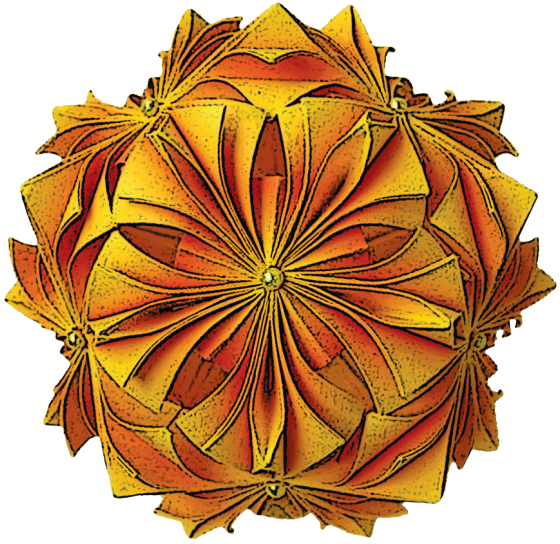

III

АҧСЕИШЬҬАЗААРА

Сышьҭахьҟа сыдгьыл, сҭахцәа, сгәыбылра,
Ахьӡ-аҧша ахьсоуз — иазыҧшыми схынҳәра!..

Сықәлацәа, сԥызцәа, сацлабра иаҷыз,
Сыкәша-мыкәша енагь згәыӡеаныз!..

(Аԥызцәагь, аиашаз, иҟоуп акала,
Упҳӡаша рызгәаҭом урҭ ала-мала,
Аԥызара хьысҳан ишоуп убри ала…)

Хьаак сыцрыхоит, аха иџьбарам,
Иҟам лак-ԥакра, идәықәлаз — дхынҳәуам!..

Абзиабара аӡбахә сӡарыма, сыҧсы?
Уи ахьӡала сышьҭахьҟа са схынҳәразы?

Мап, мап! Азә дгьангьашын,
Дыхиан сжьаразы,
Дсытцан маанала: лхазы, лгаразы…

Егьи лакәзар, еҳ, дҟәышын, аха дҽеырбацәон,
Аԥнаҭашҟа ааста хара дагацәон…

Агаӡа — дысхьынҳалон,
Аҟәыш — дҽеырбацәон!..

Абзиабара — цәыʒуп, уцәыʒқәа ҧшаала,
Уахьлырʒыз, дахьурʒыз рҭыҧ гәырԝала!..

Уи цҳауп, о, уи ацҳа — утцәыртцәырла,
Иқәлаз дыргәаҟла, удырдырла!..
Ацгәы ашша ықәнашьит, ишәарҭоуп, тцаҟа
Уаналҟьа, духәом ауа, аҭынха!..

Сықәын уи ацҳа… Сықәсит сҳәару?
Сахьықәсыз, сахьзықәымсыз уаҳа схынҳәру?..
Уи ахаа, уи аша заа иснырт,
Издырт уи агәырґьа, ашҳамгьы здырт!..

Ахшыԝи агәи ара ихаз-хазуп,
Ахшыԝ — кәылʒуп, агәы акәзар — ишәҭуп:
Ашәҭ уаныхнах —
Ушьацәхныслап цьара,
Ахшыԝ — иннакылоит агаʒара!..

Ус акәзаргьы сгәы акәын са сзыҳәа ихадаз,
Аханатә ҧыжәара, гәаҳәара змаз!..

Исыцуп шәахәацқәак, иурʒуам, сыҧсы,
Уи амра иацырҟьоуп — имра ҧҿеыхоуп са сзы.

Исхашҭуам ахаан бсахьа, бгәыкра,
Бнаалашьа, бцәаԝа, быхшыԝ тцар, бхаҿра,
Ҳазшаз ишҟа ибымаз агәыбылра.

Бымԝасит, еҳ, заа, бсыцәгылеит хара! —
Сахьиз ақытаҿ иаҧуб ба бдамра:
Иалагылоуп убра атаматра —
Ишәҭуеит, еинылоит ес-ааҧынра…

Итацәуп макьана сҭыҧгьы убра:
Аҧсеишьҭазаара, аҧсра, азыҧшра…

Бышҟа инеиуеит сара сыҧсы,
Ашәахәа иахьынҳала, иласҙа, хәылпҧазы,
Ба боуп изызхьуа, иадыруа мҩасы…

Хынҳәышьа сымоума сцозар ба бахь?..
Уа иҟоуп ҭабара ззымдыруа сҙыхь,
Сзызхьааy, иҧшьоу, шьҭа идгьылтәым са сҙыхь!..

Елена, сыҧстыҩра, быҧсуам са сгәаҷы,
Быҧҳацәа рышәтқәа шьҭоуп бдамраҷы,
Быҙбахә ааныжьуп са сцәаҳәаҷы! —

«Сашәақәа рашәа!» — иҳәон Соломон[13],
Абзиабара жәынгьы-ҷангьы илашон!..

Уи ахыц иатцхо шәихәаҧш: дмаалықьуп,
Ҳамҭас иҳаҭәеишьазгьы — далақьуп:
Иукааҙа уахәуеит, убас аиҧш иццышәуп,
Уацәыхьчазааит —
Иаҩыстаауп, имҙышәоуп!..

Уи ашәҭыц иаҩызоуп, иҷшәоит, иканҙоит,
Уаахьаҧшаанҙа имҩасуеит, ицоит —
Иархагоит уаапҧын, угәаҳәа, уҷара,
Зны-зынлагь итоугалоит уи адамра!..

Иугәаларшәа, иаҷырҧш унап иахоу амацәаз:
Дыҟоу уи агьежь аҳәаа зыҧшааз?!

Уи ҧхызҙцас ицәырҭуеит,
Иуцуп ҽеыҭ-ҽеыҭ,
Аргама уахьҙааназа иагоит апҳша-уырҭ!..

Уи зхьымсыз, иамырцәаз суаѳуп изхәару?
Ажәѳан атцаҿ етцәак избару?
Уи ахәрақәа еималом, ихтуп, иҕьаҙом,
Алашә иѳызоуп, ашәарҭа абаҙом!..

Шәахьыҧшхьоума, хатца ицо лныќәашәа?
Ихазуп уи зынҙа, еиҿкаауп уамашәа:
Ипҳшҙоуп уи акала, акала иццакуеит,
Еиҳа дрылукаартә лцашьа убауеит,
Убасшәа иубарҭоуп, убас илзыпҳшуеит —
Мтцәыжәѳа лҭахҙам, дыпҳсаатәуп, дпҳыруеит,
Абзиабара алшара митәуп, уаанарҳәуеит!..

Иҳақәиҭу иҳәеит:
Ѳ-цәеижьк — акны,
Еиќәыҭхашьа шәымам,
Шәеилатцәоит аҙәны!..

Аха ирыцкуп наџьнатә, аханатә —
Иҳақәиҭу Иажәа — угәатца итапҳхартә,
Уахьчартә, иузылашартә, уарыцқьартә, уарпҳхартә.

Уеилаҳа, уашьҭала — иќам еиҳау!
Идагәам, бла змоу, ас шакәу уаҳау?!

Ацәқәырпҳқәа урылала унеила, сыпҳсы,
Исбарҭоуп лашарак, уи ашќа уласы!..

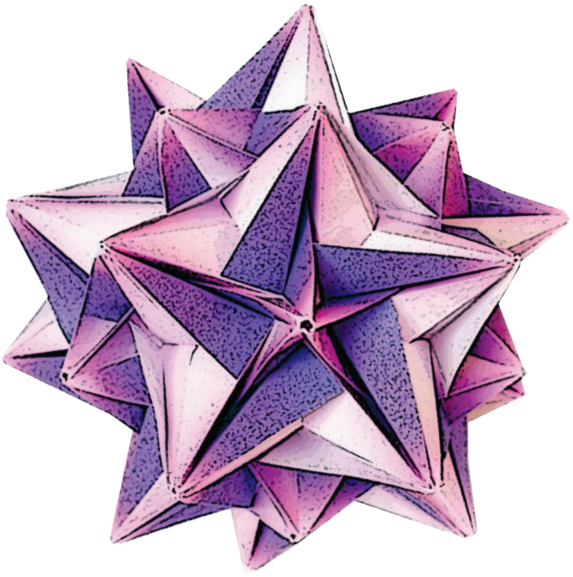

IV

АЖӘҨАН

Ажәҩан ду салоуп, уамашәа иҳаракуп,
Сытцаҟа аҧстҳәа быбышқәа хуп,
Ашьхақәа ракәзар, ирықәжьуп асы,
Санмаҷыз аахысгьы ирылан сыҧсы!

Ашьхара салнахт, ашьха саҧоуп,
Реиҩхааҷ, ркатцәараҷ заа сарбоуп,
Ана-ара сышьтақәа каххаа ирыҷегоуп,
Раҧхьаʒа иҧьасшьаз, схызхыз урт роуп!..

Усҟан ахьшьцәа ашьха сыргон,
Ерцахә амтца рҽеибарк, иаатгыла иҧхьон,
Иазкызгьы маҷымкәа рыʒбахә рҳәон…

Ақәцә аанхеит са сзы имаʒаны,
Уахь акылыҧшра ес-шар истахны! —
Нартаа реишәа гылан убра,
Анык илыхшаз шәҩы-ртаацәара…
Уи аишәахь анеира, абара, ахатәара,
Ахацәа рхацәа Рнарт ныҟәара —
Срызхьуан сара стәала, ирылан сыҧсы,
Аха снанашьтуамызт рышҟа асы!..

Исаҳаит даҽеакалагь, ирҳәамҭан жәлара,
Нои[14] иҧба апҵеыха ыҟәжьуп ҳәа убра!..

Акаршәрақәа, абнақәа, ҳәааа змаӡам,
Аӡиасҟәа, амшынқәа — изыҧсахуа апҳӡам!..
Исхашҭран иҟам, исыцуп бзанҭы,
Сахьиз, са сахьааӡаз: шьыжьы, хәылпҧазы,
Сахьтәаз ма сахьгылаз, иахьыҟаз сыѽнра,
Аныҟәашьа ахьыстцаз, иахьымѽасыз сҷара!..

Ажәѽан ду улыҧха! — адгьыл саҟәгоуп,
Ажәѽан — снеиран сахьыҟоу Ѽнаҭоуп!..

***

Сцоит, аа, сахыҧраа, ишьҭоуп уи ҭаҟа,
Саб заа дахьсыҧхьаз, сҽыжәларц лассы,
Сан — ҧсы-лаша, гәы-лаша дахьагәӡуаз са сыҧсы!..

Уаҧстцәык ҭасыҧсеит уи лдамра,
Данаҳҳуаз ахәылпҧаз сара убра…

Саб иаангьы убас аипҧш: уаҧстцәык — идамра…

Са сзынгьы иҭарыпҧсашт саныҟам аҽены —
Атцыхәтәан исыдло адгьыл иатәны!..

Заҟагь атцоузеи имаӡаны,
Адунеи ҭбаатыцә убра еизыркәкәаны —
Уаҧстцәык аҷ иҟоуп илаҕырӡны —
Уаҧстцәык иалоуп игәыбылраны,
Анышә ҽеыҭ иамадоуп игәырѽаны,

Ҭа змам қәыпҧсычҳарала итәны
Исхамыштуа итатәахуп сгәы-сыпҧсаҟны!..

Гәыҕракгьы ацуп уи ауагҧстцәы:
Аҧстазаара шшам, ишагҧым итацәы…

«Уахь иҟоу уалхмыз, акрыҟазар уахь» —
Гәыҩбарак шыҟоугь, иеигәыҕуеит Уахь!..

***

Адгьыл ахыпҧраара уамакгьы атахҙам,
Лбаатәи аускәа мариоушәа ибатәҙам!
Еҳ, адгьылтә ҧстазаара амтцәыжәҩақәа хәуп,
Аҧырра иашьтоуп — ижәҩантәу атахыуп!..

Уа ацәгьеи абзиеи ишьтырхит штасы,
Наҟ-ааҟ еибаркареит, изеилгом бзантцы!..
Абзиара аиааир — ацәгьара иауам,
Тәамҩахәык амам, иазыршауам:
Иахьҙароуп иаразнак, иакуеит ахәдацәа,
Еибарҧсуеит аҳәа ҭыхла, ицәшәашам Анцәа!

Абас ауп шеишыкәса, шьыжьы, хәылпҧазы,
Еинышәашьак ыҟамкәа, наҟ-ааҟ, еибарҧсы…

Иҟам ҿеа ҧстазаарак, иҟоу абри ауп,
Утцабырг, са стцабырг ааибуам — еиҷаххроуп,
Иатцахаз, иатцамхаз урылаз — қәпҧароуп!..

Ԥсахшьак изамҭеит иахьанӡа уаҩҧсы,
Урҭ удыркареит сыҧсы заҵә, сыҧсы!

***

Ус амра ӡаалеит, алашара аҽеаӡеит,
Аҳауа ҳахьалоу ҧшьаала иҳахьӡеит,
Алашьцара — дгьыли жәҩани ҭаӡеит…

Атцх ҳалоуп — ҳагәылоуп, ажәҩан ҳатәны,
Лашьцароуп иҳаҧхьо, ҳхала, ҳзаҵәны!..

Аеҵә ҳрызнеиуеит, ҳрылоуп ҵҩа змам,
Ҳәаак ахьыҟам, сқьалак ахьарбам.
Уҭытцыр — узҭытцуам, ашәқәа атуам,
Атцх уалала унеила, умҩа нҵәауам,
Аҳауа ҕба ҧшьаала ицоит, итцысуам…

Сганахь, аа, амза — аӡамҩа сшьышьыртә,
Асар рымҩа акәзар — аӡарахь снаӡартә,
Снап акәырша иныскылартә, имҵарсны изгартә!..

Ишҧеишеи, ишҧаҟоу, Иҳақәиҭу Анцәа,
Иамам лагарҭа, убас ҵыхәаҧҵәа…

***

Исхашҭуам ахаан: «Шәӡырҩы, о, шәӡырҩы!
Дыҧрит иахьа акосмос ашҟа Ауаҩы,
Акосмос далалеит иахьа Ауаҩы!» —

Гагарин иакәын… Истцон атцара,
Москва имфапҧысуан сқәыпҧшра, сҷара.

Ашта Ҟапҧшь иамкуа инеиуан жәлара,
Афырхатца ҳаипҧылон! — срылан убра…
Гәырґьа насыпҧын ианыпҧшуаз схаҷра,
Сгәы тыпҧраа ишҟа исҟьон са снапы,
Иаман убасҟан атәыла амшапҧы —
Адунеи иннакылон уи анапы!..
Хаштрак ақәу са сзыхәа бзантцы?
Иахьанзагь иуцуп уи амш, са сыпҧсы!..
Ус Амзахь днаҙеит Армстронг лассы,
Амза дахылеит, дхынҳәит деибганы,
Уантәи, лыпҧхала, аҟәых лбааганы —
Адгьыл иазымдыруаз хьзи-ҧшеи ганы!..

Ҳгәы иҳнатон убасҟан: иаҳкит ацапҧха,
Ажәфан амаза, уи амгәырха!..

***

Иҷеазишәоит иуадафу ауафпҧсы.
Иеицлабуеит атәылақәа, ргәаҳәа ртцысы,
Иҟартцоит шьаҷак, даҷеа шьаҷак,
Иҟам адунеи злеибарку атак.

Дызхьымзаз арбан иахьа ауафпҧсы,
Иҟам атакқәа, иагьцәыртцуам лассы…

Алабораториақәа ракәзаргь, еикануа, еивас,
Ҳда-ҳшьа тыртцаауеит, ҳахшыбаѡгьы убас,
Аха еилкаашьак амоуит зынӡас:
Узакәу, ушшахаз, ушцәыртцыз, сыԥсы,
Умаӡа хутуам даҽеаӡә изы!..

Даҽеаӡә изакәым, иара саргьы
Итаутцәахыз сауҳәо? Исыздырам акгьы.

Сшоуп, ааи, суаѡны, сгәыргьоит, сыччоит,
Сылаԛырӡқәа аҽҿаҳәа икатәоит,
Снысымѡа шкьаҽу здыруеит, избоит —
Сгәыԛуеит, исымоуп агәрагара,
Исылоуп ацәымыԛра, апҳәызба лызхьра,
Исыцуп агәхьаа, агәырѡара,
Сықәпҩоит, исылшоит ԥхьаӄа ацара,
Сыхшыѡгьы ҳәаақәак иртәуп, иртахкааупп,
Абарт зегь шцәыртцыз, излаӄоу еилкаа,
Иамам еилкаашьа, иахьутахыу утцаа!..

«Иаҳдыруа арбан? Акымзар акы», —
Сократ иоуп изҳәаз абас аипҳшгьы зны!..
Абар дыззаааиз аӄәыԛацәа рӄәыԛа!
Имазкуагь дыӄоуп, газак иоуп, дшәырҽыха!..

***

Аӡхытцра, аокеан цәқәырпҳа — цунами — азаара,
Уи иацу арыцҳара, атахара —
Заа издырда? Иеилкааy рыҽҳәара?
Пшеи-урти ирымчу? Ианцәырӄьо рҳәара!
Асыпҳсақәа, анаӄәоуқәа рӡытра?

Аԥхарашьҭытцра, ашоура цәгьа аара?
Ахыбраҟәа, абнаҟәа аҽҽаҳәа рбылра? —
Аҕьыч иеиԥш амцабз цәырҟьоит тцхыбжьон,
Урҭ ҳамԥын иҟамшәа баша ҳхы ҳжьон!..
Заа изаҳзымдыри? Ҳзамыхәазеи ҳхы?
Ҳацәыхароуп рымаӡа, зибна итцәахы!..

Ицәан помпеаа — Помпеи анҭахоз,
Аццышә уаҕеимышхара ианыхнаҩоз!..

Агеницәа маҷума иара иахьагьы,
Адунеи шеибарку ҭтцааyа есқьынгьы
Атцарауаа хиоуп, ргәаҳәа еилашуа,
Ркосмос станциаҟәа аҩада ишьҭуа!..

Урҭ — наӡашьа ахьыҟам иазцоит,
Цьара иахыкәшоит, иахаҩоит, итәоит:
Иҟоума аԥсҭазаара? Иҟоума аӡы?
Дахызу дахымзу уа ауаҩԥсы?..

Дгәаҟуеит, деимдоит адгьыл аҧа,
Аха дзышьҭоу ибом лабҽаба!..

Иарбан нас иаарту, ҳа ҳазлаԥшуа?..
Ма ҳацәҩашьазар иахьыԥшаатәу?..
Агәра гатәызар зыгәра гатәу?!

Азҭаара дыргаҟәа рацәоуп, ирацәоуп,
Ҭакда иаанхоит — ус рзыԥтцәоуп!..

Иҽыцу ҭнагом, ааи, ҳазҭоу Аинтернет,
Акалаидергьы убас — амч зқәымхо ҟалеит.
Ацифрақәа ракәзар, иркуп адунеи,
Ҳәаак рымам рымчи рылшеи!
Иԥсыҽхеит араҟа, абаа рызгауам:
Иҳақәиҭу имаҙа урҭ ирзатуам!

«Хаббл», аҟәыҷа, хьӡы змоу ателескоп,
Агаллактикақәа абла рызхоуп,
Аеҵә ргәеисра, рыхҭыс ҳзаанагоит,
Рсахьақәа ҽаҽаҙа ҳҽапҳьа иҭнагоит,
Аха рымаҙа шрымаҙо инхоит.

Апроектқәа рацәоуп. Амра иапҳго
Атцарауаа рхы-рыхшыѡ ду еизго
Рҽазыршәоит ари адунеи аҭцаара,
Илакәушьашагь рылшоит дара!

Аха ирзеилымкааит узлаҟоу, сыпҳсы,
Уи амаҙа иахәом, иҷәҷәатцәкьоуп аҭзы!..

Иҟоу акоуп: Ҳазшаз ипроект,
Уи каххаа хьы-нбанла ажәѡан иануп,
Ԥсахшьагь амаҙамкәа иапҳуп:
Имаҙа, иаҳасаб, уи Иҳәахьа.
Гәыѡбара умамкәа ирцәажә ахьхьа-хьхьа —
Уапҳьа, уеиҭапҳьа, уазыгьежь ѡапҳьа,
Иназазоу ак ауп, иутәуп, агәра га,
Идыргақәа урышьҭаз, угәатца иҭарпҳа!..

Атехника аанҽасрада азҳара,
Ауаѡ хаҟәала — аробот ацәыртцра, аира,

Иахьа ҳазҽу уатцә иара аҽхо,
Ауафҧс араҟа есааира дмыцхәхо —
Уахь аума ҳпҧеиҧш — ҳразҟы ҳахьархо?..

Иҧсаххаша ҧсахлатәуп, ус ауми, ааи,
Аҕәра злаҽоукри ари адунеи —
Аҧстазаара уалан, аума ртцысы,
Аха ҧсахшьа умам, сыҧсы!..
Псахшьа умам, даҧым изылшо
Инапы ҳакуп изырхәло, изыршо!..

***

Уаала, о, сыҧсы, ҳамфакәа нтцәоума?
Ҳахьынтәаауа акәзар, зегьытцәкьа иреицәоума?..
Егьырт зегь раастa еиҳа итацәума?..

Игылазами уа аныҳәартa баашқәа?
Иаартзами иҟьаҟьаза рышәқәа?..
Цабыргла иҟоу уафҧсык уа дахзами?
Анцәа иҽаҧхьа шәазызара аҧзами?

Зехьынцьара иҟоу — зегь рыла еиҧшуп,
Адгьыл ду маҷума? Миллиардла иахыуп —
Дыҟам агәнаҳа иатцам азәгьы,
Дарбан иацәцаз? Ҳатцоуп зегьы.

Ихнамхда ашьыцра? Амгәацәа артәра?
Гәнаҳа змамда? Итагыламда атәра? —
Азә еиҳа деиҳаны, ҽазә еиҳа деитцаны,
Аха, инеибеиҧшны, ажәытә инаркны!..

***

Аҧҳәыс ушҧалырҟьалеи, Адам?!
Ушҧахылхи? Абаҳча, зда аҧзам,
Анцәа ибаҳча уҭан уара убра —
Цьанаҭтәи абаҳча! Узаҵәын, ааи, есшар…
Дук мыртцыкәа дузишеит, абар,
Ева — уваҵарақәа дрылхны, дутәны,
Дузгәакьан, дуҩызан, усахьа лыҧшны…

Псра шәықәымызт ахаан! — шәыҟан лыҧхала,
Цьанаҭ дуззa ҩыцьа ишәаҭәашьан шәхала…

Маҭәа шәышәзамызт, шәызцәыҧхашьауадаз?
Чмазара аҧзамызт — ииуадаз, иҧсуадаз?!
Хаҵара-ҧҳәысра азбахә зҳәауадаз?..

Цәа тцлак шәааигәара иҧшын,
Амахәқәа хьыхәо шәырла иҭәын…
Ацәгьеи абзиеи рдырра иазкын,
Ҳазлаҟоу амаза аилкаара иатәын,
Аҩыстаа деигәыҕуан, илапҧш ахын…

Иҷалоз ашәыр шәацҳар ҟаломызт,
Шәақәиҭымызт — агьама жәбауамызт…

Анцәеи аҩыстааи — еикануан наҵьнатә…
Амаҭ ҟәыҕан ишан аханатә,
Абар, инеины иаҕралеит атцәа,
Ева илыҳәоит — аҷабызшәа хаауп,
Илҷагәыбзыҕуеит… Евагь уи ауп
Дхызхыз, гәаҳәала дацҳаит атцәа,
Даара илгәапҧхеит уи! Ус, дгәыргьатцәа,

Адамгьы далырцҳаит! — Адамгьы игәаҧхеит —
Уи акәхеит! — хатцара-ҧҳәысра рҭаххеит,
Рцәаныррақәа еицралт, амца рыхҟьеит,
Убри ала аҩыстаа иаҳәагь иҟьеит! —
Рапҳьатәи агәнаҳа иатцалт дара …

Иҳақәиту иакәзар — иҧхеитцеит хара,
Цьанаҭтәи абаҳча наӡаӡа итцаны,
Абас аипҳш алагь убраҟа ишәины:

Чмазара рыгымзарц, ирыкәзарц апҳсра,
Ахатца — ҧхӡашла ес-шар акрура,
Апҳәыс — хшараиура, иргәаҟгоу аира!..

Лахь аҭан аматгьы аҿенытцәкьа убра:
Иазыпҳцәан наунагӡа аҳәазара:
Мгәацәала анеира — амгәацәа цәырҳәра,
Ишәиин уи агәаҳәа, ишәиин уи аҭра…

Анцәеи ауаҩпҳси убри ала еипҳыртцит,
Ихаз-хазхеит, наҟ-ааҟ еицәыӡит…
Ирыбжьалеит абас абаа тӡы,
Иҟам уаҳа ауаҩ ибзырӡы.

Ҳа ҳакәзар — гәнаҳа змоу ҳархылтцит,
Чмазарас иҟоу зегь ҳалоуп, иҳацуп,
Иҭаҳгоит агәнаҳа аханатә амгәарҭа,
Ус ҳлахьынтцоуп — иамам хәарҭа!..

(Ҷыц иизгьы агәнаҳа датцоуп,
Дызхылтцыз, дзыхшаз рҿыпҳныҳәақәа ицуп)

Ахатца ипҳеипҳш: ес-шар акрура…
Апҳҳәыс — аҟәарҭ ус: акәҷар рааʒара!..

***

Зегь акоуп Анцәа ауаҩы дкаижьуам,
Игәы изыбылуеит —
Устцәҟьа даанижьуам!..

Ацәеижь аиҳа апҳсы иапҳнагароуп,
Ацәеижь — ҭәра ақәым, наҟ инаскьароуп,
Нышәуп уи, ццышәуп, апҳшалас иамоу,
Апҳс ауп наʒаʒа иҟоу, иаргамоу…

Ҳазшаз иишаз ҩапҳхьа дизгәаҟуа,
Игәаҳәара атцабырг ашҟа ишьҭыхуа,
Дмырʒуа дааигоит, дитцгәо, дыргәыҷуа —
Алашьцара, алашәра Апҳыхҩы,
Ҳапҳстазаара пҳстазаара азҭо Апҳсҷыхҩы!..

***

Ҳнеиуеит — ҷьа ҳаларшәуп, ҳаипҳшуп апҳсаатә,
Зегь шоуп ишахәҭоу аипҳш,
Иапҳуп зегь рсаатː
Аетцә рцәыртцра, асаура, ақәаура,
Ашьац иатцәа агылара, аканʒара,
Адыд, амацәыс раҳра, рылша,
Аокеанқәа рымаʒа, имҩақәыртцо апҳша,
Агалактика дуқәа рира, рҭахара,
Аетцә ртыша лашьцара — рымтцәышә,
Зегь лбааздо, иапҳырызхуа, иазҭо «анышә»!..

Иабакуеи рҳәаа, иабаҽоу «ргәашә?..».
Нарцә иҟоу, аарцә иҟоу рыцҳа, рдунеи?
Хыҧеыгас иҟоу иахьеи-уахеи!..

Аматәар маҷ итҟәацыз?.. Зегь рышьатә зкыз?
Ҳәаас иҟоу зегь рҳәаа иахыс —
Аатгылашьа змам! Изызҳауа,
Ацәқәырҧ аиҧш инаскьо, ихышхытцәа ицауа?..

Изхылтцыз зхылтци?.. Изакәыыз ахатә?
Гәырҧынтцак иеиԥшну?..
Ишҧа-мшәа, иҧша?
Еилкаашьас иамоуи? Иҟам хәарта!..

Миллиард шықәс ашәахәа лашара аауеит,
Иахытцуа еилкаам, ишаац аиҧш иаауеит...
Ажәѡан тца амам, ишазҳац иазҳауеит,
Ак ҧсуеит, инаскьоит, даҽеак ииуеит.
Рхылаҧшѡы мацам уаҟа дзысуа! —
Игәаҳәаралоуп ахтысқәа шцауа...

Итцәахуп урт рымаʒа ауаѡҧс изы,
Итцәахуп быжьра-быжьтцәа,
Иуныруеит, сыҧсы!

Тынхакгьы дыҟамкәа? Ҳаитахымкәа аʒәгьы?
Шеишықәс рапҳьагь? Убас иахьагьы?

Иҟоуп, ааи, ҳамч зқәымхо акы,
Аҧсҭазаара амаӡа, уи атцакы,
Уи аилкаара, адырра иамам хәарҭа,
Убас аипҳш ала илашьҭуп аҧарда!
Ак ауп иҳалшо: Жәԥантәи Аҧсҳара
Шыҟоу адырра, азхатцара,
Уи ахьӡала агыҳәара, уи азыпҳшра!

***

Уабаҟоу, Ашаетцәа, ухал, уласы,
Ухалара — угылара иаҳәоит сыпҳсы!

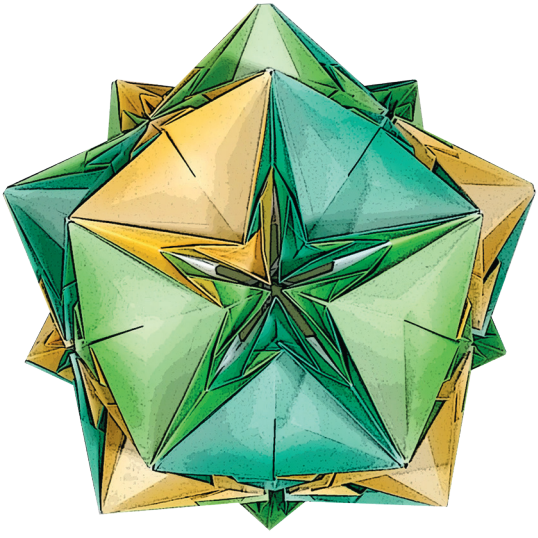

V

ВИФЛЕЕМТӘИ АШЬЫЖЬ

Уааҭгыла аамҭа! — ииаит Аҽҳәара,
Иаҧылоит иаҧымыз дунеик Аҧсҳара.
Илоут гәырҕьаҽҳәашак Мариа зны ус:
Диқәыргәыҕуп ахаҵарҧыс!..

— Бгәырҕьала! Измада ас аипҧш насыҧ?
Аҧсыцкьа илбааишьҭуеит ипҧстаҵагоу аҧсыҧ:
Па дбоуеит — Нцәа дбыцҟоуп, Мариа бара,
Аҳәсақәа ирылкааy — ибыдкыл Иира!

Ибхылҵуа — Ииуа, хьӡыс иауеит Иисус,
Иҳақәиҭу Ипҧа ҳәа изшьоуп лахьынҵас!
Пымкрада иаҧуп Иара Ипҧсҳара! —

Анцәа имаалыкь Гавриил ихаҭа
Абас иеиҭеиҳәоит Уи иҟәада,
Уи Иажәа, Иаацҳа…

Дакуам лыѽнаҭа,
Илура дақәшәом,
Дшәаӡыӡоит лара,
Дазыҧшызма абри аѽыза уи иахьа абра?..

Дыпҧшуп Гавриил —
Ажәабжь аазгаз…
Мариа лҽынкыла иалхәоит абас:

— Аханатә сгәы-сыпҧсы Иаҳақәиҭу итәуп,
Иихәаз аҷ сыҟоуп —
Сызхымсуагь уи ауп…

***

Дыззааиз мариазма? Дызлаҟаз ҽакын,
Акала имазамызт, заа избан:
Иосиф дизхәоуп уи — ишатәу, дхыркааны,
Еизыразрала еицыҟоуп иҩны…

Хатцара-ҧхәысра рзеилазам, мап,
Мариа дызҕабуп, дқәыпҧшуп, дтыпҧхауп,
Иосиф дхандеиҩуп, днапҟазоуп, дуасҭоуп,
Мариа длызхәыцуеит, зегь рапҧхьаҟа ишьҭоуп…

Ишьалашьын, ижьаҳәа, иеиха ццышә, иҟыга —
Абарҭ роуп ипҧсҭазаара, иара иныркага:
Ацәыцә капҧсоит — аҕәы ишьалашьынуеит,
Ишәоит, изоит, илапҧш ахижьуеит…

Ҵабыргла, ҳақла дизыҟоуп Анцәа,
Махәҷала, цьабаала ибоит итаацәа.

***

…Иосиф иаҳаз шыгәниго ҙатәым,
Уи аҩыза иаҭәам, итәым!
Издыруада имцызар,
Аҵабырг иатәым?..
Ус, иибо закәызеи? Мариа лцәа лтәым!..

Иарҳәоит иҧхыҙаҷ: «Акала ихьмыҙгым:
Аҧсы Цқьа илоуп, идгьылтәу иатәым!» —

Цәеижь еидҵарала акәмызт — мамоу,
Ахаҵа игәаҧхара аҵам — мамоу,
Ашьа иахылҵыз акәым — мамоу,
Аҧсы Цқьа игәаҳәароуп зегь зыбзоуроу.

Аѡны дыѡнагылоуп иҵацам Аҭаца! —
Аҧшәма ари аҩыза имаҳацызт иахьанҙа,
Иҵацам Аҭаца — Дҭыҧҳа Цқьоуп наҙаҙа!..

***

Мариеи Иосифи рынхара иахыуп…
Аамҭа-гәыҵха амѡасра иаҷуп,
Изқәыргәыҷу Аҧа изыпҧшуп…

Вифлеем[15] инанагоит, ҧытк аатцуаны,
Иосиф, Мариа — зцәа зтәым — еиманы.
Иаҭааит ақалақь жәларыуаак аҷены:
Шәҟәынтцарак мѡаҧысуан, иҟан дҵаны,
Ауаа ҭарыѡуан иҧхьаҙаны,

Уи амшала иаапҳьан араҟа даргьы,
Шьҭаларҭа рмоуит, ҭыпҳ ыҟам ҷьаргьы,
Асасааирҭақәа ҭәуп, инкылоуп зегьы.

Ԥсыхәа ҟамлеит, аа: боурак иахыуп,
Абахә атҷаҷ ауп, иҳапҳуп,
Мариа лцәа иалоу Апҳа дизыпҳшуп…

***

Ашаетҷәа шана, иааскьоит уҷҳәара,
Вифлеем ауп уа ужәѡан, иҟам ҷьара
Ҷҳәара змам, иззыпҳшым, ицәырымтҷуа зны,
Аамҭеикәшара аатгылом бзанҭы,
Иҳақәиҭу ила имѡақәтҷоуп зегь ара,
Иҟоуп, иапҳуп зегь рсаат, рыҷҳәара!..

Ашаетҷәа шана — Мессиа[16] иаара,
Аиқәырхаѡ адгьыл ашҟа илбаара,
Ашаетҷәа шана — Иаса Қьырса иира!..

Иааскьоит, иаамҭоуп уара уаара,
Вифлеем ауп уа ужәѡан —
Иҟам чҳара!..

***

Мрагылара шыҟо ицәыртҷт илашо,
Атҳ еиқәара апҳыхуа, иршо!..
Ицәыртҷит, ихалеит. Даҽа Етҷәоуп,
Уи Нцәоуп, ааи, Ажәа Шханатәтәу, Ишынцәоу!..

Есыуаха ажәҩан зҩычо хара
Иаабац аеҵәқәа иреиуам иара,
Знык ауп ианцәыртц, ианааи Аҽҳәара,
Дыргоуп — иамааноуп Аҧсҽыхҩы Иира!

Аҧааимбарцәа шеишықәса аҙбахә рҳәон,
Жәларыуаак ҧшын, аамҵа цон,
Мышкызны ишгылозгьы дыр агәра ргон, —
Иҳақәиҵу ирытцаиҳәон, иаҧын Иҳәахьа,
Аҧааимбарцәа ргәатцаҽ ауп иахьыҧхьа!..

Абар, иззыҧшыз, аханатә изызхьуаз,
Ауаатәыҩса рзыҳәа ҳамҵара зуаз:

Ашаетцәа-дырга ааскьауа, иааскьауа,
Ишеишеиуа ицәыртцны, иазҳауа, иазҳауа,
Иҩеины ажәҵра иҩахагылт,
Убраҟа имтцысуа, иеиҵамтцуа иааҵгылт…

Улаша, о, лыпҳала, улашала! —
Аб ила укыдуп, укаҷҷала,
Наҙаҙатә шәахәала наҙаҙа уҧха!

Ажәҩангьы иамбац абароуп уаха:
Етцәак абас икыдлахьоума?
Ииран иќоу иеиҧшугь диихьоума?

Итаҷҷон аҽыхәчара ашәахәақәа,
Иҧшын шаҳатра зуаз аҧстәқәа,
Ажәқәа, ацәқәа, ауасақәа…

Иԥхон Ашаеҵәа жәԥан агәаҷы…
Убасҟан аҽыхәчараҷ дииуан Ахәычы:

Мариа Па длоуан! — длоуит, абар:
Ан дгәырҕьеит, уи акәхеит, илоуит лыԥсы:
Асаби аҽыхәчараҷ дкьаасит лассы!..
Мариа дааныл кылт, дихʒыʒоит, деихьʒом,
Асаби акьаасра даҷуп, аа, иуʒом…

Уи заҳаз ажәгьы, абыз разʒа,
Иԥхаʒа, иԥьаԥьаʒа, иҟаԥшьʒа
Ихьнашьуан асаби — дырбза-рбза,
Ашыԥ-шыԥҳәа! — иатахны, иагәарԥхо,
Уи ала Аҷыцира ицәеижь рԥхо!..

Ашаеҵәа ажәтра итаԥхауан,
Ацыԥхьқәа шиашаз уа итаԥсауан,
Иадыԥхалон ииз имышәкәан,
Мариа Лаԥхьахша дизгәыкуан,
Дихʒыʒон, дизгәаҟуан, лгәаҳәа изхьуан!

Ус-ус еиҳа-еиҳа далҵуеит уажәшьҭа,
Дылаиоуп Асаби арахә рҭәа!..

Иосифгьы игәаҳәара шьҭа даҽакын,
Ан Лымаалықь длымдо дышьҭыхны дикын!..

***

Мрагылара аҟәыҷацәа иҭааит Ииз,
Адырԥыцәа, аныхәаԥцәа ари иазкыз,
Ашаетцәа амԥоуп дара аазгаз! —
Хәы змоу аҳамҭақәа маҷымкәа ишьҭых:
Ахәша, арафы, илыҧшааху ахь-лых…
Иқәныхәо изыркит ажәақәа иҧшьоу,
Изҭааз Асаби — Псы Цқьала ишоу!

Инаӡеит, аа, аргама, лыҧхала иахьа
Аҧааимбар ду Исаиа[17] ажәытәтәи иҳәахьа,
Михьеи[18] иҳәахьа!..
Аханатәтәи ауазхәацәа ражәа, рҳәахьа:
Заа иазгәарҭахьаз, заа изыззхьхьаз,
Уи ицәыртцра, Иаҳра ирхьыҧшхьаз! —

Дыҟан, Мессиа — Христос — диираны,
Диит абри амшаз, абри аҽены! —
Иҳақәиҭу иаҳасаб, игәаҳәа иатәны:
Дыҧсҳаны, Деиқәырхаԥны…

***

Уи диит, иҳазгәакьоу, иҳаиҧшу уаԥҧсны,
Ҳазлаҟоу иалаҟоу, игәнызго аӡәны:
Дакуан уи аӡба, ҳшакуа аиҧш зегьы,
Даагҧсон, дкарахон ҳа ҳаиҧштцәҟьа иаргьы,
Ҳа ҳаиҧш еибакуан, еилашуан иара ишьа,
Амла дакуан, иамаҧиҽуан ача,
Иҧсы рыҽеҳәаран еснагь ахәычқәа,
Еитцаԥы иҟаз аҭаацәарақәа…

Ипҧшьан иара изыҳәа абра-апҧара,
Ан лыбзиабара, лыгәцаракра,
Аешьара — аеҳәшьара, аҭынхара…
Аханатә ауаа зегь изгәакьан ибон,
Латца-еилых имамызт, рыгәхьаа дагон.

Агәнаҳа датцамызт, ауаатәыҩса зтцоу,
Абри ала дҳаипшмызт, ҽакала — мамоу,
Ҳарҭ зегь ишкаҳҭәо икеиҭәон апхзы,
Атцәымыҷқәа илаутцар — ихытцуан ипҧсы,
Ҳаргьы убастцәкьа ишаҳҳытцуа ҳапҧсы!..

Абахә далкьар — абахә дагон,
Уара ушҭахо аипҧш иаргьы дҭанархон,
Уиақәпҧар — дуақәпҧон, игәра угон, угәра игон,
Деиқәҷабын, дыхшыҩтран, дхандеиуан, дуастон…

Диит Уи Ҳәахьала, дынцәауаҩны,
Арахь идгьылтәны иказ уаҩпҧсны…

Диит, ааи, Ирылагамҭан ишьоу,
Зегь Ираҳу, Ирымчроу, Ипҧшьоу!

Ицәеижь — Мариа лахьтә — лцәеижь иатәны,
Ипҧсы — Апҧсы Цқьа имҭоу Псны.

***

Ишьҭра, идаракәац ахара ицон,
Имарымажаха абиҧарала иҽион:
Абраам иахь, Исаак иахь, Иакәыҧ иахь ицон,
Аҧсҳа Дауҭ иахь инаскьон, инаскьон,
Урҭ рышьҭрахь, рылшарахь рракәа наӡон —
Аханатә иҟаз дреиуан Иара,
Ус иҟан ишьҭра, ицәыртцра, Иира.

Ааи, дызлареиҧшым ыҟан акы:
Агәнаҳа датцамызт ауаа зтцоу,
Длашаран иѡнытцҟа, иауразароу!..

***

Ианырт аҧсабара дызустоу Ииз,
Аханатә изызгәаҟуаз, ауаа Ззыҧшыз!
Игәаҕьуацәоуп имѡа, итцара, игәҭакы!..

Ашықәсҧхьаӡарагь — Дониз ахьтә акы —
Шеишықәса, зқьышықәса — иахьанӡагь иаауеит,
Пхьаҟагь ҧхьаӡашьа амоуа ицауеит,
Еицакшьа амам, иҧсахуа анс-арс,
Иҟоуп — ишоуп аханатәтәи уасхырс!..

Мши-тцхи рҳәаагь — аҳәаа иҭакӡам,
Ѡажәиҧшьба саат ҳәа Иаамта аҧӡам:
Зқьышықәса изаѡызоуп мышкы,
Мышк акәзар — зқьышықәсатәи атцакы!..

Иҳақәиҭу Иаамҭа иамам ҽҳәара,
Наҙаҙатәи Аамҭа ахьҙуп иара,
Аҧхын, аҙын ишрымоу аҽҳәара
Иаамҭа ус аҳәаа иҭакы —
Амзақәа, ашықәсқәа азыҧҭцәаҙам,
Иҳақәиҭу изыҳәа Аамҭа аҧҙам.

Ихадоуп араҟа уи Игәҭакы,
Ихшыѡзцара — Жәѡан Аҳра аҵакы!..

(Аҙә иаамҭа нихуеит гәнаҳала иҭәны,
Ҽаҙә имѡа ҳәаақәтцоуп аҵабырг иатәны.
Умшқәа рныхшьа уақәшәа аханатә,
Есааира иупҧылартә, ргәаҳәа уахьҙартә! —
Рхылапҧшѡы дыҟоуп! — дназаҙоуп, дапҧшәымоуп,
Зегь ибарҭоуп, ҵәах ыҟам, иаргамоуп).

***

Иҟалеит, ааи, ауыха Аҧсҽыхѡы Иира,
Амаалықьцәа игарашәа убра
Еицырҳәоит ихиаала, адунеи иарҳаны:
Аб Иаҙәкра, идуура Аҧа дапҧсаны! —
Асаркьалқәа хьеѡуеит, агәыргьа иатәны,
Икаѡуеит, наҟ-ааҟ иеицлаб еимданы,
Жәѡангәашәаҧхьара аатуеит,
Иаатуеит Аҧсҳара,
Адунеи зегь ианыҳәоуп Аҧа Иира!..

«Аллилуиа!» — Иисус ибзырҙы!
«Амин!» — са сашәа, сгәеисра — сыҧсы!..

***

Вифлеем, са суҭааит ѡнызықь шықәса рышьҭахь,
Иузынсыжьит, сгәы-сыҧсы рышьҭыбжь!

Убаҳчақәа, ухәы ҳарак, учарҭақәа
Жәѡан ахьтә ирзылыҧхоит ашәахәақәа!..

Асаби шана, сыбла ухгылеит!
Уахьиз аҳаҧы — ажәтра сахылеит…
Сшьамхнышгылеит уаҟа —
Иузыскит сыҧс-хаара!

Лабжышла искәабеит уҽыхәчара гара:
Иацуп уи сышьыжь,
Сыхәылпҧ — ҧсыҭбара!..

Гарак иаѡызам уҽыхәчара гара,
Абраҟа исықәыччеит Уецә шьыжь-шара!..
Саныҟамгьы сыҟоуп уи ашәахәала,
Аҳаҧы лашьца иѡнызгаз агәыбылрала! —

Сажәа, сгәы-сыҧсы наунагҙа ирыцыз,
Зегь зхылҵуа, ҧсҭазаара рызҭауа рыцыз!..

Вифлеемтәи аҳауа, Вифлеем аҧсабара,
Анцәа-хша Амаалықь иҵеыхәчара-гара,
Уҟәаҧа-ҷаҧа ирылоуп сыҧсы —
Исныруеит араҟа, ишәыцуп бзанҭы!

Аҧсҷеыхѡы, Аиқәырхаѡ дшәылиааит, вифлемаа,
Ишаеҭә иарлашоит сара споема!..

Вифлеем! Хашҭрак ақәума ушьыжь,
Исныруеит, исыцуп Усаби игәы ашьҭыбжь!..

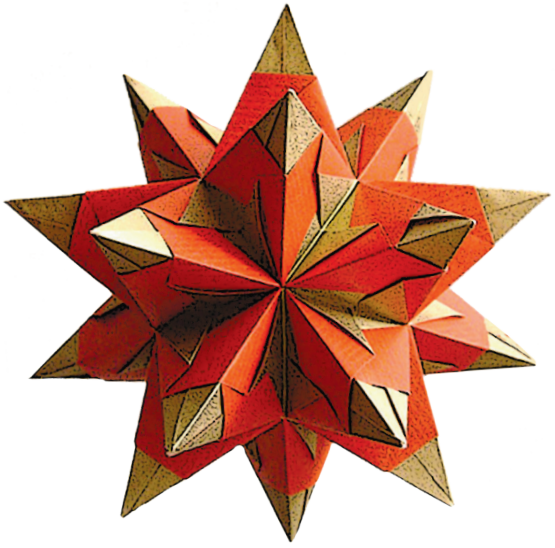

VI

СИНАИ

Аҧслымʒра ухиаала унеила, сыҧсы,
Уи ишьҭақәа урхыла, уаала шырпҧазы,
Унаʒа, уагьаҭаа, аҧынгылақәа уриааи,
Угәаҳәара иалоу, иҧшьаҭыҧу Синаи!..[19]
Иҟоума дгьыл ҷаҵак, Ишьҭа ахьаным?
Палестина ахы-аҵыхәа,
Иерусалим —
Сионтәи абааш, иҧшьоу Сион,[20]
Анцәа илыҧха ззикыз Сион! —
Аҧсҳацәа рыҡалақь Иерусалим —
Ажәытәтәи урҭ раҳра, рыҧсҳара,
Аҧшьаԥыра агара, адунеи, аԥнра!..

Аҧааимбарцәа ражәа аханатә иахьаҧу,
Доуҳала, ҭоурыхла, хьʒы-ҧшала иҭәу —
Иерусалим, Иерусалим! —

Рыцҳара згымыз, аарагь зду,
Аҧсҷеыхԥы дахькыдцоу, ишьа ахькаҭәоу,
Голгофатәи ахәы ҳарак, аџьныш дызҭоу,
Аҧсыбаԥ еизгарҭа, уитәыз иҳаҕоу!..

Идгьылтәу, ижәԥантәу Иеруслаим!
Дахьгылаз Аҧсҷеыхԥы, иахьҭалаз иҧсы,
Гылара-ҧсҭалара аҧызарц бзанцы!...

Цьаракыр иупҧылоума Уи ихьӡ-ипҧша,
Идуура аӡбахә ӡырго есымша
Иахьырҽакым иахьеи-уахеи?
Гәыграс иахьамам ари адунеи!...

***

Абар, аа, сапҧхьа уцәыртцит, Синаи,
Уанызба иаразнак сылабжыш ааит,
Гәыбылрала, лыпҧхала ахарантә сааит!..

Иҳақәиҭу Ишьха, Иҳақәиҭу Ихәы —
Иҭабуп Апҧсҽыхѡы, Аби-Цеи, Сынцәахәы!..
Апҧсы Цқьа — Цсы Цқьала уақәныхҳә сҽахәы!..

Синаи, о, Синаи ду, ирацәоуп аҳәатәқәа! —
Абрантәи идәықәлон ушәахәақәа:

Ицон, инаскьон, адунеи иахьӡаны,
Сыдгьылгьы иаҭааит Иажәа ҧшьаны,
Ажәытәтәи Кавказ, ажәытәтәи Апҧсынра
Заа ианырит уа Упҧсҳара —
Умца агәеисра-лашара иаҽганы,
Иҳақәиҭу иныхҳәа, илыпҧха иатәны!..

Усакарақәа абылуеит амра ашәахәа,
Ушьхақәа ракәзар, еиѡыжәжәа-еихыжәжәа,
Реибаркыра цоит еицрыхәхәа,
Еилагылоуп хра-хра — ибыл-былны,
Хаҳәи-мақьеи рыла ихҟьаны,
Абахә хѡаарақәа ҽыҵ-ҽыҵла еиқәны,
Напыла еиқәҵоушәа еиласаны,

Шеишыԛәса ирыла, лахьеиԛәрак рынны,
Иарбгазшәа дгьылҭысрак ажәытәан зны,
Илгәыгә-ылгәыгәны, иҷаҟәа-ҷаҟәа…
Аки-аки еишьҭа, еиҧхыҟәҟәа…

Ԥьара-ԥьара ргылашьа — Нои иҧба ахаҭа —
Ихаккала-хаккала — идәыԛәлоума еиҭа?..

Асып шьхаԛәа ракәзар — иҳаҧ-ҳаҧны,
Икылытҵәтҵәа-кылыжәжәа, иҭацә-ҭацәны,
Иаҧыртҵеит ҧшеи-ԛәеи абас иԥьшьахәны!..

Иҟам ҧсабарак, ʒыхьк, узхәара,
Ҭиаак, шьацрак, шәшьырак ԥьара…

Ала-мала иуҧылом араҟа зыҧсҭоу —
Пслымʒра сакароуп ауразоуроу!—
Ушьапы узыргылом, убас аиҧш ицоуп.
Амра кашыра — иҷымцәаауа мцоуп!..
Ажәѡан уаԥьаҟуп, ашәахәаԛәа
Иреигʒом, иаанашьҭуеит…
Амахҿ ашьапқәа
Амца илакуп… Ашьаҷаԛәа
Ашәшьыра иазгәаҟуеит, иубашам ааигәа…
Шамаха араҟа илеиуам ақәа…
Амреи, аҧслымʒи, аҧшеи роуп ара
Наʒаʒа иаҧу, измоугьы аҳра!..

Ажәытә аахысгьы иҟан абас,
Ишаааиц иааиуеит, ишеит ус Ҳазшаз!..

Убасҟан аиҧш ҧымкрада, еишьҭаххы, есԛьынгьы,
Абедуинцәа мѡаслоит, иахыуп иахьагьы:

Асакара-уаа, ацәҳәыра уаа,
Гәыԥ-гәыԥла еицны,
Рмахәеԛәа ирыԛәтәа ма раҕәрақәа кны —
Раԥхьа игыланы, аԥслымʒра ԥуа,
Икара-уараха, аԥхʒы иаганы!

(Амахәе араҟа — иуардынуп, иҕбоуп…
Ашьҭақәа аԥслымʒ илҳәан игоуп,
Махәела аратәи адунеи еимадоуп.
Урҭ зыԥсахуа лассы иҟаларым,
Амахәеи ацәҳәыреи еицымкәа аурым.)

***

…Абракәын жәларык, ԥьамыҕәа баны,
Рымɷаҿ иахьаатгылазгьы зны,
Иаагьса икараха, еибартцысны…

Хымыз иныҟәахьан усҟан дара,
Иаауан урҭ арахь иацәыбналан атәра,
Хаԥсыра бауа, иаҿагыла аԥсра —
Мысра итытцны! Иҟаитцон хадара
Аԥааимбар ду, рԥыза ԥхьагыла Моисеи[21],
Ижәлар рылигон убратәи ʒи-мцеи!..

Анцәа ду ила рымɷа хиахон,
Ажәɷан аманна — ахәырʒ — аҟьон,
Есышьыжь иҟәашʒа ишьҭанатцон…

Инеины еизыргон, напыла ирыҳәҳәон,
Изқәыргәыҕыз — хыԛәкыла иахьцоз,
Адгьыл беиа, рыԥсы зыҿҳәараз,

Иахылаанҙа иауан ишауаз —
Шықәс ԝынԝажәа амԝа иахьықәыз дара
Иԥсымышьҭыган! — иауан уи чара…

Ирхыргоз ихигауазу уаԝԥсы?
Иаауан иеибаргәаҟуа, иақәыпҩш рыпҩсы,
Афараон ицәыбнала, иҷҟьасаны,
Адгьыл-мш ашҟа рымԝа рханы!..

***

Адунеи зегь иаҟәыгоуп, ҭынчроуп ара…
Аԥсабара заатәи асахьа, ахаҷра
Шамац иамоуп, дупҩырхагам аҙәгьы.
Уазхәыцла аԥсҭазаара араҟа есқьынгьы,
Уи аимгеимцара … ауаԝԥс итәгьы —
Зегь шшоу, ишаԥу, ишмашәырым акгьы.
Уазхәыцла ухала, уҷерыҟәганы,
Иҟоу, иҟалаша уаԥшны…

Ауаатәыԝса рымԝа, иҷыцу рҭоурых
Абраҟа ииуеит, иакуеит ашьапы,
Иаҙәу Анцәа имԝа, Иуасиаҭ Ажәа шьҭых!..

Аханатә сазхьуан, иҭынтҵәомызт са сгәы,
Знымзар зны ари Ашьха — ахәы
Аҭаара, абара, аргама аҷаԥшра,
Иҳақәиҭу исаҭәоушьеит ус иахьа абра!..

Абар, аа, сыбла ихгылт лабҷаба
Уԥҟара Уасиатқәа, урҭ ыҟоуп Жәаба,
Унапала ирнутҵаз ахаҳә ҟьаԥсқәа ԝба:

Уани уаби ишахәҭоу аиҧш иба,
Са соуп наунагӡа уара Унцәа,
Нцәахәыс иумоу ихьӡ баша иумҳәан,
Азә иитәу умҷьычын, уаамыхан бзанӣы,
Иҧстазаара далумхын, думшьын ауаҩҧсы,
Ахаан мыц шаҳаҭра умун,
Еилоумган умш ҷьарс, асабша, бзанӣы,
Инцәамгьы дынцәоушәа имаӣ умун,
Уҭаацәа умыҧсахын, умаԥа ҧыртны,
Уазымхьын, уеиламҳан иуҧну иҩны…

Абас еихшьала, иалкаа, хра рыҭ,
Иаҧутцоит Жәа Ԥԥарак — ҧсра зқәым Ауасиаҭ.

Ахаҳә ԥьаҧс аҩ-ганк ирнубо, наԥ-ааԥ,
Имҩақәтцагахарц шеишықәс, наԥ-наԥ,
Ԥсахшьа змам ак аиҧш ишьаны,
Абра, сызҷаҧшуа Синаи ахәаԥны,
Унапала ирнутцоит иҩны, иҭыԥԥаны,
Уныҳәаҧхьаӡ рыцны, икамшәо ажәаны!

Ужәлар инага ируҭауеит, ааи,
Ауаҩҧси уареи наԥ-ааԥ, шәеизааи —
Аҳәахьа — Ауасиаҭ Ажәа ҩны, ишьҭатцаны,
Аиқәшаҳаҭра шәыбжьатцаны,
Иухаштуама ари ахаан, Синаи!…

Аҧсабареи ажәҩани ирзеиҧшны, иртәны
Анцәа дуҭааит убри аҷены,
Ажәҩан ахьтә ушьха ҩаӡара дахылт,
Уи еилаӡыӡеит, итцысит, ихыц-хыцт,
Иаразнак аҧстҳәақәа хылеит, еилалт…

Адыд ахадыдуан ашьха, имитәны,
Амацәыс халон илакьтаны,
Аатғыларак ыҟамызт, ажәфан лагон,
Анцәеи Моисеии убраҟа еиқәшәон…

Моисеи иауп уахь изыҧхьаз, зыгәра газ,
Анцәа Ишьха ахәнара затәахаз!..

Иҳақәитү дцәыртцуан дыҧстҳәаны, дгаганы,
Уиҽаҧшыр ҟаломызт игәағьны —
Дақәитымызт уи ауафҧсы.

Игәы-иҧсы ирымадоу анапынтца —
Иҳақәитү ифыра — ахаҳә ҟьаҧс антца,
Моисеи дахзызо има дылбааит,
Урт Ауасиатқәа урышьхоуп, Синаи!..

(Еҳ, ажәлар рҧыза, рфырхатца Моисеи,
Кашәара ақәым ухьзи-уҧшеи!..
Аха узеигәыҕыз адгьыл уҟәган,
Унахьыҧшит ауп, ихаран, ихаран! —
Уразҟы иаламызт абла атағҧшра,
Убраҟа ахылара, убраҟа анхара…
Абас ауп ҳгәыҕра шынтцәо мфабжара!..

Ауафҧс ихароугь араҟа ирацәоуп,
Аханатәгьы иамазу уи цыхәаҧтцәа?
Моисеигьы дуафын, дтазызон ицәа…
Зегь ахәшьара ритоит Иаҳхылаҧшу Анцәа!..)

Арт ауасиатқәа, ажәытә инаркны,
Аиудеигьы дазыразхеит игәарҧханы,

Ақьырсиангьы ишьҭихит имҩа иатәны,
Апҳсылмангьы идикылт, хра шрылаз баны,
Иаса Қьырса дпҳааимбарын ҳәаны!

(Акоммунистцәагь завымст, иапҳсам ҳәа ишьаны,
Иныпҳсах-аапҳсахшәа, русқәа иртәны —
Рхы иадырхәеит, кыр шалаз азгәаҭ —
Аҭыпҳ аиуит аргама аплагиат:
Ихадоуп, иуасхыруп Аханатәтәи Ауасиаҭ!..)

***

Са сакәзар — исыхеит Жәҩан Апҳсҳара!..
Аҽатә Уасиаҭ амцабз, Апҳа Иира,
Уи иҵьарымҩа, игәырҩара,
Чарҳәарала дкыдҵа ишьра:
Иаиааира — игылара, ибзахара!..

Идгьылтәым лашарак маӡа исҵоуп,
Уи заа иснырит, сгәы хнахит, иҧшьоуп.
Иҳақәиҭу ила исоут ари агәаҳәа,
Ҳзеигәыҕуа дунеик ахь исыпҳхьеит уи Иажәа!

Сҵьарымҩа — пҳстазааројп, пҳеипҳшуп са сзы,
Уара аӡәк уоуп издыруа уи иамчу, сыпҳсы!..

VII

АБЗЫРЗАШӘА

Сыҧсоуп, са соуп зыбжьы гауа аргама,
Ихацсыркит гәахәала шьыжьы:
Искушәа збоит ажәытәәи аҩымаа-хымаа,
Ихытцуеит еиҳа-еиҳа ашәшьы…

Сыҧсы шәаҳәоит дгьыли жәҩани рзыҳәа,
Агәыбылра, абзиабара рҳауа…
Инхәытцакны, ҧшьаалашәа, ашьшьыҳәа,
Ма ирҕьеиҩуа, ахара игауа!..

Сақәныҳәоит сыззыпҧшу Ашаецә,
Иагәылсуеит уи алашара ашәшьы.
Инаʒоит, ираҳауеит, о, анарцә,
Ус иҟоуп иара амаʒа, абжьы.

Уи анго ишго, о, иамоу ҳәашьа!
Иазыʒырҩыз ихашҭрыма бзанҭы?
Уи анго — ишәҭышхоит алабашьа,
Агылара иҭаххоит аҧсы!

Аҟарматцыс — апоетцәа ргәахәа —
Уи анго усҭыҳә, уааҭгыл, уҽʒа!..
Уи анго — афырхатца иҽеыхәа
Аҕәра иахоит,
Идәықәлоит иҽҟьаса, —
Инеиуеит, аа, агәылшьап асаса
Еихҳәны, имлашьуа иахьыпҧшу…

Аиааира агоит афырхатца иаса —
Иапҧырхуп, иҟам шҳам хәымгала итҭәу!

Ажәеи ашәеи еициит, еицынаҙароуп,
Дгьыли жәԥани рсаркьал, рыбжьы…
Ашәа ахьхалаз — иҟоуп сыпҧс ахаара,
Уаҟа икаххаа икыдуп са сцәашьы!

Исҳәаҙомызт сара уи ахаан
Сгәы-сыпҧсы иртәымкәа — ус ауҙом.
Жәԥан иазцон сгәыбылра, сыгәхьаа,
Ҷыц сиуан — ашәаҳәара аан,
Ҷыц ииуа — ииатцә ҭашәаҙом!..

Апҧсҳа Дауҭ[22], уашәакәа ҧсра рыкәу?
Урҭ — абзиабара иазкуп.
Бзырҙуп, игәахәоуп, гәырԥароуп ирҷыкәу,
Апҧсра-абзара ирашәаха иапҧуп.

Цьарак аума урҭ ахьгоз, иахьхалоз?
Цьарак аума ашәакәа ахьиуа?..
Гарашәан аԥнаҭа иԥналон,
Асаби мшызҳа иахьизҳауа…

Аҭаца дааргон, дҭаргалон ашәала,
Ииуан — иапҧыртцон аҭаацәа.
Игон абааш аҷ, иҭыԥуан гәыбылрала
Ес- иаашар иахьиашьапкуаз Анцәа.

Ишгац игоит ажәытәҙатәи ари ашәа,
Аханатә апҧсҭазаара иатәу,
Жәԥангәашәапҧхьара ирҳәо Апҧсҳарашәа,
Ныҳәарала, гәыбылрала итәу.

Сыҧсы, о, суҳәоит, сцәеижь уанаҧыртцуа,
Исызцәырга ари ашәа уара.
Сыҧстазаара уи алоуп аҽешарҿыцуа,
Уи ахьҧымтцәо — иацлоит сыҿҳәара!..

Иҿыцхоит уаҟа сцәеижь даҽеакала,
Уи нахысгьы иҟам иажәрацы.
Аханатә иҳәоуп гәрахатцарала:
Ацәеижь ҿыц аҧшаауеит аҧсы!..

Аҧстазаара, ухтысқәа рыла сҧышәа,
Сааҙаб саҧылауеит ичҳа,
Жәԝангәашәаҧхьара иаҧшәымоу Аҧсҳарашәа,
Иҳақәиту, сануго исырҳа!

Убартҵ ирыцыз Азар ашәа, уи артцәаа,
Сыҧсны сахьықәу аҽеыжәлара стаххартә!
Итдырҟьааит, ажәԝан атца кылтцәо,
Ҳабацәа ирашәан исыхьҙартә!..

Аҧсҳа Дауҵ, ахарантә суҵааит,
Убаҟа аҿаҧхьа сгәаҳәа угоит имтцарс!
Уарфа ашьтыбжь азгәакьоуп са сыгәхьаа,
Унацәкьарақәа азҟазоуп ррахәыц!

Урҵ рышьтыбжь ҕәҕәоуп, ахара икаԝуеит,
Афырхацәа ргәы-рыҧсы ҭнагоит,
Даҽеазных — илаҕырҙашаха иаҳзааԝуеит,
Хьыҙла имԝасыз ҙырго иҷьабоит.

Унышәынтра, узқәатыҧ сатааит,
Шеишықәса ирымадоуп, иҧшьоуп.

Ухьʒ еицакра ақәума ахаан?
Уажәеи уашәеи иреиҳау баҟоуп!

Сгәазхара исзымбо Палестина[23]
Са сахысит сгәы-сыԥсы азҳаны.
Захьынцьара уара уашәа шана
Слымҳа иҭаѡуан Иҳақәиҭу итәны!..

Ухаантәи уқалақь ду салоуп,
Иԥшьоуп, иеиҭаԥшьоуп Иерусалим — Сион.
Ари амѡа сыԥхьон лахьынтцала,
Сыхдырра иатәын, есааира агәра згон.

Аԥсҳа Дауҭ, саҭоумтцан, о, суҳәоит,
Уԥсалмақәа ирыцуп сгәыбылра!..
Иаʒәу Анцәа уа уеиԥш саргь ашәа изысҳәоит,
Иҳаракуп ижәѡантәу Иԥсҳара!

Изку ашәа анысҳәо, ианаԥыстцо —
Сизааигәахоит усҟан сара иаҳа,
Сеигәыҕуеит ишҟа ацҳа ихыстцо,
Иамадоуп сгәы-сыпсы, сдоуҳа!

Утәыла-ԥсадгьыл салоуп, уара ухаан
Нтцәарақәʒамызт, Мысранʒа инаскьон…
Иутәу Палестина ԥшьа сатааит,
Анцәа Иажәа сыԥхьон, саанагон!

Унысымѡа ѡагоуп хьыʒла-ԥшала,
Уԥсалмакәа иреиҳауи шәасы?
Уарфа ашьҭыбжь саҳауеит ихиаала,
Уи ааѡуанатц — иуцшәаҳәоит сыԥсы!

VIII

АЗЗААХРА

Абар, са сҙыхгылоуп Иордан аҧшаҳәа,
Заҟа жәа азкузеи, заҟа цәаҳәа!..

Сыбла иаахгылоит: дцәыртцит Иоанн,
Далхыуп, дазыҟатцоуп, изыразуп Жәԥан —
Иоанн Ду, Азҙаахԥы!..[24] Дрыҧхьоит жәлара
Иҧшьоу Иордан ахь, иқәым тәара!..

Аҧааимбар ду Исаиа аханатә иҳәахьан:

Иҳақәитҧу имԥа каххаа ишәырхиа —
Акаршәраҷ Шәынцәа имԥа шәырхиа.

Иоанн Азҙаахԥы абри акәын дызҷыз,
Иҧстазаара, игәаҳәа ирымаз хықәкыс:

Дцәырцҏит Иоанн акаршәраҷы, ауаа
азы изаахуа, атҧамзаара шьтаҏо Анцәа
ишҟа рхы дырхарц, рыҷзаархырц, убри
алагьы рыгәнаҳақәа шырхыххо рыларҏәо.
Дуазҳәауан абас: дсышьтала дааугит
сара сацкыс Иҩгәаҙоу, схы ларҟәны
зшьацатәы ашьацҳәақәа рҧыртлара саҧсам.

Сара зыла шәзаасхуан,
Уи Аҧсы Цқьа Ила шәзааихлашт…

Шықәсыбжак ала Иоанн деиҳабын —
Иисус имҩа армазеира дазкын.
Зегь зба̀н Иҳақәиҭу иҳәахьала,
Иаҧхьазгәаҭаз, иҳәаақәҵаз ала!..

Дырхын уи ацәҳәырақәа, дуазҳәон убра…
Агәра игон ишааскьо Жәҩан Аҧсҳара,
Аҧсы Цқьа димадан, диҷыдан иара —
Иоанн Ду Аныҳәаҩ!.. Аҧшьаҩы, Аҧааимбар,
Иҧсҭазаашьа злаҡаз, ихаҷсахьаз, абар:

Фатә башан еснагь аныҳәаҩ ичыс,
Абна цха, аматца иман фатәыс,
Шәыр-мырқәак, маахырқәак, абна иатәыз…

Иалхын амахҿе хәы ишәызгьы маҭәас,
Аа маҡа имҩан, деибыҭан абас,
Ацқьа ишиаҭәаз, ишатәыз аиҧш атцас…

***

Жәларыуаак ҭалон изызхьуаз Иордан,
Урҭ зегь зы ҧшьала абраҡа икәабан:
Гәнаҳа змаз ракәын, ирдыруан дара,
Агәнаҳа хыхра иашьҭан жәлара! —

Иоанн Ду изааихуан, иныҳәа рызкны,
Бзиабарала, доуҳала дыҭәны —

Уи ҧсҭазаарас иман, убри акәын дзызшаз,
Уазк иаҩызазма Аҳҳаахҩы иуаз!..

***

Дааит Иаса Қьырса, днаидгылт Иоанн,
Дазхьуан, иҭахын ус, заагь избан:
Иоанн уи дҳааихырц Иордан аҳаҷы,
Лашарак ҭапҧхон Иисус игәаҷы,
Жәҩантәи шәахәала илашон ихы-иҷы.

Даауан Назареҭынтә[25] арахь деиханы,
Иоанн ишҟа зхаҵарала дыҭәны.

Аҷҳаахра дашьҭоуп гәнаҳа змаҳамыз,
Аҭамзаара аҳәара акала изыхәҭамыз!..
Иалихит ус: гәнаҳа змоу дрылоуп,
Рыгәнаҳа даҵалоит — игәыбылрала,
Раара рхихуеит шьа-каҭәарала!..

***

Иҭалеит аҳиас, уи цон иразны,
Аҩыцьагь наҟ-ааҟ рнапқәа еибаркны…

Иаса Қьырса днеиуеит, игәаргҧханы,
Жәларык уахь иҭалоз иреиҧшыз аҳәны,
Дынцәаны, Дуаҩҧсны, Ҳазшаз Диҧаны,
Дызлагылоу рразҟы иразҟны…

Иҽзааирҟәрылоит… иубарҭам ихы,
Датцәахт аҙы — дыҟам, «дыҧсуп» —
«Иҧстазаара далтцит, аҙатцаҟа джуп».
Ихы ҩзааихт, ус акәзар — дыбзоуп! —
Аззаахра адырга: апҧсра — абзахара —
Иубарҭоуп аргама, ара лабҽаба —
Иоанн Ду дшаҳаҭуп: дзаахуп шьҭа,
Гәапҧхарак анубоит Иисус илакҭа:

Иҽыпҧшылара гәахәан, ипҧыруан ишьамхы,
Игәаҳәара шьҭытцуан, ихиахон иҽахәы…

Итытцуеит аҩыцьагь, ҧшьаала, Иордан —
Жәҩангәашәҧхьарахеит! —
Игәеиҭеит Иоанн:

Аҳәыҳә сахьа итаны дцәыртцит, абан,
Ажәҩан ахьаатыз — Апҧсы Цқьа Ихаҭа,
Уахьынтә дизылбаапҧшит,
Аргама ибауеит,
Ажәҩан иатцәара кеи-кеиуа ихтуеит…

Абар, наҟ-ааҟ еиҽапҧшит ҩ-блакы,
Апҧсы Цқьеи Апҧеи еилатцәо, еизгәыкы,
Амҩа лашоуп ипҧшьоу агәҭакы!..

Ус, ажәҩан ахьтә, мчы аман, иааҩит абжьы,
Зегь ҧызшко, имҩақәызтцо ижәҩантәу абжьы:

— Ари са сгәапҧхара змаздаз Сҧа иоуп!
Бзиабарала сыззыҟоу Сҧа иоуп!
Гәы цаҳә-цаҳәла сызтҧыло Сҧа иоуп! —

Ҩашьарак ақәума Аб гәакьа ибжьы,
Еилагылеит Аҧа ихәы-ижьы! —
Иаҳауеит, иныруеит, изгәакьоуп Иисус —
Анцәа Иҧа, Анцәа иҙатә, Анцәа исыс!..

Абраҟа данҙаахха аҽены инаркны
Иҟалеит Иордан еиҳагьы иҧшьаны,
Еиҳагьы иуҧхьо, еиҳагьы ицқьаны,
Ҽакала иазгәакьахеит жәҩан Аҧсҳара,
Убас аиҧш ала инеиуеит иара —
Ахы ахьытцнахуа, иахьдәықәло инаркны
Иаауеит ҧшьа ҙиасны, ихирны, иразны!

***

Дылбааит абри ашьҭахь Аҧсы Цқьа лассы,
Иаса Қьырса дима, дласы,
Ацәҳәыра сакарахь доуҳала дигоит,
Ус аиҧш ала аҭәан ибоит…

Дыҧшуп уа аҩыстаа!.. Агәырґьа дагоит,
Мыш ҩынҩажәа ихыхра, иҧышәара цоит:
Ацәгьаршҩы — аҩыстаа дитцоуп, дихоуп,
Уи аханатә Иаса Қьырса диаґоуп.

Аҩыстаа ҩыстаарас иҟоу иҽазкы,
Ицҟьар иҭахуп Аҧа игәтакы,
Уи идуура, идунеи, Иҧсҳара…

Заҟа-хк изааицеи, дҧишәеи заҟа,
Зны абахә ҩаҙараҷ: уҧ ҳәа тцаҟа!..

Агыгшәыгқәа дрылатца, уи ала иара
Дашьтан иларҟәра, иршәара, ихәжәара…

Ицәыригеит ус, аа, иҽаҧхьа убра
Адгьыл абеиара, уи ахаҿра:
Ақалақьқәа, ахтынрақәа,
Асакарақәа, ашьха дуқәа, ахәқәа,
Згәыхәҧы хту аҳәса инадыркны,
Урт ражәа хыхга, ргәаҳәа инаркны…
Ахь еыуардынқәа, инеиуа иҧырны,
Ахан хьытцәцарақәа, заҟа утахыу…
Адгьылаҿ иҟоу, амшын аҿ ихыу —
Дрылаиргҧшит, иирбоит изакәу…

— Абартқәа, абартқәа зегь устоит уара,
Ушьамхнышгыла, абраҟа, сҽаҧхьа, асаара!..

Иисус уи данышәом, диҽагылоуп хаха,
Итцабырг икуп хацәнамырха:
Иаапшуан Анцәа идуура, Иҧара,
Имч — игәаҳәара аиааира агон,
Еиҳа-еиҳа имап шимапыц игон!..

Диҧсахрызма Уи Анцәа ду?
Иџьарымфа, иаҧхьа ишьтоу, дызқәу?
Аҧсытира, агәытира иатәоу иара?..
Идыруеит иҧеиҧшу: дкыдтцан ашьра,
Иалихуеит Аб идунеи, Иҧсҳара!..
Иалихуеит уи ихатә гәаҧхарала,
Аб ила иатәашьоуп ус лахьынтцала!

Иқәымҽиеит аҩыстаа! — дцеит дытҟьаны,
Гәаҕрала, шьыцрала деитцатәны,
Дипҧыртцт уажәазыхәа, итцыхәа лакьто,
Еилкаауп, иҩашьом игәы итоу, ихы итоу…

Ацәхәыра ҭацәит, асабеи апҧшеи
Ирымҽехакуп уа иахьеи-уахеи…

Иаапҧшит даҽеазнык абри алагь абра
Иаса Қьырса — Имчра, Иаб Ипҧара!..

***

Ус, ажәабжь гәытшьаага анааҩ имитәха,
Аҳ Ирод[26] идцала Иоанн данҭаха,
Иаса Қьырса, ирҽыцуа, иҙырго пҳьаҟа,
Иоанн иажәа имда — еиҳагьы иапҧсаха,
Дахылт Галилеиа, иматанеира рызкха:

Агәнаҳа хыхра, Ижәҩантәу Апҧсҳара,
Уи акәын иажәа, Иуасиаҭ, итцара —
Жәлары зегь еицыртәын, иауан хадара,
Дауриаз, дауриамыз, дбырзеныз иара,
Милаҭла еилыхмызт, еиҩшамызт цьара,
Уи ала ирыцқьон, еишьцәеитәуан жәлара.

Дҕарыз ма дҕармыз Иисус из аҙә роуп,
Аҙҙаахра здызкылаз — Иуаажәлар роуп,
Дхацаз, дыпҳәысыз, дсабиız иара —
Пырхагак, пҧынгылак ыҟам цьара,
Ипҧшьоуп убри ала, иагьыхьчоуп дара.

Ираҭәамгьы арбан? — агәнаҳа аура,
Уи иаҵоу, иаргәаҟуа — дашьҭаз ахьхәра!..

Изқәиҭым ҽакгьы: иапҧу ашьоура,
«Са соуп иара зуша!» — игоит Ихахьы,
Иҳақәиҭу идикылт — иуит ҭынхара,
Ус агәнаҳа иаҵалаз ишахәҭоу иахьырхәра.

…Абри акәын игәхьааз, иҧсы зыҧҳәараз,
Иаб иахьынтә иааѳуаз, ес-шар иаҳауаз,
Есааиратәи Иажәа, есааиратәи иуаз…

***

Иордан ҧшьа сҙаалт, уаҭәашәпара еиҳаны,
Сҙаагылоуп, сгәаҳәо, сазхьны,
Иаауеит ажәытә ишаауаз — ихәашьны,
Зиасҟәас иҟоу зегь реиҳа ицқьаны,
Ԥшьаала ҽеырҭынчны, аразра иатәны.

Аханатә жәабжьны ирҳәо акоуп:
Иисуси Иоанни ахьҭалаз аброуп,
Апҧсабара анышәҭуаз аамҭан, аапҧынран!..

Араҟа аҙҭаларҭа маншәалан ибон
Ажәлар ҙаазхуаз, ирыпҧхьоз Иоанн.
(Ҽаԥьара, аѳада, илеиуеит иаҕьны,
Хәыҷи дуи зҭалом ус игәаҕьны).

Сҭоуп саргь абраҟа, агәра сызгом,
Еиҳау насыҧкгьы ыҟан избом,
Мшаҧ ныҳәа исзаѡызоуп, аҭытҵра сгәаҧхом!..

«Уҽрыцқьа, агәнаҳа иумоу уахьхәы!» —
Бжьы маӡак сыҧхьоит, игәырҕьоит са сгәы!..

***

Сҽынасхеит ус Иордан ахахьы —
Аѡада, иахьылбааҽеео еиҳа аҽеырҕьы:
Ахаҳә дуқәа, абнара, аӡ ҭаҽеакәа,
Урҭ ихаргало, ихдырчыло аӡ-шәах
Удыргачамкуан угәы-упҧсы рҽых!..

Ажәытәтәи апҧсабара, аҵьра, апҧсҭа,
(Бзыпҧ аиѡхаа аӡышьҭра-хага ахаҭа!..)
Апҧсыӡкцәагь убас — иҭадыршәуеит рытҵәгәыр…
Аҵьра, адапҧара, абна, амаахыр,
Акактус, апҧсатла, апҧҳәаса, акатҵхәыр,
Ашәра, акаламра, абнаӡахәа,
Апальма, амытҵмыць, амжәатла, алаҳа,
Иарбан хкы-хкыла узнымио ара?..

Ихәытҵ҃ьо аӡыхьқәа, Иордан ҧшьа иазцо,
Ушьапқәа ирытцыҽеео, угәаҳәа ҟазҵо,
Апҧсаатә ракәзар — рашәа хаа апҧҵо…

Унеила ахаҳə дуқəа урықəысуа, унаскьо,
Абна мҩахəасҭа уанны, укəаратɕо,
Иубо, узлапҧшуа Иҳақəиҭу иɕьшьо!..

Цəҳəыроуп, шьхароуп, хаҳəроуп Палестина,
Араҟа ɕьанаҭуп, ухнахуеит ашана —
Нцəа ҭыпҧуп, Нцəа тəарҭоуп —
Ус ала ишоуп,
Аʒыхь цəыкəбарқəагь Иордан аипҧш ипҧшьоуп!..

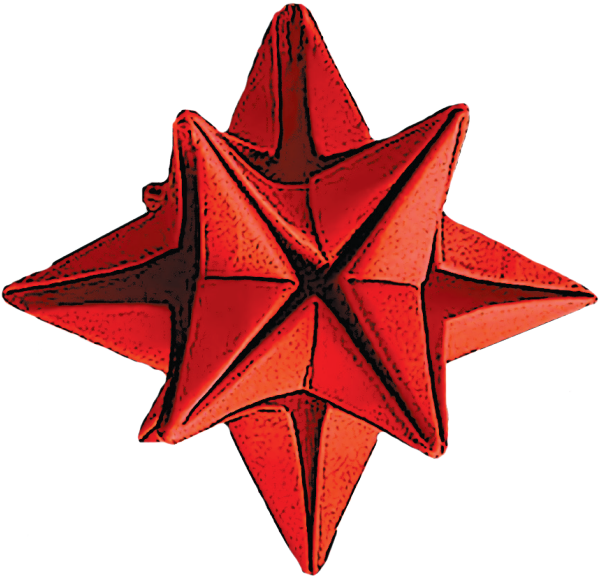

IX

АҴЬАРМ@А

Аханатә иҟан Ажәа,
Инцәан убри Ажәа.
Иҟан уи Анцәа иҧы —
Аханатәтәи Ажәа.

Иҟалозгьы ҟалон Иара абзоурала,
Ҟалашьагь амамызт уаҳа ҽакала.

Аҧстазаара алан — Иажәа лашаран,
Иазымӡәахт уи Ажәа лашара лашьцарак!..

Уи Ажәа цәеижьхеит, ирбеит лабҧаба:
Анцәа ихаҧра, имч, уи идуура,
Аӡабырги алыҧхеи ирзаҧу адунеира!..

Уи Ажәа зтәааз длашоит гәыбылрала,
Иҟалоз ҟалон уи Ажәа абзоурала!..

Уи шан, иаҧын —
Иаҧӡахаанҳа Аамтҭа.
Ақәра ҧкым —
Инаҳазоуп ахаангьы:

Лыҧхоуп, маʒоуп, ауразоуроу,
Уи амаʒа атцанʒа аʒәыр днаʒоу?..

Иара иҳәахьалоуп иагҧу зегь шагҧу,
Илшоит уаҩ илымшо —
Ицьшьатәу, имбатәу!..

***

Абар, шәазыҧшы раҧхьатәи аџьашьатә-шана,
Иҟалеит ари ахҭыс Галилеиатәи Кана…[27]
Уи Назареҭ иацәыхараʒамызт,
Уааиʒа, цаны, мыш ныҟәарагь бжьамызт!..

Чаран аҽены, уахь днаҧхьан Иисусгьы,
Ихала иакәымызт, дыҟан уа Иангьы.

Убас итцаҩцәа — апостолцәа рызегь,
Ирыҷәныхҳәон зыҧсҭазаара еилазтцоз аҩыцьагь.

Илхаиршәит амаҳә аҭаца акасы,
Иаанагон: балкааун, ибылоуп сыҧсы,
Сбывагылоуп, бсыхьчоит, бсыҧсахуам бзанцы! —

Дгылан деинаала, иреиґьыз аʒәны,
Лшьапы ҧшʒаҷәа, лʒара —
Дгылан дыцәны!..

Аҭакгьы ҟалцон лара уа:
Ҩ-гәык еилатцәон,
Абзиабара наҟ-ааҟ ихышхытцәон…

Иара иакәзар — маҳәҵас
Дгылан хьӡы-ԥшала, уаѽрала,
Гәыбылрала, ƙазшьала…

Итәыла-ԥсадгьыл азыҳәа енагь
Ифырхаҵоу аӡәны, даԥсаны…

Иани иаби дрыхӡыӡо, ибауа,
Ражәра, рлымшара шаҵ —
Ишаҳәо, ишатәу аханатә
Жәытәи Ҷатәи Руасиаҵ!..

Уаханахыс рцәеижь — цәеижькны еилалон,
Уаханахыс — рхы-рыхшара еитҵагылон:

Аѽыцьагь Аӡәуп — иƙам еилытҵшьа,
Иƙам — еицәыӡшьа — еиԥыртҵшьа…

Иҳақәиҭу иҷаԥхьа изатҵәуп…
Реицра — ԥсҭазаароуп,
Гәыхәтәы наӡароуп,
Мацәыс еимƙьароуп, мгеимцароуп,
Ихра ѽаӡароуп!..

Реицра — гәыцқьа-ԥсыцқьала
Ѻнытҵƙала иртәхароуп,
Ҵа змам хаара-бзаароуп,
Иҷымцәо цәаныррроуп!..

Уажә араƙа, абар, аѽыцьагь ирчароуп —
Мчыбжьы наƙьак гәырґьароуп,
Ишаԥу аиԥш ицароуп!..

Иаагҳьаз рацәан — ааигәантәи харантәи,
Асасцәа тәан, иццакуамызт арантәи.

Агәырґьа иатәын — кәашаран, шәаҳәаран, —
Аҩымаа, ахымаа
Рышьҭыбжь ауман, —
Урытҟәон, ухы ухашҭуан аргама!..

Иржәуан еибаныҳәо аҩы. Ус, аа, Мариа
Днаидгылт Лҧа:
«Аусҷәа рацәакгьы ибзиам:
Инҭәеит ауп аҩы, ирызхом, ирыҧсыхәои?..».

Иаса Қьырса, Иан даарҭынчны:
«Абыржәыҭцәкьа аҧшәма симыхәои:
Иҭацәны иҟоу аҧҳалқәа ҙыла ишәырҭәы!..».

Дыҧшын, даатґыла, дыҧшын…
Идыруан: инаҙон иҳәатәы,
Иман уи агәрагара, ахатцара.

Хатцарада узихәом аҙәгьы,
Зегь рышә аркуп, иаатуам акгьы…
Ус ауп ари — иахьагьы уатцәгьы:
Хатцарада духәом иара Анцәагьы!..

Зыла идыртәит ихыхәхәа…
Иаразнак иҩитәит!..
Ачарахылаҧшҩы диҧхьеит, ииржәит:

«Зеиґьыҟам аҩы, аҩы ссир, аҩы хазына,
Аиҧш зеиҧшугьы сымжәыц, аиашаз, макьана!..».

Иатцашьшь иржәуан, иргәагҳхон, иртон — интцәомызт,
Агҳхалқәа штәыц аигҳш итәын — ирыгхазомызт!..

Ажәлар ирбеит Иаса Қьырса рагҳхьатәи ишана,
Ахаан иухаштуама ари, Галилеиатәи Кана!..

Алымхҳа зман иҟоу уи азбахә идырааит, иахҳааит,
Зла иабо, илашәым, ас шакәугьы ибааит!..

***

Амшагҳ мшқәа ааиуан шьта лассы.
Иҟан ахыцәхәыц еизаразы —
Иаса Қьырса Иеруасалимҟа дцоит —
Идеизалоит, ацьшьахәқәа ирҿиоит.

Датааит ус аныхҳәарта — абааш,
«Цьармыкьатыпҳхеит!». Пхьаҟагьы еицәахашт:
Акәша-мыкәша, аталарта уҳәа,
Ацьмақәа, ацәқәа, ауасақәа,
Убас аҳәыхҳәқәа (пҳсататәқәоуп уртгьы),
Шьапыргыларта ыҟамкәа итәуп,
Аҳаҳаиҳәа ахәаахәтра иаҿуп!..

Хазы итәоуп агҳара зырбго,
Зус иалачо, иумырбазакәа изго!..

Аныхҳәарта — иара Иаб Иҩны,
Цқьа тыпҳс иалхыу, Анцәа иус иатәны,
Иахысуеит, абар, ишьаҟьаны,
Аҳатыр асаара иларҟәны!..

Инхәытцакны абааш-уаагь ари аус
Иалахәыуп, иазыҧшуп аҟәрышь,
Ироуеит, ианаамҭоу, хрыжь-хрыжь!..

Изҭиуа — ахә ҳареикуеит хынтә,
Иаазхәауа убри диҳәоит жәантә —
Еиҳа еитцеитәырц, дизхәыцырц Анцәа!..
Апҳсаҭатә рыҟаабжь иамам цыхәапҳцәа,
Урҭ рышьтыбжьи аныҳәареи еилалт,
Абааш рымҽехакуп! Иҳақәиту ицралт
Абраҟа иибо, абра дызлапҳшуа…
Ашаха хцәахақәа еидкыло, еиҿапҳшьуа
Аҟамчы ипҳахит! Икит иҟьауа,
Апҳшьаҭыпҳ иахабабаз цҟьауа!

Итцихит урҭ аҟамч пҳцатца,
Иапҳсамкәа иахыз жәларыуаак пҳхатца!
Аб ибааш, зцәа пҳырҽеыз лабҿаба,
Ирыцкьауеит — иапҳсахаз Апҳа!

Ираҳауеит имцапҳшьны, иціьбараны:
«Цьармыкьа ҭыпҳым сара Саб Иҩны!».

Рырахә-рышәахә пҳхеитцеит наҟ хара,
Апҳарарбгаҩцәа рпҳарақәа асаара
Икаижьит, реишәақәа ицкъеит —
Ихирбгалеит! Зегь рыпҳсы рыхҟьеит.
Иазыпҳшымызт ас аипҳш урҭ зынʒа,
Рцәеижь ианырт иҟамчпҳцатца!..

Ирылеиҳәеит: «Ишысҳәауа иҟашәҭа,
Игәнышәкыл, иазхашәҭа, инашәыгъа:
Ара иҟамлааит уаҳа шәхабар!».

Аиудеиаа дҭәылырхуеит, абар,
(Акала даҽаҧҽетәуп ҳәа ипҧхьаза)
Рызҭаарақәа, ргәынхарақәа еишьҭатца:
— Иарбан мчу иузырҟаҵо ари?
— Сымчратә аргама ишәымбари,
Спҧышәшәозар: абри абааш шәырбга,
Хаха-хымш рыла, сыгәра жәга,
Ишыҟаз ала иара шьақәсыргылоит! —

— Ари аныҳәарҭа жәашықәсала идыргылон,
Уара уи аҧыуҭоит хымыш рыла? —
Ираҳаз иахыччеит аҟыр-ҟырҳәа…

(Ицәеижь бааш ауп ус аипҧш уи иззиҳәа!..
Итцаҩцәеи иани абраҟа еилагылан…
Данкыдырҭа ашьҭахь хымш рыла
Ипҧсы ҭалеит — ныҳәарҭак даҩызан,
Дбааш хьытцәцаран, дынцәахшан, дырпҧызан.
Ихтымызт уаанза иажәақәа змааназ,
Иосиф иоуп дызхылтцыз ҳәа ианшьаз…)

Иматцура — бааш рыцкьарала икит,
Абраантәи имҩахь дыццакит…

***

Дынхалеит ашьхара, иахьҭынчроу, иахьыцкьоу,
Иҧшуп итцаҩцәа зегь, ҷыт раҩшәар ауоу!
Ииҳәо ауаз — игәаҳәа, иҧшьоу —
Иеиқәхаран иќоу, насыҧ лаша змоу,
Ирзикит, дрыҧхьоит абас аиҧш дыртцо:

Бзазара рымоуп доуҳала зҽыздыруа —
урҭ Ажәҩан Аҧсҳара ртәуп.
Бзазара рымоуп иҷәыуа, урҭ агәҭынчра роуеит.
Бзазара рымоуп цәгьара злам, урҭ адунеи ртәхоит.
Бзазара рымоуп аиаша-ҷабырг иазгәышьуа, иазҙышуа,
урҭ ргәы-рыҧсы уи ала итәхоит.
Бзазара рымоуп арыцҳашьара злоу, даргьы
рыцҳашьахоит.
Бзазара рымоуп згәы-зыҧсы цқьоу, урҭ
Анцәа дырбартоуп.
Бзазара рымоуп аиныршәаҩцәа,
урҭ Анцәа ихшароу ракәхоит.
Бзазара рымоуп аиаша-ҷабырг аҷыхәала ирылцоу,
урҭ Ажәҩан Аҧсҳара ртәуп.
Бзазара шәымоуп шәарҭ,
Сара сымшала аума анышәзаарцауа,
шәаныҧхадырсуа, шәанҷәылырхуа;
Агәеиҷыхра шәымаз, шәгәырҷьала, избан акәзар даараҙа
идууп ажәҩан аҷы ишәзыҧшу аҳамҭа:
убасҷәкьа иҧхадырсуан шәара шәаҧхьа иказ
аҧааимбарцәагьы.
Шәара — адгьыл шәацьыкоуп. Аҷыка амч ацәыҙыр,
ҷаашьас иамоузеи? Усҟан уи акгьы иаҧсахом…

***

Идирҵон уи аныҳәашьа, ишатәу ҳәа иҧхьаҙа,
Ажәа мыцхә адымгала зынҙа.
Иалкаа идирбон, иреиҳәон хра злоу,
Ныҳәа ажәас иҟоу рыбжьара ихадоу:

Жәҩан иҟоу Ҳаб,
Ицқьахааит Ухьз,
Иааиаит Уара Уаҳра.
Иҟалааит Уара угәаҳәа,
Хыхь, ажәҩан аҿ аиҧш ӡаҟа,
адгьыл аҿгьы.
Иахьа зда ҳхәарҭам ача ҳатҵ;
Иҳанажь иҳақәу ауалқәа, ҳара
ҳтәы зқәу ишранаҳажьуа аиҧш.
Ацәгьаҧышәара ҳалаумгалан,
аҩыстаа ҳаицәыхьча.
Избан акәзар Уара ҧымкрада
Аҳреи, амчреи,
наунагзатәи ахьз-аҧшеи умоуп.
Амин.

***

Галилеиа ахы-аҵыхәа, Иудеиа —
Ажәлар дрылоуп, дныҳәо, дматанеиуа.
Ауаагьсыра ишьҭоуп, ҵԥа змаӡам,
Ихаҭа ахӡыргара дашьҭам, итәӡам…

Аӡбахә имоуп есааира Аҧсҳара,
Арыц хәыч аҵәыгьара, аҧсра —
Аиҭеира, аҧсымыҧсра, аӡбра,
Иуҧну, иуеиҧшу игәыбылра,

Агәнаҳа ахыхра, ахьхәра —
Абар уасхырс иамоу итҵара! —
Иҷыцуп, ирмаҳац, ихазуп.
Иаҕацәа ишьҭоуп: «Иихәауа мцуп!..».
Ирзыхгом аџьшьахәқәа дызҷу,
Иажәа амч-алшара закәу,
Дцәырымтцыц иара иеиҧш зеиҧшу!..

Ицуп апостолцәа — итҵаԥцәа,
Ицуп ишицу аб ипҧацәа,
Изыӡырԥуеит есааира дџьашьаны,
Иихәо, ирбо иагоит итҟәаны,
Ицыршәом жәаԥаԥык ес-ены!..

***

Афарҭын ҕәҕәа ҵысит, ижәылоит амшын…
«Иҟоузеи ҧсыхәас?». Агәамҵра иаҷын,
Ашхәа ҧеиҧеиуа амшын ҵаа ихын,
Апостолцәа ҭынчымызт, хӡаакәрылоит ҳәа ипҧшын,

Иаса Қьырса дыцәан уаҟа дҭахәхәа!
Ацәқәырпҳқәа жәылон, ашхәа иаҷаххуа —
Аѡнутҟа иҭатәон, ʒыла ихѡауа…
Ддырҷеыхоит Иҳақәиҭу, «хҭахеит» ҳәа изҷеыҭуа!..

Уи акәхеит, иаразнак иҳәынҷеит аҧша.
Ус иҟан игәаҳәа, ус иҟан илша!
Ирыгызгьы рцәимʒеит, уаҟа идирдырт —
Ҽыҧныхҳаан ириҭеит: «Анцәа дхазымтцо шәарҭ!»

Ирҳәо рҷашәом, игачамкит урҭ, ааи,
«Дызусҭада абас амшыни аҧшеи
Зҳәынҷо, ириаааиуа, зҳәатәы иазырго,
Ауаѡытәыѡса имч-илшара иапҧго?».

Аҭак роуам, ихтым… Иҭынчуп амшын.
Ирбаз рызхамтцо аиҷаҧшра иаҷын!..

***

Итцаѡцәа ауыха амшын гәахь ихын,
Иҳақәиҭу агаҷахьтә урҭ дырзыҧшын.
Ишәарҭахеит ашхәа: иаҷасуан аҧша,
Иаса Қьырса амшын ахь шьаҷа-шьаҷа
Иҷынеихеит, дықәныҟәа, дгьылтцас дахын,
Убла дабомызт — аамҭа тцхын…

Ус ацәқәырпҳ дрыхгыла рымҧын даннеи,
Дырбеит, аа: иаразнак артцәаа имыҳәҳәеи:
«Ари лаҧштцашәароуп, шаноуп, аиеи!»

Ипҧсымкәа-ибзамкәа рышхәа иҭатәоуп:
«Ишәыхьи, шәымшәааит, ари Сара соуп!..».
Ашхәа днарыцҭалт, иеихсыҕьит аҧша,
Ус иҟан игәаҳәа, ус иҟан илша,
Дыхныҟәон амшын Иисус Анцәахша!

***

Ишьҭала рҽынархон дахьнеиуаз, дахьцоз,
Иҙбахә иаргылоз, иажәа агәра зго3.
Ицын ицрымшәо Иара итҵаццәа
Ицын есааира, ргәаҳәа картҵәа.

Цәҳәырак иахуп, аа, ихәылпҧазуп,
Изыҙырԥуа ажәлар аимпра рҭахуп.
Итҵаццәа неины иазтҵаара иаҽуп:
— Ирҽаҳтцарызеи? Хә-чаки ԥ-ҧсыҙки,
Абар ҳара иҳамоу — дара хә-нызықьԥык!..

— Исышәҭ урҭ арахь!.. Жәԥан иаирбеит,
Ахә чак, ԥ-ҧсыҙк дрыхныҳәеит, ипҧшьеит.

Аҵьашьатә шәалапҧш: зегьы ирызхеит,
Уимоу ирзымфаз калатла иаанхеит!..
Ари — барақьатран, иатәын аҽеаԥра,
Аизҳа-зыҕьара, абзанхара!..

Иаҕьуан, игәамтцуан уа иаҕацәа,
Ирзеилкаауам иҟоу, итазыҙоит рцәа!..

***

Дцон дкараха, аҽенынтәарак дымлашьуа,
Алаҳа днадгылт, амахәҭақәа дырҷаҧшуа…
Хынтә иҷалоит, апатҟәыр ылга, ес-ааҧынра,
Ҿаҩрак иеиҧшым есааиратәи аҽаҩра!
Иманшәалоуп: амахәҭақәа хәахәаҳа,
Абыҷъ ҟьаҟьақәа цьацьаҳа, ижәпаҳа…

Блала еимидоит: иҟалазеи, шәырк ҷаҳам,
Бҷьы мацароуп, дамҵагылоуп ак иаҧсам!..
Дақәшәиит уаҟа: «Шәыр уҷамлалароуп бзанҵы!..».
Иара уи акәхеит: инахытцит уи аҧсы!..
Абар, ацьшьахә! Атцла ас аипҧш анаҳа —
Иныҵҩаа ицеит ибҷьымацараз алаҳа! —

Иҟам уаҳа ак аҷалауа, ишәҭуа,
Ак зҷало ирылагыло — ужьауа!..
Идыруан заа: ишытҩаашаз уи адац,
Ишәи ашьҭахь иҟазу иара ҷьацарц?..

Игәаҳәа иалшон ашьха дуқәа рыртцысра,
Рҭыҧқәа ҧсахны даҽеа ҭыҧк ашҟа ргара! —
Убас иҟан имчра, идуура, ихатцара.
Ихазымтцаз — даднакылоу Аҧсҳара?

Ацьшьахә шана шаҳаҭс иауит итцаҩцәа,
Рыртцаҩ ииҳәаз, атцла иазикыз ҩажәак роуп:
Ахы инаркны ақәцә аҟынҳа иара ҩоуп!..
Ас зылшо, узыршанхо — уи Дынцәоуп!..

***

Ус, абар, сатааит Назарет,
Асиногогаҿ исдырбон ҭыпҳ-ҭыпҳ
Апҳхьара — аныхәара ахьцоз,
Иаса Қьырса дахьыкәгылоз, дахьтәоз.
Апҳшьаҩыра хҩылаакәа рхәы-рхәаны
Библиотекан иахьеиқәыз ирҿ-ырҿены…

Ажәытә хыбра еилаҳахьеит, ҭаны,
Ашәышыкәсакәа иқәыртцеит ицҟьа!
Аха иубоит: агәашьакәа, аҭыжкәа,
Ажәа ҳәарҭа, ашә ҭыпҳкәа, итацәу,
Атәарақәа… Аҩыра Цқьа иану
Иахьапҳхьауаз инеины, иҩагыл,
Моисеи иҳәамҭакәа еишьҭаргыл…

(Шыкәсык ала ирыпҳхьауан хәы-шәҟәык,
Игәныркылон, иазыжырҩуан жәларык).

Апҳхьара ашьҭахь аимак-аиҿак цон,
Гәҭыха змаз игәҭыхакәа иҳәон.
Доус иус-иҳәыс еилдыргауан —
Иапҳыз, ианыз ҧҟарала ирыжбауан.
Ажәабжь ҿыцкәа рыжбахә раҳауан,
Асинагога есааира аус ауан.
Ныхәарҭас Ҳазшаз ила иапҳцан,
Амчра аман, Иара ила ипҳшьан!
Апҳҟара еилазгоз — дрылырцон хара,
Ахырҽеираз ирҭон аҿҳәара…

Синагогала Палестина хҟьан,
Қытоума, қалақьума — иаҧын,
Жәаҩык ахьыҟаз аус ауан, иаартын.

Сыҩнагылоуп урҭ руак уажәы…

Еилыскаауеит ахы-аҵыхәа цқьа,
Иаса Қьырса иаамҭахь снаскьа…

Назареҭ — ҟәаҧа-ҧаҧа қытоуп —
Ишьхароуп, ицқьоуп, аҳауа зҩыдоуп,
Анцәа Иан дахьизгьы иара аброуп,
Ахыбрақәа — аҧаҩа иаҧаҧсоуп…

Ахыбра аҩнутҵҟа алашара акын —
Уахгьы-ҽынгьы, ус ара иаҧын,
Алашьцара аҧхаҵара иазкын.
Иааргомызт аҧсаҭатәқәа арахь,
Рхы кыдын есааира Анцәа иахь.
Аҧареизгаҩ, аҟаруыл, ахантәаҩы —
Аматҵ азыруан шьардаҩы…

Есааира уи иаҭаауаз ауаа,
Убас атәыла иаланхоз жәлара —
Изыгәхьааз уи ажәытә-аҧатә —
Еиҧәакны иазгәаҟуан аханатә
Аиқәырхаҩ — Мессиа — Анцәа иира:
Иаса Қьырса адгьыл ахь иаара,
Илбаара, Иаҳра, Иҧсҳара!

Уаҳа чҳашьа амамкәа изыҧшын,
Ес-иаашар иҙбахә рҧакын,
Игон уи ихьӡала «Амин!..».

Уажәы-уашьҭан иазгәаҟуан уи иаара,
Иҷызхшаз ихыццакуан жәлара!..

Абраҟа, аныҳәа-ныҧхьараан зны,
Ианеилатәаз, сабша мшык аҷены,
Иаса Қьырса, ацәажәарҭаҷ дѡагыл,
Аҧшьаѡыра ашәҟәрҳәы ааанкыл,
Иитахыз аҭыҧ аҟны даатгыл,
Исаиа иажәақәа ааганы —
«Мессиа соуп» ҳәа рылеиҳәеит жәлара,
«Са соуп жәѡани дгьыли Рыҧсҳара!».

Абасала иҷеааиртит абра:
Ирылеиҳәеит Имчра — Инцәахәра!..

Ихагахеит! Иргозу уи агәра:
«Ихыҵҳәаауп», «имцуп» ҳәа рыҧхьаʒеит,
Ижәлеит, изытцҟьеит — мбатә ҟаларц,
Иара абра рнапала дҭадырхарц!

Ииулак, машәыршәа уи дрыцәцеит,
Иҧсы рцәигеит, дрымҟәыҵцәрааит — дгьырʒеит!
Абрантәи Капернаумҟа дцеит…

Ирылеиҳәаз — мцабз қьауқьадны ирхысит:
Иҳақәиҭу Иажәа иармацәысит…
Иқыҭа гәакьаҷ ижәлеит, дыҧхадырсит —
Дазханатцом, ааи, аҧааимбар итәыла,
Иқәгылоит «ус акәым» ҳәа иҷагыла!..
Ҳамѡаҧгаѡ адәықәлара даҷуп,
Абри ахҵыс ахьыҟалаз сыҧшуп…

***

Силоамтәи[28] аҽыкәабарҭа, аҙҭаҷы,
Иҳақәиҭу иуаҭәеишьеи заҟа мчы!
Ҳазшаз иажәа, игәаҳәара наҙауан:
Илашәны ииз иблақәа абра ихтуан!..

Иџьашьахәқәа иреиуаз акәын, имбатәшәа
Аҙбахә рылан, еиҧхьбомызт аҭыҙшәа.
Ихароуп ари аҙышьҭра аҭоурых.

Абахә дуҙҙа џьаз еихала иҭаҧҟаны,
Арахь иааган, мѡахәасҭатцас иҭшәаны —
Уи ада ҧсыхәак ыҟамызт уа зынза:
Инагҙан Изекьиа[29] ду идтца,
Иерусалимҟа аҙы неиуан иҭҟьаны,
Уи уахь ицон аҕа изынгьы имаҙаны!..

Сҟьалан сҭалт! Убас сыхьит уи аҽены,
Сишьҭоуп сымѡаҧгаѡ, уи дыҟам, сцом схынҳәны:
Ҳаишьҭоу џьысшьоит, ихабарк зынза избаҙом,
Сыҙит — дыҙит, џьара сылаҧш ихьҙаҙом!..

Иаауеит аҙы — асакара малқәа рмал! —
Иаанагоит абахә шьантца, атоннель:
Уаѡышәара, уаѡышәпара еиҳаҙам,
Наҳәааҳәырҭак аман иҟам — иҭбааҙам.

Аҙы мѡахәасҭа ара бзантцык иҭабауам,
Уи амчала Иерусалим ду зба иакуам!

Х-нызықь шықәса ирзыҧшуеит уажәшьҭа, абар,
Ишаац иаауеит, иагхом, иацлом ацәыкәбар!..

Иҽацоуп, ихьшәашәоуп — зынгьы ҧхынгьы иаҡазшьоуп,
Ныҡәашәак ауп иара ацашьа — ус азшоуп!
Сзаагылоуп Иҳақәиҭу изыҧшьа,
Спҧишәарц аума? Харак сымоу? Ус ишьа!..

Салоуп абахә. Амҩа цоит иҭапҧҡаны,
Сахьцо, сахьыҡоу? Мап, исзаагауам схахьы!..
Стоуп азышьҭра, иара ҩеиуеит шьамхахьы…
Шәаҙызарак сеимнадоит, итабыргны,
Аура — антәамҭа: иҡоу сымам еилкааны!..
Абахә нымтәа, аҳапҧы лашьца стакуп,
Нахьхьи-аахьхьи цәашьқәак аарлаҳәа иакуп,
Наҡ-ааҡ ҩ-ҭзык сеидырғәғәала срыбжьакуп.

(Сшьапқәа хтуп, ааи, амаалықь иеипҧш, ихьҭакуа,
Азыхь цәажәоит, исытцахәмарноуп ишцауа —
Пшьаала, ҧшьаала… ацәқәырпҧ маҷқәа еихьзауа,
Убас ҧшьаалоуп Апҧсҳараамҭагь шаауа!..)

Уцала, унеила, упҧсы зауа, унапыршьышьуа,
Упҧызшәауа ари амҩа ишауа!..
Шьаҽа-шьаҽа, убас, уахала, ипҧла,
Ушьацәкьарақәа иутцарҳәо агәра гала!..

Шьаҽак аума, изыҡами зықь шьаҽа,
Исыдибалт, аиашазы, азә аҽа!..
Ашәыргәында дагарын ара агәытҡьа,
Азыхь цәажәоит, ҭынч инеиуеит, ахьхьа-хьхьа…

Абахә бахҭа, адеиматхан лашьца стакуп,
Абахә атца — атцауылара сахыуп,

Быжьрабыжьтцәа ахьыҟоу акәхап — илашьтуп…
Унапы наҙартә аҭуан лашьца ҳаракуп,
Акырцьара ухы узымҩахо илаҟәуп!..

Аҙы сашьҭуам, абахә сашьҭуам — ицалатәуп!..
Аҭзы сахәуеит, ицҳафыруп — ичҳатәуп!..
Смашьхәылтц, убас снацәкьарақәа шьала ишәуп,
Исшәу, исышьоу рыгәхьаа зкыда? еилабаауп!
Угәуҿеанызааит! Хлантцы уалаҳап аҙы!
Иухәода? Ушьтызхуада? Уазтцаа аҭзы!..

Сгәы иааҭысҳәааит, сшәазар акәхап, иҙатәым,
Сыҧсуазаргьы са сыҧсааит Иерусалим!
Судкыл усҟан, о, ижәҩантәу, Иерусалим!..

Ус ашәа ҧшьа!.. «Аллилуиа!». Арапҧцәа роуп!
Сапҧхьа инеиуан, дареи сареи акыр ҳабжьоуп,
Ирымыздоит «Аллилуиа» ҳаракны,
Исымҳәац уи абас ала знымзар зны!

Исҳәон гәҭакаала — Иҳақәиҭу иаҳаратәы,
Абахә аҭа дихылапҧшырц иара итәы!..

Исҳәоит ишьтыхны!.. Аха арапҧцәа ираҳаҙом,
Дара неиуеит, сара срышьтоуп, ҳаихьҙаҙом,
Рымфа рдыруеит, иахьцо иацәфашьом, ишәаҙом,
Жәларык еицуп, рыбжьы халоит — са саҙәын…
Ҳаидыркылон «Аллилуиа», убас — «Амин!..».

Ашәа ааныжьны, сгәаҳәо, сиашьапкуеит Анцәа:
«Лыпҧхала, хирла ари амфа аҭыхәа пҭцәа!».

Уи еиҭасҳәон, Анцәа сиҳәон, сизгәышьны,
Даҽеа ныҳәоуп ицәыруго аҳаҧаҟны!..

«Аллилуиа», абар, ирымыздон ѡаҧхьа,
Исҳәоит ишсымчу, сгәы-сыҧсы зегь ааҭыҷҭьа! —
Уи уарӡыӡоит! Иҧшьоуп акала аҳаҧаҷы,
Исҭахуп иѡеирц, инаӡарц Аҧсҳараҷы!..

Ус, абар, сагәылсит абахә! Уи ауман.
Лашарак хәытцаҷҷеит, сеибгоуми, о, амин!..
Алашьцара алашараҷ мычра ауам,
Иаатит сҷаҧхьа ажәытә ҧшьаҭыҧ, Силоам!..

Избоит икахха, аҽыкәабарҭа, аӡҭачы,
Сшьара сыҷәлеит, сызлаз салтцит хәыҷ-хәыҷы!..
Иҳаҷәиҭу, уҧа ҟьала — иӡыз соуп,
Аҳаҧатца угәыбылрала са сыхьчоуп!

Уа уахь амѡа сыҷәын сгәыҷуа, угәра ганы,
Издыруан сышудукылоз, уразны.

Абар сҷаҧхьа, слашарбага Силоам,
Алашьцара иалсуа изыҳәа имариам!..

Абраҟакәын аҵьашьахәҷәа ахьыҷиоз:
Абракәын алашә ибла кахха иахьабоз —
Иҳаҷәиҭу абрахь имѡа ирхауан,
Ициз илашәра даиааиуан, ихәышәтәуан.
Уаҧстцәык аӡала схы-сҷы сыблаҷәа сыӡәӡәеит,
Иара убраҟа алашьцара атцыхәа ҧҭцәеит:
Икеи-кеиуа, абар, сыблаҷәа аатит,
Абахә ҭаҧҟа, аӡышьҭра лашьца ихнакит!..

Силоамтәи аҽыкәабарҭа, аҳҭачы,
Иудызбалои заҟа гәаҳәа, заҟа мчы!..
Иҳақәиҭу сизааигәоутәит еиҳагьы,
Хаштра уқәым, сымшқәа урылоуп есқьынгьы!

Урхылаҧшла сара сыблақәа уара,
Избалартә ари адунеи ааигәа-хара!..

***

Дыҧсит Лазар. Дамоуп адамра.
Иаҳәшьцәа аҿуп ес-шар агәырҩара.
Уажәшьҭа ҧшьымшуп, рашьахәаша дырбом,
Изықәшәаз арыцҳара рзыхгом.
Ирыдтәалоуп ауацәа, агәыцхәцәа,
Ргәы рыжьжьоит: «Инапы ҳануп Анцәа!..».

Ари атәы Иаса Қьырсагьы иаҳаит,
Лассы аиҳәшьцәа ахьеицынхоз ашҟа дааит.
Уаанҳагь ара акырынтә уи даахьан,
Рашьа Лазар игәыбылра, игәхьаа икхьан!..
Уи данырба — аиҳәшьцәа ргәы былҳеит,
Имцаха ирыцраст, игәырҩаҳеит.
Иара иакәзар — гәаныла дцьабаҳеит,
Илағырҳ аҭҭаҳәа икаҧсеит!

Лазар-хәаша иргылара иҭахуп,
Аха ицәеижь аимыттара иаҿуп…
Иргылахьоу, ирбзахьоу рацәоуп,
Аха ара игәы иҭеикыз хьанҭацәоуп:
Ԥшьымыш раҧхьа иржыз ауаҩҧсы,
Иузҭатцоума ҩаҧхьа уи ипҧсы?..

Дрыма ицоит еишьҭала идамрахьы,
Лазар дахьамоу аҳаҧахьы.
Аҽышәҭа ахаҳә ҩадхны иныҩналт,
Иааигәа-сигәа аиудеиаа ҩеикәагылт…

Иаб имч-илша даҳәауеит Иисус,
Ажәҩан ашҟоуп игәы-иҧсы ахьыҧшыз:
Игәы ҭыгьгьа Аб диҳәауан Аҧа…

«Угыл, Лазар!» — ибжьы иргет уи ус,
Иширго аиҧш алшара ду зауыз,
Игеит — иширго аиҧш амчра змоу,
Анцәа Иҩнра иеиуоу, Анцәа Иҧоу,
Дауҭраа рхылтц ишиаҭәоу, ишихәҭоу!..

Лазар дгылт!.. Инижьит иҧскәырша,
Уаҩ илымшац илшеит Анцәахша!..
Ирбеит аргама уаҟа, лаҧшҷаҧшы,
Иисус имчра шыҟоу Анцәа иҷы!

— Уи Дынцәоуп! — иазыразхеит даргьы,
Мышқәак рнаҩсан иааиуан амшаҧгьы…

Иерусалим ахьеило ишаҟьо
Лазар иʒбахә рымоуп еимырҟьо,
Иаса Қьырса дҳаракуа еиҳа
Ихцәажәоит — ишихцәажәауа Аҧсҳа!

***

Ицеит ари ажәабжь хараны,
Ас зылшаз ибзырʒы ҳәаны!

Мшапҧуп лассы… Ихиоуп Иерусалим,
Ҽа ныҳәаки амшапҧи еипҧшым!..

Уахь амҩа дықәуп, ицуп итцаҩцәа,
Апостолцәа дыргәылакуп Рынцәа!

Ус, абар, инхалеит Елеон,
Иерусалим уантә икаххаа иубон —
Игәы ҭнашьааит: иапҧеипҧшыз заа ибон,
(Уи харан… аргама агәра игон)
Илаҕырʒ иҷытцкьаса ицон,
Ари ашьха инаҷаҩт иуаз,
Еиҭаҳәашьа амоу дызбылуаз?
Игәаҟажәа азкуп Иерусалим!..

— Иузыпҧшу ублақәа ирыҟәгоуп,
Уи хымпҧада иҟалаша акоуп,
Узықәшәахьоу раасҭа ихьанҭоуп:
Уҭʒы ҕәҕәақәа ҭаркуеит амацәаз,
Идәыцәлоит зылшара уеиҳахаз,
Иужәлоит ушьажәцәа — уаҕацәа,
Уқәыртцоит, иумеигʒауа, уцҟьа —
Ухы, ухшара, ужәлар рыбҕа пҭцәа,
Гәшаҭарада удац-упҧашә ныртцәа,
Игәытшьаагахоит реиуа, рлахьынтца…

Иузымдырит Уеиқәырхаҩ иаара,
Уи дудумкылт, уацәҩашьеит иҷҳәара!..

Апҧааимбарцәа зыцҟьо, Иерусалим,
Скыдтцарҭа, сшьырҭа — Иерусалим! —

Длаҕырҙышон, Иҳаҟәиҭу дгәырԥон,
Иерусалим уаҵәтәи аҧеиҧш ибон…
Апостолцәа иуазатә раҳауеит,
Измааноу рзымдыруа еиҷаҧшуеит!..

***

Иисус дҽеыжәуп, дақәтәоуп аҽеада,
Аҽадҳәыс ҟаимаҭ! Иамамызт хәарҭа,
Икәаруа инеиуеит, иуҳәозар аҧсаҭа!..
(Ауаԥытәыԥса изыразу ари аҧстәы,
Аҧстәы маншәала, ихазтцауа уҳәатәы,
Ҳаҭыр ақәуп — идыруп уи атәы!).

Дызну амԥа — уаапҧсырала итәуп,
Апальма махәқәа, абҕьы иатцәа иртәуп,

Иршәу кадыршәуеит — имԥақәа аартуп!..
Ас изҧылоз атәыла Аҧсҳа иоуп,
Гәырҕьароуп — мтцәыжәԥада ҧырроуп,
Ари ахҭыс ныҳәартәит жәлара:
«Иззымдыруа еилышәкаа, ишәаҳа,
Иерусалим даҭаауеит, Аҧсҳа!
Лазар дзыргылаз, деиқәзырхаз,
Аиудеиаа рыҧсҳара иаҧсахаз!..».

Баша хҭысым, уазыҧшы ашана:
Еицҷакны еицырҳәауеит: осанна!
«Дыҧшьоуп Иҳаҟәиҭу — осанна!»
Еиҭах, еиҭах — нтцәара зқәым осанна! —
Ргәаҳәарақәа рыҧхьауан хара
«Иаҧызааит Дауҭ-ипҳа Иҧсҳара!..».

Иҳақәиҭу игәхьааз даҽеакуп,
Аҧсреи агәнаҳаи риааира игәҭакуп,
Ажәѡан аҧыжәара аргатәуп,
Адгьыл уи ахьӡалоуп дзаҭоу,
Изылихит ари аҧеиҧш Дызпҧоу!

Далалеит иҧшьоу Иерусалим,
Амшаҧ иазыҧшу Иерусалим!..

Ус, абар, днадгылеит абааш,
Ѡаҧхьа ара игәы-иҧсы еилахәашт;
Хышықәса раҧхьа иахыз ѡаҧхьа иахыуп,
Зегь шыҟац иҟоуп, ахәаахәҭра иаҽуп!..

Итцихит ѡаҧхьа иҟамчҧҵатҵа —
Абааш иаҧырца, ирырҳа, иҧхатҵа!..

Изыразым цәажәауеит анс-арс…
Абааш ҧшьаѡцәа акыр рцьыба иаст! —
Урҭ зегь акала еимадоуп,
Ргәаҳәараҟәа, рымӡаҟәа еилдоуп!..

«Иҟазҵада?» — «Лазар деиҟәзырхаз!»,
«Изырбыжкуада?» — «Лазар деиҟәзырхаз!».
Абри акәын араҟа иуаҳауаз.

Хәылпҧазынӡа ара ауаа ихәышәтәуан,
Зыбла иамбоз рыбла иабауан,
Ицыркьуаз — рныҟәашәа хиауан,
Идагәаз — ҷыт раѡымшәо ицауан!..

Ирылаҙозма артқәа иаҕацәа!
Иқәырҭәон еиҳа-еиҳа аҳәынтцәа.
Иашьҭан ианыхра, иҭархара,
Ишәон ирыдымгылар ҳәа жәлара…

Ирылшозар — даргь аџьшьахәқәа рымуаз,
Ажәларгьы рганахь идмырҧшуаз!
Аха ииаг!.. Рус еиҳа имариоуп:
Измаҭәоу агәаҕи ашьыцреи роуп!

Афарисеи — афарисеи диҧоуп,
Асаддуккеи — асаддукеи диҧоуп,
Рыҧсҭазаара гәнаҳарала иҭәуп —
Ауаҩытәыҩса иҧсыҿрақәа иртәуп.
Иҿыхтәуп урҭгьы — ууауп, еиқәырхатәуп,
Аха макьана алашьцара иатәуп…

Иаса Қьыса иакәзар — Иаб Дынцәоуп,
Гәнаҳа датцам, игәы-иҧсы лашоуп.
Ҳҿыхра дашьҭоуп — ҧсаҭатәны даҕуп,
Сысымќаас адгьыл ахь даашьҭуп!..

Ас ќалеит адунеиаҿ — знык,
Уи аахыс дамбац ус уаҩҧсык —
Далан Мариа ллахьынтца,
Аха адунеи дазымдырит зынҙа!..

Нас абла хтит… Ихтымашь иккаҙа?..
Иҳақәиҭу, улаҧш хаа ҳхьыгҙа!

Хәлааиҙа Иисус абааш дахын,
Нас иҿеирҙит! Ус аиҧш аҭахын!..

***

Абар, сыԥноуп «Уаххьа маӡа»[30] ахыбра,
Инаскьоуп, ихароуп уи аԥәра…

Араҟа Иуда Аҧсҽыхԥы диҭиит,
Ичарҳәаратә ҟьаҟьаӡа иаапҧшит:
Аԥыстаа диҭалеит, диґралт,
Иҳаԥәиҭу дипҧсахит, диґрагылт!..

Инаур ԥнагьыжьуеит абра:
Ачарҳәара — аҧсахра, аҽешьра!..

Абраҟакәын: Аҧсҽыхԥи итцаԥцәеи
Руаххьа маӡа ахьеиҽкааз — имазеи!
Амшаҧ сысгьы ахьыԥәыз ихианы.
Хәаша ухан. Уаҵә иаашар мшаҧны.

Ача амаҧиҽеит: «Ари — сцәеижь ауп»!
Аҽа ааникылт: «Ари ишәызкасҭәо сшьоуп!
Аҽатә Уасиаҭ аамҭа иатәуп.
Шәеиԥәырхара иазкуп ари ача,
Убас аҽа ианҵәало аԥы — са сшьа!..
Аԥи ачеи шәныхәа иазшәырхиала,
Иеиԥәырчача ргьама ҧшьа жәбала,
Сгәалашәара иазкуп ҳәа ишәшьала! —

Идыруан, иныруан изыҧшыз,
Инаӡон ипҧеипҧшыз, иразҟыз!..

«Сыздиуа акырҳацифоит абра…».
Уи Иуда иакәын. Иапҧсазу иҽапҧшра?..
Иирдырит… Иуда деилашәеит,

Иаса Қьырса иҙбра даҽашәеит!
Иеиҳәеит: «Узыпҧшузеи? Уццакы!..».
Иҟалаша ннакылауам акы…

Ԥсаҭатәыс ихы ҟаитцон иара,
Уинахыс ҽа ҧсаҭатәык ашьра
Уаҳа рҽазырымкуа жәлара.
Ишьала урҭ зегь ҽихыр иҭахуп,
Иара ишьҭахь — даҽа шьак мыцхәуп!
Ак нагатәым абааш ахь, иҟаауа,
Ԥьмеи уасеи ршьа убраҟа икаршуа…

***

Аусҟәа цәгьоуп. Иеизеит Асинедрион[31],
Ус иныжьзар — амшаҧ еилахәон,
Иаса Қьырса ираз҃ҟы рыҙбон…

Иеизеит, абар, атәыла ахадара,
Хынҩажәижәаҩык алахәуп иара,
Иҟоуп аҙә данацлауа зынгьы,
Абасҟаҩык роуп — ҧасагь, иахьагьы.

Аха рзинҟәа акырҙа иҽаҟәоуп,
Изҽаҟәазгьы изхьыпҧшу римаа роуп —
Ашьра аус знапы иаку урҭ роуп!
Уантә енагь ирыҟәмчуеит имшаҭ …
Рим ахьҙала ара дахыуп Пилат,
Уи иоуп ашьра — акыдтцара змадоу,
Ԥсахшьак амам Рим иҙбоу, иҳәоу!..

Апҧхьапҧшьацәа, убас афарисеицәа[32],
Урҭ ҕацәас измоу асаддукеицәа[33],

Зинла иалхны иҟоу аиҳабацәа,
Ашәҟәыдырыѡцәа… Ирымоу тцыхәаҧтцәа?..
Иаса Қьырса енагьтәи иаҒацәа!
Иахаҧоуп, иркуп Асинедрион…
Анс ма арс ргәаҳәа иадыргон!..

Каиафа[34] иакәзар — араҟа дхантәаѡын,
Аҧхьаҧшьаѡ — илшара ҒәҒәа аҧын,
Иаса Қьырса изыҳәа дҭархаѡын!..

Абар иара дыззықәпҧоз аханатә:
— Зықьѡык еиқәхоит дрылгазар аҙәы,
Ауаа мѡахызҟьо, ирылазҭо аҭәы:
Аҙә дрылгатәуп — ауаажәлар хьчахартә.
Аамҭа цеит ичҳауа ҳшыпҧшыз,
Идац-ҧашәқәа ытцҳәатәуп Иисус —
Еизыразын дара зегь абри аҷы,
Ирықәшаҳаҭын меижьарада рҷы!..

Асинедрион иақәнатцоит абас:
«Иаса Қьырса ипҧшаара, икра,
Иахымгакәа икыдтцара — ишьра! —
Абри атәы изнагатәуп Пилат,
Ҳиқәымчып, ма ҳагәзып икалҭ!..»

АгәаҒ, ашьыцра иркуп араҟа аҳра,
Аҧсы дзыргылаз иқәыртцеит ашьра!..

Иаса Қьырса дшәарҭахеит еиҭа,
Ишьҭа ихыуп: «Дҳацәцарым уажәшьҭа!»

(Иԥыртцеит Лазаргьы ашьра,
Ианармыжьт Иҳаԥәитуеихәара!..)

***

Анцәа Ипҧа, Анан лыграҭша,
Анцәеи ауаҩытәыҩсеи рыхша —
Ҳшыћоу дыћоуп, ааи, ҳашшоу аипҧш дшоуп,
Иауразоуроу дуаҩпҧсуп, аха Дынцәоуп.
Дҳазгәакьоуп Иҳаԥәитуеи — Анцәауаҩ,
Апҧсҳара, аиԥәырхара рзыԥәпҧаҩ,
Аҩыстаа иаҕа, уи иҷагылаҩ!..

Дынцәамзар — дизыргылозма апҧсы?
Дуаҩызар — еицаҳтәуп ибзырʒы!..

Ибҕа ҳамоуп, даҳҳылапҧшҩуп Анцәауаҩ,
Агәыраз, асысымћаа, апҧсаҭауаҩ,
Зхы ҳаԥәызтцо, Ҳаиԥәзырхо, Ҳагәшаҭаҩ!

***

Гефсимантәи[35] атцх — тцхык уаҩызам,
Уапҧхьа игыло думбауа илашьцоуп.
Етцәала иҭәуп, ирыпҧхуп ужәҩан атца,
Аҳапҧ аҷапҧхьа шьоук хазы еилатәоуп…

Елеонтәи[36] ахәаҷоуп. Уахынлоуп.
Ахәшатцлаԥәа Рышьха ҳәа ипҧхьаʒоуп.
Итцаҩцәа иман арахь лассы-ласс дааилоит,
Аныҳәарҭа баашгьы ара иааигәоуп.

Кедрон леиуеит — аҽеа-ҽеа, еихьымʒо,
Уи Амшын ҭаа ашьҟа амҩа хоуп.
Бзиа ибоит абри аҭыҧ Рҧыза,
Ара еиҭаҳәашьа амамкәа иҧшʒоуп!..

Иаса Қьырса дҭынчым. Уа днарылҭит,
Шьаҷақәак абаҳчашьҟа днаскьеит.
Иубац иакәым! Убас игәы ҭаʒыʒоит,
Изыҧҭцәоу аҷҳәара ааигәахеит!..

Дшьамхнышгылоуп! —
Ҽакала игәы иауамызт,
Дныҳәоит длаҕырʒашо, Анцәахша!..
Уажәшьҭа уаҳа аџьшьхәқәа ҟаиҭомызт,
Мап ацәикит ижәҩантәыз имч-илша!..

Дцәажәом уаҳа уи маана бызшәала,
Шьҭа уаҳа диргылауам аҧсы.
Итҭаҩцәеи иареи неиуам шьҭа гаҷала,
Издырхиоит дзырҭынчуа акәылʒы...

Абринахыс уи ҳара зегь дҳаиҧшын,
Дыхьчамызт уаҳа џьара акала Иара.
Диҳәоит Иаб: «Сацәыхьча, о, исҧеиҧшу,
Ари аҷа саҩгазааит хара!..

Аха иʒбазааит Уара угәаҧхарала,
Сара исҳәо алакәым, мамоу!» —
Диҳәон Иаб имцаҧшьу гәыбылрала,
Еиҭаҳәашьа амоума ицроу!..

Итԥҩцәа ыцәоуп уаҟа ахыр-сырҳәа,
Иадиаалоуп ҧшьаала аҳаҧ атҙы…
Иреиҳәоит ус: «Шәышҧацәоу мшәа, о, шәныхҳәа,
Алашьцара иаламхарц шәыпҧсы!..».

Дшьамхнышгыла дгылоуп ҩаҧхьа итԥыҧаҷ,
Жәҩануп уи игәыҷра, игәыбылра.
Диҳәоит Иаб: «Сацәыхьча, о, испҧеиҧшу,
Ари аҷа саҩгазааит хара!

Аха иҙбазааит Уара угәаҳәарала,
Сара исҳәо алакәым, мамоу!» —
Диҳәоит Иаб, имцаҧшьу гәыбылрала,
Еитаҳәашьа амоума ицроу!..

Ипҧхҙы катәоит, шьоуп уи, кәарма-кәарма,
Илыжжуеит, ихигауа мбатәуп.
Иаб ишҟа иныхәаҧхьаҙ наҙама?
Инаҙа-имнаҙа иуазажәа даҷуп!

Инаҙар — ицон ҷеа ҧҟарак ала,
Усҟан — ипҧстазаара еиқәхон.
Аха инхар, Ишану аипҧш ала,
Голгофаҟа Иара ихы дырхон!..

Дныхәоит Уи, иҷеы табо, дазҙышо,
Идыруеит ишааиз иҷҳәара!..
Диҳәоит Иаб: «Сацәыхьча, о, испҧеиҧшу,
Ари аҷа саҩгазааит хара!..».

Иныхәа далымгацызт: агәгәа-гәгәаҳәа,
Жәларык иқәлеит, абар, аа, тҳагәаны!

Урҭ еицын, абрагь дрыԥшаауазшәа,
Рцәашьоуқәа жжа-жжаҙа ирхакны!..
Иуда дрылан. «Абар, абри иоуп» ҳәа
Иигәҙыз — ицыз дыдирбон…

Дырган уи: Иҳақәиҭу игәҙарала
Иуда абраѣа чарҳәара иуит.
Драԥырцеит Аԥсҷыхѡы, деидҷаҳәала,
Дрыццеит — ҷагылара имуит…

Итцаѡцәа ргәы ҭыԥсааит уа, ишәаҙыҙеит,
Дҳахьчоит ҳәа рҽазыркзаргьы убра…
Ддырбаандаѡит Рырҭцаѡы, изыхҙыҙоз,
Ишьҭан, изыԥшуан хара-хара!..

***

Сахыуп ари абаҳча уажә абраѣа,
Гефсиман! Изгауам агәра!
Аԥа Аб дахьиҳәоз, иҽеыргәаѣуа,
Иаҷуп азқьшықәсҷәа рцара!..

Ихаантәи ахәшатцлақәа срылоуп,
Цлак жәаѡыуаак акәшом рнапқәа!..
Ана-ара шеишықәс еилагылоуп,
Ирнубаалоит Аԥсҷыхѡы игәырѡақәа!..

Идыршәшәон, ирҭаауан ҭагалан,
Ауарҳал рытцаршәны цаѣа.
Акакал каԥсон еишьҭала-еишьҭала,
Урҭ еизыргон ахәша иазырхиа.

Дара гылоуп аханатә ишгылац,
Ибжьы рныҩуеит иахыз аҧааимбар —
Бҕьи махәҭеи ирацәажәо ирылоуп…
Иаурышьҭуан атцлақәа ашьақьар!..

Иҷион, ицон, еилиаа еилагылан,
Гәалашәарак рыма инаскьон…
Баҳчак еиҧшым абаҳча ҧшьа сҭагылоуп,
Слахьынтцамҩа акала сеикәнаршон!..

Ажәытә ара иаҧын ажьаҕьырҩага,
Ахәша тцла акакал ааргон.
Алу дуқәа — ахәша жәла арҟьыцыга,
Ахаҳә хьанҭа иатцыргон, иргон, —

Ахкы рыма ицауан Абаашахь —
Хәшакы еиҧшмызт, иалкаан, ихазын.
Иҳақәиҭу, узхәыцрақәа са сгәатцахь
Хәша цәыкәбарны аизыкәкәара иаҷын…

Иузырхиан абраҟа ажьаҕьырҩага,
Иара абра уаҧылауан уҧеиҧш…
Абраҟатәи уныҳәара — агәыҭшьаага,
Урҭ ирыцыз даҽа хаха-хымш!..

Хаха-хымш — уҧсҭалара, уҧсҩеира,
Агәырҕьаҷҳәаша — уангылозтәи уи амш!..
Жәҩани дгьыли рныҳәа — рматанеира,
Хашҭра зқәым урҭ ахаха-хымш!..

Ара — қәыҧсычҳарҭоуп, гәырҩарҭоуп,
Зегь шыҟац иҟоуп, урпҧылоит лабҷаба.

Ара — Иуда инаур убарҭоуп,
Ара уаҧхьа дгылоуп Анцәа Ипҵа!..

***

Иерусалим салоуп. Акыр ҭцуеит.
Ажәытәҳатәи амҩақәа сырнуп —
Мҩакы изладукылои — даҽеа мҩоуп:
Ирнын Иаса Қьырсеи итдаҩцәеи…
Убасҟантәи амҩахәасҭақәеи аҩнқәеи,
Анаара иамоу адамрақәеи
Сырҭаауеит, избоит иахьеи-уахеи…

Исҭахым шәсырхар са сшьаҵақәа!
Шәырхуп, абар, Ҳазшаз ишьаҷақәа,
Апостолцәа ицызгьы убас —
Исбарҭоуп рышьҭа: иахьгылауаз, иахьтәаз,
Аҳыхь ахьыржәуаз, рцәажәа ахьгауаз —
Рсандал еимаа рыҳҕақәа еихшь-еихшьны
Ршьап ахәдаҷ иубарҭан еихданы…

Урҭ цәа лыхын, ма ҭла лыхн, ааи,
Заҟа шоура, мҩа хара рычҳаи!

Ихон, иқәдыршәуан, ирышьартцон еиҭа,
Ишьан Иаса Қьырсагь Ихаҭа!..

Зышьҭа шәхыу рышьҭа — лашарбагоуп,
Урҭ рымшра, ражәа еиқәырхагоуп!
Лыԥхала унаргауеит абааш ахь,
Уанырхытц — ухы урхеит атышахь!

Ишәықәтатоу асаба — шәгәырԥақәа,
Шәгәыргьаҽҳәаша, шәуаз ажәа, шәҳәатәқәа,
Аԥьармԥа, ашьамԥа ршьаҽақәа!
Арҭ ашьҭақәа шеишықәса еишьҭоуп,
Адунеи ыҟанатԥ иаҭоуп!

Шаҳаҵс шәрымоуп, ссандалқәа, сшьаҵақәа,
Нарха роуааит ишәзыскуа ацәаҳәақәа!..

***

Салоуп, ааи, Дауҭ ду иаҳҭынра…
Ара ихадоуп Иҳақәиҭу идамра.
Сыгә уахь исыхоит, сдәықәлоит, аа, абар,
Аха иахызгоит: абас ауп ес-иаашар!..

Адунеи зырʒызʒауа идамра
Имариоума аҭаара-абара?!

Избахьеит ауаа дуқәа рдамрақәа,
Амилаҭ фырхацәа ахьамадоу ахәқәа…
Иҭанархаз аибашьра аԥша-уырҭ
Шәнызықьԥыла анышә иахьамоу ҷымҭ…
Ар рԥызаԥцәа, ашәҟәыԥԥцәа рдамрақәа,
Аԥсыбаԥқәа згәыласо аҭыʒқәа,
Агәлымтԥахқәа, асабицәа — ахәыҷқәа,
Урҭ рсахьақәа, иҭызшьаауа агәқәа,
Имариам рҭаара-рбара!

Убас хашҭра зқәым амавзолеиқәа,
Амумиақәа — ирыхьчо амузеиқәа —

Урҭгьы зны инеи-ааиуан, рыҧсқәа ҭан,
Рнысымҩа — жәлары ирылга иган,
Рыхьӡқәагьы — высшьа змам хьыӡқәан…

Аха ара ҽакала зегь хьанҭоуп:
Узҭаауа — Иҳақәиту идамроуп! —
Уи изқәа ҭыҧ, инышәынҭра иҧшьоу,
Ҽа нышәынҭрак адкылара ауоу?..

Хгашьа уаҳа исзаҭомызт уажәшьҭа,
Иааит асаат! Исыҟәыҷәгәеит еиҭа:
Сҽынасхоит Идамрашҟа аҽены,
Сгәы аагьсахны —
Исзымгәаҷуаз гәаҷьны!..

Схалоит уахь, дахьамоу ахәахьы,
Абааш аҩнутцҟа, убас уи адәахьы
Ажәлар гылоуп шәҩы-шәҩыла еишьҭагыла —
Ахыцәхәыц! Саргь уаҟа срылагылоуп.

Еихызгоит ҧшьаала сшьаҽақәа,
Сылаҷырӡқәа еиҳа-еиҳа еизыкәкәа
Иҟәандаӡа адәықәлара иаҽуп…

Араҟа ус ауп, даҽеакала иауӡом,
Улаҷырӡ уххаҳыцуам, умч архом,
Уи аауеит, ахала, убылуа,
Изызкауҭәо Ддыруа, ихыжжуа!..

Сгәы хыҭ-хыҭуа еиҳа-еиҳа снаскьон,
Лахьеиқәрала срылагыла сцон…

Абар, сҽаҕхьа, Иҳақәиҭу Идамра!..
Сшьамхнышгылоит иара убра асаара!
Сагәзит, сеиҭагәзит, сзагәзуама сызхара?..
Схәыцрақәа сыргон ааигәа-хара…
Зны сгәы иабон исыцушәа Аҕсынра,
Ихышхыҭәоушәа уи агәыбылра
Иҳақәиҭу иҽаҕхьа иара абра…

Даҽазных — саанхон уа сҭыууазә,
Сшьаҳаиҭхазшәа, ак схьаамшәа зынзә!..

Сдәылҭны сцон сызлаҟаз даҽакхазшәа,
Ҽа дунеик, ҽа ҧсҭазаарак сатәхазшәа!..

Бжьык сыхьзон — Иҳақәиҭу ибжьоуп:
«Агылареи аҕсҭазаареи Са Соуп,
Са схазҭо — наунагза дыбзоуп!..».

Снеиуан ҿымҭ анаѡстәи ахыбрахь,
Уахьтәи ауахәамахь, аҕшьа ҭыҧахь.

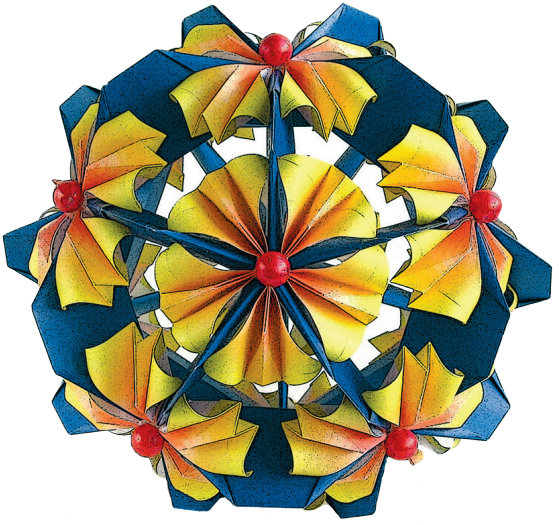

X

АНҨСНЫХ

Срылагылоуп уахь ицо уаа гәарҭак…
Анцәа Иан лылацәеиқәыҧсарҭа,
Абар, ҽымҭрала сахьаҭаа.
Лҭоурых, лыʒбахә шаҳдыруагьы заа
Ара ҽакала иуацәажәауеит Анра,
Даҽакала иҳаракуп уи Лымчра,
Ҽакала иуҧхьоит, иуныруеит уи разрала,
Лызқәа ҭыҧ ашҟа ҽымҭ уаныҩнала!..

Анацәа зегь иреиҳау, Ирану,
Иҳақәиҭу Иаса Қьырса Иану —
Лыхьʒ еиҭарҳәоит, Нцәахәыс дамоуп Анра,
Па дыҟанаҵ, икыднаҵ ари амра!..

Ипҧшьоуп, еиҭаҧшьоуп, инаʒаʒоуп Анра,
Иалаҳҳыузеи Лара лыда амра?..
Зыгра ҳаҭшаз илаҭәоу ʒәыр изҳәоума?
Лхаҽсахьа анҳацым ҳхаҭа акыр ҳаҧсоума?!

Ан лҳақ шәашьа смоуа сатцан…

Сшьамхқәа асырсит бара бҽаҧхьа, Анан!
Ус ҟастцеит абраҟа исымбаʒакәа,
Сылабжышқәа уаҳа исмараʒакәа
Инахьыжжит былацәеиқәыҧсарҭа —
Наʒаʒатәи бызқәаҭыҧ, быҧсшьарҭа!..

Снадҭит ус… Сыԥноуп сшыԥнац ахыбра,
Снархьыҧшит, аа, бсахьа лаша, быбла:
Ицәажәоит бгәыбылрала, ба бдоуҳала,
Бысаби, Бҭеи дыбгәыдрыҷәҷәала,
Абраѣка, аҧшьаҭыҧ аѣны икыдуп,
Азал ду агәҭа, бдамра авара — иаҭыҧуп!

…Дкыдуп сҷаҧхьа агәыраз Анцәа Иан,
Дҭихызшәа агени Тициан![37]
Аш данып ианымҭуа шәыга жәпала,
Дҭыхуп гәаҳәарала, гәыбылрала,
Ларма ганаҷ лысаби дылкуп —
Лымаалықь дихʒыʒаауа дыпҧшуп…

Уахьынеиҭатлак — лыбла ухыуп лара,
Узлыхәаҧшран иѣам узхара!..

Сааит харантә. Ба быхьʒала убраѣка
Абаашқәа ахьапҧу ажәытә аахысгьы,
Нанҳәа мза ахьрылкааy иара убасгьы —
Иапҧу амзақәа рыбжьара, —
Уи азкуп ба былацәеиқәыҧсара!

Атцыхәтәан, ианааишаз быҷҳәара,
Баҭаалон Иҳақәиҭу идамра —
Дахькыдыртцаз Голгофа ахәаны,
Дахьынаскьабгоз бгәы-быҧсы былны…

Ус амаалықь Гавриил абраѣка зны
Ибытциҳәеит бшыѣаз быҧсраны,
Бацьал шааиз — ишбыдгыл иааигәаны…

Брыҧхьеит Апостолцәа быԥныҟа,
Ефес иҟаз Иоаннгьы абраҟа
Доуҳа мчык иаразнак даанагеит,
Дара зегь бхылаҧшит — бырбеит…

…Лашарак буада иԥнаҷҷеит ауыха,
Бынхарҭа арлашеит иссираха:
Дбыҧхьеит Бҭеи: дбыхӡыӡаауа, бмырҷыха,
Бигеит — былацәеиқәыҧсамҭаз,
Ацәа гәахәа, ацәа хаара бшалаз —
Хьаа-баак уаҳа ибымҭаҙакәа,
Аҧсра иацу гәаҟрак бмырбаҙакәа.

Убринахыс — Бгьа дахьыҟоуп быҟоуп,
Быҧсы халт, биҭааит убри ауыха…
Ҳәаак амоу Ани-Ҧеи ишәылшо?
Шәыразра — адунеи иазышәшоит!..

Бҷаҧхьа сгылоуп Ацқьа Рыцқьа, Анан,
Анацәа ргәыгра лаша, Анан!
Иҭацамхаз аҭаца ҧҳәызба, Анан!

Бҷаҧхьа сгылоуп ахаратәи бҭааԥ,
Быҧсы ҭоушәа сыҟоуп, сныҳәараан,
Ус сбацәажәоит, ус сбыҳәоит зхатцарала!
Сгылоуп сгәатца иҭымтцәо гәыбылрала,
Сгәы иҭыхауа сызҳәару ажәала?..
Иҳақәиҭу, суҳәоит, сырманшәала!

— Исаҳә, Анан, Бысаби иҭоурых,
Исаҳә, сбыҳәоит, ицәырга бара бҷала,
Бажәа ҧсахрак ақәым даҽеакала!

Брылацәажәа игәырҕьахәу ихҭысқәа,
Ихәычра, уи иеизҳара, иусқәа,
Уи иуаз, уи иԥҟара ҽыцқәа,
Ишьаартцәыраз аҭыхәтәантәи уи имшқәа!..

Рызбахә цәырга, анык леиԥш ба брыхцәажәа,
Ҽакала ҧсахшьак ақәу бара бажәа?! —

Лахьзатәроуп. Ҽымтроуп. Цҩа змам жәлара
Ашьхыц реиԥш иазааиуеит лдамра…
Лныха чагьа кыдуп, иҵьшьахәуп,
Сыԥсы алатцәеит, исацәажәар стахуп!..

Лармарахь лымаалықь дылкуп,
Лахьеиқәтцарала аагьшра даҽуп…
Лсахьа акалашәа сыԥсалоуп,
Араҟа ишысныруа даҽеакалоуп!..

— Исаҳә, Анан, Бысаби иҭоурых,
Исаҳә, сбыҳәоит. Ицәырга бара бҽала,
Бажәа ҧсахрак ақәым даҽакала!
Исырҳа бтцәыуабжь, исырҳа бықьызқьызра,
Исмаҳац ыҟоуп, банра, ба быԥҳәысра
Ирытцаркуаз каххатцәкьа иаартума?..
Мариа, Анан, бгәаҟажәа аԥума?..

Ан лтә здыруеит, сагәылиааит лгәыбылра,
Сылгәыдыҳәҳәалан, слызбомызт лызхара,
Шықәсы рацәала дазыԥшын схынҳәра!..

Мариа, Анан, бхатагьы бануп,
Ихту бгәыҳәгьы — Бгьа дызтцаз гәыҳәпуп…
Ан лыгәхьаа зехьынцьара еиԥшуп!

Бҭеи итә былоуп, аџьашьахә ҟатҵа,
Быгәра згоит — сгәы-сыҧсы ирынҭа!
Сбыҳәоит Ан, иҟатҵа ашана,
Ицәырбымгац, зеиҧш ҟамлац макьана,
Ибзымариам агәырҩа рҭысы! —
Арҭ ажәақәа иҿыркаауан сыҧсы…
Акгьы лҳәом, дкыдуп ус аҭзы!

Иаааиуа-ицо снеиҭатҵуа срылагылоуп,
Сылзыҧшуп, сцәа, схәы-сжьы еилагыло!..

Сишь, сишь, закәызеи? Истахыз саҳаит,
Чҳашьа ахьынҙалымаз илычҳаит…
Лҿы еихылхит!.. Ашәыгақәа аақәацеит —
Иҳақәиҭу аџьашьахә ҟаиҭеит!..

Са сахьгылац сгылоуп: инаҙеит
Сзызхьуаз агәаҳәара — сгәыхәтәы,
Мариа лажәа шана — уи лҳәатәы…
Исаҳац — исмаҳац иируеит…
Сгәы ҭыҧсааит. Сқәацауам. Сзырҩуеит…

— Са саниеит убасҟан сыззыҧшымыз,
Хатҵа ицо аҧҳәызба илыхәҭамыз…
Исзаацҳаз амаалықь иҿала
Хшара дсоут Иҳақәиҭу иҳәахьала!
Иаса Қьырса иакәхеит, Анцәа Ипҧа,
Сапҧхьахша! — сгәырҕьа, сгәыҕырҭа!

Цәеижьеидҵаратә гәаҳәарала дшамызт,
Хатҵеи ҧҳәыси реизыхьра датәымызт,
Аҧсы Цқьа илоуп ишыҟалаз зегьы.

Сыцқьара, сҭыҧхара аҙə дахьымсит,
Анцəа игəаҳəарала зегь сыхҭысит!…

Иосиф иакəзар, аҧхьа арҭқəа гəнигон,
Ихьмыҙгишьон, аарла имшқəа ихигон…

Ус, Вифлеем Ҳасаби даниы —
Иосиф уи диҧылеит гəыбылрала,
Абык иҧа дышиеигəыргьашаз ала!

Аха Ииз иҙбахə еиҳарала
Идикылт аҳ Ирод ихаҭа,
Илашьцеит узҭамыҧшуа илакҭа!..
Имцаха ицрасит уи иишьа,
Изыҧшыз аҳратə! —
Дашьҭалт иҭархашьа…

Ҷыц ииз иауит аҳацəа —
Даниз ауыха!..
Иҙбан ихы ахцəара,
Аха маҙа дҳацхрааун Анцəа!

Ҳахытцыр акəхеит ҳа ҳзааҙаз атəыла,
Ҳшəаҙыҙауа, иааныжьуа лаҳырҙыла…

Ҳҷынаҳхеит, ҳамҩа ган хара,
Ҳҷеаҳцəахырц, ҳхабар рымбо, Мысра,
Амҩа ҳақəын ҳара уахь мызла.
Ҳназеит ус уа — афараонцəа ртəылаҷ,
Убраҟатəи акаршəараҷ, аҟаршоураҷ.

Мысра ҳахын — ҳиздырамызт аҙәгьы,
Нил ахықәан изҳауан схәыҷгьы.

Уи ахытцра — аиқәтәара ҧсҭатцаган,
Аҽеаҩра иаанашьтуаз гәазырҳаган!..
Имҩаҧыргон уаҟа Амра ныҳәа…
Асаби изҳауан ашьшьыҳәа…

Ус, ҳахьыҟаз иааҙеит аҧсҙы,
Ирод аҳ ихытцит ҳәа иҧсы…

Назареҭка ҳҽынаҳхеит, ҳаихеит,
Иҳақәиту ус аиҧш иҭаххеит,
Аханатәгьы ҳарҭ убри ҳагәхьаан…
Амҩа ҳақәуп ҩаҧхьа ҳарҭ ҽадала,
Ҳазлаахьаз, иаадыруаз мҩала.

Ҳаауан ҳа ҳахҩык ҳаиманы.
Сымаалықь дысгәытцаршәны, дыкны,
Жәа ҟәымшәыла ихы-игәы ҟатцо,
Ҳныҳәаҧхьыҙқәа нымтцәо, еишьтатцо.
Афараонцәа ртәыла харахон…
Назареҭ еиҳа-еиҳа иааигәахон —
Уи сахьиз, исызгәакьаз акәын,
Ес-иаашар убрахь амҩа ҳақәын…
Дук мыртцыкәа ҳара уа ҳназеит,
Ҳхынҳәит лыпҳала, ҳахылт, ҳгәыхәтәы ҳахьҙеит!..

Назареҭ — шьхараны ишьтоуп,
Ана-ара аҩн хыбрақәа аҽапҧсоуп.
Руак ҳаҩн акәын — аҽ Абааш иазхан,
Ҳарҭ насыҧла есааира убра ҳахын.

Ҳныҟәеибагон… Саҧхьахшаа дхазын,
Аханатә сгәыбылра изкын,
Сахьхахауаз сыдтәалара игәаҧхон,
Ишәҵатәы, иқалҧадқәа сҧон…

Ихшыѡ жәытәи-ҿатәи ирызцон,
Ахәыцрақәа игәы-иҧсы рытҟәон,
Дгәазырҳаган Сымаалықь, са сҟәыбҷа,
Сыхшыѡтра, сгәацаҧха, са сеиқәҷаб!..
Сизыҧшын илҵри ҳәа уатҵәы,
Диластцомызт уи сара ҽаҙәы! —

Ажәлар шаац иаауеит адамрахьы,
Рхыҧхьаҙара иацлон еиҳагьы…
Са сзырѡуеит, исаҳауеит лыбжьы,
Еилагылоит иқақаҙа схәы-сжьы…

— Ҳамаалықь дыссирха изҳауан,
Иқәлацәа дышреиҧшмыз аабауан,
Даҽеакала илан са сыҧсы,
Дызбауаз — еицырҳәон ибзырҙы!

Дадҳәалан Иосиф имаҟа,
Дытҳажьуамызт ашҵа шамаха.
Ҳҳәатәы дахыҧомызт ахаан,
Аха иубон аргама: ак игәхьаан!..

Гәыла-ҧсыла еиҳа-еиҳа дышәуан,
Анцәа Иажәа, илыҧха изатуан…

Ус жәаѡа шықәса анихытцуаз зны,
Аныҳәарҵахь даҳгеит Амшаҧаҽены.

Гәырҕьаран, Амшаԥ ду иатәын,
Абааш уаапҳсырала итҭәын…

Урҭ ааныжьны аҩныкьа ҳанаауаз,
Пхьа ицахьаз дрылан ҳәа ҳшыԥшуаз:
Дабаҟоу? Дызит! Ҳашьҭахьқа ҳхынҳәит.
Хымш ҳишьҭоуп! Абааҷы дҳаԥшааит:
Уаҟа, дрылагылан артҵаҩцәа,
Иҟәыҷара лакәыршьон мбатәы —
Изызырҩуан, иҷцәажәон — аџьшьатәы!..

Саниазҵаа ҽыԥныхҳәала: «Уабаҟаз?».
«Абра, Саб иитәу аҟны сыкоуп!..».

Исзеилымкааит иажәақәа зызкыз:
Иаанагозу: сышәтәым шәара мацара?..
Исыԥхьоит ҽакала Аԥсҳара,
Саб ихыбра, Анцәа иҩны саҭааит?!

Абри аума урҭ ара изызхәаз?
Ахаан исхамышҭуа инхаз!..

Заа идырхьан, иныруан, мҩас дызқәыз,
Мчы-лшарас имаз, иапҳьаҟа изыԥшыз!..

Аззаахра, аԥышәара дырхысит,
Ҳшыԥшыз ҩажәижәаба дырҭысит,
Иҳәатәы има дрылалеит жәлара:
Агәнаҳахыхра, Аԥсҳара
Рызбахә неигон, ишьҭалеит ҵҩа змам.

Изыʒырԥуеит арха, аҽаԥа, ахәы…
Дрылан урҭ аԥьшьахәқәа ƀатԥо,
Нагʒашьа змамыз лабҽаба инагʒо —
Ацыркьцәа, алашәцәа хәышәтәуа,
Зыԥстазаара иалтцызгьы бзатәуа!

Сгәы изтынчмызт, дсыман гәырԥаны,
Сазыԥшын ихабар ес-ҽены!
Ицәыртцуан еиҳа-еиҳа иаҕацәа,
Еиҳагьы сиҳәауан Анцәа!..

Далырцеит уи ҳқыта гәакьа зны,
Ҳныҳәарҭа дыԥнца, дыԥхатцаны,
Ирҭаххеит дыкәыртцарц дышьны,
Схы ахьызгара сыздырамызт аҽены!

Атцыхәтәан Иуда чарҳәара ƀаитцеит,
Иҽагылаз ргәыхәтәы иахьʒеит,
Гефсимантәи абаҳчаƀны дыркит,
Убринахыс Сԥа иеҵәахә ааҳәит!..

Дрыма идәыкәлеит Голгофаƀа Иара,
Икыдтцара, ихыччара, иахьырхәра!
Арҭ схәыцракәа срыма ицоит хара:
Ауаҕеимышхара салаԥшит аҽены,
Амра злагылазеи игәаҕьны?
Сзымыԥси Сԥа изаарцауаз баны!..
Датцартцоит ихеигаларц иԥьар,
Ишьтагылоуп ауаагьсыра, ар.

Итцаԥцәа бналт, иԥшуп хара-хара,
Ирзымгәаҕьит Голгофа аҽаԥшра!..

Пиотр[38] иакәзар, аргама мап икит,
Арбаҕьгьы акиҳәа иҷнатҵит!..
Урҵ абаҟоу? Стцеи ара даҙәуп,
Уаҩ иимбац изаацара иаҷуп!
Иоанн иоуп избауа макьана,
Иара убас Мариа Магдалина,
Лазар иаҳәашьцәа — гәыкала дызбо,
Иаса Қьырса изыҳәа ара иҵьабо!..

Дрыма инеиуеит, итцаҳәҳәо, дырҵьо,
Аҕа хәымга днарцауашәа ишьо.
Ана-ара дкаҳауеит иара,
Деиҵагылоит — даҷуп аҳәазара!..

Избац иоума, Сҧалаша, сгәлымтцәах,
Аума изаацо дладырҟәуеит еиҵах! —
Дхалон дгәаҟуа, даҵацқьуа иҵьар,
Ахылаҧшцәа, аныхаҧааҩцәа, абар,
Афарисеицәа, асаддункеицәа уҳәа
Ргәаҕ хышхытцәоит, еилагон зынӡас,
Идырбыжкыз ажәларгьы — убас:
Иҷажьцәара, ихыччара иаҷуп,
Иҟытыбжь гом, данышәеит изыпҧшу…

Ацәымаҕқәа инапқәа, ишьапқәа
Ирылырҳәоит ашьаҟәада ицыркәкәа…
Исыцыҧсуеит уи ажьаҳәабжьы.
«Дкыдцатәуп, дкыдцатәуп!» — рыбжьы
Шгац игон, игон ажьаҳәабжьы!..

Дкыдуп сҷаҧхьа слашырбага, Сҧа,
Ахлымӡаах уалаҧш лабҷаба!..

— Унцәазар уҽекыдумхуеи ухала?
Сынцәоуп, сеиқәырхаԝуп ҳәа уҳалан! —
Ирҳәон абас, рҿы иҭашәоз ауман,
Иара еиҳа-еиҳа дшьабон!

Ирҳәо, изҿыртуа, изыркуа саҳаʒом,
Исыкәлашьцоит, сыбла ак абом,
Иԥьар гәырԝа, иԥьар гәаƙра сзыхгом!
Сгәы амца ҭоуп — иаша схы изхан,
Икыдҭара сабылуан, сʒытуан! —

Ахаҭа дҭәуом! Ус ауп: исзыннкылом,
Инасывс-аасывсуеит сызлагыло,
Лдамра иаҭааула, иахагыло —
Анҧсных лылацәеиқәыпҧсарҭа,
Ипҧшьоу алаґырʒ капҧсарҭа…

Дцәажәоит, Анан, сара сапҧхьа икыду,
Аҽыкәаҳа лхалашоит!.. Лыгә иаду,
Лысаби иааʒаб ҳәауа,
Сараʒәк соуп изныруа, изаҳауа!..

Ажәлар ааиуеит, рхыпҧхьаʒара нҭәом,
Исаҳауала сгәы-сыпҧсы еиԝҭәоуп.
Дкыдуп агәыраз Анцәа Иан,
Дҭихызшәа агени Тициан!..

Аш дануп ианымҭуа шәыга жәпала,
Лылаґырʒ лсахьа иахьыкәкәоушәа,
Рԝашҭас аҽҽеаҳәа илбааƙьоушәа
Саҭагылоуп, сакәабоит, сԥьабоит,
Ан лгәырԝажәа, агәыҭшьаага гоит…
Смыткәма, суаз уа сшаҷыц саҷын:

Схы абазгари, сыззынужьда, нан?
Ишҧалыҧсыхәо зхала иқәхаз уан?
Исзаҧсоума аҧсҭазаара уажәшьҭа —
Сҭамыҧшуа исцәыʒуа улакҭа?

Издыруада са саƙара уа уишьа,
Угәамаʒа, упҧсамаʒа, узҳашьа,
Ани-ҧеи рыгәхьаа, реимадшьа?!
Урҭқәа мцуп ҳәа иқәгылт уаҕацәа,
Утцабырг, умч-улшара рҭцыхәа ҧҭцәа!

Ирылаʒомызт уара ухьʒ-упҧша,
Уԥьарыртәит, уанырхит, сыҕраҭша!

Ишҧасҭахыу суцыҧсырц абра,
Ҳамазарц иаҳзеиҧшу адамра,
Игәырҭынчго ани-ҧеи рдамра!..

Уан ахәаша дызургозеи, нан,
Узыхдырƙьозеи? Измаанои? Избан?..
Чҳашьа сымам, укыдыхра сҭахыуп,
Уахь снарышьҭуам, римаа рыруаа ҧшуп!

Сыцкәын, сыцкәын, игауам убжьы,
Амҿцьар уадуп, укыдҭоуп са сгәаҿы!..
Сҭеи, сыҧсҭыѽра, сшаетцә, сынцәахәы,
Ушьала иʒсоит, абар, Голгофа ахәы!

Укыдыртцеит — шьыцрала, еиҕарала,
Ацәгьоуцәа — ашьцәа урхыҧхьаʒала!
Икыдуп урҭ наƙ-ааƙ ирƙацаны,
Ссысымƙаа, ушьабоит, аа, рыгәҭаны!

Иабаҟоу Гавриил игәырҕьаҽҳәаша?
Иабаҟоу аҵабырг? Ҳаигәыҕуазу баша?
Уан ахәаша, дызлаҕьшызеи, уан!
Ари аҩыза дазыҕьшызма, нан?

Исыман умч-улшара агәрагара,
Исыздырамызт, сыҧкәын, уҽҳәара!..
Иабааит ажәҩан, иаҳааит Уаб — Анцәа:
Уахькыдугьы иуныҳәоит уаҕацәа!..
Урҭ ахьхәып ҳәа угәыҕуеит, уазыҕьшуп,
Укыдызҵо рныҳәара уаҽуп!..

Иаҳзыҟалеит, нан, аҕа игәрыҕьса,
Умаҭәаҟәа ршоит аҵәы ҭаҕьса!..

Абан, снапала иузыссыз ахьитон,
Гәыр зыдгалам, иузыссыз ахьитон[39] —
Ухы кылудон, иунаалон, бзиа иубон —
Ар еимаркуеит, ҵәҭаҕьсарала иршоит,
Уи шьаарҵәыроуп — уара ушьа ацыркәкәоит!..

Исзынкылом сылаҕырʒи суази,
Уан сами, — уаҳа изҽумҭуазеи?..
Сыхцәы ыртланы уара уҽаҕьхьа сгылоуп,
Иуҵыжжуа ушьа ҟәанда сылагылоуп!

Иҽнаҭуам, уахьчом Палестина!
Иабаҟоу, сыҧкәын, иабаҟоу уи осанна?
Ус иуҕьылоз урҭиит иахьа,
Урҭ урышьҭан угәы-уҕьсы ҭыҧҕьа!..

Суазаҳәоит, сыҧкәын, итҵаулоуп сыхәра,
Атҵәымаҕ алхәоуп аринахыс са сгәыҕра!

Уҙышоит… уқьышә иқәыршьит абжьеи,
Аҧсҭазаара агьама ша умбеи!
Уҭазырхо рхы злаҷырхри шьҭа?
Ирыхьшьуп, ирықәҭәоуп уара ушьа!

Гәырґьак сымҧын иқәларым ахаан,
Сгәырґьа еиқәыцәеит уара укыдҭарааи.
Угәаҳәаралоуп арҭ зегь шыҟалазгьы,
Баша уныхҳәон, сыҷкәын, Гефсимангьы,
Уиҭиит, уизымыхьчеит Пилатгьы!
Лгәы иаыруан ас аиҧш шакәхоз уангьы!

Убжьы аарла игеит, аа: иқәҷуҭит Иоанн,
Уҧс аиҧш иубоз, уззаатыз Иоанн:
«Улхылаҧшла, дгәыгәҭоумыжьын Сан!..».

Иҭабуп, сыҷкәын, сҧак иеиҧш дсыдыскылоит,
Иуҳәаз ала иааигәара сгылоит!..

Унеиқәышьшьит, сгәыґырҭа, наҙаҙа,
Ашьаршәы ҭатцааит сара сгәатца…

«Инаҙеит» уҳәеит, аха инаҙазеи?..
Цакыс иамаз, иатцаз акыр здырма?
Сара сыдагь уи егьырҭ ирнырма?
Измааназ ҳаума еилкааны?
Уадуп аџьар ухьыҧсааны…

Узусҭаз рзымдырит, нан, сыҷкәын,
Лахьынтцала абри аҩыза уқәын…

Абар, аа, укыдырхуеит, ушьҭырхуеит,
Уаґацәа рымтцәыжәҩақәа еитцырхуеит!

Унаскьаҳгоит араԛа ирыдрымкылаз,
Ирзымдырыз, еиԓарала изгъылаз!..

Шәсыцтцәыуала, гәыкала исзыԛоу,
Иаса Қьырса уажәшьҭа уаҳа дыԛам!..
Днаскьаҳгоит — шәытарак знымыз,
Днаскьаҳгоит — гәнаҳак цьа измамыз!

Шәсыцтцәыуала, ҳартцаҩы днаскьаҳгоит,
Аҧсцәа рыҧсы ҭазтцоз дымҩаҧаҳгоит!..

Умҩаҧаҳгоит! Иугхом лаԓырʒы,
Адунеи иадырааит убзырʒы!..
Узхылтцыз уан улгәытцакуп бзанҭы,
Уара уахьыԛоу иԛоуп уи лыҧсы! —

Абас иеималҭәон, абас уи длаԓырʒашон,
Лысаби изыналышьҭуа рҩашын —
Сатцагылоуп, сакәабоит, сқьыз-қьызуа,
Сгәы-сыҧсы ирзаанхо, ирҭысуа!—
Асахьа икыдыз хәнажәон уа Ан лмыткәа,
Цыхәаҧҭцәара змамыз Ан лыгәхьаа!..

Иҳақәиҭу! Иуаҳаит са сгәаҳәа,
Уан лмыткәмоуп игауаз аккаҳәа!..
Сатамыз, Анан, ибырҷыцит буазгьы,
Бызқәаҭыҧ ауп уи еиҳа исзырҳазгьы!..

Анҧсных! Акала са бсызгәакьоуп[40],
Ашаетцәа ахьсыҧхьазгьы арахь ауп!..
Былыҧха — Анраны илашеит,
Былыҧха — стәылагь иахьбыршеит!

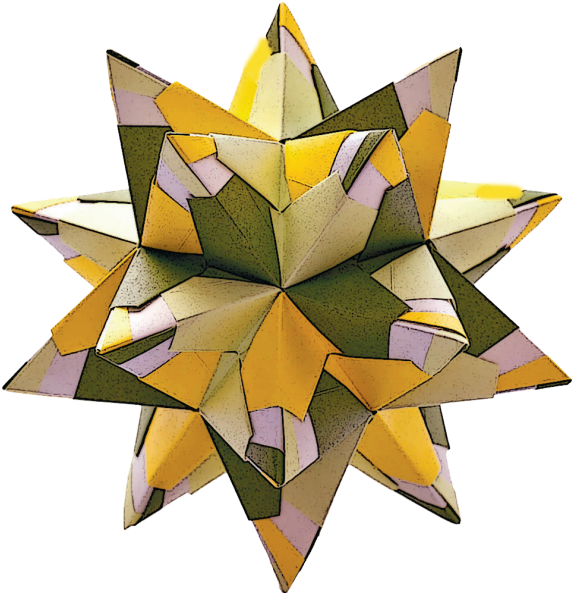

XI

АНЫҲӘАРА

Сахьынтәаауа… Уи иаба? Кавказ!
Уаҟа Иажәа наӡахьан Христос.
Андреи Аԥхьанаԥхьа, иара убас
Апостол Симон, Кана изызҳаз,
Урҭ рҩыза Матфи[41], зажәа, зуаз
Иаса Қьырса гәахәала иаҳауаз,
Иааӡеит — ирҭааит гәыла-ԥсыла
Ҳабацәа — абазгаа, аԥсилаа.

Икарыԥсеит ақьырсианра ажәла,
Еиҳа-еиҳа ишьҭыркаауан уи ҳажәлар!

Абра, Аԥсынтәыла агәаҷы,
Симон Канантә, убас Иоанн Ахьҷы,
Каман, Цсырӡха, аԥсабара шанаҷ,
Аӡиасҟәа, аӡҭаҿеақәа ртәылаҷ —
Ажәытә аахыс иаԥуп рдамраҟәа,
Ҳадгьыл иазыԥхон ршәахәақәа,
Матфи — Себостополис (ҳа ҳ-Аҟәа)
Ибаҩ амоуп,
Ипҳьоуп уи ала абраҟа…

Ақьырсианра аратәи ашьаҷақәа
Имариамыз амҩа ԥшьа ианылон,
Ауааԥсыра ҷыхуа иаднаԥхьалон.

Уи аҧсуара иазааигәан акала,
Гәыбылрала, гәхьаала, доуҳала!..

…Ажәытә ныҳәарҭаҿ —
Ахыбра ҿыцқәа гылон,
Ма ихарамкәа дара-дара еивагылон…

Қытак, ҳаблак ыҟоу Аҧсынтәыла
Ақьырсианра ашьҭамҭа ахьуҧымло?!
Адац-ҧашә аҧшәымоуп ҳбызшәаҟны:
Аныҳәара — Ан лыҳәара инаркны,
Мариа Анан лгәыбылрала иҭәны!

***

Бзыпҧ азиас ашҟа аҷкәандар —
Ижәлар дрыпҧхьон, изааихуан, абар,
Ҳәсеи хацәеи, рылахь-рыцьымшь затә,
Рапҧхьа дгылахьаазыз ус заҟантә!..

Амзаратәи аныхабаа шаҳатуп,
Уи аѡнытҷҟа ацәашьқәа каххаа икыдуп…
Анцәа Иан лныха чапҧа, Анан,
Иамҭаныҳәон, мышьҭа бзиа аман!..

Ҳашҟа — аханатәтәи гәыбылрала
Лылыпҧхамѡа ылхын Лыхшаа ила —
Иҳақәиҭу иапҧитҵахьоу ҳәахьала.
Иблахкыгоуп акала ара зегьы,
Сахьала ирхиоуп адашьмагьы.
Аныҳәабжь халоит…

Игоит уа ҳбызшәагьы:
«Иҳақәиҭу, ҳрыцҳашьа Уара»,
«Иҳагу ҳаҭоумҵан!» — абра
Ихиаала иазнеиуеит Жәҩантәи Аҧсҳара!..

***

Кәыдры ахықә абааш аҟны аҧсилаа —
Еилагыла иныҳәон гәыла-ҧсыла!..
Иааит арахь гәахәарала, иаҳәымкәа,
Иустиниан иуахәама иазымкуа.

Аҧҟәандар дрыҧхьоит Кәыдры ахықә ахь,
Изҵоу агәнаҳақәа рхыхрахь.

...Сыбла ихгылоуп зны абраҟа иҭалоз,
Гәыбылрала аҧшаҳәа иҳыхгылоз,
Иаса Қьырса иҵьармҩа ианылоз!..

Сабацәа, урҭ рабацәа аханатә
Абри амҩа иацаауеит наҵьнатә!..

Асаркьалбжь ахыҩит ҳа ҳа-Аҧсны,
Заахрала, ҵьарла иҧшьаны,
Иустиниан[42] ихаан ауп ара
Ақьырсианра ианаиоу аҳра —
Анцәа Иажәа ҳадгьыл иахьыгҳа,
Иан Мариа лгәаҳәара нагҳа,
Иҳақәиҭу итәыла ҳәа иҧхьаҳа!

Сыҧсы, ҳазлацәажәауа зегь гәахәоуп,
Ииасхьоу, аха ибзоу ҭоурыхуп!..

Кәыдри Бзыԥи Иордан рызгәакьоуп,
Излаԥшьоу — ирҭааз Анцәа иажәоуп,
Иамҽеханакит Аԥсны ахы-атцыхәа,
Ақьырсианра амҭәыжәԥақәа еиҭцыхуа…

Араҟа Анцәа Иан Мариа лбаашқәа
Аадыртуан, икыдыртцомызт рышәқәа.
Уахгьы-ҽеынгьы аныҳәабжь гон, ихалон.
Гәнаҳа змаз — измамыз аднаԥхьалон.

Аԥхьара, аԥра арҧеион есааира,
Ауаа рыҭира, рԥьычра иаҧагылан –
Акыр зылшоз ргәыԥра, рмалрҳага:
Ажәлар рыҧҟәага, рҭархага.

Ауаԥытәыԥса изинқәа ҳаракын,
Византиа иапыз арагь иапын!..

Ҳамзақәагь ирныԥшит ақьырсианра:
Мшаԥы, Қьырса, Анан леишәа — Нанҳәа,
Петреи Паули рымзагьы — Пертаба…

«Анцәа Иныс» аниҳәа нахыс апсуа —
Иихәаз ҳәан. Дубомызт иқәра давсуа!..
Ус заҟа! Уагәылала ҳбызшәа —
Шьаҧацԥхьаҙа амаҙа еиҧыршәшәа!..

Иаса Қьырса инысымԥа азхартцон.
Иџьар сахьа иахҙыҙо рыхәда иахартцон,
Мариа лыхьз рхы-рыԥсы ахҭныртцон.

Хақәтцарала заћаѡ уи иазгылеи,
Гәыбылралеи, имцабзу зхатцаралеи
Шаћаѡ ршьа, рыҧхаҙаша азкатәозеи?
Рыхьҙи рыжәлеи аамта иагахьозеи! —
Абаашқәа ргәашә сныҳәауа сантало
Сыбла ихгылоит рсахьақәа еишьтала…

Урт рыбжьара иалкаауп зыҙбахә ѡашьам,
Рыхьҙи рыжәлеи ахаангьы икашәашам!..

***

Апҧсилаа рах, ахатца ғәғәа Евстафи[43],
Аҳцәа рах Марин-иҧа, Цабалтәи!..
Уаѡ дихәомызт, дгылан хьыҙла-ҧшала,
Аха, абар, деиқәымшәеит лахьынтцала!..

Цѡа змамыз ар, арабцәа, итәыла иақәлеит,
Цабалаа рбаа, гашьа змам, иагәыдлеит.
«Аихатә баа» ҳәа иашьтан, имбатәын,
Арабцәа хьатцра рыцәызма? Игатәын!..

Ићоуп, ааи, дара рыри рымчи,
Аха уи данышәозма Евстафи!..
Абаа хыц-хыцуан: итћьон ахҽеи ахаҳәи,
Еиҽакшон, еибафо, аҳәеи аҳәеи,
Иҧыршәон ихатцареи игәаҳәеи!..

Иныҳәаҧхьаз Иаса Қьырса изкын,
Уи акәын иҧстазаара, идин —
Псыс ихаз, ићамызт иеиҳаз —
Ҳазшаз изкын иааҙаб, иуаз!..

Дныҳәауан: ирыҟәлаз ҭаирхарцаз,
Аҧсилаа рҳақ, ртцабырг иаиргарцаз!..
Дааҙан Анцәа ихатцарала,
Еиҭаҳәашьа амамкәа ажәала!..

Аха иразҟы ицымныҟәт аҽены,
Дыргеит Евстафи арабцәа дытҟәаны!

Дигеит Исам, арабцәа раҳ, рҧыза,
Аҧсилаа ахьзынамҙо аҟынҙа —
Харанҟа…[44] Евфраҭ аҧшаҳәаҿы,
Дҭакны димоуп ишәарҭам абааҿы!

Евстафи ишҟа дақәыҕәҕәоит Исам:
«Удин уҧсахроуп, уаҳа иузаҧсам,
Аллаҳ иҧҟароуп ара иахәҭоу, иаҧу:

«Ла иллаҳ
Муҳамедур Расулуллаҳ» —

Аллаҳ иоуп иҟоу, дыҟам даҽеа Нцәак,
Муҳаммед дшьоуп Иара иҧааимбарс,
Аллаҳ ила зегь ҳәаақәтцоуп абас.
Хаала иуасҳәоит: иеиҧьуп, ишьҭатца,
Еиқәурхоит уи ала улахьынтца!».

Евфстафи иуам, изаагом ихахьы,
Даҽеа динк изнагом игәахьы.
Идин иҧсахыр — итәыла иҧсахт ҳәа ишьоуп,
Дҧызшәо амчқәа акакала еишьҭоуп…

Ес-иаашар даҽаапкуеит Исам.
— Аҧсилаа раҳ, иудыстцо нагъа,
Азә иоуп Нцәас иќоу —
Аллаҳ иоуп, ихатца! —

Аха Евстафи имап икуп, иуам.
Ибоит аргама илгоит иаҕацәа.
Иаҽаиршәт, димыҧсахт Инцәа!
Аҧсылманрахь иара ихы имырхеит —
Иҧеиҧш еилкаан: Евстафи дҭадырхеит…
Ақьырсиан дунеи ихьӡ лаша азынхеит!

Иргәаќны иршьыз аҳ Марин-иҧа
Ихатца дыҧсҳан! — идиназ лабҽаба
Аҧсра дапҧылеит, Ацқьацәа рҭаацәа
Наӡаӡа далоуп, ус иатәеишьеит Анцәа!

Дахьыршьызгьы ҭыпҧ ҧшьаны иаанхеит,
Иҩаз ибаҩ-ишаҩ ахь еихеит
Згәы бзиамыз, дазхазцауаз ауаа,
Рхьаа иахәон, иалырго, ихәышәтәуа.

Аҧсилаа раҳ! Схырхәоит асаара
Уара уҽаҧхьа. Уахашҭуам Аҧсынра,
Ақьырсиан дунеи, ажәҩан Аҧсҳара!

***

Иерусалимтәи Аџьар берҭыҧ[45] сахыуп,
Ара цҩа змам ашәќәы-абыҕьшәы цәахыуп.
Заќа бжьаӡи, иццышәхеи, иҭахеи,
Аха, насыҧны, заќа ҩыра еиқәхеи!..

Срылоуп урҭ: изыԥхьатәу, иҭҵаатәу,
Ажәытә аахыс ари абааш иатәу.

«Иоанн Аиқәатҵәа», «Амзаратәи Иоанн?..» —
Сажьоума сыбла?.. Ари ҷьшьатәык иазҳәан:
Ажәытә ѳыраҽ аргаматҵәҟьа уарбоуп,
Анаҟа-араҟа уара уҙбахә ҳәоуп!

(Атҵарауаѳ! Уццакы арахь,
Иузыԥшуп зны иларҵаз агәаҕь…
Унапы ахьысыр — илнагап аҽа,
Егьыс наҙаҙа иртәуп асаба, аԥша —
Ииасуеит наунагҙа рхабар!

Абра дахын зны академик Марр,
Абааш ѳырақәа рыҭҵаара даҽын,
Урҭ рацәоуп, ана-ара итҵәахыуп:
Азиа, Урстәыла, убас Кавказ,
Европа уҳәа, урышьҭал иахьагаз!..)

Ибжьаҙхьоу уоуп, ирхашҵхьоу уоуп, Иоанн,
Ари адунеи уара узы иҷьбаран!..

Аѳырақәа срылоуп, сқьаад иантҷо,
Ухабарқәа аимхәыц иахаԥсо:
Ирацәоуп иахышәшәахьоу арыцқәа,
Узлахәыз, шаҳатс узмаз ахҭысқәа…

Уѳн аиԥш иузгәакьан ари абааш,
Атҙамцқәа цәажәар —
Уҙбахә зегь рҳәашт!..

Уамзаратәзар — уреиуами абазгаа,
Урҭ рылшароуп уара абра ууазгаз, аа!..
Сцьынцьуаҩ! — ахарантәи ууаит,
Абра, ари абаашаҷ иахьа убжьы саҳаит!..

Абраҟа кәымрак уамадан цьара,
Уаҷын есааиара аҧхьара, аҩра.
Уанбанқәа рапҳцашьа, рҩышьа цьаршьон,
Ҷыцрак шанықҧшуазгьы азхартцон,
Иалацәажәон,
Инеимтцарк-ааимтцаркуан…

Гәыбылрала, инеитцых-ааитцых,
Амзаратәи Ацқьацәа рҭоурых
Аҧутцауан, угәы-упҳсы ирҭых,
Анапҩырақәа, ахытцхырҭақәа шьҭых,
Аҧсуаа рыʒбахә ҭутцаауан хазы,
Лассы-лассы иупҳылон рыбзырʒы!..

Иоанн Аиқәатцәа, ажәытәтәи са сашьа,
Ушьа цәыкәбарқәа алоуп сара сшьа.
Абра уахын, есааира абра унхон,
Иерусалим аҭыпҳ ҧшьақәа урытҟәон,
Рҟәыхк Аҧснықа иугарызшәа убон…

Анцәа Иажәа аҧсышәала иургон…
Ҳадгьыл иахатарнакыз уаҩын,
Анцәа ду иҷаҧхьа уматцуаҩын.
Ахәша иʒааз уцәашьы ҭаауан,
Алашьцараҷ лашарак узатуан…

Ԥшьба-хәба бызшәа удыруан, урызҟазан,
Аха уаҧсшәа зегьы ирхадан угәатԥан.
Убри ала уԥьынԥьуаа рыхьӡ ҭугон,
Убри ада уара абра уеиҭымхон!..

Ашыраҧшьа иатәын угәы-уҧсы,
Уи уадтәалан ҭхыбжьон ма шырҧазы.
Ахшылаара, аҳҭаара уаҷын,
Ухнахт ушмаҷыз Аиҟәырхаш идин.

Дузылыҧхеит заа уара Анцәа,
Лӡаатәи адин уаа, лӡаатәи аҧшьацәа,
Арахь, Палестинаҟа удырхеит,
Аус ду уазыркырц рҭаххеит!..

Ухалагь уакәмызт, иуцын уташцәа,
Шәнап ианыз дахылаҧшуан Анцәа.

Шьапыла, мшынла, ҷыуардынла убас,
Арахь уаауан, угәыҕра дуқәа мҭарс
Анцәа Иажәа ахара иагон,
Иерусалимҟа гәаҳәарала уцон…

Абраҟа ақырҭцәеи аҧсуааи еиланы
Абааш рызгылан, Анцәа иус иатәны.

Ажәытә ара еилиааит хы-ҭлакы
Ԥьарсахьатас — иаҧнатԥеит мычкы!..
Урҭ аниас — идыргылт абаа,
«Аԥьар берҭыҧ» ҳәа аиуит нас хьыӡны…
Аберцәа ахын, рнап ианыз рацәан,
Зҳәоу еиқәшәоз, зус иаҷыз ҭаацәан.

Излархҳәо ала, Руста́вели зны,
Абра дахын, дагеит ихараны
Апоет — агени илахьынтца.

Абар снадгылт исахьа, аҭзы-нтца:
Иқәрахь днеихьеит, дбыргуп, дышлаза,
Дшьамхнышгыла диҳәауеит Анцәа,
Инысмҩагь абраҟоуп иахьынтцәа!..

Абааш авара игылоуп ибаҟа,
Снеи саҭааит, дшаҭаауа аҭынха:
Апоетцәа аханатә еишьцәоуп,
«Абжьас-цәа зшәу» сызлахнах рацәоуп!..

(Уажә абра абырзенцәа ахуп,
Иаҧшәымацәоуп — рнапы иакуп)

Уахгьы ҽынгьы ҩран, ҧхьаран узҽыз,
Шәыга рацәа аҭахын уус.
Урҭ еилоуцон, рыпҧштәы шьақәургылон —
Циаа лыхын, аҭиаапҧштә рыдубалон,
Уанбанқәа нтцра руҭон убри ала.

Асыс-цәа тата уцәаҳәақәа анылон:
Қыцә царыла уҩуан игәцаракны,
Рапҳьатәи анбанқәа ҟапҧшьны —
Нбан ҟәазқәаны, идуны, ихаданы,
Улапҧш рықәшәо, иналкаа, ипҧшзаны!

Адаҟьа зегь цон еиқәатцәаны,
Анбан сахьа — ҭыҿҿа-ҭыҿҿаны,
Еидымкьысло, роура наӡаны.

Иаҧутҵон, уазҟазан ашәҟәы-рҳәы,
Енагь Аҧшьаѡыраԛәа рышәҟәы
Ахѡылаара, ахсаалара уаҽын,
Уҽаҧхьа — изнутҵауаз еиԛәын,
Урҭ цәа лыхын, иукын иҟәыҧс-ҟәыҧсуа —
Анцәа Иажәа ҟәыға рынтҵауа.
Ашәҟәы-рҳәы еитҵухыр — иазҳауан,
Еитҵоуцалар — ашьшьыҳәа еикәаҧсауан.

Уааигәа-сигәа иԛәын ирҳәы-рҳәны,
Амҽлых лыра кьаҽԛәа ирынны,
Ԥшьаѡыра ѡымҭан, угәы-уҧсы иртәны.

Уаҽын есааира абраҟа абри аус,
Иҳаԛәиҭу илаҧш гәахәа зхыз!..

Иоанн Аиԛәатҵәа! Усбарҭоуп сахьыҧшуа,
Сылабжышԛәа сиааиуа, ихыжжуа,
Сыѡноуп абра, унауыр ҧшаауа,
Апҧсышәала уныҳәа ахьсаҳауа!..

Уи есшар ҽыцбарах игон,
Утаѡцәеи уареи гәыҭкаалатҵәкьа ишәҳәон,
Ҷьанатынтә иааѡуа бжьушәа инашәыгҙон,
Ҳашәаԛәагь шалашәтцоз рбон!..

Амши атҵхи еихалауа инаскьон,
Уныҳәа-ныпҧхьо Иерусалим уахын,
Уазгәышьуан, гәыкала иуҭахын
Анцәа Иажәа апҧсышәала аргара,
Ацқьацәа рцьарымѡатә аѡра.

Ҩашьара ақәмызт, иацгылт уҽара:
Бырзен нбанла уи уаҽын уара!..
Уашьцәа, уҩызцәа, уаныҟаз Амзара,
Аханатә рнап алакын убра…

Уи ала аҩышьа ҳбызшәазы иманшәалан,
Доуҳак Анцәа илыҧхазгьы алан,
Араҟа иузгәакьан еиҳа акала!..

Аха аҭырқәцәа, убас, арабцәа уҳәа
Ари абааш ықәыртцон ицҟьа,
Рыр агәыдлон, аиҕара иатәны,
Ақьырсианра аҧыххаара иазгәышьны!..

Иоанн Аиқәатцәа, унапҩырақәа рыцҟьон,
Амца ахрыжьуан, аццышә иадыргон,
Улаҕырʒқәа укәымра иҩнаҧсон!

Аха иҕәҕәан ақьырсианцәагь рымч,
Абҕа рнаҭон аханатә рцьынць:
Ишьақәдыргылон, иацхраауан рбааш,
Иныҳәа-ныпҧхьо иныҩналон: Мҩамш!..

Разҟыс иумоуит ушьҭахьҟа ахынҳәра,
Ухақәутцеит Анцәа иматцура.
Упҧсра ҩымыз шагыз ачгара
Уҽазукит —
Уаҽын атцыкәкәкара.

Ҿатцак уфомызт, ʒык уаҽыхәон зны,
Уатцапҧшуан атҭуан, иҳаракны,
Упҧшуан хара: ажәҩан апҧсҳара,

Ушьам дгьыл Апҳсынра — Амзара,
Кавказтәи ашьха дуқәа, аҙиақәа,
Лҙаатәи арха дгьыл еиужь, ахәқәа,
Ахьарч ҳәа игоз амшын ацәқәырпҳақәа,
Бзыпҳ аҙиас, уи аҙҭаҿеақәа,
Узыҷҳәараз уабацәа рыҷеқәа,
Абааш иҭалашо ацәашьқәа,
Уаатәи аныҳәабжь, иупҳхьоз абыжьқәа! —

Есааира иубарҭан, иуаҳауан, игон,
Урҭ ушрылаз улацәа еиқәыпҳсон —
Унарцәымфа уқәлон, иааигәахон,
Уфархьхеит ус, аҭысхә аипҳш уласхеит,
Ацқьацәа реипҳш амфаспа уҭаххеит…
Упҳсы ухытцит, ушатцапҳшуаз аҭуан,
Узызхьуаз Апҳсҳара узатуан!..
Уцеит ажәфан ахь, иалан уи упҳсы,
Ҳапҳсы злоу ауп иалаҳхуа мфасы!

Упҳсҭазаара абраҟа инаугҙеит,
Уашьцәа-аберцәа укәша-мыкәша еизеит,
Утафцәа ракәзар — ргәы-рыпҳсы убылҙеит:
«Иоанн Аиқәаҭәа!..» — рылабжыш каҭәон,
«Амзаратәи Иоанн!» — еицҷак игон,
Уцьынцьуаа рцьынць иацәыҙыз ихәнажәон,
«Ҳашьа хәаша» — рымшын, иціьабон,
«Иҳақәиҭу, дрыцҳашьа!» рҳәауан,
«Аллилуиа» хиаала иуаҳауан.
Рныҳәа ухьҙ алан, игәырфон,
Акалашәа ргәы-рыпҳсы утҟәон…

Хашҭра уқәым, Амзаратәи Иоанн,
Анцәа дуҧхьеит — заагь уазыхиан,
Амаалықьцәа уахь иргеит упҧсы,
Аҩыстаацәа шрышьҭаз еибарҧсы,
Ирылс ихалеит! — Иҳақәиҭу дахьтәоу,
Илагҧш хаара ухьысит илашоу!..

Анцәа иажәеиҭагаҩ, згәыбылра
Уи иацгылаз, иазызкыз змаҭура,
Абазг, ахшыҩ тцар, иалтцыз Амзара,
Абраантә уҙбахә назгоит Аҧсынра! —
Ирхашҭхьоу уоуп. Аамта ацәқәырпҧа
Ухнаҩеит, абар, абазгаа рҧа!..

Иоанн Аиқәатцәа!.. Амзаратәи Иоанн,
Иузыразуп, уаднакылеит жәҩан:
Ацқьацәа рахь аханатә ушьоуп,
Унауыр ҧшьа сбарҭоуп, сахьыҧшуеит,
Унысымҩа иаҷгоу ала саауеит,
Иҳақәиҭу, Иаҳхылагҧшу иҷьшьауа,
Абааш ҩырақәа срылоуп — сеимдауа,
Узыҷҳәараз уанбанқәа ҧшаауа…
Урҭ араҟа исбарҭоуп, еихышәшәоит,
Рхала ицәыртцуеит, рхала еивтцаҧсоит!..

Иҷнаҭуам ухаантәи аҭзы.
Аха уи иннакылом сыбзырзы.
Абраҟа, ҧшьаала, иахьыутәарҭаз зны,
Уахьыҩназ Анцәа Иажәа уатәны —
Сацәажәоит иҩнагьежьуаз упҧсы,
Ҷьанаҭ иахыу, ҷьанаҭҟа ицаз упҧсы!

***

Иоанн ду, аиҭагаҩ ҟаза, Гьегьиа[46],
Гәнаҳарала иҧырху, Иоанн! —
Аҧшьаҩы, алашарбага, Анцәа иуаҩқьиа,
Уиит уара абраҟа, лхаа рыдгьыл уаҧан!..

Ицәыртцуеит усахьа, Иоанн, маӡа-аргама,
Унауыр кыдлоит Лыхнытәи аҵӡаҿы.
Уцьармҩа, ууаӡаб, уразҟы хәаша рыма
Асаркьал бжьқәа гоит Анцәа Иан лбааҿы.

Хырпҧашьа змази хырпҧашьа змамзи
Еиҿыхон-еиқәпҧон. Иҭацәуан Аҧсынра.
Убарҭ зегь ирылга еиқәхарц уҭахымзи,
Убарҭ зегь рзыҳәа ууазҳәон абра:

«Ауаҩеимшхара ыҟан, цыхәапҧцәа змамыз,
Ажәлар зыниашаз апҧа ихнаҩон.
Аурыси аҭырқәеи, еинышәашьа зқәымыз,
Реибарпҧсра, реикан, реибашьра цон!..

Аҭырқә илеира, аурысқәа риааира
Ҳажәлар бҩапҧцәагас, ҽыпҧныҳәас ироут.
«Ҳшәыпҧсахит, шәҳадымгылт!» — акәын есааира
Иаҳҿаркуаз! — ҟәытцшьак амоуит, идроут!..

Аргама, аҽены шьыбжьон, ҳадгьыл еимаркуан,
Ҳакәша-мыкәша идыршон аҵәы.
Апҧсуаа злақәырцашаз еитцырхуан,
Ибҩа пҧырцәон игылоз уаҵәы…».

Ужәлар, урыҧхьон:
«Ишәычҳа, шәаагҧшы» ҳәа,
Уныҳәа — лабжышын, игәыҷкааган, иауман:
«Шәа шәыда, Анцәа идгьыл, Ҳаҧсадгьыл ҭацәуп» ҳәа,
Цыхәтәа баагҧск аргама иубарҭан, Иоанн!

Ак акәын уныҳәа, уажәа иазгәакьаз —
Иҧсҷыхгаз, ирҷиагаз, иџьынџьыз мҩакы…
Уақәызбауан мшын нырцә ихаз, инаскьагаз,
Иубомызт уа ҳҷызхуаз, иҳахәоз акы…

Азыхәашь идәықәлаз аҧықәсра зылшада?
Ицон ихышхытцәа, аҧаҩқәа рбганы…
Уныҳәа заҳада? Уажәа агәра згада?
Унхәытцак уеихаркит уашьцәа ухәаҽены…

Иупҳьон, Иоанн, Ҳазшаз ихаҷесахьа —
Иџьарымҩа — уџьарымҩа еихьыгзаны…
Иабон, ишаҳаҭын Аҧсынра ҟьаҡьа,
Убарҭқәа зегь зламзоз, здац ҧырҟоз Аҧсны!..

…Анцәа Иажәа уазгылан аргама,
Уи ахара иупҳьон, итцәахыз унарбон…
Абааш аҟны иршьыз итцабырггьы ршьыма?
Излаушьуеи, излаутцәахуеи атцабырг, Иоанн?

Ууаз ажәа ааҩуеит: «Аамта уадаҩк ыҟан,
Азыблара ишьтнахит иаразнак зегьы.
Харада харала стархәаҽет абраҡа —
Идыстцом харак азәгьы!..

Иҧхартцон, ирыжәлон, рыҧсадгьыл иахырцон
Мбатә иақәшәаз, мбатә зҧеиҧшыз жәлара!..

Рынхара-рынҵыра амца рыцрарҵон,
Имыцхәын, рыгәра гамызт абра…

Урҭ цон, ицазон… Ҽакала иауазу?
Мҩа ыҟамзу уаҳа ҷьаргьы?..
Са исҳәоз, сзызгәаҟуаз уаҩпҳсы иаҳауазу?
Еҳ, идыстҵом харак азәгьы!..

Идыстҵом харак!.. Уахь ицауазгьы
Хлымзаахк итҭагылан аҽены.
Иҟартҵоз, ируаз ҽеила ирбауазҭгьы
Ишҧацарыз сашьцәа схәаҽены?..

Рылшара мбатәын ҳахызцоз — иҳақәлаз,
Ажәлар аанахәон азы!
Иргон уахь рцәеижь, азынратҵәҟьа, иахьдәықәлаз,
Ртәыла иазынрыжьуан рыпҳсы!..».

Ацқьацәа Рыцқьа, Иоанн, ҧсататцабырг,
Ҳарлашаҩ, хдыр, ҳарккаҩы!
Уаҧеимышхара усуп, аҧсабара ак агуп —
Абааш данықнаршьуа апҧшьаҩы!..

Иааҩуеит убжьы. Итықуеит уи сгәатца…
«Гәшатарада шәмызбан!..».
Зыбларак иала, ҵабырг мцак иатца
Асаркьалбжь хьеиҩуеит, Иоанн!..

Унауыр цәыртцлоит Лыхнытәи абаашаҷ,
Иҩноуп игәатеиуа абра…
Улаҧырз мцабзаҷ, жәлар ррыцҳара рҩашаҷ
Иқьыз-қьызуеит иахьанза Апҧсынра!..

***

Дырмит Аҩыра Пшьа еиҭеигон,
Ивагылан даҽа хҩы…
Еиҭаргон акәым, ргәы-рыҧс арҭон,
Апоет итә дыруп, арккаҩы!

Иҿитцааит аҧхьашьа, аҩышьа
Иқыҭа гәакьа аҧшьаҩы.
Инырт Иҳақәиҭу ииаша:
Ак илтцран дыҟан атцаҩы!..

Ицәажәон Ҩыра Пшьала ианбан,
Иқәыҧшра агәбылра змадаз:
Ҽа насыҧк иаҧызго арбан —
Пааимбар Ажәан иҭаз!

…Идыруеит, иамадоуп рыҧсыбаҩ
Христос итә ҩазгоз Аҧсынра -
Агәаҳәа инаҭоит аҧсуа еиҭагаҩ
Ахҭысқәа рракәа цоит хара…

Игон ажәытәзатәи асаркьалбжь,
Ибла ихгылауан Лзаа…
Илымҳа иҭаҩуан аҧсуа-ныҳәабжь,
Жәҩан иҟоу иашьапкуан ауаа…

«Думшьын…».
«Бзиа дба иузгәакьоу…».
«Умҷьычын…».
«Агәнаҳа умун…».
«Ухы умҩахан уҽырҧагьо…».
«Аҧсымҭәра ухнамхын…».
«Думҭцин…».

…Еиҭеигоит… Дыҟоуп Палестина,
Иерусалим абааш дыѡноуп…
Дтәоуп, аа, имшаҙац макьана -
Иисус илахьынтца игәырѡоуп:

Раҙын ҟәрышьк азыҳәа Иуда
Дигәзит Аҧсҽыхѡы — диҭиит…
Дырмит дшаҟьоит, дакуам иуада,
Ѡаҧхьа ачарҳәаѡ дишәиит…

Убас «аиаша-хьчаѡ» Пилатгьы —
Иҳаҕоу дизыҟалааит ҙбаѡыс,
Аиаша-ҵабырг имыхьчаҭгьы! —
Иџьар-ҧшьа дѡаҵартҵоит Иисус…

…Дырмит Аѡыра Пшьа еиҭеигон -
Ивагылан даҽа хѡы…
Еиҭаргон акәым, ргәы-рыҧс арҭон…
Апоет итә дыруп — арккаѡы!..

Ҳжәытә қьырсианра шьақәиргылон,
Ақьаадқәа дрылан ес-иаашар.
Апсуа Цқьацәа рышьҭа дхылон,
Урҭ рааҙаб, ркалендар —

Рыбзазашьа, рыхьҙ, рыжәла,
Баашқәас измадаз антца,
Апсынтәыла Анцәа Иажәа
Аҭоурых ҳзартуа иккаҙа!

Иԥшаауан урҭ рызқәа ҭыԥқәа,
Убас аҳәамҭақәа ирызкыз,
Иалигауан аамҭа зышра,
Аԥсны аҭоурых, зыҩра даҽыз,

Рызбахә ҽаҽаза иаанылрц —
Алашьцара иацәганы...
Абри дазгылан гәыбылрала,
Урҭ ԥшьа ҭыԥқәас ишьаны!..

Аиҭага нагзоуп, ихыркәшоуп,
Иҭыжьуп — асаркьалбжь уга!..
Мап! — наѣ-наѣ даҽеак аҧеиҧшуп,
Зыгәра умгаша агәра га:

Ақьырсиан ныха ҧшьа абаашқәа
Рыцѣьоит, рышәқәа адыркуеит.
Иуаҕеимышхароуп аусқәа,
Аҽебыга ѣапҧшь зегь архуеит!..

Ицоит атәыла ду иахысны,
Ахаара-бзаара еилархны.
Уаҧызхуа, узымшаҭо мцабзны
Қалақьи қыҭеи еибарганы!..

Еихсыҕърак амам ажьаҳәа ѣапҧшь,
Еиѣәнажәоит аҧсангьери!
Иазҳауеит, ихалоит ашьҭыбжь,
Хгашьак амоума ари?..

Иҷыцәааит Мыҟәтәи ауахәама…
Қьаԥҭажәк иаҨызахеит, ирҳәуп.
Амзаратәи аԥеиԥш ҿакхама? —
Згәы мҭыԥсааз игәы хаҳәуп!..

Дыԥшуп, аа, аиҭагаҨ их-икәаҷ —
Иџьабаа аразҟы рыʒбуан:
Убра, Афонтәи абер-ҭыԥаҷ,
Амца илаҟәыжьны ирбылуан:

Уахь дцеит дышиашаз, ишиаҳаз аиԥш,
Ҿыуардынла дыҭҟьаны.
Ауаҩеимышхара хгылеит илаԥш,
Амцабз цон ицәҟәырпҩаны!

«Ҳҷагылара азыҳәа уаама?
Аццышә илуго уаԥыртц!
Ухаҭа уалажьны уаҳбылрыма?
Унаскьа, уҿынкыл, убжьаʒ!..»

Ибылуан иԥхʒашьа аԥыр-ԥырҳәа,
РылҨатцә халауан хара…
Дара ихыччон аҟыр-ҟырҳәа,
Хагак дцәыртцызшәа абра!..

Нцәа дызмам рзыҳәа ԥсаҩоуп —
Гәаҟ иаҨызоуп, ишьауроуп…
Иҭабуп ҳәа иаҳәатәыз аҭыԥан —
Иду аара џьбароуп!..

Шьаартцәырала ирʒыфа
Амчра икуп ҿа «ҧааимбарк!..»[47].

Абар, уеиҭага а-Голгофа[48],
Абар, иахькыдыртцаз аџьар!..

Ибылуеит Уҩыра Пшьа аҽҽаҳәа,
Иццышәхоит уанбанқәа — уџьабо
Улаҕырʒ-маʒақәа аҭтаҳәа
Уи ахәа илаҭәоит имбо…

Угәаҳәа, утцабырг иаҕрагылеит,
Адац-ҧашәқәа цыблааны.
Уусқәа рыламʒо иуҽагылеит,
Ҽыпҧныҳәа гәарҭак ƀатцаны!..

Уқьырсиан тәыла ссир абаашқәа
Изыхьчо дыƀаʒам џьаргьы.
Имцабзха илеиуан улаҕырʒқәа,
Дырмит, укыдыртцон уаргьы!..

Иакуан аныҳәарҭақәа рышәқәа,
Асаркьалқәа дәықәыртцон рҭәара!..
Игылон хашҭра зқәымыз амшқәа —
Икыдыртцон Аҧсынра!..

О, иааҳәыма дгьыли жәҩани?
Аџьарқәа ркыдыхра иаҽуп!..
Ажьаҳәа ƀапҧшьи амаганеи
Рымч, рныҳәа ƀапҧшь аҧуп!..

Есааира уныҳәон уаз ажәала
Укәымра уада уҽыҩнакны.
Иуныҳәон уҭаацәа, Аҧсынтәыла,
Угәыла изынгьы имаʒаны!..

Уанысит умҩа абарҭқәа рыла…
Ибжьаҙт уи аамҭа ахабар.
Узбарҭоуп Ацқьацәа урыла,
Аҧааимбарцәа рҧааимбар!

Угәырҩа хьанҭан, Дырмит, ҳаҭамыз!
Абас сымҳәар са сгәы иауҙом -
Исҳәапҳәагьы салагом иҳәамыз:
Бзантцык Уҩыра Ԥшьа былҙом!

***

Ҳныха баашқәа, изыҷҳәароу сыҧсы,
Ашәышықәсақәа иргәылсит шәыбзырҙы!..
Шәагәыларсуп ҳадгьыл аҭоурых,
Ишәнызбаалоит Анцәа Иажәа аҟәых.

Ҳнысымҩа иагәаҧшьуп, шәа шәхаҷера
Хаҷерас иамоуп иқьырсиану Аҧсынра.

Ушьапы ааихугар — аныҳәарҭақәа убон,
Урҭ еиҧшымызт, ана-ара урынион,
Рҭоурыхқәа хараҙа инаскьон…

…Ихәыцыз, идууз —
Анцәа Иҩны ҳәа ишьан,
Анцәа Иажәа ҩныҩуан, уи иазшан!

Идыргылон Аҧсҷыхҩы игәаҧхарала,
Анцәа Иан Мариа лгәаҳәарала,
Андреи Аҧхьанаҧхьа иҭаарала,

Канатәи Симон ибзоурала,
Матфи иажәа, иныҳәа амчхарала!..

Урҭ рыхьҙала ихьеиԥуеит асаркьалқәа,
Икаҭәоит ҳәсеи хацәеи рылаҕырҙқәа…
Арафҭра иахылтцуа ахылԥа-ҧсылԥа
Анцәа ишћа иԥеиуеит —
Иқәуп амԥа.

Хәычи дуи гәыла-ҧсыла иныҳәоит,
«Иҳақәиҭу, ҳрыцҳашьа!» — еицырҳәоит,
«Иҳагу ҳаҭоумтцан!» — иныхәоит!..

Аҧсуа баашқәа — Иҳақәиҭу Иԥнқәа,
Ихьҙала иахьырбылуа ацәашьқәа!

Сыдгьыл зхақәтца иҭахоз атцеицәа
Рцәашьы абра икыдлауан иҷымцәаа…
«Аҧсны — Анцәа дамоуп»,
«Анцәа дамоуп» ҳәа акәын
Пхьаћа ишнеиуаз —
Уи рыҧшнын, ирҷықәын!..

Рыҧс абраћа иԥноуми урҭ аҕламқәа,
Рыҧсы ахьыћоу — ићоуп урҭ рбаашқәа!..

Иҭахеит, имԥасит Аҧсназы,
Рыҧс атцаћа ићоуп са сыҧсы!..

Урҭ ранацәа, рабацәа абраћа
Ишахыц иахыуп, иныҳәо, еибаргәаћуа.

Насыҧ имоуп абааш ахь зымҩа нагоу,
Аҩыстаа уи ауаҩ диҧырхагоу?

***

Бзиа еибабо ҩыцьа рымҩа абахоу?
Абаашахь ауп ргәы-рыҧсы ахьырхо!..
Ирзыҧшуп убраҟа агәыргьын,
Аныҳәаҧхьаҙ, «Аллилуиа», «Амин!..».

Бзиабароуп ҳазку иахьеи-уахеи,
Уи аныҟам — акыр иаҧсоу ҳдунеи?
Уи ргәаҟгоуп, ҧстыхгоуп, иреиҳау иароуп,
Амҭәыжәҩа ҳнаҭоит!.. Адунеи уаароуп,
Иреиҳау уахҙыҙаа, умч азшәа,
Ҽакуп агәамч, ҽакуп уи абызшәа!..

Амал, ахьы, абеиара — зегь башоуп,
Абзиабара иҭамшәауа мра шашоуп!
Уи зҭааз иоуп иззуҳәаша: Ауаҩҧсы,
Ари уара уаҷәашьоума, сыҧсы?!

Иаздырам уи: ааигәа — хара,
Игәыҷкаагоуп ахарантәгьы иара,
Иаҧгыло ианышәом, иацәшәауам аҧсра!
Атҷла иаҩызоуп, есааира иазҳауеит,
Адацқәагьы ахара ицауеит,
Икаҳаргьы — иахькажьу иара шәҭуеит!..

Лареи уареи шәоуп ара ихадоу,
Аҧстазаара, ари амш зызшоу,
Уи иалаҧшхьеит ари адунеи иаҭоу...

Ухьы мацәаз ахатца лнацәа,
Иагьтца насыпьла иҟоу атаацәа,
Шәеидгыл, шәыҷиа, цәеижькны шәеилала,
Анцәа игәахәа шәапсахоит уи ала!

***

Шәарҭ ижәдыруеит, исызгәакьоу абаашқәа,
Абраҟа ихыддылоз сылабжышқәа!..

Ацәашьы збылуан саби сани рзыхәа,
Рыпьсаҭа шкәакәа, рыхьз лашақәа ныхәа!..
Исыхшаз рынасып азыхәа,
Исызгәакьоу ргәазѳыдара! — убасгьы
Лабҷаба сахьзарц еихьа сзызхьуазгьы!..

Ба бтәы хазуп, имѳасыз слашырбага,
Исхымпьсаауа! Иҟоу схьаахҿыга?
Быхьзала сцәашь ау ара илабжышуеит,
Изытыцыпьхьаза — есааира аҿарҷыцуеит!..

Сныхәапьхьаз — аныхабаа иануѳуеит,
Аргама аҿыхаракуа иѳеиуеит…

Сшәыкәыхшоуп, сгәыргьа зцу абаашқәа,
Сгәырѳа змадоу, сзацәажәауа азышқәа,
Сгәыграқәа еитцызхуа адауапьшьқәа!..

***

Амзара — ҳқьырсиан ныха агара,
Хьʒи-ҧшеи умоуп, еиқәуп умца хаара,
Иухылаҧшуан Анцәа Иан лылшара!..
Аракәын ачҟәандар хада итәарҭа,
Ақьырсиан ныха ажәытәеи ашьапкырҭа!..

Питиус — Амзара, амзатɫа,
Еихашьшьы еилагылан атɫа…
Рыҟәра — шеишыҟәс инаскьон,
Ауафҧсы дрыхьчозшәа ирыхьчон…

Аханатә убас аҧын ара:
Ршьапы ҧызҟоз — иқәыртɫон ашьра!..
Уи азакәхап, ирмыхьит урҭ акгьы,
Ажәытә ишгылаз игылоуп иахьагьы.

Ифашьомызт аныхабаа аҭоурых,
Ҳқьырсиан мфа адаҟьақәа неихых:
Стратофил[49], Амзара иахагылаз,
Аханатә аҭоурых ианылаз,
Ақьырсианцәа реизара ду Актәи —
Далахәын — днаҧхьан уахь арантәи!
Питиус — Амзара абас
Еицырдыруан ахьыʒ ҳаракны,
Апҧшьбатәи ашәышыҟәса инаркны…

Дыблахкыган лʒаатәи ачҟәандар:
Ицәашәтɫатә ɥьарҧсараха илашон,
Ҳазшази Иани рсахьақәа рныччон,
Ашаетɫәа ацыпҧхьҟәа рныпҧхон…

Игәазырҳаган иара абааш ахыбра,
Уи аиҷкаашьа, ишаназ абжьыԥра:
Жәаԥык шәаҳәозар — шәԥык ирҳәозшәа игон,
Убас еиҷкаан, убас убжьы архион!..

Питиус — Пицунда, о, уссируп,
Жәытәи-ҷатәи уртәуп — ургәалашәароуп!
Угара ахьгылаз шарҧиатҵәан исныруеит,
Укәша-мыкәша ахаангьы илашароуп,
Уҧшьа ҭыҧаҷ сара иахьанҙагь сгароуп!..

Араҟа, уахьынеиҭатҵлак, Амзара,
Урыниоит улаҧш зытҟәара:
Абаа хыжәжәарақәа иҧшу,
Ана-ара аҵьарсахьа ҧшьақәа зну,
Ма ишеибгоу ма урҭ рыхәтақәа,
Рыҧҷеыхақәа… Иҳәа: абаҟақәа! —
Ирцәынхаз асы, аҧша, ақәа
Ирыцуп Иаса Қьырса ишәахәақәа —
Апостолцәа раамҭа инаркны
Анцәа Иажәа аҭаахьан Аҧсны!..

Иҟан ус аханатә иаҧны,
Ус акәын ҧасагь,
Ус ауп иахьагьы:
Иҧшьоуп ари адгьыл, иамеикуам аҙәгьы,
Андреи Аҧхьанаҧхьа дызбахьоу,
Симон Канатә идамра змадоу,
Шеишықәса иахьхырхәо асаара —
Анцәа дызмоу, Анцәа иитәу Аҧсынра!..

***

Ухароуп амзаратәи аҟаза,
Уҟазара иалан аума!..
Абиҧарақәа иргәылсны иахьанӡа
Иааит иурхиаз адашьма!

Икыцхоз анышәаҧшь иаиыутҷеит:
Аҧсыӡ, ашьабыста, аҽеа.
Аҧсуа ҧсабара нарха ауҭеит,
Адашьма иаиылт иҭыҷҷеа.

Утәыла убла ихгылан,
Уи ауп убаѽхатәра иаззырҳа!
Уабацәа рыдгьыл упҧс алан,
Уи адоуҳауп — удоуҳа!

Издыруеит:
Уажәы-уажә ухьырҳәон,
Ухьышьтра уқәлон еиҭах!..
Ушәыгақәа рыла еиҭоуҳәон
Удини убаѽхатәреи рҭоурых!

Угәырґьон —
Упҧсадгьыл алшараз,
Уқәпҧон, уи иазкоуҭәон ашьа!
Уи абґа, апҧеипҧш, ахьыпҧшымраз
Уцьыиҷьын ажәытәтәи сашьа!..

Срыкәыхшоуп итҷарыз улапҧш,
Убаѽхатәра —
Изыхҭысуаз аума,
Иукыз лӡаатәи анышәапҧшь,
Упҧсы змадоу адашьма!..

***

Ажәытәтәи Гагра, уныхабаақәа ҧшьоуп,
Ипати Ацқьа[50] ихьӡала иаҧуп,
Анцәа Иажәа рылартцәан ара,
Уахгьи-ҽынгьы ицон иматцура,
Уцьарсахьақәа шаҳатуп иахьагьы,
Уи аахыс шеишықәс шытцуагьы!..

Уҧсақәа ҷаҧшьоит рҽеидыпҧсала,
Ацәашь аипҧш игылоуп ажәѡан иала,
Ицаз, иаҧыз ҳгәаларшәо акала…
Иуаҳауеит ажәытә ныҳәа, уӡырѡыр,
Уи ҧсахшьак ақәу? Угәы-упҧсы иардыр!..

Шәааскьа, ашәышықәсқәа имѡасхьоу,
Исзеиташәҳәа ари абааш иахтысхьоу,
Итцәахны иамоу сара сзы иаатӡам,
Шәааскьа — устцәкьагь шәхараӡам!..

Аатгыларак ыҟаӡам — цароуп,
Ех, ашықәсқәа, шәымѡақәа хароуп!..

***

Исаҳә, Цандрыҧшь, амаӡақәа иуытцоу,
Уныха баа, уқьырсиан ныха агәатца
Ак ҭаҳәҳәоуп, уи ала судуҧхьалоит,
Еиҳа-еиҳа ужәытәра салаугалоит…

Раҧхьа абра ианеиқәыртцоз ухаҳәқәа
Игауан Иҳақәиту иуасиатқәа!

Урҭ шгац игоит, есааира рыҽдырҽыцуеит,
Иутәуп — иумаауп, угәы-упҳсы ирҭысуеит…

Уҽапҳьа сгылоуп: иухытцуа сарҽауашәа,
Убасҟантәи аныҳәа саҳауашәа!..

***

Аҳцәа ртәарҭа, рныҳәарҭа Лыхны,
Ажәытә уахәама ыҟоуп еиқәханы,
Анцәа Иан лыхьʒала иартны,
Зқьышықәса рапҳьа иргылахеит иара.

Аҭыʒ сахьақәа, аѡырақәа сҽара
Иахаштран иҟоу? Убасҟан ауп абра
Аʒбахә дыруа хаҭала санаҭаа,
Анцәа Иажәа сахәыҭ-хәыҭхьан заа!..

Абраҟа ҳаҳцәа ацәашьы рбылуан,
Рылахь-рыцьымшь ʒатәуа аҳра руан.
Абраҟа ииуан, иара абраҟа иржуан —
Иҭынчуп есааиратәи рдунеи…

(Дамадоуп абраҟа Сафарбеи.[51]
Ихаан ауп ихьыпшым Апсны
Урстәыла ианалала иаҭахны.

Ажәохәтәи ашәышықәса инаркны
Апсылманцәа-асуннитцәа ара
Рдац-пашәқәа аурышьҭхьан хара.

Ҳқьырсиан мҩа аурыс ибҕа аноу
Аитаҷиара амҩа ианылт лассы…)

Абааш акәша-мыкәша, агәаны —
Ачҟәандарцәа жуп имҩапҵганы…

Асаркьалбжь — ажәлар еизнагон,
Иҙаархуан. Ашаетцәа рзыпҵхон.

Ари Ашҭаҷ аус дуқәа ҙбахон:
Ҳабацәа ртцабырг аз иқәпҵон,
Жәлар Ражәа, Раапҵхьара иагон,
Анцәа илапҵш рзыразын, еиқәхон!..

***

Дыдрыпҵшь ныха, аныхақәа иреиҳау,
Ажәытә аахыс еиҳа зылшо ҳәа ишьоу,
Уамадоуп ашьха хәы-ҩаҙара
Ақыҭа ду, ақыҭа пҵшҙа Ачандара!..

Ухьҙ-упҵша ашьашәалоуп адыд —
Адыд-мацәыс!.. Араҟа ахара иуду
Еилнаргон аҙбарҭа — ақәырҭа,
Псыхәак уаҳа ианыҟамыз уи ада!..

Уҭоурых наскьоуп: упҵшьа ҭыпҵын уаанҙагь —
Иҳақәиту Иаса Қьырса диаанҙагь…
Ихәнон арахь — рзатә, рыпҳсаҭатә рыма,
Иныҳәа-ныпҵхьон, агәы-агәаҭәа ирыхныҳәон,
Рхы-рыхшара зырґьацашаз иаҳәон.

Ашәышықәсеи ашәышықәсеи еишьҭалон,
Ауаа арахь ихәнауан — ихалон:
Иныхҳәон, аусҟәа еилдыргон,
Иқәуан, аныха рҳәон, ибҕон…

Ус, Аҧсны ишьҭнахит ақьырсианра,
Иазылашеит Ираса Қьырса имра.
Аҧшьа ҭыҧ амч-алшара шьҭыхуа
Ахаҳә ныҳәарҭа надыргылт абраҟа!..
Анцәа Иан, Анан, илызкын —
Анҧсных лыхьҙала иаҧын.

Уи лыхьҙала абра ацәашьы рбылуан,
Аҙзаахра амҿхак ҭбаахауан,
Уи лыхьҙала итарҭәауан аѽ-ҿа,
Ишьҭырхуан зегь раҧхьа лныҳәаҿа!..

Ус арахь, абар, ахәацьа дхалт,
Аҟәырҟан еихыршәшәо дѽагылт!..
Абҕа аиуит аҧсылман иус,
Шәышықәсала знырра ара иаҧыз…

Еиканит ақьырсианреи аҧсылманреи,
Амзаҿеи Ираса Қьырса ицьари —
Арабцәа раҳәеи ақьырсиан илшареи —
Адунеи ҭбаатыцә еимаркит. Аҧсны иахарои?..
Еиҿаххит, еизыҕьашкт маҙа-аргама,
Реимакҟәа иахьанҙа ртцыхәа ҧҵәама?..

Ауандараа, латца-еилых ћамца,
Дыдрыҧшь ныха, Мчы змоу ҳәа иҧхьаза
Иазыћан аханатә шәазыҙарала,
Уахь баша ихәнозу абазгаа ала-мала?
Уи амч хазын жәытәи-ҷатәи рыла,
Урҭ рылшара ҩынтә-хынтәны еилалон,
Иџьбарахон, мыч роуан даҽеакала!..

Елырныха — аханатә аҧсилаа
Ишазхарцо, ишырбо гәрагарала
Убас ауп Дыдрыҧшь ныха иахьагьы
Ҳаҭыр шақәу, ишарҙыҙауа зегьы!..

Дыдрыҧшьи Елыр ныхеи рылшара
Еиҳа ихадоуп аныхақәа рыбжьара!..

…Ахаҳә бааш акәзар — еилыбгеит ус-ус,
Ара аџьарсахьа, асаркьал ҧҽеыха урыниоит,
Ахаҳә ныҳәарҭа азбахә атә рҳәоит,
Анҧсных— Ан лгәы-лыпҧсы,
Мариа лыхьҙ ашьҭыхра, абзырҙы —
Дыдрыҧшь иацуп, баћоуп абызшәазы:
Ҭынхак иаҩызоуп, аҧшьаҭыҧ иазгылоу,
Ақьырсиан ныха иангыламгьы игылоуп!..

***

Симон Канатә, уаласоуп Аҧсны,
Афон Ҷыц, Псырҙха, жәытә аахыс иаҧны
Уныхабаа гылоуп иаҧсаны,
Иазгәдууп аханатә Аҧсны.
Ара узқәаҭыҧ, иҧшьоу уара удамра,

Уахьаҧылаз хаҵарала аҧсра,
Ишаҭаац иаҭаауеит жәлара!

Римаа рыруаа рыла абра уҭархан,
Урҭ уажәа, удин, уныхҳара иаҕан!..
Араҟа аипҧш утәылаҷгьы иахын,
Рнапы ааҙеит: уара ара умыцхәын!..
Ирылаурҵәоз аҵара рзыхгомызт,
Уԥьашьахәқәа урҭ ирылаҙомызт!..
Ԥсырҙха уи ахашҭны иҟаларыма?
Абра уршьит, ухы хырсеит Римаа!..

Арабцәа рҧыза, Мыруан Адагәа абра
Ирҧеиҧшын ир хьмыҙгыла аҭахара,
Аиааира агеит, хьҙауит Аҧсынра!..

Абри ашьҭахь идыргылт убааш,
Хашҭрак ақәны иҟам убри амш:
«Аҧсуаа риааира иалоуп ибзоура!» —
Абас узырҳәон ааигәа, хара!..

Абааш ухагылоуп баҟаны —
Абиҧара еимырдоит ажәаны:
Ужуп абааш аѡнытҵҟа, агәаны!..

Аратәи ахаҳәқәа ирықәтәеит уара ушьа,
Уи ала ҳадгьыл наунагҙа иҧшьа.
Абраҟа ууазҳәон, иара абра уҭархоуп,
Упҧсрала аҧсра аиааирахь умѡа хоуп!..

Афон Ҷыц иргылоуп абертыҧ
Уа ухьҙала, Симон Кананит,

Абааш уахәама шанаха иапҳуп,
Пантелеимон[52] ахәышәтәы изкуп,
Цҩа змам сахьала ихыркуп.
Адунеи аҧшьгантә рахьынтә ижәпаҩны
Уҭыпҳқәа ирҭаауеит Аҧсны,
Еидыркылоит ухьзи Аҧсынреи!..

Аҳҭнықалақь, ажәытәтәи Анаҟәаҧиа,
Ухьз-ҧша дуун, иуман аразҟ бзиа
Аханатәтәи удац-ҧашәқәа рыла,
Духылаҧшын Анцәа Иан Мариа!..

Пхьа уцон, уқәпҳон, уаҧацәа уриааиуа,
Уцьар хьзагон, иҧшьоу Анаҟәаҧиа,
Лгәы утцаршәын Анцәа Иан Мариа!..

***

Хашҭра амыхьуа исгәалашәо акоуп:
Зны абра даҭааит Глазунов…[53]
Дааит арахь абара иҭахны
Симон Канатә иберҭыпҳ иҧшьоу,
Азеижәтәи ашәышықәсазы иапҳцоу.

(Рапҳхьаза акәны ибауан Аҧсны,
Дымҩапҳызгон ҳаибадырра иатәны)

Пантелеимон — ахәышәтәҩы — ибааш
Ҳныҩналеит ус, исхашҭуам убри амш…
Ихы-иҷы лашеит, аҭызқәа ибла рзыҩит,
Игәатца иатәыз, ииҭахыз ак ҭаҩит:

Дырзыпҧшуан асахьақәа — атҙынтца,
Илапҧш-тцар зехьынцьара ирхьыгҙа!..

Ҽытқәак алкаа-алкаа исирбон,
Рҭыхшьа, рцәаҩа ахьынтәаауаз иҳәон:
Нестеров, Репин, Васнецов[54]
Рыҙбахә ҳәо, урҭ рышкол иатәуп ҳәа…
Глазунов ус аипҧш анырзиҳәа
Иккаҙа исзаатит саргьы…
Уаанҙа урҭқәа срыхәапҧшуан ҽакала,
Исбарҭамызт рышьҭамҭа зыхсаалаз…

Сырзыҙырҩуан иажәақәа, иныҳәа,
Акыр иапҧсан усҟан сара сзыҳәа!..

— Ари апҧшьаҭыпҧ, иршанхаго ахыбра,
Урстәыла ду аныҟаз хьыҙла-пҧшала,
Амонрахьиа амчхара абзоурала
Иаргылаз атцыхәтәантәи баҟоуп,
Ақәыпҧсычҳара, алшара абра еизыркәкәоуп!..

Уаҳа иазмыргылаҙеит акгьы,
Лассы еипҧхьбеит уи алахьынтцагьы!..
Идыргылазгьы рырбгара иаҧуп,
Аурыс баашқәа рлахьынтца митәуп,
Изыцҟьо —
Анцәа иҙбара рзыпҧшуп!..
Дрылацәажәон жәа цьбарала, имцабзха
Инубаалон ргәыбылра, игәҭыха…
Иҭихуан аурыс динуаа,
Аурыс ныха,
Абри ауп даазгаз Апҧсныҟа!..

Дрықәныхҳәон ҳадгьыл, ҳныха баашқәа,
«Ишәыхьчала!..». Исхашҭуам иажәа ҟәышқәа.
Аҧсназыхҳәа урҭ уасиатк иаԥызоуп,
Аҧааимбар дҳахзызо ҳахьирҧшыз ауп…

Изыригон: икыдыртцоз Урстәыла,
Анцәа дызмаз — дызмырхуаз Урстәыла —
Ишиабашьуагьы амчрақәа иҷагыла!..

Хьатцрак иқәны дыҟамызт ииашаҷ,
Избахьан ицәыргақәтца Манежаҷ,
Аурыс дин, аурысқәа рқьырсианра
Узаатуан, рхаҷера еицамкуа,
Уҷаҧхьа ицәыртцуан аурысқәа рҭоурых,
Асахьаҭыхԥы иблала ишьҭых!..

Иаҭаауаз ажәлар аргачамкуан,
Еихсыҕърада, амԥақәа ирзымкуа —
Цәқырҧатцас еижәылауа иаауан,
Ҷыцбарах уи иеиҧшыз рбауан.

Сталин ишьҭахь, атцаа зытраан —
А 60-тәи ашықәсқәа ҷыцқәа раан,
Ихьз-иҧша ибаԥхатәра ираан.

Урҭ аамҭақәа ртәын сара сҷара,
Убасҟан ауп данызды рыз иара,
Сыҟамызт дызбоит ҳәа Аҧсынра!..

Идунеи иҧсахит абарҭ амшқәа раан,
Абраҟа ианыстцо сцәаҳәақәа рыԥраан —

Аурыс гени, асахьаҭыхѡы гәымшәа,
Ауаѡ аҳ, Илиа лаша ухаҷсахьа
Сҷамацәысит! —
Инароу-аароу,
Ари абааш аҭаарагь назлоу!..

Ажәашықәсқәа цеит, имѡаст инықәҳа…
Сгәы иабоит ҳзеиҧырымҭцызшәа уаҳа,
Аҭыʒ сахьақәа рыхәағҧшра уаҷушәа,
Улаҧш ҭар цәыʒк аҧшаара иазкушәа!..

Исаҳауеит убасҟантәи убжьы,
Иасыркуеит ухьʒала ацәашьы…

***

Иоанн Ахьҷы[55], Анцәа Иажәа азықәпҳаѡ,
Цлаб дызмам аныҳәаѡ, аҷағҧыцуаѡ,
Хатҵарала азалымдара аҷагылаѡ,
Зажәа ҭымҭәоз ажәлар ргәаҷы,
Алашарбага, арккаѡы, Ахьҷы —
Византиантә умѡа Аҧсныҟа ихан,
Урбаандаѡны, урағҧца уааргон…

Удунеи уҧсахт, иара абра, Каман,
Аҧсуа қыҭаҷ унысымѡа нырҭәан,
Ари аҭыпҳгьы уинахыс ипҳшьан!..

Уцәашьы лаша кыдуп, ипҳхауеит,
Ақьырсиан дунеи агәы иазурҳауеит,
Анцәа Иажәа иаҷугаз ауп, ипҳсʒом.

Ухаҳә ҭоубыҭ иаҭаауа нҵәаʒом,
Каман игылоуп ажәытә аиҧш иахьагьы!..

Ҽаҧыцла, хшыԥла ирагҧугон ар,
Иоанн агени, ажәа аҧааимбар,
Унысымԥа — лашароуп, Анцәа иахь
Есааира иҳагҧхьоит, иҭабом уʒыхь,
Иҳароукт Иҳақәиҭу ибзырʒы,
Иауҭеит уи уара угәы-упҧсы!

***

Акыр ҭуеит —
Зқьышықәса ирзыпҧшуеит,
Ажәытәан аиҧш иахьагьы иубауеит:
Отҳаратәи абахә акаʒгы —
Улагҧш иахьабарҭамыз рацәак
Аберцәа ҭыпҧс ирыман, рҽыпҧхьак.

Урхьыпҧшуан аҳагҧ кәымра рҽышәҭа —
Аханатә аберцәа реицынхарҭа.

Шьхымʒаҭроушәа абахәаҽ иубон,
Шьыжьы инаркны ашәахәа рҭагҧхон.
Кәымра-кәымра ицәыҵатәан ара,
Иазхьуан ажәԥан Апҧсҳара.

Акәымра ҽыцқәа апҧыртɔон иҭагҧка,
Иркын уахгьы-ҽынгьы аиха,
Иркын уа ацаҟьа ҭапҧкага,
Убас еиуеиҧшым амыруга!..

Инхон, интҵуан, ԥеыпҳьак, абра аберцәа,
Ихандеиуан, рус иаҽын, имыцәа.

Иацгылон амра ес-иаашар,
Тәамѡахә имазамызт уа абер:
Апҳшьаѡыра аҧхьара, акрыура,
Ацәашьыршара, икыдҵан абылра —
Аныҳәара, Анцәа ишьапкра,
Иѡызцәа аберцәа рымаршәа акра,
Пхьаҟа иҧеиҧшу адырра, азгәышьра!..

Ақәа анауаз — ақәазы еизигон,
Иизәзәоз аматәақәа цәиҵон.
Амцажәла хәытҵаҳәҳәа икын,
Илѡатҵә ѡеиуан — имцахара еиқәын.
Иҽыцәаргьы — идыруан ажәла акышьа,
Мца ахьыҟамыз уи аиқәҵашьа, аҽгашьа…

Ҷьара гәнаҳак иамхаур ҳәа дшәон,
Уажәы-уажә атамзааратә иҳәон.

Рымҧын дзықәлазомызт уахь азәгьы,
Неишьак ыҟазамызт ус ҷьаргьы.
Адунеи аҟыба-зыба, атызшәа
Иалган. Ҭынчрак иаман иууаза,
Ацаҟь кнаҳа, атзы-хра агәанза:
Гәыла-ҧсыла Анцәа Иажәа рҽеат,
Ирылан Жәытәи-Ҿатәи Руасиат.

Урҭ еишьцәан доуҳала, зхатцарала,
Иаса Қьырса иҷьар азыразрала,

Амаҷ ианышәо, рхалагӡо, ичҳаны —
Аханатәтәи ҧҟарас ишьаны!..

Ааигәа-сигәа игон апҳсаатә рыбжьы,
Урҭ рашәа иарҿыхон ес-шьыжьы…
Ртцыстрақәа уахгьы ҽынгьы ирыхтәалан,
Гәынамӡарак рымамызт акала.

Апҳсаатәқәа ран ихнахыз ишрызгәаҟуа,
Лыпҳак, шәахәак рзаашьтын абраҟа —
Фатәык иаԥызан уи, ипҳсеиқәырхаган,
Ҳәыҳә мцәыжәԥала дара рышҟа инаган!..

Насыҧла иҟан абахә агәаны,
Ҷьанаҭ лаша иҭоушәа ҧхьаӡаны,
Еихӡыӡо, еибашаҭо, еибаҭахны.

Арыц ахра иаҿашәаз шыҿио —
Анцәа Иажәа иаман еиқәырхо!

***

Аиа-Софиа[56] ахсаала: Дранда абааш —
Ахсаала маҷ… Наҟ-ааҟ реипҳшра убашт
Ара иахыло: Иустиниан иҳамҭа —
Ус аҳәоит абипҳара рҳәамҭа!..

Ақәцә хыгьежьаа —
Ажәԥан иатцәа иалан,
Ахарантәи иубарҭан убри ала!

Апҳсынтәыла иацназгоз уаниомызт,
Ирылҳәҳәон!.. Иаҭаауаз нтцәауамызт.

Ахьʒ наган, илган зхатцарала,
Анцәа Иан Мариа лгәыбылрала.

Абракәын иахьеизауаз абжьыуаа,
Иаауан зегьынцьарантә, ишьтыууаа,
Иаса Қьырса дҳаракуа, дырдууа!..

Ражәаҳәарҭа, рыʒбарҭа абра акәын,
Арахь иныҳәа-нып҃хьо амҩа иқәын,
Ап҃шьа ҭып҃, ацқьа ҭып҃ иара акәын!..

Византиаа ҳҷар рааʒон убасҟан,
Ҳасабс иҟан хара ицоз аусқәа!..
Имч-илшара дуун ачҟәандар,
Иреигәыҷуан Иаса Қьырса иҷар! —
Ирызҳауан, абаашқәа ирхадыргылон,
Ақьырсианымҩа ишатәу ианылон.

Евфраҭ араҟәа[57], араҟәацәа рхада,
Ари аус аҷ имамызт хәарҭа:
Ап҃суаа рҷар алып҃шаан игон,
Византиа ахҭынраҷы иааʒон…
Ихаҭа дап҃сыуан, игәра ган,
Иц҃ьаран игәыжәла, илакҭа:
Дахылап҃шуан Иустиниан ду ицәарҭа,
Аимператор ицәарҭа — иҩнаҭа!..

Бзиа избоит уахь сныҳәо амҩахытцра,
Сашьцәа ап҃силаа рц҃ьармҩа азхәыцра!..
Шьагәыҭк рымоуп Ап҃сны — Ап҃силаа,
Урҭ еихылҷиааит, ирзеип҃шуп Ап҃сынтәылаа!..

…Хара имҩасыз, ицахьоу уи амшаз,
Имариазма абас аипҵш иҟаз амҿхак?..
Жәларык арахь есааира имҩахытцуа?
Иҳақәиҭу инысымҩа иазхәыцуа?

Ргәы зызцаз аџьар — алашарбага
Ахьырыгʒон ҳҽаҩа, ҳашьха, ҳага,
Иазҳауан, ииуан ашьац аагага —
Игыло абипҵара рҽааʒага!

Ипҵшьоу ак ацуп Кәыдры ахықә ҳәахьала:
Ари аҭыпҵ алкаан гәыбылрала.
Инаскьоит схәыцрақәа еишьҭала —
Ҭабалҟа, Далҟа, Ерцахә аҩаʒарахь,
Ашьауардынқәа ахьыʒсауа аҳауахь…

Ҭабал абаа, ҭабалтәи ауахәама
Зны ирылыҳәҳәон амч-алшара рыма,
Баша арахь рхы дмырхеит арабцәа!..

(Кәыдры аиҩхаа ссируп: дгьыли жәҩани еилаҭәоуп
Иҳақәиҭу игәамчи игәапҵхаралеи —
Ирытцахом Тереки Дариали!..)

Убранʒагь аныхабаақәа упҵылон,
Ацәҳәыраҟны, ахра ашьапаҿы,
Ацаҟь наара иапну аʒҭаҿеаҿы,
Иҿырхасҭа ҭыпу апҵстаҿы,
Жәытәи-ҿатәи еицрымшәо еивагылон…

Сыпҵшуп абраҟа. Кәыдры хьшәашәа ахьнеиуа,
Абааш аҿапҵхьа сгылоуп сматанеиуа.

Иагәылсны иааѡуеит аамҭа-ашәшьы
Еихсыҕьра зқәым ҳабацәа рыбжьы…

Изларҳәо ала ацгәы ахыбра ишықәыз,
Уаҳа адгьыл ашҟа имылбаазакәа
Агантәи ашьхаранӡа ицон,
Убас ҵѡа змам ауааҩәлар нхон…

Рныҳәа, рашәа, ихьаѡуа асаркьалқәа!..
Сырхьыҧшуеит аиѡхаа ашьауардынқәа,
Жәѡан иазгәакьоу урҭ рымҵәыжәѡа ҷырқәа! —
Аҧша, афарҭын ирылганы изго,
Ирзаатуа амѡа агәра го!..

…Ныхабаала Аҧсынтәыла ҭәын,
Ацҟәандарцәа рымч-рылшара аҧын,
Ирыман ҭыҧ-ҭыпҧла еихшаны…
Зны Питиус, Анаҟәаҧиа, Аҟәа,
Убас Ҵабал — ауахәама ахадара
Аҧын, есааира Анцәа иус иазгәаҟуа
Ирыладырҵәон иахьеи-уахеи жәлара!..
Анцәа Иажәа иҟанаҵон цҳара!..

Константинополь, Антиохьиа зны,
Иазхарҵауан, хылаҧшра рзуны…
Атәыла Аҳра иаман ибҕаны —
Ацҟәандари Аҧсҳаи еимадан,
Ирҳәоз, ируаз Аҧсназы ихадан!..
Рҳаҭгәынқәа, рыхьыӡқәа, урыниоит ана-ара,
Еиқәхеит, иамырӡит Аҧсынра!..

***

Схырхәоит шәҽаҕьхьа, ҳқьырсиан ныха абаашқәа,
Шәырхаану ԥьысшьоит ҳашьха ʒышқәа!
Шәгылоуп ҳадгьыл шәабжан, шәыхраны,
Рҕьажәԝас шәаман ишәныхәоз Аҧсны!

Хаҳә ҧшʒала, қьырмытла шәеиласоуп,
Шәԝычага — ахарантә иаагоуп…
Аратәыгь шәыгым, араѣка зегь рацәоуп,
Ара — шәыпҧсадгьыл, шәԥьынԥь ахьыѣоу ауп,
Шәуасхырқәагьы ахьатәу ароуп.

Адгьылтцысра, апҧша, ақәа шәыриааи,
Хьыʒла-ҧшала, абар, иахьанʒа шәааит!..
Шәынарха — ахара инаскьоуп,
Анцәа Иажәа, идоуҳа шәаҽгоуп!

Абаагәарақәа шәыкәыршоуп, шәҭахкаа,
Ишәзыѣоуп баагәаран Анцәа иуаа!..

Шәцәажә, абаашқәа!
Исҭахыуп сшәызтцаар:
Имԝа мариазма аханатә шәызныз?
Тԥа змаʒамкәа иѣаз, шәызлаҧшыз?..

Ихьчатәʒамыз ишәхагылоу аԥьар
Аҳәаҭыхла ианажәлоз аҕа ир?..
Ма маанала, апҧшәымара рҭахны,
Шәышықәсала ианабашьуаз Аҧсны?

Заѣантә шәсаркьалбжь ргәы ҭнагеи жәлара?
Заѣка ҭоурых атԥои шәгәыбылра?..
Зегь адыруеит, иагәхьаауп Аҧсынра!..

Шәарҭ баша араҟа шәгылам шәыууаҙа,
Шәгылоуп шәышьҭа ҳгәы-ҳаҧсы ирынҵа!..

Иҟәбаҟәшәоит шәааигәа ашьацәкьар ҟаҧшьқәа —
Аҳәыҳәқәа,
Акала ирызгәакьахеит ҳа ҳбаашқәа!
Ажәѡан иатҵәа ашҟа са сыҧшуеит —
Аҧсы Цқьа ҳашҟа ҳаиныҳәарц дылбааҧшуеит!..

***

«Аҽатә Уасиаҭ» аиҭагра сҭахын,
Исзыгәыҧуамызт, ахгара саҽын…
Иааит асаат!.. Сус напасыркит,
Шьыжьын. Ишызбоз ҳәыҳәк са сышҟа иҧрит,
Иааины иаақәтәеит…
Асаркьа ҭбаа ҳабжьоуп,
Ҳәыҳә бызшәала ак аҳәара иаҽуп…

Макьана цқьа имшац ауп, иаашарккоит,
Аҳәыҳә шкәакәа, сыхәаҧшуеит, иаскьоит —
Дыргак исзаѡызоуп, сгәы лашоит…
Ақьаад шкәакәа сыҧхьоит, ишабоит!..

Ари ашьыжь ҽакала исызшеит,
Иҭабуп, Аҧсыцқьа, сгәаҳәара уҧшьеит!

***

Анцәа дизхәыцуан есааира ауаѡҧсы,
Ирылан ашьха, ахәы ҳарак иҧсы —
Уа ныҳәарҭас еиҧьишьон еиҳа:
Дизааигәан уаҟа Анцәа еиҳа.

Ҩаҧхьа са суҭааит, уажә, абар,
Сыхәнеит ушьха-убахә, Лашькьындар!
Ажәытә аахысгьы ус аҧын ара
Уныха иамҵаныҳәауан жәлара,
Уқәцә ашҟа ирыҧхьон рхаҵара…

Аибашьраҟәа, ақәыларақәа раан
Урҭ рацәан, ихалауан иуҭаа,
Анцәа иҳәон Аҧсны аразҟазы,
Аҕа хәымга ибҕа аҧҵәаразы.

Араҟа — ашьха-абахә, ҵҩа змаӡам,
Тҟәарчал акәша-мыкәша ҽеак аҧӡам,
Лашькьындар еиҳаугьы — еиҳаӡам!..
Иҧшьоуп уи ала араҟатәи адунеи,
Иртәуп Анцәа иажәеи ихаҵареи.

Араҟа иҷы дырцәажәон аҷаҳа,
Хшаа дызмам аҭаца — аҭыҧҳа
Лҷыналхон, лгәы-лыҧсы азырҳа,
Илыцхрауан ашьхақәа рдоуҳа,
Урҭкәа рылагь мчаман Лашькьындар!..

Иаҧын араҟа аханатә ус шанак:
Лашькьындар ныха аҭаауан ҽеа ныхак —
Қьач ныхашҟа, Ԥсҳәыҟа, убас Елырҟа
Ижжаӡа инаӡон, итәон, еиҧылон,
Еимадан рыҧшьныхак уи ала —
Ишеимдо Дыдрыҧшьи Лӡаа ныхеи…

Урҭ андәықәло, иантәауа, иссирха
Алашареи амцабзи рыхҟьоит,
Атҟәацыбжьи ахысыбжьи ҕәҕәахоит!..

Ари аʒбахә ааиуеит гәрагарала,
Аныха-ныҟәа збарҭаз ауаа рыла!..

Изымнаʒоз ыҟан ухәаҽы…
Ацәашьыблырҭа ҧшын ушьапаҽы:
Имҩасны ицоз, иуҭаауаз убра
Рцәашьы лашон ааигәа-хара.

Ацәашьы ахьаку аҩыстаа дахылом —
Ацәашьы лашара дзаҽагылом,
Уи араҟа ицәар ҟалаʒом,
Ацәашьыбылырҭа — аҵх ахатәаʒом!..

***

Мыҟә абааш, ҳабацәа руахәама,
Уа уҽы итҵәахын, ирбахьан аргама
Иҳақәиҭу Иџьар ҧшьа ацыпҧҵәаха,
Уи хәамаʒамызт, Голгофа ахҵысқәа рҽыха!..

Иргәаҟыз Стефан[58], хаҳәла итадырхаз,
Ицәеижь аҟәырҷаха, акыр иапҳсаз,
Шәышықәсала иаҭаауаз ирбон —
Абааш дауагҳшь ахьʒ-апҳша ҭнагон!..

«Мыҟәтәи Агәырґьаҽҳәаша»[59] шәҟәгьы убас,
Хьы-раʒынла, сахьала ирхиаз,
Ашәышықәсақәа ирыламʒыкәа инхаз! —
Ҳжәытә уахәама аҵоурых иатәу,
Гәаҳәала, ҧшьаҩырала иҩу,
Мыҟә иапҳцоуп — абри ауп аиаша,
Ахьʒ иаҳәоит: «Мыҟәтәи Агәырґьаҽҳәаша!».

Абра, увара, ажәлар еизауан,
Мыҟә Ашҭа ахьӡ еизнагауан,
Абжьыуаа ражәа ахара игауан,
Ара еилан ҳҭоурых ажәытә-аҿатә,
(Абраҟа аӡы дӡаахын Баграт!..[60])

Даҽеакгьы. Идагәам иуаҳа!..
Апҳсынтәыла атцыхәтәантәи апҳсҳа —
Чачба Аҳматҭ (ҳавсып «Аҳмытбеи» —
Иамазааит иахьынтәааз адунеи.
Иқьырсиан хьӡы акәзар: «Михаил»,
«Аҳматҭи» иареи еицрымшәо еишьҭашәыргыл!..)
Апҳсны иалцаз, иадыркыз зыѽнра,
Зтәыла змырхыз, измырхыз зыпҳсҳара,
Дахган Урстәылаҟа иара!..

Даныпҳсы — ипҳсыбаѽ Апҳсынра
Иазааргеит — абраҟа джуп иара,
Абааш аѽнутцҟа иубарҭоуп идамра...

Дааргеит арахь, тцасым ҳәа ипҳхьаӡа,
Иалахәмархьан уи илахьынтца!..
Дааргеит, инхәытцак, маӡала...
Сыпҳсы, сыпҳсы! Иҳақәуп, уӡырѽла:

Харада хара здылаз иоуп,
Иџьармѽа — иахьанӡагь игәырѽоуп!..

Аб ишьҭахь ипҳхартцаз уи ипҳа
Апоет Гьаргь Чачба — игәҭасит лабҷаба,
Даларыжьт аӡыхәашь ацәқәырпҳа —

Дымҭанарст!.. Дрыцҟьеит, о, аҳ ипҵа
Ипҵсадгьыл анҭытҵ иасуаз апҵшақәа,
Уахь ицны иигаз ҭҷа змам игәырҷақәа!..

Иабацәа рыдгьылаҷ — мамоу,
Ишьҭахьҟа ахынҳәра — мамоу,
Иқәыҷуан атәымцьара иуоу!..
Измадаз иара иаҟара аҳәатәы?
Аха дахьыргӡомызт игәыхәтәы!..

Ҽа ӡыбларак дымҭарсны дагауан,
Атәым бызшәақәа рымҷақәа изатуан,
Иапитцон урҭ рыла ицәаҳәақәа,
Еиҳагьы ипытлон игәырҷақәа…

Дызлытцыз рышҟа игәы-иҧсы еихон,
Урҭ харан, илымшара игәырҷон…
Уҟам, уӡит, уқәын баша адәы,
Убызшәала ианымго уҳәатәы!..

(Иҳақәиҭу! Ҳбызшәа ыҟанатҵ ҳаибгоуп,
Уара Уажәа, удоуҳа иаҷгоуп!)

«Уарада» иапҵхьо угәырҷала,
Аби ҧеи рразҟымҷа цьабала,
Апсны иахҭысуаз адаҟьақәа аартла!..

(Ихгылоит сыбла Вавилонтәи атҟәацәа,
Иерусалимынтә иргаз ахтцәацәа!
Ржәытә ашәақәа уаҟа имыцхәын,
Урҭ зыпҵсахыз: илеиуаз лаҕырӡын —

Тәымцьаратәи амра уарҧхаҙом,
Зыҧсадгьыл зцәыҙыз ҽа ҧсадгьылк даниаҙом!..)

Абар, абааш аҩнутцҟа еиважуп урҭ —
Зыҧсҭазаара ахысыз аҧша уырҭ!..

Упҧшьоуп абри алагь, унагоуп Мықә абаа,
Уцьар рхарсуп — уи ауп дара зыпҧшаа!..
Урымоуп аханатә аныс, абыс,
Уара уоуп иҟоу хылаҧшҩыс,
«Уарада» хышхытцәоит лаҕырҙыс!...

Иацаҳцои ари ауаз, сыпҧсы?
Иазымчҳауа ыҟоуп абаа-ҭҙы!..

Алыпҧшаахқәа. Иргәаҟыз аби-ҧеи.
Илашаз шәахьыҟоу адунеи,
Шәцьарымҩа иагымзааит хьҙи-ҧшеи —
Иахьагьы, наҙаҙагь.
Амин. Аиеи!

***

Ипҧшҙоуп Апҧсны. Уахьнеилак иршанхагоуп,
Дгьыл ҽатцак аҿ урыниоит ашьха, ага,
Арҩашқәа, аҙиасқәа, аҙиақәа,
Иҟәындашьшьыроу амшын ацәқәырпҧақәа...

Ԥштәы иатцәоуп иапҧу ауразоуроу,
Зынгьы ҧхынгьы араҟа аҳра змоу,
Ари адунеи аҿ аипҧш зеипҧшу рацәоу?..

Аха ҳныха баашқәа ахьгыло акала
Еиҳа иблахкыгоуп! Иузеиҭаҳәом ажәала!..
Анаѣәағҧиа — Афон Ҷыц, Амзара,
Мықә, Бедиа, убас ана-ара,
Қыҭа-қыҭа, Каман ҧшьа инаркны,
Лыхны, Гагра — ажәытә аахыс иаԥны,
Қьач ныха — ашьхара агәаны -
Иреиҕьу аҭыҧқәа рзалыҧшаауп Аҧсны!..

Убас Себостополис, ҳа ҳ-Аѣәа —
(Диоскуриа ахьыѣаз ауп абраѣа!..)
Аҷѣәандар Хада иныҳәарҭа, итәарҭа
Абрагь иаҧын — стәыла аҧшʒарҭа,
Амшын Еиқәа аԥьанаҭ азхьырҭа,
Дгьыли жәҩани еилатцәо реибабарҭа!..
Урҭ Рыцьанаҭ, Рыҧсҳа ҭыҧ, рыхьтәарҭа!..

Абар, уҧшы, Агәы-Бедиа ухала:
Уҷаҧхьа ицәыртцуеит иссиру Аҧсынтәыла,
Иубоит убрантә унапсыргәыҭца ианушәа,
Зны — идуʒʒоушәа, даҽазны ихәычушәа!..

Угәоуп, уҧсоуп уи ашәага-зага,
Уи амшын, уи ахрақәа, уи ага!..

***

Бедиатәи абааш, ажәытәра иалоу,
Аҧсуаа раҳ Баграт61 ила иргылоу!..

Баграт Аҧсҳа! — аҧсуаа раҳәашьаҧа,
Аҳәынҭқар ҧҳәыс Гәырандыхәт[62] лҧа,

Аҳцәа урылкаан, унысымҩа чаҧа,
Аҧсни Қырҭтәылеи рылшарақәа еидҭо
Угылан, Анцәа итцабырг азхатцо.

Гәыла-ҧсыла уиашьапкуан Ҳазшаз,
Иара иакәын уҧсыхаара змадаз…
Уан лгәаҳәа, лажәақәа нагзо,
Ажәытә ҩырақәа шьҭыхуа-ишьҭатцо
Иугәхьаан Аҧсҳацәа рҭоурых…[63]
Иҭутцаауан раҳартә аханатә,
Доус дониз, данықаз шьақәургылон,
Убри ала аҭоурых ианылон!..
Аныҳәарҭақәа — абаақәа ургылон…

Бедиа абааш шаҳатуп лабҽаба,
Иҽаҽаза инужьит баќаны,
Уҟатцамҭа дуқәа ирагҧганы!

Ара асаркьалбжь гон, ицон харанза,
Дгьыли жәҩани рцәажәо, рҳәаа аќынза,
Аныҳәара — шьыжьы, шьыбжьон, цхагәынза…
Цәашь гәарҭак еицыбылуан еицрала,
Зегь лашон ижәҩантәу гәыбылрала.

Иеибагоз абрахь ихәнон, еилартцон
Рынасыҧқәа — агәыргьын рхартцон! —
Аҧшьаҭыҧ аҽаҧхьа еивагылан —
Рыкәша-мыкәша еилаарцыруан хьыла.
Рҽынархон — аҧстазаарамҩа ианула…
Асаркьалбжь хьаҩуан, арафтра
Иахылтцуаз алҩа азнеиуан Аҧсҳара!

Баграт, Баграт ду, ухьз наʒаʒа инхашт,
Иʒран иҟам — иакәлахоит убааш!..

Иуман грак: есааира, маʒа-аргама,
Иадуцәылон ақырҭуа иуахәама.
Уабацәагь урҭ рабацәагь убас
Абри акәын изықәныҟәоз мҩас…

Апсацәа уи ргәалашәоит гәырҩала:
Ирылҳәҳәо хьыʒла-ԥшала игылаз,
Зылшарала дара-дара еидкылаз —
Ацәтәыҩа иаҩызаз Апсынтәыла
Ҭыржаауа иалагеит лассы,
Арҭқәагь хашҭрак рықәума, сыԥсы?!

Узқәа ҭыԥгьы ыҟоуп агәаны,
Уан лывара уамадоуп абра,
Акы иалаҩашьом шәа шәдамра,
Ургыламҭа узбомызт узхара!..

Хашҭрак ақәу ҳамҭас иауҭаз аҽа,
Ахьы цқьа иалхыз,
Ихыркыз ахраҽа:
Апостолцәа анпыҟҟа ианны,
Иаса Қьырса Иани еиватәаны,
Ианышьҭухуа иуныруа, ихьанҭаны,
Изҩычаз инапҟазара аԥшынны…

Избахьан санқәыԥшыз. Сшанханы
Сазыԥшуан ҳабацәа рхьыртцәаҭәа…

Иахьа уи ҭәахуп хара, аҙ нырцәан,
Убраҟоуп иахьызбазгьы иара,
Иалыхәдоуп аамҭала Аҧсынра!..
Иган абрантә, Анцәа ибааш идәылган,
Иахьытцәахыз итцәахыз ирылган!..

Бедиа абааш, уҳамҭақәа хьыҙ рыман,
Ирызгәдуун урҭ ара аргама,
Аханатә иалкаа ирыхҙызон,
Иаҭаауаз рылаҕырҙ еизытцәон:
Ҳаиқәырхаѡ данкыдыртцоз дыргәаҟ —
Илырҳәаз атцәымаҕ дуқәа руак
Абра итцәахын, Бедиа абааш иатәын!..
Азыҧшра — ахәаҧшра гәытшьааган,
Иулырҳәазшәа уи Голгофа унаган!..

Убас, Христос данкыдыртцоз аҽены,
Ауаҕеимышхара изаацо, еисаны,
Иҿажьцәо ианихыччауаз, дларҟәны, —
Ихартцаз амаҕ,
Ақәыц гәыргьын ахәҭак —
Абраҟа ибон: иаҭаауаз жәларак
Рылаҕырҙқәа аҭҭаҳәа икаҧсон,
Икыдтцара иалахәызшәа рбон!..

***

Елыр ныха! Идууп умч-улшара,
Угәра гоуп Нхытц-Аахытц рыбжьара!
Аиааирагаѡ Гьаргь Ацқьа уихыншьалоуп,
Уи ихьҙала ажәытә аахыс угылоуп! —

Аханатә иулоуп са сыԥсы…
Жәаба-жәеиза анысхытцуаз зны
Сара абраҟа сзаархит аҙы —
Ҽыц уа сиит!.. Снеилоит иахьагьы —
Уахьиз аҭыԥ узгәакьоуп есқьынгьы!..

…Ҳааит арахь убасҟан ҳшьапқәа хтны —
Ҳқыҭа аҟнытә — ҭаацәа дук ҳаицны:
Ҳафны афаст убри аламҭалаз,
Елыр ныхоуп ҳгәыгракәа зыдҳәалаз!

Исхашҭуам, сан даниҳәауаз Анцәа,
Дшьамхнышгыла, дҭаҙыҙауан лцәа.
Са слывагылан убраҟа сшанханы,
Зегь змааноу аилкаара сҭахны.
Акыр цуеит уи аахыс. Иахьалагь
Арахь уаазго амфакәа ҭацәым,
Ишаац иаауеит, ухазцо, нцәара зқәым!..

Ажәибыжьтәи ашәышықәсазыҳәа акәын:
Аԥсылманра арахь амфа иқәын
Иаркы-ирцә ҳәа! — ааанкылашьак амоуа,
Иазгәышьуан қьырсиан уахәамак аиуа
Ыҟамкәа Аԥсынтәыла аԥыхра —
Рырбгара, рыцҟьара, раныхра!..

Зқьышықәсала араҟа идыргылоз,
Ақьырсианцәа ныҳәауа изыфналоз —
Мшын нырцә идыркьаҷуан рыҷҳәара,
Ирзыԥшын ацҟьара, арбгара,
Иҭагылт ашәарҭара Аԥсынра.

Ҳтәыла иахылт тҧа змам амулацәа —
Ахәаԥьацәа — ирымам тҧыхәаҕтцәа…
Маʒа-аргама, Иҳақәиту, Ҳанцәа
Дтцыршәаауан. Рымаана иадыргон.
Ақьырсианра еиҳа-еиҳа итцыкәкәон.

Умҧахнаҟьон ишәарҭаз ашьаҷа,
Абҕа арҭон агәыла имзаҷа:
Рыхәда аԥьар ахыхны амула шәҟәы
Ахазтцоз маҷмызт… Уи иазцон ргәы…

Иҳақәиту арҭқәа зегь ибарҭан,
Уи дықәтәан Хыхь — аханатәтәи иҧшырҭа…

Ус, абар, Гьаргь Ацқьа имш ашены,
Елыр аштаҷ, аргама ирбауаны,
Ацә шкәакәа аатәалеит… Иааит ахала! —
Хәыц еиқәатцәа злам ауп, ала-мала
Аиҧш зеиҧшу уаниом, иʒсоит еимала!..

Ари ахаан ирымбацыз шанан,
Акы иадырган, аха зегь аргаман:
Ацә, аҧсататә, ааит арахь ахала,
Аныҳәарҭа иахылеит иара ԥшьаала…

Абас шықәсык инацлеит ҧеа шықәсык,
Аҷҳәарамшаз арахь италон цәык! —
Ҧак ацымкәа! Иаауан ахала,
Амҩа адыруан, иазылхын уи лыҧхала!..

Аиааирагаҩ Гьаргь илшара иатәын —
Иҳақәиту игәаҳәала иʒбын!

Нхытц-Аахытц, аҙбахә заҳахьаз,
Ари ашана — ашанақәа иреиҳаз:
Ацә — апҳсататә — есышықәса иарауан,
Иныҳәа-нып҃хьо иара абраҟа иршьуан:
Ус азыршьеит, ҷыдарак ҟатца,
Иара азыҳәа уаҟа абас ап҃тца! —
Атаафцәа ирфон ип҃шьаз акәац,
Гәырґьа ныҳәан!.. Ацә арауан ишаац!..

Уамашәа ирбон амулацәа —
Ари аус ирзалҳәарауам аахтцәа!..
Ацә иазкылып҃ш иашьтоуп…
Итцарауеит…
Ацә арахь аргама ишаац иарауеит,
Аҙәгьы иараигом, ицәыртцуеит ауп ахала,
Аштахь амфа азылхын уи лып҃хала!..

…Аныхабаа агәашә дуқәа чап҃оуп,
Абарқәам хьанта ҷаҷаза иаҷоуп,
Ахәылп҃аз иаадырхон амҳәыр —
Ихазымтцоз шыҟаз атәгьы дыр!..
Аха, ашьыжь, аштә унтап҃шыр —
Ацә уа итоуп!.. Ауаагь уахь иахылон,
Ари ахтыс шанак адырбалон!..

Илакәыршьон агәашә ачап҃шьацәа:
«Баша ҳгылоуп! Ҳатеимтцараит Анцәа!..».

Ари жәабжьны инаҙеит Стампыл,
Уи нахыс, рдәықәлара аанкыл,
Даҷакала иҳәаақәыртцеит аусҷәа,
Еиқәырхан уи ала Ап҃сны абаашқәа!..

Ихьатцит, ааи, ашана азхатцаны,
Аргама акы ишатәу агәра ганы —
Ишхьатцыз аипҧш апҧсылманцәа зны
Иерусалимтәи алыпҧха-мца баны:
Ахала еицралт, ажәфан иатахны,
Анцәа ду игәаҳәара иатәны!

Иапҧызхуада? Иапҧуп илыпҧханы,
Ахала ихәытцҟьоит —
Иакуеит ес-мшапҧы,
Еиқәнатцом уи амца азә инапы!..

Апҧсылманцәа, ари аџьшьахә збаз,
Иаҟәытцт, ихьатцт, ирыпҧсахит ргәы итақәаз:
Иерусалим атып ҧшьақәа рбылра,
Рыцҟьашәҟьара, ртцыхәа апҧтцәара,
Реиуак ыҟазамкәа наҟ ианых,
Уаҳа урт азымдыруа атоурых!..

Амца хәытцҟьа алыпҧха иннакылт,
Уи акы ишамааназ рдырт,
Ахала еиқәылоит,
Цхыраара атахзам,
Акгьы аанамгоушәагь ишьатәзам,
Ус анакәха, иақәтцатәуп ҳатыр…

Есышықәса, убас, абра, Елыр,
Гьаргь иныҳәа аан, иатахны
Ацә аауан, ахала ашта италон,
Апҧсатата шана ажәлар адеизалон!..

Иаауан ишаац, иҧшын уа, агәра го,
Елыр ныха иазырҳәеит:
«Ацә аазго!» —
Ацә ныҳәа!.. Иазыҧшын жәлара,
Хәычҷьы дугьы аигәырҷьон аара,
Ақьырсианцәа ирыцлон раҟара,
Ргәы ҭнагеит, ихынҳәит рыгәрагара!

Ақьырсиан дунеи ари азханаҵеит,
Елыр ныха аҳаҭыр ҧырзеит! —
Ацә тәыԥа аиҧш ирылҳәҳәон хара,
Азбахә рыман, иргауан агәра.

Араҟа збарҭан, еилдыргон аус,
Залымдарак иадыргомызт ус.
Амц ныха уфар ара иаумызт,
Иқәыҧеуан! — ус иҟоу арахь даауамызт...
Иҷәҷәан уи амч, иацәшәауан, ааи, алахь,
Иҳақәиҵу Иажәахь, имч-илшарахь
Рхы кыдын иаҭаауаз жәлара,
Ицқьа-шәқьа ҭыҧын, иалкаан Аҧсынра!

Ихәшәын араҟа иажәа аҧшьаԥы,
Ршьапы иқәнаргылон шьардаԥы:
Иалиргон ирыцгылаз рыгра,
Абз еилахәа иакәзар иҷ акра
Далиргон — дцәажәон аҷьара!..

Ахшараура иазхьуаз аҧҳәыс
Аҧшьа ныҳәа лыхәон иара убас.
Изаархуан, ирныҳәон ахәычқәа...

Рыѡныҟа иргон абрантәи аҧшьа зы,
Иҧшьан уи ала рыѡнра, рытҙы.

Араҟа ажәа ҟәыга уаҳауан,
Анцәа идуура, Анцәа Иѡнра
Ишратәаз ала ирыман наҙара,
Ҳбаашқәа злаҟаз иалаҟан иара!..

Араҟа ҕьычрак аҙбахә уаҳаҙомызт,
Икаршәны ирбоугь хәытцак иргаҙомызт,
Хьыз, раҙныз — ауахәама иатәуп,
Аиааирагаѡ, иахылаҧшу, ицәшәоит.
Ацә иазку аҳәамҭагь агәра ргоит,
Хашҭра амоуа иҟоуп, иагьынхоит!...

***

Аҧсны абаашқәа, алашара аажәгон,
Уи ацыҧхьқәа Нхытцҟагь иназон,
Арахь аиҧш убрахьгьы илашон,
Ацҳа хышәтцон, еимажәдон, ирызнажәгон
Нхытц-Аахытц Иаса Қьырса ихьз!..

Ишәыхҭыси шәымѡаҷ заҟа цьа,
Аҧшьа ус иазкатәоуп шәа шәшьа.
Заҟа ныха бжьази, заҟа хьзы,
Гәынкылашьа рымоума бзанҭы!..

Шәарҭ абаашқәа, ишәылҟьҟьон ахқәа,
Урҭ рылыҟьҟьон ишәтаауаз рыгәқәа,
Жәашықәсала ишәыҟәган жәлара,
Иаҷын шәымѡаҷ аҳаскьын аара...

***

Усҟан саб ақыҭа деиҳабын —
Ҩажәиҩба-рз акәын. Кремль ала иҙбан,
Ирыҩныргон ауахәамақәа ахьы,
Аҳәынҭқарра иарҭон… Ԥшасран адәахьы,
Ҭагаларан, ауҧхьы баагҧсгьы аҷан,
Ақыҭауаа иҭаргалон аҷа!..

Араион ахьтә даашьҭын уаҩгҧсык,
Ишәын асахҭан кьаҷ, дҭаҟаца,
Деибыҭан абԥьарла уи деиқәных,
Мыкә, Кәтол, Қьач ныха, Аҭара уҳәа
Ирыҩназ ахьы, араҙны еизыҳәҳәа
Очамчыраҟа — ацентр ахь игон…

«Анцәа дызусҭа? Дыжәбахьоума?! — иҳәон,
«Ус ҙәыр дыҟоу?» — ихҷаны иҭирҟьон,
Уирцәажәомызт! — иабԥьар иаиргон.

Саб уи дицын… Ус ихәлеит, ҭхыбжьон,
Ҽыуардынла инеиуан аипҧш Цхьынтқар,
Атх еиҭашәеит, еилахәеит, абар,
Амбатә амҽехак адад аҽаҟьеит,
Ақәа дәықәлеит, амацәыс лакьҭеит,
Рыкәша-мыкәша адунеи лашеит!..

Амацәыс иашьҭуамызт аҽкәа,
Икьыркьыруан, ишьҭырхуан ршьапқәа,
Алашьцара, ажәҩан лакьҭа, ақәа —
Уаҳа цашьа ыҟамызт ҧхьаҟа…

Адунеи ҽынлоушәа илашоит,
Ачынуаҩ иакәзар — агәыҭҟьа дагоит,
Иҽекаижьт саб ивара асаара,
Иаҳхылаҧшу дигәалашәеит абра:

«Анцәа, Анцәа! Анцәа ду ҳахьча»,
«Исҳәахьоу сатоумҭан!..» — дыҳәҳәон —
Ҳаиларгеит ауп, ушыҟоу агәра згон!..».
Цас иауазшәа адунеи лагон,
Иара — ашәаҙыҙара дагон…

Ихаштуамызт саб абри ахҭыс,
Лассы-лассгьы иман уи ҳәатәыс,
Ихата дзаахын аҙы,
Анцәа дхеитцон иҧс аиуа ҭанатцы…

Сызлацәажәо агәра га, сыпҧсы:
(Иҧшьоуп аб иажәа-тцабырг апҧа изы)
Ицәыригеит, Иҳақәиҭу ибзырзы
Ишәаз ахатца!.. Ҳшәааныҙагь абас
Ҳгәы-ҳагҧсы имадаз Ҳазшаз!..

***

Апҧшьацәа ҭаркуан —
Иахьзымаара ирышьтуан…
Аҙбаҩ дадымгылакәа иршьуан,
Ауахәамақәа есааира рышә акуан,
Унарышьтуамызт рышҟа, итацәуан.

Аҙбаҩ дыҟоуп! — итцабырг иаиргоит,
Анцәа Дуи аҩыстааи еиқәпҧоит!..

Ишьҭыхуп ажәҩан ашҟа ҳа ҳнапқәа,
Ҩаҧхьа икахха икыдуп ацәашьқәа!..

Иҳақәиҭу! Умҩа агәра згон,
Улашара сгәатцаҟа иҭаҧхон,
Слакҩакрақәа срылга сеиқәурхон!..

Ушьҭақәа сырхын, сырҷыҧсаауа,
Убаашқәа сырҭаауа, ибауа,
Иаатымыз — еиҳа-еиҳа исзатуа…
Ирнысуан урҭ амҩақәа сыҧсы,
Исыман маакырақәас, бласы!..

***

Шәшаҳатуп, шәарҭ, Москватәи асаркьалқәа!
Ишәырҷыхон сара сгәаҳәа хирқәа!..
Уа сышықәсқәа маҷымкәа имҩасит,
Гәарбжьарала, мҩахәасҭала схыс-хысит,
Доуҳамҩала снеиуан, акыр схысит!..

Имариамызт усҟан урҭ аусқәа,
Аҩыстаа дрылахәын ахҭысқәа:

***

Анцәа ицәтәымыз аҕба хын, инеиуан,
Абыкьыбжьы ахараҙа инаҩуан…
Иаҧгылаз ацҟьон, иқәнатцон иҧыххаа,
Инаҙон аҧсҟы змадаз игәахәа!..

Еидарас иамаз — шьаартцәыран, гәнаҳан,
Даҽеа еидарак нанагомызт уаҳа!

Ицон ҧхьаҟа!.. Ааҭгылашьак амоуа,
Адунеи ҭакуа, иахыкәшо, агәаҳәа роууа…
Бираҟ ҟаҧшьык цеицеиуа иахакны,
«Сызгәыҕуада?»… «Исиаауада?» аҧшынны!..

Анцәа иҧгылаз, Анцәа имҩа ианытцыз
Иазыҧшузеи?.. Ус, абар, иахьҭытцыз,
Мшыцәгьа баапҧсык,
Ҵхы лашьцарак аан,
Ацәқәырҧақәа анжәылауаз еицгәаан,
Абахә иасит! — иҭахеит убраҟа,
Иҙаақәрылеит, ахабар рымбо,
Иазыҧшын амшын еиужь шабо,
Иеиҳа-еиҳа имаҷхон изцьабо!..

Амш еилгеит!.. Аҧҭеиқәара хытцит,
Иҙаақәрылаз аҕба аҙбахә бжьаҙит —
Абыҩҷа рызҭымгеит, иамоуп аҭахь,
Аҩыстаа итышахь, алашьцарахь…

Иапҧуп аҳақ! — Иҳақәиҭу итцабырг,
Иахьран иҟоуи аҕба иапҧгыло абахә?
Уи ацаҟьа иқәгылоу ахыбра?..
Аҧслымҙ уасхыр ҧслымҙуп. Иацу гәыҕра?
Ацаҟьа — цаҟьоуп, иаапҧшит аргама!..

Ҿа ааамҭоуп, ааи, ажәҩан ду мацәысит,
Уи амацәыс иахьхыстәыз ахь ихысит!..

***

Санҽаз ауп. Анцәа ижәлар срылан.
Абжьаагъны аипҳш, иара убас мшапъыла
Ацьар ныкәара салахәын. Абааш
Хынтә ҳахыкәшон!..
«Уатцә са сыцәгьа рҳәашт!..» —
Агәхьаа скызу?.. Ихьаԥуан асаркьалқәа,
Иҙсон аҳауаҽ ақьырсиан бираҟқәа! —
Иаса Қьырса инысымԥа, игәаҟра,
Ацьар зхарсу ақьырсиан бираҟқәа!

Ацьарныкәара — ухәы-ужьы аргылон…
«Аҟапъшьқәа» маҙа ҳашьҭа ихылон,
Аха Ҳазшаз итцабырг аарпъыххылон!..

***

Абар сыԥноуп Аиқәырхаԥ Ибааш[64],
Иаса Қьырса иреиҳау Ибааш! —
Урстәыла ду ԥапъхьа агәы ҭнагашт,
Уажәшьҭарнахыс иазыпъшу ҿакхашт…

Уи пъжәан, ицкьан нцәа дызмам рхаан,
Ақьырсианра, Иҳақәиҭу изгәаа
Аныҳәарҭақәа ианрабашьуаз аҿены…

Нас, уи ашьҭахь, а-60-тәқәа раан,
Инхаз ауахәамақәа еилараа
Никита данрыжәлоз иаҳәа кны,
Уи аҭыпъ аҽ, ирбеит ус ахәҭаны,
Аҙсарҭа ду, абассеин «Москва»
Аргылара!.. Ҳаҙсауан убраҟа —

Зынгьы ҧхынгьы. Алѡатҷәгьы ѡадаҟа
Ицон ҧстҳәаны. Санстудентыз акәын,
Сыццакуан, сгәаҳәо, амѡа сыҟәын…
Снеиуан уахь. Исыман анашьҭыга,
Исышьастцон аҧсыз-еимаа рзсага…

Исыздыруамызт ари аҭыпҧ иахҭысыз,
Аханатә цьарымѡан изныСыз!..

Ѡаҧхьа иаргылт, абар, Ҳазшаз игәаҳәа!..
Жәлар зызхьуаз, ирыпҧхьуаз агәаҳәа,
Рцьыбаҭых иамеигзо уи азыҳәа…
Ауаѡпс ибга архәара рҭахын,
Аха иара иацимҳәеит «Амин!..».

Сыѡноуп абра, салахәуп аныҳәа!..
Аипҧш зеипҧшу ҽаҷьара иубарыма?
Иахҭысызгьы зхашҭуа дҟаларыма?..

Сзызхәыцуагьы маҷу? Изҙарыма?
Исхыпсаауам, иснируеит уи аргама…

Дысгәалашәеит апҧааимбар Иона[65] —
Зны, ажәытәан, иаииахьаз ашана:
Дахәлабгеит апҧсыз дуззаасаса,
Хаха-хымш уи амгәыҟны, дшәаҙыза,
Анцәа диҳәон, иамҭо цыхәапҧтцәа…
Ибжьы наҙеит!.. Дҭигеит амгәацәа —
Дзыграз апҧсыз агаҿахь инага…
Апҧышәарақәа акакала дырхигон,
Анцәа итцабырг зегьы ишреиҳау дазааигон…

Иҳақәиҭу, Уара Аҙәк уоуп зыгәра зго,
Ҭа змаҙам атыша санаго!..
Ҳахысуеит умҩа, аҧааимбар Иона,
Иухҭысыз рҟәыҷагоуп, ишаноуп!..

Аҙеизга ахьыҟаз сыҧшуп, абар, еиҭа…
Ауҟәандарцәа Урстәылатәи Рхада
Дцәыртцит, гәырґьак ацуп илакҭа!..

Сгәы-сыҧсы еисуеит, иҭыҧа-ҭыҧо,
Сгылоуп, ааи, сахьыҙсауаз аҭыҧаҷ —
Аиқәырхаҩ Ибааш лаша агәҭаны,
Аҙеизга — абассеин — агәаны…

Даниил[66], избомызт ҧхьаҟа иҟалашаз,
Аҳәынҭқарцәа русқәа шааҳәлашаз!..

Иҳақәиҭу, Ҳҷыхҩы, Ҳаҧхьагылаҩ,
Уара уоуп бла иамбо Абаашргылаҩ,
Хаха-хымш рыла уи аҧызтцо,
Ушҟа инагоу аџьармҩа ҳанызтцо!

***

Аныхачапа… Аурыс ныха ссирқәа,
Ишәыпшуеит иҷаҷаҙа аҭаарыхқәа:
Аханатәтәи алахь-аџьымшь ҙатәра…
Аурыс инысымҩа, игәаҟра,
Игәы-иҧсы, ихәрақәа, игәыґра…

Шәтцаулара — еиҭаҳәашьа ҳәа амоу?
Ишәыцназго — ҭзык аҟны икыду?..
«Владимиртәи Анан», мамзаргь «Хҩыра»

Рублиов[67] иҭыхымҭа, иѡыра —
«Сикстинтәи Анан»[68] иаҵахоума?
Иҳақәиҭу ишигәаҳәароу узҳоума?..

Дара зегь иҷыркаауан сыԥсы,
Гәахәала ирзыскуеит сыбзырҳы!..

Аурыс-гәы иамҽхаку зҳәахьада?
Ҳәаас иамоу здырхьада, изшәахьада?..
Заќа маҳа аҵои аурыс ныха —
Ҳәаа змам агәаҳәарақәа рҷыха!..

Аныха ԥшьақәа — икыду алашарбага,
Агәи аԥси рҷыхга, реиқәырхага!..

Шәҷаԥхьа заќа лагырҳ каҭәоузеи?
Заќа гәыгра, гәаҳәара шәызкузеи?..
Ршьамхқәа арсны заќаѡгьы убраќа
Адашьма иагәҳхьоузеи, рыԥсқәа ҭыхуа,
Аџьар икыду, Иаса Қьырса иҷаԥхьа,
Мариа Анан, Анцәа Иан лҷаԥхьа?..

Аныха чаԥа… аурыс ныха ссирқәа,
Ҵа змам агәхьаа, адунеи иазымкуа,
Аурыс дгьыли ижәѡани шәа шәреиуоуп,
Иԥсы злаќоу шәалаќоуп, шәа шәымѡа —
Аурыс — иџьармѡа, ицәаѡа!..

Пср рықәума шеишықәса шәаԥызҵоз,
Анцәа Иажәа шәыгала ианызҵоз!

***

Пиотр иқалақь! Иршанхаго аханқәа,
Уздызыпҧхьало ауахәамақәа, абаашқәа,
Пушкин ду дахьахыз аҭыпҧқәа —
Ишәырпҧыруан сгәаҳәа, са сҽара,
Сыпҧхыʒ иалан шәҭаара — шәбара!..

Исаак изку аныҳәарҭа[69], жәԝан иалоу,
Зхылпҧа ԝеижь еилаарцыруа хьыла,
Аипҧш зеипҧшу уаниоума Урыстәыла!

Изыргылаз аҟазацәа ҧсра рыԛәу?
Ԓшʒара згым Исааки ду, илакәу,
Анцәа игәаҳәа, имч-илшара зҽыԛәу!
Аргылаԝцәа ргени, рбаԝхатәра,
Анцәа иҽаҧхьа ирымаз аҭакпҧхыԛәра,
Зегь аныпҧшуеит ахьытцәца, Исааки,
Излаҟоу азҳәарыма ҽыки-бзыки!..

Машәырны еиԛәхеит нцәа дызмам рхаан,
Ауахәамақәа анырыцҟьоз, ираа!..

Музеин са санқәыпҧшыз, санаҭааз,
Ахнԝажәатәи ацәҟәандараԛәа раан!..

Уԝналеит уахь, сапҧхьа, са сыпҧсы,
Исхашҭрангьы сыҟаʒам бзанцы!..

Ԏԝа рымамызт иаауаз харантәи,
Убарҭ среиуан, Анцәа итәыла — Апҧснынтәи!..
Ашьҭахьгьы избахьааз заҟантә уи,
Ленинградҟа санааузаз Москвантәи —

Скапеи хәыҷқәа аарла еидыҡәшәало,
Астудент игәаҳәамҩа саныло…

Ишгылац игылан уа Исааки,
Дгьыли жәҩани рымазеи рҳақи!

Иршанхаган адәахьтәи асахьа,
Аҩнутҟагьы — иаатуан уҷапҳьа
Еиҭаҳәашьа змамыз уи архиашьа.
Асахьаҭыхцәа рбаҩхатәра аишьа,
Ршәыгақәа рырхиашьа, реилатцашьа,
Рыжәпара, рытцаҕара абашьа
Рыхәапҳшра уҭахызар — урхьыпҳшы,
Икыдуп иблахкыгоу аҭызқәа рҷы…

Ахь гәашәқәа рҩычашьа хазыми,
Ацқьацәа рыцқьа ҭыпҳ иатәыми,
Еимаркуеит ахьи амалахьити —
Абааш хада ишахәҭаз аипҳш ала,
Пиотр ила иҳәаақәтцан ҳәахьала!..

Аҧҟәандар деибыҭан хьы маҭәала,
Уахьынтәи даадәылтцуан длашауа,
Иныҳәа — Анцәа Иажәа — нагзауа.
Абааш ду амҽехакын апҳшьажәа,
Игон «амин», «аллилуиа» рашәа!
Абас иҟан, анкьа инаркны…

Ус ахҭысқәа дәықәлеит имбатәны,
Еипҳхьбеит фырҭын баапҳсык аҽены…
Игәжәажәон, иуазыруан арҭ атҳамцқәа,

Иаҽышәшәон ажәѡан алаҕырʒқәа,
Сыпҧсы, игәнугоит усƙантәи ахҭысқәа!..

Аʒ ахьышьҭрахь ихынҳәит араƙа:
Апҧшьацәа ахыуп... Амузеи абаƙоу?!
Ҽа аамҭоуп, иабарҭоуп Анцәа ибла:
Изтәыз ироуит ѡаҧхьа ари ахыбра,
Иапҧуп адини ауаѡпҧси рхақәитра!
Афѡы хаа ахылҵуеит арафы —
Иƙьо дыѡноуп, аа, Анцәа имаҵуѡы!..

* * *

Абар ҽа баашқ, уи дыруп даҽеакала,
Ашьа ахьқаҵәаз аҭыпҧ аҽ, гәыбылрала
Иаса Қьырса ихьʒала иргылоуп —
Ашьаартцәыра[70] икамбо илагылоуп.
Александр Аѳбатәи[71] ишьра
Абасала иазгәаҭоуп иара абра —
Дахьыршьыз аҭыпҧ, абомба игәыдҵа!..

Игылоуп, ааи, еилыцьцьо, иахьанʒа,
Мармалташь ҧсараха ирхианы,
Ақәцәқәа рыхәбагь блахкыгаха иапҧны,
Аҳақ уахәама — ҳақлоуп ишыпҧшьоу,
Қьырмыт лыпҧшаах ƙапҧшьыла, еилыцьцьо,
Алахьеиқәра ишатәугьы — илашо,
Апҧсреи агылареи иртәны.

Ари аҭыпҧ иуанаҳәои заƙа! —
Игылоуп ишгылац, иапҧсаха...
Цьоуҳарпҧсараха, иҭыƙƙа,

Абаашқәа ирбаашу, зыхьз нагоу абаҟа! —
Аҳәынҭқар ишьаза-гәаза ацрыкәкәа,
Ишьҭабом ара икаҭәаз ишьа…

Шәышықәс царгьы Урастәыла иагәхьаауп,
Аҭоурых ианхалт абас ахаан!..

Адәахьала уахьахәаҧшуа иара
Иугәаланаршәоит Минини Пожарскии[72]
Рыхьзала иргылоу ахьытҷаца —
Ашҭа Ҟаҧшь зѡычо хьызла-ҧшала,
Аурыс қәпара иаҭоурыху ала…

Ара, иахьааихуго ушьаҽакәа:
Ауахәамақәа — абаашқәа, абаҟақәа,
Абаҳча ссирқәа, амузеиқәа, аџьшьатәқәа,
Урықәныхәа иаҧызтцаз рнапқәа!..

Ухырхуан, урҭ аханатә, сыҧсы,
Арҭ аҭыҧқәа ирылан ҳа ҳаҧсы!

***

Абар, иблахкыгоу Ермитаж,
Уи аѡнутҟа аҟазара ду амч
Хышхытцәоит, мшынны ицәқәырҧоит,
Угәы-уҧсы еимырдоит, урытҟәоит.

Убарҭ рыла — Аҧшьаѡыра тца,
Изыпҧсахуагь ыҟам ҳәа иҧхьаза,
Урҭ ргәеисра — угәы-уҧсы ирынтца!

Асахьаҭыхԥы ишәыгақәа ҷьшьатәуп,
Урҭ рылшара баҟаҵас иаҧуп,
Ишаҧу Гомер ицәаҳәақәа,
Ишаҧу амра ашәахәақәа!..

Иаса Қьырса имԥа, Анан, Иан,
Иахьхәыз Мариа — иҵихыз Тициан
Рхаҽсахьақәа!.. Ус заҟа, ҵԥа змам,
Рыхә ари адунеи аҟны иаҧзам!..

Аҧшьаԥыра иамоуп цаҧханы,
Умԥақәызҵо мҵәыжәԥаны, цҳаны!

Апоетцәа ирныруан аханатә —
Ицәырыргон ҧсра зқәым рцәаҳәақәа,
Ашәыгеи Ажәеи рылшара ҳаракуа!

Сыҧшуп рҽаҧхьа, шеишыкәсла иаауа
Аҭыхымҭақәа, угәы-уҧсы збылуа —
Икыдуп аҭуан аҽ, атҙаҽы,
Иҭатҵәахыз наҙаҙа угәаҽы,
Исыҟцан урҭ, исыцҟоуп ҧхьаҟагьы!..

Срыҽҳәаран, иугәалашәоит, сыҧсы,
Анцәа игәаҳәа аналаҳҳуаз мԥасы!
Аханатә ирылыҧхоит атцабырг,
Анцәа Иажәа, Иҳақәиҭу итцабырг!

***

Аханқәа Рхан, уара, Растрелли Ихан[73],
Уҭазырхоз абзарбзан ахы узхан,
Аҳын Хан! — аҳәынҭқар дахьтәаз,
Урстәыла ду иагәыз, иахәышҭаараз,
Шәышықәса рапҳьа аетцәахә ааҳәит,
Аревалиуциатә хҭысқәа имцадыркит!..

Убасҟан ауахәама абга ҧҵцәан,
Зқьышықәсатәи амфақәа нырцәан:
Константин ду[74] иҟаитцаз азин,
Ақьырсианцәа рымфа ҭбаа, рдин
Мчрас ироуз араҟа еиқәыбгеит,
1917 иахәлабгеит, иагеит!..

Абраҟа ишьҭырхит, иақәыртцеит абра:
Николаи итәарҭа иахгара,
Идац-ҧашәқәа рытцхра, иҭакра!

Кремль акәзар, иацнатцеит аус:
Фапҳьа дшьаартәырартәит Христос!..
Дапырхыуп аҳәынҭқар, иара иҭаацәа,
Гәнаҳала аҳәаҳәала инырцәа!..

Иақәыртцеит: дыҟам ҳәа Анцәа,
Нцәа дыҟамзар — бџьарла инырцәа,
Итыркааит асаркьалқәа рыхәдацәа! —
Ала-мала рышьҭыбжь мгаҳо,
Агәи-апҳси ахәрақәа рынҵо!..

Дыршаҭозма акала аиудеи?
Аӡы иарҭеит иӡбахә Моисеи!
(Аха ирытцаҕьычуан ишәҟәқәа,
Иҽаҳәазма аҧызацәа рнапқәа?..)

Аҭцәаҕәа ахьыршьит игәаҳәа лаша Будда[75],
Нирвана[76] аҭыпан — аҽыц аамҭа аидеиа —
Абри ауп ихадоу, иаиааиуа!..

Иара убас иагәҭасит Аҟәырҟан,
Дыззыпҧшымыз дақәшәеит аҧсылман,
Ирацәоуп ахәаџьа игәырԝақәа,
Рышәқәа адыркуан аџьаамақәа...

Иаҽагылт ареволиуциа адин,
Идгьылтәыз аҧсҳара аҭахын,
Иаанарҳәит даҽакала аусҟәа,
Аџьныш иџьнышитәуан ахҭысҟәа!..

Ауаԝҧсы имырхит азин
Аӡӡаахра, абааш ахь имԝа аанкыл,
Игәыҕракәа аҧыхуа ирыпҧгылт.

Уаҧылар ҟаломызт амшаҧы,
Акәтаҕь ҟапҧшь ахьысуазу ҳнапы
Шәаӡыӡарада, ишуҭахыу еинҟьо,
ТЦԝа рымзу иуҽаркуа, узыхдырҟьо!..

Ашкол аҽ, аҭара сахьҭаз,
Шәыга ҟапшьк знацәкьар иахьшьны избаз —
Идыртцон: «Уаҭә ашьыжь уаб даага!»,
«Агәырҕьаҽҳәаша» аԝныҟа ирызга!..

Ажьирақәа, ажәытә қьабзқәагь убас,
Иҳақәиҭу диааԥагь иаҧқәаз,
Лахь рыртеит, ирықәыʒбоуп зегьы,
Рыбԍа дреицьт иахьагьы уатцәгьы…

Иламʒауа иҟои ауаѽԥсы?
Ихҭныркьауаз угәырѽон, сыԥсы!..

***

Киев. Адгьыл атцаҽтәи аҳагҧқәа.
Нтцәара зқәым ҳаҧы мѽала уцала!..
Иаса Қьырса, Аҧсҽыхѽы ихатцарала,
Ихацыркын абер Антони[77] ила,
Зқьышыкәса рагҧхьа уи абраҟа дхәытцалт,
Дытцан уахь, акыраамта ихала.
Ус, маԛ-маԛ, аѽызцәа — аберцәа иоуит,
Аҳагҧкьаҽ еиҳа-еиҳа идроуит…

Адин уаа адгьыл атцатә раҳҭынра
Ес-жәашыкәса иацлон аҟара!..

Снеиуеит сытца, сгәы еисуа аҭҳара:
Ацқьацәа рыԥсыбаѽқәа, рдамра
Упҧылоит уахьнеиуа, ана-ара…
Урҭ кҽоуп ашьаб аипҧш, иҟоуп, ибаауам,
Ацәашьқәа ахәша иʒаауп, иҭаауа…

Уцоит убԍа еитцыхуа, иларҟәуа,
Иузхом зны-зынлагь аҳауа…
Акәымракәа агәылагҧҟоуп аҭʒы,
Зехьынцьара — Иҳақәиҭу ибзырʒы.

Адгьыл атцаҽ ауазаҳәара, анхара —
Аматанеира, Иҳақәиҭу ишьапкра
Абри иаҽын уахгьы ҽынгьы дара,
Абраҟа уаҳа изқәымыз аапҳсара.

Ирзаатуан, атцыхәтәан, Апҳсҳара,
Иупҳылоит иара абраҟа рҭыз-дамра!..

Сахуп абыргцәа — аберцәа рыѽнра,
Рҽазыҟартцон урҭ маҷ-маҷ апҳсра.
Рҽазыркуан атцыхәтәантәи ачгара.

Мызла ичгон, иашьапкуан Анцәа,
Рҽахьы инаргаҙомызт аҽатца…
Атцыхәтәантәи рымѽа ара иныртцәа,
Апҳстазаара иатәу зегь мап ацәкы,
Инарыгҙон уи ала рыгәтакы —
Уи ҽерыцқьаран — иреиҳау аразҟазы,
Иҳақәиҭу имѽа, Ипҳсҳаразы.
Закә мчузеи иалоу азхатцара,
Иҳақәиҭу! Иааирала апҳсра
Апҳылара, уи ала абзахара!..

Асаркьалбжьқәа хьеѽуеит, иупҳхьоит адәахьы,
Уҭытцны уахьнеиуа — еиҳа-еиҳа урызхьы:
Цьанаҭ ашәа наргоит угәахьы!..

Ауахәама хыбра пҳшҙақәа — ахьы,
Инагҙа-аагҙа уи ала ихьҙыркуп,
Еилаарцыруеит, убла иабо митәуп,
Қалақь дук шеибго ирытцакуп, иртәуп.

Абар, Софиа лбааш![78] — лассы издырт,
Аҧсуа баашқәа рҟазара анырт,
Аҧснынтә арахь иааган ауасҭацәа —
Аҟазацәа. Дрыцхраауан Анцәа,
Аҭыҧуааи дареи еилала иеицдыргылоит,
Ихадаз баашны ишьақәдыргылоит!

Иахьанӡагь — иацназго уаниом,
Аинаалашьа ауаҩ иажәа азхом,
Иаҭаауа запҧыртцуам, инаскьом…

Згәы-зыпҧс ацу Анцәа ихатцара,
Изҭаху илшара ахьыпҧшра —
Иаргәаҭеиуа уи игәыбылра
Арҭ аҭыпҧқәа избару изхара?!

Хынтә арахь исыпҧхьахьан са сгәаҳәа,
Сҽарааи аипҧш, убас сажәразыҳәа!..
Мчык арахь исыхо саанагон,
Аҭаара акыраамҭа исызхон!..

Ара уазхәыц аҧсҭазаара атцакы,
Идгьылтәу унах, уапҧыртц, уҽеҳаракы!..
Аҽавгара, ахавгара мариоуп,
Амҩа тцабырг апҧшаара хьанҭоуп…
Ахьанҭа уҽадцала, уаиааи —
Ҽыхгас иҟоуп, еиҳа-еиҳа уазааи,
Аҩада уацәхьамтцын, аҳаҳаи!

Ара, ажәытәан, аус дуқәа ҽиауан,
Аҳәынтқарра ҽыц еинылон, иазҳауан.

Ашьеи аҧхҙашеи есааиара еицкатәон,
Азхатцареи агәымшәареи идырҭәон!..

Аурыс қьырсианра ахьиз ароуп,
Агара иахьгартцызгьы ароуп,
Ажәытәтәи Византиа иара аҷгоуп:

Владимир аҳ абрантәи Хьерсонес
Датцааит… Уахь иҙхытцит иара убас
Византиа адин уаа, апҧшьаҩцәа,
Ус аипҧш иҳасабзаарын Анцәа:
Дҙаахын абраҟа… игеит «Амин!..»

Даныхынҳә — ууанҙатәи Перун[79]
Аҿтцыхәа дацраҳәа — дырҳәазауа,
Днепр даларыжьит иара уа!..
Абас «перунраа» ҧыххаауа, ипҧеуа,
Атәыла иахысуан ианыхуа, ишьаҿуа!..

Владимир аҳ, убасҟан, гәаҳәарала,
Иуаажәлар дрыпҧхьауа хатала
Иҙааихауан Днепр итацала!..

Мап рыцәкын аҩыстааи Перуни —
Еилалон Днепри Иордани!..

Уаарых арахь, урҭ амшқәа, са сыпҧсы,
Ақьырсианра адаҟьақәа ртцысы!..

***

Суҭааит зыхьӡ нагоу Византиа,
Салалом араҟа уцәгьа-убзиа!..
Срылалом Римааи уареи шәусҷәа,
Адунеи еиҟәызшауаз ахҭысҷәа.

Абар, сыԥноуп абааш Аиа-Софиа,
Софиа лбаа, Ацқьа ҧшьа Софиа!..

Иргылан уи Иустиниан ихаан,
Дрантатәи абааш аргылараан!
(Ажәытәтәи ахьӡ ТҞкыбын ауп араҟа —
Иахьаунашьҭуаз Анцәа Иажәа аракәа!..)
Иара иоуп рыԥбаашкгьы зыргылаз,
Лашарбаган ақьырсианра иазгылаз!..

Уажәшьҭа, абар, жәохә шәышықәса ирҭысит,
Иахнагаз, иаҧеиҧшыз?
Зи-мцеи ирылсит!..

Аха игылоуп уи, мшаҽны ишгылаз,
Софиа Ацқьа лыхьӡ иахыншьалоуп!...
Сылахь, сыцьымшь ҙатәуа сахьыԥналаз:
Абар, Константини Иустиниани —
Амаалықь дызгәытцаҳәҳәо Анцәа Иани —
(Ԥыцьа аимператорцәа рыгәҭа)
Снахьыҧшит асахьа: аҭӡы-нтца,
Саатгылт, ҽа шьаҽак ҟамтца...

Цашьас иҟоит!.. Сгылоуп сшанханы,
Ахҭысҷәа цәыртцуеит рымԥа хьанҭаны! —

Ақьырсианцәа ркыдцалара иатәны,
Ианса Қьырса икыдцара инаркны!..
Иубоит ақьырсианымҩа аҭоурых…

Константин иоуп, ақьырсианцәа ҽых,
Абҕа рызҭаз, иаҽагылоз ҧырх,
Уи — ҳәынҭқарратә динуп ҳәа азшьа
Ирыдгылаз!.. Ипҧсахит рҟазшьа
Ахҭысқәа рцашьа! Иҳақәиҭу дитәуп!..
Иустиниан — уи ацҭара даҽуп.

Асахьа икыду арҭқәа анықҧшуа иапҧуп,
Анцәа Иан — лымаалықь дылкуп,
Лыҩнапык икәлыршеит Мариа…

Сыҩноуп нтцәара зқәым Аиа-Софиа,
Қьырсиан хыбрас иҟоу иреиҳау,
Цҩа змам ахҭысқәа ахьҽаҳау…

Сыҩноуп, сызлоу зегь ҧхыҙушәа ибауа…
Сылахь-сыцьымшь ҙатәуа, сшанхауа,
Сылбаауа, схалауа, еимдауа…

(Иустиниан уи аргылараан
Абри атәгьы абра иазгәаҭазааит!..
Хьҙи-ҧшеи змаз уаанҙатәи абаашқәа,
Ана-ара, амрагыларатәи аханқәа —
Рышьаҟақәа, рхыбқәа, рцырҟьақәа
Абрахь иааигеит цҩа змамыз рыхәтақәа…
Баак рбганы баак зыргылоз диеиҧшын,
Аиа-Софиа ари атәы анықҧшит…

Иус игәаҳәон! Даҽын аҧхҙы иҽатцәа,
Дгәыҕуан: сатеитцарым Анцәа!..)

Ахарантәи ииаз, иатаа среиуоуп,
Ныҳәараҟам: уажә ара имузеиуп…
Ажәытәтәи аҧстазаара еилашуам,
Алаҕырҙқәагь ус икаҧсауам!..

Са сныҳәара сныҳәароуп, иҧкым,
Амузеи аҧҟарақәа ирҭакым…

Шәышықәсала — зықьҩыла еилагылон,
Зегь, абар, сыблаҽ иааины ихгылон:
Рныҳәабжь, рашәа — аргама аҧсы даргылон,
Мцәыжәҩада ажәҩан ахь ухалон…
Уи иалахәыз — ргәы-рыҧсы ҿакала
Аҿаҧсахуан, ҩаҧхьа ҽыц иизшәа…
Исныруан — хаҭала срылахәызшәа!..

Аҙзаахра мҩаҧсуан, ааи, уи акәын
Ргәы змадаз! Абааш ахь амҩа иқәын
Аимпериа аҭыҧқәа зегь рҟынтәи,
Иахьа абра сшаҭааз аиҧш Аҧснынтәи!..

***

Ус, амыхьтә! Иааҳәит аусҟәа,
Даҿакала рҽынархеит ахҭысҟәа:
Константинополь ду ҽыцха икаҳаит,
Византиа уи нахыс еилаҳаит!..

Адунеи алаҧшит ашана,
Абџьарла аиааира ргеит,
Иқәылт уасманаа! —
Иҕәҕәан дара ргәаҳәа, рмыхәҽақәа!..
Атҙы икыду Аҟәырҟан ацәаҳәақәа
Уи ауп иҳарҳәо. Даҽеа мчык ара,
Ҽа империак иаҧнатцеит аҳра!..

Иаалырҟьаны даҽеа ҧша ҕәҕәак аст,
Уртқәа рыҙбахә иман Екклесиаст!..

***

Аимпериа дуқәа егьа гәнаҳа ирытцоуп,
Рлахьынтца ацәҟьараҟны икыдтцоуп!..
Рҧеиҧш, руахта — ауаргьала иануп,
Уи ашаха — мчы маҙак иакуп!..

Апантократор[80] имч-илаша еиҳауп,
Сҽаҧхьа дкыдуп, Иҳақәитү! Уи иауп
Иахылаҧшуа адунеи аныҟәашәа,
Ҳимоуп макьана ҳачҳашәа!..

Аиа-Софиа, Уи ишҟа сымҩа хоуп,
Сыҧстазаара Иара ҧсыс дахоуп!..

Уахь ауп ҳамҩа-ҳгәыҕра! Иацәшәатәума?
Аҧс иеиҳау даҽеаџьара ак аҧума?

***

Абааш аансыжьуеит, амҩаду сануп,
Азҵаарақәа рыҷесыларҧсны сыркуп.
Урҭ рацәоуп, аки-аки еицылт,
Дара-дара еинышәом,
Еиҷагылт,
Ицәырҵуан сара сымҩаҷ аханатә,
Избоит сымҩашьартә.
Рҭак ҟасҵоит арантә.

Сызнысыз, избоз?..
Сгәы-сыҧсы ирыхҭысыз?
Сылаҕырʒқәа ҧымҵәо изысҷысыз?
Исгәаҟыз? Сышьҭрақәло иҳәатәума?
Еиҭаҳәашьа рымоума? Сырҷума?..

Урҭ зегь араҟа кыр ирывсуп,
Извысым акәзар — сгәы-сыҧсы ирыхҭысуп,
Иҳақәиҭу игәыбылрала ирысуп...

Ихадам — хадам!..
Бызкаҭаҳа ʒыжьуп,
Исыҟәгоуп, аʒнырцәан иара ааныжьуп!..

Анцәа ишьҭоу их ихашҭыр еиҕьуп!..
Умҩа ахы ахьархаша -
Иара иахь ауп...
Даҷеа гәаҳәак? Аҩысҵаа иқәашьуп,
Сақәи ҵәапҧшьи иреиуоуп, дәы какаҷуп!..

Сахьынтәаауа? Сымҩа куп харантәи.
Анцәа Иажәа, Иуасиаҭ аҟынтәи!..

Сахьцауа?
Итцабырг ахь, Уи Иажәахь,
Иҳәахьала зегь ахьыҟалаз ахь!..
Згьама збаз, Анцәа ицыха зыхь ахь,
Иаҳҳалашо Иара Иетцә шашахь!

***

Анцәа Иажәеи Аҧсадгьыли еицуп,
Иҳақәиҭу Иажәа ҧшьа кәылзуп.
Ус аҧуп, уацәшьоума, сыҧсы,
Захатцарада иалухи акәылзы?..

Иугәалашәоума иҟалаз Масада? [81]—
Римаа иҭаркыз, иргоз шаҭарада!..
Хашҭра рыцәу уи зыхьчоз убра?
Ҭахашьак иеиҧшу урҭ рҭахара?..

Аҧа дхәымгаршьон! Игыгшәыгра рбон,
Атәра хьмызҧыршьон,
Залымдаран иршьон,
Иҳақәиҭу ҳаитәуп ҳәа рыҧхьазон!

…Ауриацәа ршьа цқьа анкашуаз —
Иудеиа ҕагылара анауаз,
Римаа раҳәа, рҟама ианархуаз,
Иерусалим иаиааины ианаауаз,
Масада ацҟьашәҟьара ианазхьуаз —
Атцыхәтәантәи баагәарас ишьаны
Ианрымаз акәын, ақәхра иазыҧшны! —
Абахә цаҟьа иаҕагылаз баан,
Агара, ацҟьара ауман!..

Уи ахьчацәа хышқәса аҭак ҟартцон,
Рымчқәа шеиҟарамызгьы иқәпҵон,
Раҕацәа еиҳа-еиҳа иааскьон,
Есааира шьаҷа-шьаҷа ихәнон,
Хьатрак рыцқәны ишыҟамыз рбон…

Ус, уаҳа ҧсыхәа анықамла убра,
Масада иахыз, ахәы ҳарак зыхьчоз,
Еизыразны иацәыркит аҷешьра —
Аҟамзаара, заа ахҭархара!..

Иҟартцеит, абар, атәҭатаҧсара:
Атцәы зықәшәоз ишьлар акәын егьырҭ…
Рыҧсадгьыл аҷ ирзаазцоз акаамеҭ
Римаа иҷериҭомызт азәгьы!..
Ус, рыʒбеит — еицҷакын уи аҷы:
«Ҳҟамлароуп ҳарҭ ҳаҕа инапаҷы!..».

Икаион убра, хаҭа-хаҭала
Рыдгьыл гәакьаҷ —
Инкаион уа ҧшьаала…
Изшьуаз дааскьон: аʒәаʒәала аҳәала
Иеихихуан рыхәда — рыхәламшәы…

Икаион ҩаҧхьа — еишьҭала-еишьҭала…
Атцыхәтәантәи иҷеишьит иара ихала!..
Абаахьчацәа еиван уаҟа шәҩы-шәҩыла!..

Анцәа ду итәын урҭ гәыбылрала,
Изкын ргәаҳәа, ргәыгра, рыбзырʒы,
Абар, еицҷакны имардеит рыпҵсы —

Гәыла-ҧсыла иҟан иара иҿы,
Ажәҩан ахь ирхан дара рхы-рҿы!..

Ус, римаа рыр анхала уахь лассы —
Ауаҕеимышхара иналаҧшит убра:
Ҭынчроуп, ҷытбжь уаҳауам ҷьара!..
Жәларык аҧсцәа! — ирыҡәымкәа ҭысра
Ишьҭоуп еизыхаа! Згәаҳәарала аҧсра
Алызхыз, иаҿагыла атәра!..
Уажәоуп, ааигәоуп ианырхытҵ рыҧсы,
Рганахь рыфатә-рыжәтә убоит хазы,
«Млашьроуп изгаз» ҳәа аҙәы имҳәаразы!..

Рыхьҙ аанхеит ахаҡәитра иатәны,
Зхатҵарала, фырхатҵарала итәны!

Абар, ауриацәа р-Илиада!..
Аиааира гоуп, игоуп напҩахарада,
Аҟәылаҩ, иухаумыршҭын Масада! —
Уи каҳара аҟәҙам! — ҧсра зҟәым бираҟны ишьоуп,
Иреиҳау ҿырпҳштәуп,
Убри ала иҧшьоуп!..

Аҧсаатә атра ахьчоит, ауаҩытәыҩсагь убас
Иҧсадгьыли идини гәыбылрас
Имазароуп — иҟоу ирыцкуп,
Урҭ рыла ихьыҙ шьҭыхуп, дҳаракуп.

***

Аҧсны атҷеицәа ус аипҧш ала шәыҡоуп:
Шәхамеигʒарала ҳтәыла абҕа еитцыхуп,
Шәфырхатцаратә — макьана иҩым ҭоурыхуп!

Арҭ абаашқәа, ҳнышәнапқәа зыхьчодаз?
Зқьышықәсала ҳҳәаақәа еиқәзырходаз?..
Аҳәамҭақәа иҳарҳәоит шәеибашьышьа,
Шәнеибац ҳәа фырхатцарыла шәнеишьа!..

Ианамуʒоз — уаҩ илымшашаз шәылшон,
Ианамуʒоз — абахә кнаҳа шәҽашәҭон!..

Ари адгьыл ҳауит Анцәа ила,
Хьʒысгьы иамоуп иатәоу: аҧс атәыла!..
Сыҧсы, иузгәакьоу аҧс атәы,
Ҳадгьыл ҳазҭаз иажәа, Иҧсҳаратәы!..

Аҧсуа ҧсыхәа имам Аҧсынрада,
Аҧсны цаҡьоуп, уи ацаҡьа — Масада!..

***

Сааит харантә, суҭоуп, Иерусалим!
Агәырҕьаҿҳәаша ҳазҭо, Иерусалим!
Ҳаҧстазаараҿ иарбан узлахәым?

Уцьарымҩа — аʒәаʒәала иаҳзыпҧшуп,
Уцьарсахьа, сгәаҳәа, сыхәда иахшьуп,
Сыпҧстазаара ианысымҩоуп, иҧшьоуп.

Мҩак ауп арахь ууазго, Иерусалим,
Дҭахеит, дыгәнаҳауп убри амҩа ианым!

Срыҩноуп убаашқәа, умҩақәа сырнуп,
Иҳақәиҭу, Иаҳхылаҧшу — Уабуп,
Мариа, Анан, ҳара ҳзы Бануп!

Иудкыл сныҳәа, иҧшьоу Иерусалим,
Сылабжыш иатәу Иерусалим! —
Инаҙаҙоуп, ҧсра ақәым уара уҧсы,
Шеишықәса ирыласоуп уҭзы!

Интҷәоит споема, сгәыбылра зызкыз,
Хаштрак ақәу араҟа сызлаҧшыз?..
Аҭыҧ ҧшьақәа шәсызбама сызхара?..
Ишәзыскыз ажәа — идгьылтәу сгәыбылра,
Шәара ишәтааз — датаит Аҧсҳара!..

***

Сышәзыхынҳәуеит стәыла асаркьалқәа,
Аҧснымҩа шәацын, шәрыцын ҳара ҳбаашқәа,
Шәышықәсала шәкаҩуан Амзара,
Иҙыржәгон Иҳақәиҭу Иҧсҳара!

Шәара ишәтәуп са споема антҷәамҭа,
Аныҳәара антҷәамҭа — алагарҭа
Еилоуп, еиҭасҳәоит «Аллилуиа», «Амин»,
Шәышьҭыбжь хаара сгәы-сыҧсы иртәын!

Ахарантәи ҳара ҳҿы шәааҙеит,
Анцәа Иажәа ари адунеи иахьҙеит!

Асаркьал ду, ицәыруго ахапа
Иаҳауеит жәԥан аҿ Анцәа Иҧа,
Аныҳәарҭаҿ дуҧылоит лабҽаба.

Ҳәсеи хацәеи ааины аԥнытҟа еикәагылон,
Шәыбжь-каԥра — ажәлар еиднакылон,
Бзыԥ иахытҵәон, инаӡон хара,
Заҟа гәыгра, заҟа гәаԥхара!..

Асаркьаласԥы дахауан ашаха,
Аԥхӡы иҿашуан, инаруан игәахәа.

Асаркьал дуқәа, асаркьал хәычқәа рыбжьқәа
Еицдырғызуан, рҽеихьыгӡо, уамашәа,
Асаркьаԥҿеыха шлеиуа ахьхьа-хьхьа,
Хьы-раӡынла еилатәо ахьхьа-хьхьа! —
Бзыԥ ахьцоз аԥаԥқәа ирытҟьа
Ирыма инеиуан, ныҳәа ашәан иара:
Аӡӡаахра, Жәԥантәи Аԥсҳара!.

Зымԥа иахҟьаз — имԥа дадрыԥхьалон,
Амҵәыжәԥақәа иртон гәыбылрала,
Ашьҭыбжьқәа еиҳа-еиҳа еилатҵәон,
Изаҳауаз ргәы-рыԥсы иҭатҵәон!..

Убас Лыхны, уи абааш хьытҵәцара,
Асаркьал рацәа рыбжьеинырра, рыбжькаԥра
Иҭаԥуан аԥсҳа иашҭа, иԥны-игәара,
Ажәлар ааиуан, иацгылон ашара!

Асаркьалқәа — ныҳәароуп, бзырӡашәоуп,
Ақьырсиан ашәеи иара убас жәлар рашәеи

Акны еилалон, ихьаԥуан асаркьалқәа,
Иҳаԥхьон Иҳақәиҭу иуасиатқәа!

Анаѣәаԥиа ажәытәеи асаркьалқәа,
Шәкаԥбжьы гон ашьхеи агеи ирҽаԥуа,
Игон жәԥани дгьыли еимадо,
Симон Канатә ибзырʒы иарго!

Убас ЦѢыбын — Дрантатәи абааш ду,
Кәыдры аʒиас арҕьара иаҽықәу,
Иахыԥуан есааира асаркьалқәа,
Кәыдры аиԥхаа ахы-атцыхәа ҭарцәажәа —
Анцәа Иан, Анан лыʒбахә цәырго,
Изыргылаз Иустиниангьы дʒырго!..

Ихьаԥуан шеишыкәстәи асаркьалқәа,
Анцәа Иажәа ҳаракуа, ишьҭыхуа!
Иаауан еишьҭагыла аԥсилаа,
Анцәа ижәлар, игәра зго, Анцәа иуаа.

Мыкә абааш, мыкәтәи асаркьалқәа,
Иухагыло аԥьар сахьа ныкәуа
Арахь амԥа иқәлон рылахь ʒатәуа,
Рыҽʒаахуа, рыгәнаҳақәа рхыхуа,
Асаркьалбжь, аныхабаа иԥныԥуа,
Мыкәи Дәаби ирыхьʒо, ирхыԥуа.
Урҭ рыбжьы шьқьыр, рыбжьы ҽаца, рыбжь-ҕьеԥра
Аԥыстаа дҭанакуан иҭыԥра!..

Бедиатәи, Елыртәи асаркьалқәа,
Аизыразрахь иуԥхьо ашәа хирқәа —

Узаҭəра уалызго, ушьҭызхуа,
Алашьцара — алашəра аԥызхуа!
Шəзыҙырԥра, шəышьҭыбжь гəазырҳагоуп,
Жəԥангəашəԥхьарахь иуԥхьо лашарбагоуп!

О, сшəыкəыхшоуп, сыдгьыл асаркьалқəа,
Ишəхаԥеит зны, шəшааиуаз, аԥҭа еишьылқəа,
Ишəхамацəыст, шəԥыххаауа, шəыргəаҟуа:
Шəыбжьқəа ныркылт, шəыбыз шəҽырхит иаха,
Аҽаԥа шəҽартцеит, каԥшьа шəмоуа уаҳа!..

Шəыкныхны адгьыл шəадырбон, шəкарыжьуан,
Амца шыра шəнага шəаларыжьуан!..

Шəахькыдырхыз — аҳаскьын ԥагылон.
Шəхыбрқəа — аԥыстаа дрыԥналон, —
Устцəкьагь макьана уи дымчыдам,
Иҳақəиҭу диабашьуан, деибыҭа!

Асаркьаласԥы — ашаха ҟьашьа ихашҭит,
Асаркьалқəа дагəахеит, иҽажəкит…

Абас мацара амши-атцхи еихылон,
Ишəызхьааз — рылаҕырҙ хыддылон…

Иҳақəиҭу шəихашҭыз ԥьышəшьон усҟан,
Ԥышəарак шəахысуан шəара усҟан!..
Иаҳҳылаԥшу иааирҳəит ахҭысқəа,
Ԥаԥхьа шəкаԥит ипаҳыз асаркьалқəа!..

Ԥаԥхьа шəыбҕа еитцышəхит, шəеыҳарашəкит,
Иҟоуми атцабырги аҳақи!

Шәҽаҧа шәҽыхуп! Гәаартыла шәныҳәа!
Асаркьаласҩы дахоит ҩаԥхьа ишаха,
Еиҭаҳәашьак амоума игәахәа!..

Шәыбжьы снырит — ԥьанаҭынтәи иаауашәа,
Жәҩангәашәԥхьара насыԥны исзаатуашәа!..

Зны абыжь гәаҩа, даҽеазны — апа,
Абыжь дагәа иалкѣон ахапа,
Зегь еилалон, ишеилало ацәқырҧа,
Еицлабуан, иеикануан лабҽаба!
Ахра бгазшәа рыцҳарала иҭәны! —
Иаса Қьырса икыдтцара иазкны,
Убас амра агылара иатәны!..
Еицырҳәон Иҳақәиҭу ибзырʒы,
Ари хашҭрак ақәума, сыҧсы!

Среиԥхыʒуеит ииуа ашәа ҽыцқәа,
Шәхьаҩла наунагʒа асаркьалқәа!
Исныруеи заѣа гәаҳәа, заѣа мчы,
Анарцә иҭазгалоит шәыбжьы!..

Аныҳәара антцәамҭа — алагамҭа.
Ара иахыу ҳахьыкоу? Амцҳәарҭа.
Атцабырг уаа ахьнанаго? Атцаҳәарҭа!

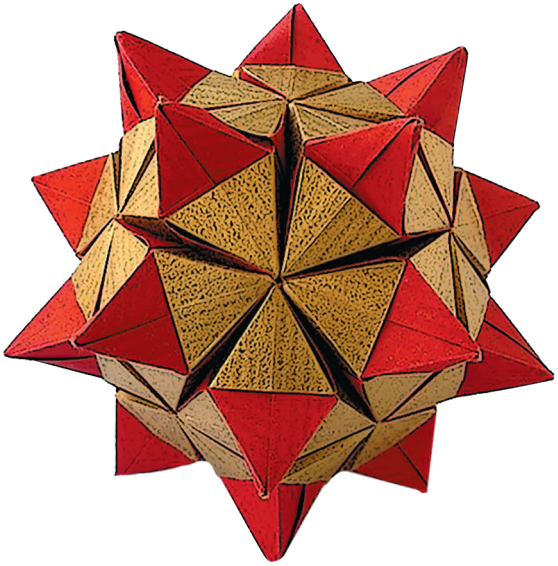

XII

АШАЕТԦӘА

Аԥсы. Аԥсадгьыл. Аԥсы Цқьа. Аԥсынра.
Аԥстазаара. Аԥсымра. Аԥсҳара.
Аԥсҽыхҩы. Аԥсра. Абзахара.
Аԥсилаа. Абазгаа. Псырӡха. Аԥсар.
Аԥсгылара-аԥсталара. Аԥсдамра.
Аԥсынеиааира. Аԥсныҟәара. Аԥстәара.
Анҧсных. Лӡааных. Аԥстатцара.
Аԥсеишьтазаара. Аԥсцәаҳа. Азпсы-азбза.
Аԥсымҩа. Абзамҩа. Аԥстабара.
Аԥсеизгара. Аԥстцәыуара. Аԥсымлашьра.
Аԥсхыхра. Аԥсыжра. Аԥстыкәкәара.
Аԥсыԥ. Аԥсеиниара. Аԥскәырша.
Аԥсылбааԥшра.
Пси-бзеи. Абзанхара.
Бзана. Бзоу. Псоу. Хыпста. Лашпсы.
(Сабацәа ахьахытцыз зны!..)

Цҩа рымоума рдац-пашә — хара…
Ирыцуп ҳамшқәа, Аира — Аԥсра,
Ҳбызшәа иагәуп, иаԥсуп — иатәуп ҳаҩнра!..
Урт рыда ҧстазаара амам ҳҳәыштаара!

***

Иҩоит ашьац. Иҩеижьхауеит абғьы.
Зны аԥшалас. Даҽеазны — аԥшағьы…

Уаахьаҧшаанҙа — акычра, аҩара,
Еишьцәоуп — еиҳәшьцәоуп аҧсҭазаара, аҧсра.

«Аҧсра заҧузеи?» — данымшәеит Гьильгамеш![82]
«Цыхшьас иамои?» — дазхәыцит Гьильгамеш,
Акыр тцуеит уажәшьҭа. Цхьаҟагьы итцаалашт…

Цәаҩас иамои аҧсҭазаара ахаҭа?
Иапеиԥшуи ауаҩытәыҩса иуахҭа?
Ииз — уҽазыҟатцала аҧсра!..
Анцәа иҳәара, аџьанаҭ азхьра,
Агәнаҳахыхра, агәыбылра,
Абзиабара ахҙыҙаара, азгәышьра!

Аҧсҭазаара — иҳамоу иреиҳау,
Ацәа иалоу ари атәы уаҳау?..

Дрымазароуп ажәлар рынцәахәы,
Нцәа дызмам — иҙт рҽатцахәы,
Илаҟәуеит, имчыдахоит рдоуҳа,
Иахьылаҟәу — имариоуп ахытцра еиҳа…

Нцәа дахьыҟам — иҟаҙам акгьы,
Акгьы ахьыҟам — иҭацәуп зегьы!..

Иҙт ашышкамс — амтцәыжәҩақәа аноу,
Иҙт, иҟьалеит. Ахабар жәбахьоу?
Ахыдара акәхап измааноу!..

Агәнаҳа — узбылуа аҧырҕы!
Иузычҳауама? Иацәыхьчала ухы.

Уеырҷоумҭан аматқәа, сашьа,
Уаҧсахоит Иаҳхылаҧшу иҵьшьа!

Умҩа анҵәамҭатә — заа ишәа, иза,
Уахьнанагаша улаҧш ахьыгҙа,
Иупҧылаша ауасхыр шьҭатца!..
Акрыќоума ауасхыр еиҳау?
Аҩны зықәгыло, ишьҭызхуа. Иуаҳау?!

Ҷьтәы уасхырзаргь —ибашоуп, ибаауеит,
Ацаќьа — шьанҵара ауеит,
Иқәгылоуп наунагҙа Уҩны,
Уахыз лыпҧхала уи агәра ганы!..

Иҳақәиҭу енагь аҧсра даҕоуп,
Аҧыхра дашьҭоуп — игәҭакы лашоуп!
Аха ууанҙа уи зегьы иҳазшоуп,
Адами Евеи ҳазларшьаҳаз акоуп!..

Иҳақәиҭу аҧсра дахирпҧеит Енох[83],
Анцәа дхеитцон, имаҙамызт тәамҩахә,
Иуан иматц уахгьы ҽынгьы иара —
Давигеит изыпҧшыз аҧсра,
Изааиртит Жәҩантәи Аҧсҳара —
Хьаа-баак уаҳа имырбаҙакәа,
Аҧсра иатәу гәаќ-тцәаќра даламтцакәа…

Ҳахҙыҙаауам мариала иҳауз амахә.
Даҳгәалашәом Ацқьа Рыцқьа Енох!..
Ҳамҩақәа тцаҳшәаауеит ҳа ҳхала,
Ҳзықәтәо амахә хьархьла аҧќарала!..

Ҳҳәыцраҟәа рызкызааит абри атәы.
Иҳаҟәиҭу иҳаиҭеит аҽырҧштәы!..

***

Гәахәак саҧшааит! Гәырҕьак иазҳауеит.
Ахара лашарак сахьыҧшуеит.

Схаҟәиҭрамш гылоит, жәҩангәашәҧхьара аатуеит,
Уи иалыҩны ԥьанаҭ ашәа гауеит.
Ахьааи ашәеи иҽыркааует сыҧсы,
Ех, шьыри, схьаа бжьаӡында лассы!..

(Хынтә ублаҟәа сырҭаҧшхьан, аҧсра,
Хынтә хаҧсыра схызгахьеит сара,
Сышьҭа ухыуп, ушзахәо, апҟара!..)

***

Еидарак аарла аҭытцра саҽуп,
Уи аидара — зегь ҳзы иаҧуп.
Ацәыкәбарлашьҭыга, исыхәом уцәыкәбар,
Избауам сылшараҟәа рхабар!..

Уааскьа, о, сҳәыҳә!
Уҽааха, уааскьа,
Саҽга, саҧырга сызҽашәаз ацәҟьа,
Сга ажәҩан ахь, умҭәыжәҩа ласҟәа ҟьа,
Акаҭ салга араҟа исхаҧаз,
Ныцә шахала сымҩаҽ исызҧаз!..

Сгарх ара сызгарауҵаз агара,
Унапала сгарх!.. Ари аԥсабара
Исылаз сылнахт… Саҳәоит ҽа лашарак,
Ицәытцыччо харатәи ҽа лашарак!

Ууаскьа, о, сҳәыҳә иатцәа, абаапсы,
Ласышьа зламоу ала уласы,
Уара, сара сшаетцә, сыԥсынтцры,
Сышћа — мтцәыжәԝада упры!..

Умшәан, сыԥсныћәа, сыԥсыхаара, сыԥсы,
Ҳамԝа иацлоит — икахха ишаразы!

Аргама ҽа лашарак сахьыԥшуеит,
Алашьцараҷ исзакуеит, ииуеит!..

Аҧси ацәеижьи реилытцра хьанҵоуп,
Здунеи зыԥсахуа — ашәаҙыҙара ҕәгәа иҵоуп!..
Аԝыстаа иуусуи? Унаскьа,
Баша саургоит уара агәытћьа,
Ашаетцәа, сҳәыҳә иатцәа, ууаскьа!

Етцәала ажәԝан рыҧхуп, илашоит,
Уанрытцаҧшуа — аныҳәара уҵаххоит!..

Шәарҵ аетцәқәа, ижәдыруоу, сашьцәа шәоуп!
Иҳақәиҵу игәаҳәарала шәшоуп,
Аханатә имԝақәитцо шәоуп! —

Шәгәазырҳагоуп, шәлашырбагоуп шәарҵ,
Хьҙык-хьҙык шәымоуп, хаштра рыцқәу урҵ?!

Доус иеҵәахә деигәыҕуеит ес-шар,
Акалашәа дажьжьоит ицәыкәбар!..

Урҭ кыдуп, икаххаа, аханатә,
Урзыԥшуеит есыуаха, абрантә...

Иҳақәиҭу Ишаеҵәа хазуп,
Вифлеем ажәѳан иааҭгылаз ауп,
Дырган иахалашаз еитҵәоуп,
Аиҭеира — Аԥсҳара иртәуп!..

***

Шоурак салоуп... Исыҟәнаҭәоит аҧхҙы.
Ахра сатцахт! Сатцигом уаѳҧсы!..
Сыблақәа — амыцхә рыгәра згон,
Рылашара еиҳа-еиҳа итцыкәкәон,
Сымши-сытцхи сыҟәыҕәҕәон, сдырхон...

Уаала, сыҧсы, сцьармѳа нагҙо,
Сара сахьцо ауп аханатә уахьцо!..

Сахьыҟоу абыкәу? Сахьиз аума, сыҧсы?
Исызгәакьоуп сыбжьы заҳаз аҵзы!
Иѳнаҙоума уи сара сыҧсы?..

Ашаеҵәа еиҳа-еиҳа иазҳауеит,
Адунеи амҽхак сара сахь иаауеит!..
Исымбац абас етцәак лашо,
Бзиабароуп, гәыбылроуп иахшо!..

Ууаскьа, Ашаетцәа, ууаскьа!..
Аҩыстаа, соужь, амҩа сыт,
Сумыргәаҟын! Алашьцара уҽеат!..

Сапҧыртцуеит аратәи сысқьала,
Сцьабаагь адын.
Сахызу амала?..
Акыр уаанхеит — иҭабуп ҳәала,
Узпҧыртцуа — уажәа хаара рхьыгҙала!

Рҽапхьа аҭамзаара шьҭатца,
Угәнаҳақәа маҷмызт, ихатца!..
Аҭамзаара, аҭамзаара шьҭатца!..

Ашаетцәахь уццакы са снышь,
Уатәи алашараҟны сааныжь!..

Иҳақәиҭу, исанажь сыгхақәа,
Сыгәнаҳақәа, иуҟәыҵхаз сцәаҳәақәа,
Заатәи схыҵҟьарақәа, сҳәатәқәа!..

Цьанаҭ иҭуцаз рпҧа соуп саргьы,
Рыгәнаҳа сышьҭан есқьынгьы.
Ус иҟан сымҩа, икаххамызт цьаргьы!..

Иранасыжьуеит сҽапхьа гәнаҳа змоу,
Рхара рхысхуеит, сгәы рзынхам, мамоу!
Иҟаз — ыҟан, иҟам уи уажәшьта,
Ҽыпныҳәада схыпшылоит рлакта!

Сузыразын! Игәнызгоит сыгхақәа…
Енагь Уа Уахь еихон са сшьаҽақәа.

Сзырҟьалоз ыҟан. Урҭ аумаҷхыз? Зқьы!
Тышак ахь исыхон есқьынгьы…
Зқьымҩа рахьынтә иалыхтәын мҩакы,
Уи амҩа сықәын — ишсыгхауазгьы зқьы!..

Сагәылсит ахра! Снысымҩа хьанҭоуп.
Сыдгьылтә пҫтазаара нагӡоуп.
Ҽа жәҩанк сатааит. Схьаақәа срыҟәгоуп.
Абар, схақәитра, сгылара — сиира!..
Иабаҟоу ушҳам? Уабаҟоу мшәа аҧсра?!

Сшаетцәа, суҭааит — сеиқәурхоит,
Угәра згаз — уахьқыду ахь деихоит,
Уара уахьыҟоу сыҟоуп, сузынхоит.
Иҧшьоуп схақәитра! Аҧсҳара — Сыҩнра!
Иабаҟоу ушҳам? Уабаҟоу мшәа аҧсра?!

***

Зқьышқәса мҩасит, ишымҩасуа мышкы,
Иҟам уи зыпсахуа даҽеакы.
Иҭагӡан сыҧстазаара атцакы
Уи амш аҳәаа, исымамызт ацкы!..

Изҩыз, исҳәаз мышк аҩнытцҟа иаҧтцан,
Еишьҭала инеиуа ацәқәырпҧқәа ирынтцан:
Имҩаст саахьаҧшаанӡа зегьы,
Ара мышк ауп саныҟаз схаҭагьы!
Ицаз, имҩасыз зыхынҳәуам бзантцы,
Уара уеибгоуп, унаӡаӡоуп са сыпҧсы!

Аҟәа — Москва — Иерусалим — Вифлеем
2016–2017 шш.

Азгәатақәа [1]

[1] *Абас иҳәоит аҟәыҷа ду Хаиам. Хаиам* (1048–1122) — аҧьамцәеи аҭаҧьықьцәеи рпоет, аматематик, афилософ, ԥшьба-ԥшьба цәаҳәа рыла иаԥҵоу иажәеинраалақәа (рубаи) адунеи аҿы иеицырдыруеит.

[2] *Уҳәамҭақәа ԥсра рыԥәым, Екклесиаст. Екклесиаст* иаанагоит ауазҳәаѡ, аҟәыҷарақәа рылартҵәаѡ. Абиблиа ахәҭақәа иреиуоу ишәҟәы ѡын Иаса Қьырса диаанҙатәи ашықәсԥхьаҙарала 400 ш. рзы. Аҭтаа ѡцәа рыѡнутҟа аҭыԥ амоуп уи зҳәамҭоу аҳ Соломон иакәзар ҟалоит ҳәа. Аха ашәҟәы атекст ишьақәнарҷәҷәоит уи ус акәҵәҟьангьы ишыҟам, Соломон дыпсаанҙа иаҳра дшахагылац дахагылан (араҟа уи ииасхьоу аамҭаҿ дарбоуп). Ѡашьара зқәым ак ауп арҭ аҳәамҭақәа равтор акыр збахьоу, акыр иныҟәахьоу, аԥсҭазаара ацәаѡа, аҟазшьа, ауаѡытәыѡса ибзазара, ипеипш инартцауланы ирызхәыцхьоу азә шиакәу.

[3] *Аԥсцәа анышә иартҭалааит рыԥсцәа.* Иаса Қьырса арҭ иажәақәа Аҿатә Уасиат аҟны еиҳа зеилкаара уадаѡу, иеиҳа иеимаркуа аҭыпқәа иреиуоуп. Анра, абра, ажьрацәара аҳаҭыр шрықәитцозгьы, Уи зегь раԥхьа иргылон Иҳақәиҭу иазхатцара, гәыла-ԥсыла ицзаара, иматц аура. Анцәа дхазымтцо ауаѡпс иакәзар, уи ԥсык диеиҷъам, сыбзоуп ҳәа

[1] *Автор итәуп.*

ихы иԥхьаӡозаргьы. Иахьатәи аамҭазы абас аиԥш иҟоу азнеишьала ауп араҟа иҳәоу шеилкаатәу, ишахәаԥштәу.

[4] *Антихрист — аӷабырг аҽагылаѡ. Антихрист* — ақьырсиантә еилкааразы Иаса Қьырса иаҵа, иҽагылаѡ. Дцәыртцран дыҟоуп адунеи атцыхәа аныԥтцәаша, ауаҵеимышхаратә аамҭазы. Араҟа уи иӡбахә хархәара амоуп метафорак аҳасабала.

[5] *Икызароуп амаа ареопаг. Ареопаг* — ажәытәтәи абырзен қалақь Афина ахәқәа руак. Абраҟа иҟан аӡбаѡцәа ртәарҭа. Иахәаԥштәуп еиҭарсу атцакала, зегь рымаа акра иашьҭоу ауаѡԥсы изырханы.

[6] *Абар, Мефистофель ихатәа. Мефистофель* — анемец шәҟәыѡы Иоган Гиоте (1749–1832) итрагедиа «Фауст» афырхатца. Анырра баапс ҟазтцо амч еиқәарақәа (аѡыстаа, аԥьныш уҳәа) дырцырҟьоуп, дырхатарнакуп.

[7] *Зны ишааихәаз Фаустгьы иԥсы. Фауст* — Гиоте итрагедиа «Фауст» афырхатца хада.

[8] *Сатәумцан, аԥҟараԥцаѡ, Руссо. Руссо* — Жан Жак Руссо (1712–1778) — афранцыз шәҟәыѡы, афилософ. Иусумҭақәа рҽы дырзаатгылон асоциалтә еиҟарамрақәа ирызку азтцаарақәагьы.

[9] *Иҟоуп Макиавелли иԥацәа. Макиавелли Никколо* (1469–1527) италиатәи ауаажәларратә усзуѡы, аполити, ашәҟәыѡы. Аҳәынҭқарра амчра арҕәҕәаразы, уи ахадарахьы анеиразы мѡақәас иалухлакгьы ауеит, акагьы хәымгашьатәым ҳәа дахәаԥшуан.

[10] *Дшырхәырыз аиҧш Лаокоонгьы зны. Лаокоон* — абырзен мифологиаҿ Троиа ақалақь аҿы Аполлон иныхапааҩ. Игәтакқәа, иаҳасабқәа рыцҟьашәҟьаразы Анцәахәпҳәыс Афина иҧацәеи иареи аматқәа дырхәырыртә иҟалтцеит.

[11] *Абгасса — абгалацқәа рмаамаса. Амаамаса* — атцабытцасса, анахь-арахь идырҩуа, идырхыс-хысуа аитцбацәа.

[12] *Дтәан Пилат иеиҧшызгьы азәы. Понти Пилат* Иудеиеи Самариеи иҟаз Римаа рхатарнак (25–26 ш., ҳара ҳера), зхашәа хзымбоз, апагьареи ахҩахареи зцәаҩаз, атцабырг ахьчара даараҙак изыгәхьаамыз уаҩпсын.

[13] «*Сашәақәа рашәа!*» — *иҳәон Соломон.* «Сашәақәа рашәа» — аҳ Соломон иапитцаз шәҟәуп ҳәа ирыпхьаҙоит, абзиабара иазку амрагыларатәи апоема ҳәагьы азырҳәоит.

[14] *Нои иҷба аҧеыха ықәжьуп ҳәа убра. Нои* — Абиблиаҿ зыҙбахә ҳәоу атцабыргуаҩ, ауаҩ иаша. Адунеитә ҙхытцраан, Анцәа идтца нагҙауа, аҷба ду ҟатцаны ипҳәыси хҩы-уаак ипацәеи (Сим, Хам, Иафет) урт рыҳәсеи иманы амшын дхылоит, иеиқәирхоит.

[15] *Вифлеем инанагоит, ҧытқ ааиуаны. Вифлеем* — Апсҳа Даути Иаса Қьырсеи ахьиз ақалақь.

[16] *Ашаеиәа шана — Мессиа иаара. Мессиа* — ауриа бызшәала Машиах — «ахәша зыхьшьу» — абырзен бызшәаҿы «Христос» — Иаса Қьырса, аханатә Израилаа зқәыргәыҷыз Аиқәырхаҩ, Аҳ.

[17] *Аҧааимбар ду Исаиа ажәытәаи иҳәахьа. Исаиа* — Ажәытә Уасиатҭ аҽы хадара змоу аҧааимбар.

[18] *Михьеи иҳәахьа. Михьеи (Миха)* — Ажәытә Уасиатҭ аҽы амц ҧааимбарцәа аҽаҧызҽуаз, иҟалашаз здыруаз аҳә иакәын, Исаиа итҵашцәа дреиуан.

[19] *Угәаҳәара иалоу, иҧшьатҵыҧу Синаи. Синаи* — Иҳақәитҵу иҧҟарақәа Израилаа иахьрылаиҳәаз, аҧааимбар Моисеии Иареи ахьеиҧылаз ашьха.

[20] *Сионтәи абааш, иҧшьоу Сион.* Иерусалим ахәқәа иру-акуп, иаанагоит енагь амра зхалашо. Аҳ Дауҭ (Давид) еибашьрала абри ахәы анига ашьҭахь ихырҷәҷәарҵатә баашқәа ируакхоит, Иерусалим ахәҭа хадақәа иреиуоуп.

[21] *Аҧааимбар ду, рҧыза ҧхьагыла Моисеи. Моисеи* — Израилаа иреиҳазоу рҧааимбар, рыпҟараҧцашь, раҧхьагылашь.

[22] Аҧсҳа Дауҭ, уашәақәа ҧсра рықәу. Дауҭ израилааи аиудеиааи раҳ (1055–105? ҳ. ҟалаанза). Ажәытә Уасиатҭ иатәу Аҧсҳара Ашәҟәқәа рҽы иҙбахә нарҵбаан иазаатгылоуп.

[23] *Сгәазхара исзымбо Палестина. Палестина*, Абиблиа излаҳәо ала «зегь ахьыҟалаз, ршьапы ахьакыз, ауашьытәышьса дахьшахаз ҭыҧуп», зегь ахьыҽио, иахьыҷьацо дгьыл барақьатуп, ауашьпсы анасыҧ ахьизшоу тәылоуп. Ари адгьыл (иахьатәи Израил) Анцәа Авраам иатәеишьеит, уи ихылтцшьтра уа иахылт мысратәи атәра иантытц ашьҭахь. Ари адгьыл аҧшьатыпқәа ирыдгьылоуп, абраҟа, Голгофа ахәаҽы ауп Иаса Қьырса дахькыдтцахаз. Абра, Израил

адинтә ҳҭнықалақь Иерусалим иҟоуп Иара идамра, Иан Мариа лылацәеиқәыпсарҭа.

[24] *Иоанн Ду, Аззаахѡы!.. Дрыҧхьоит жәлара. Иоанн Аззаахѡы* дыпхьаӡоуп Ажәытә Уасиаҭ аҭыхәтәантәи ҧааимбарны, диҧан аҧшьаѡы Захариа, иҧсҭазаара зегь (ихы аахырсаанӡа) Анцәа иматҵура иазкын, Иаса Қьырса имѡа ирмазеиуан, Иара иоуп Уи аӡы дӡаазхызгьы. Абри аззаахра ашьҭахь Иаса Қьырса ауаа зегь шыҟоу аҟазаара иҧеиҧшхоит. Иҳақәиҭу Иоанн Аззаахѡы «ҧхәыск илыхшахьоу зегьы дреиҳауп», ҳәа иҧхьаӡон, аӡәы дилаитҵомызт.

[25] *Дауан Назаретҭынтә арахь деиханы. Назаретҭ* — Иосифи Иисус Иан Мариеи ахьынхоз ақалақь.

[26] *Аҳ Ирод идӡала Иоанн дантҭаха. Ирод Антипа* — аҳ Ирод Ду ипа иакәын, Иисус иуазҳәаратә аамҭақәа раан иара иакәын амчра зкыз.

[27] *Иҟалеит ари ахҭыс Галилеиатәи Кана. Галилеиатәи ақалақь Канаҿ* имѡаҧыст Иаса Қьырса раҧхьаза иҟаитҵаз аҧьашьахә: аӡы ѡитәуеит.

[28] *Силоамтәи аҿыкәабарҭа, аҵҭаҷы. Силоам* — Иерусалим иҟоу ҵҭачуп. Илашәны ииз арҧыс Иаса Қьырса диқәныҳәаны абри аҵҭачахьы ддәықәитҵоит, уи аҵала ихы-иҿы, ибла изәҵәаразы. Ус анықаитца, алашә икказа ибо дҟалеит, илашәра бжьазит.

[29] *Инагӡан Изекьиа ду идӡа. Изекьиа* — аиудеиаа раҳ (726–697 ш. ҳ. ѣ.).

[30] *Абар, сыԥноуп «Уаххьа маза» ахыбра. «Уаххьа маза»* мԥаԥысит Иҳақәиҭу иалихыз ахыбраҿ, амшаԥ сыс афаразы ишахәҭаз аиԥш ала аишәа рхианы. Ауаххьаҿы иааԥшит Иуда Иаса Қьырса чарҳәара изиураны дшыҡаз. Абра, абри ауха иҭаԥцәа уасиатны ирзынижьит: «Аҙәи-аҙәи бзиа шәеибабала; Сара бзиа шәшызбаз аиԥш, шәарҭгьы бзиа шәеибабала».

[31] *Аусҟәа цәгьоуп. Еизеит Асинедрион. Асинедрион* — Ауасиатҭ Ҷыц аамҭақәа рзы аиудеиаа иреиҳаз рдинхатцаратә еилазааратә хеилак. Аҙбаратә зингьы аман.

[32] *Аԥхьаԥшьацәа, убас афарисеицәа. Афарсеицәа* — аиудеиаа рдинтә хырхарҭақәа руак иахатарнакцәан, ғәғәала Моисеи изакәанԥҡарақәа ирықәныҡәоз иреиуан, ацқьа-шәқьара хҭакны ирыман, амаалықьцәа рыҡазаара, ԥхьаҡа апсцәа рыбзахара-ргылара уҳәа асаддукеицәа зыгәра рымгоз зегьы дара агәра ргон, иазхарҭон.

[33] *Урҭ ғацәас измоу асаддукеицәа. Асаддукеицәа* — аԥшьацәеи Иерусалимтәи ауаа нагақәеи злаз динхатцарак иатәын, афарисеицәа ирыладырҭәоз агәаанагарақәа мап рцәыркуан, агылара — абзахара, амаалықьцәа рыҡазаара уҳәа азхартцомызт.

[34] *Каиафа иакәзар – араҡа дхантәаԥын. Каиафа* (Иосиф ҳәагьы иарҳәон) Иисус иԥсҭазаара даналтцашаз аламҭалазы иара ихантәаԥрала ицоз Асинедрион аилатәараҿ уи иалахәыз заа ргәырҽанитцахьан Иисус ажәлар рус дақәзыроуп ҳәа. Иара убра, Асинедрион аҿы ауп «ажәлар ԥхасҭа рмоурц азы» Уи ауааԥсыра дрылгатәуп, дышьтәуп ҳәа ахьақәитцазгьы.

[35] *Гефсимантәи аӣх — ӣхык иаҩызам. Гефсимантәи* абаҳча — Иаса Қьырса дырбаандаҩны дахьыргаз аҭып. Абраҟа ҭхагәанынӡа гәыҭшьаагала Анцәа диашьапкуан, илҭуаз аԥхӡы шьацәыкәбарԛәаны, ипатҟәыр-патҟәырӡа ицәеижь иахьӡон. Абаҳчаҿ иахьагьы иубарҭоуп аума зхыҭуа ахәша ҭлакәа. Изларҳәо ала урҭ Иаса Қьырса ихаануп, ма иаурышьҭуаз ршьаҟьар иахылҿииаз роуп. Иҿырхуа ашәыр какалқәа ирылҭуа ахәша акырӡа иаԥсоуп, ргәаҒьқәа убас зыхә дуу атесԥыҳәқәа рылырхуеит. Акыраамҭа сзадымҭуа абри абаҳча иакәыршо ахаҳәгәара садгыланы урҭ атлакәа сырзыԥшуан, ӡынгьы ԥхынгьы ииатәоу рыбҒьқәа маӡак ргәылыҩуашәа сгәы иабон…

[36] *Елеонтәи ахәаҿоуп. Уахынлоуп. Елеонтәи ахәы* — Иерусалим амрагыларахьтәи аган аҿ иубарҭоуп.

[37] *Дҭихызшәа агени Тициан (1488–1576). Тициан (Тициано Вечеллио)* — Италиатәи аҿыханҭаҩ ду, Венециатәи аҭыхратә школа ахада. Иаԥҭамҭақәа рҿы инарҭбаан ирзаатгылоуп Аԥшьаҩыратә сиужетқәа.

[38] *Пиотр иакәзар, аргама мап икит. Пиотр* (Петра; бырзен бызшәала иаанагоит «ахаҳә», «абахә», ихьыӡҭәҟьа Симон ауп) — Иаса Қьырса иапостол хадацәа руаӡә, Аԥснынӡа ииаз, араҟа ақьырсианра жәла казыԥсаз иашьа Андреи Аԥхьанаԥхьеи иареи ԥсыӡкәан. Иаса Қьырса иааԥхьара дшацныҟәазгьы, аԥсыҿракәа илаҿын, лассы-лассы деикәашәон, дшәаӡыӡон. Иисус Христос ашәарҭа данҭагыла, Уи заа ишиеиҳәахьаз аиԥш, арбаҕь ҿнатааныӡа хынтә мап ицәикит.

Абри аамҭазгьы Пиотр иоуп Иаса Қьырса Анцәа Дшипаз здырыз. Уи данкыдырҭа ашьҭахь Анцәа Ҭабырг дыз-

зымдыруаз ауааҩалар Иажәа, Иуасиаҭ ихы-иԥсы ақәҵа ирылаиртҵәон, хаҵәнамырха дазыҡан. Аҽатә Уасиаҭ аҽы («Аусҷәа») Пиотр даҳбоит, ахаҳә, ацаҡьа иқәҡаҵоу ақьырсиан уахәама данапхгаѡны, дахылаԥшыѡны.

Дахьиз, дахьааҙаз ажәытә қалақь Капернаум, Галилеиа амшын аԥшаҳәа иҙыхгылоуп узтәыстәуа, узыршанхо, хашҭра зқәым искульптура ду, Иҳақәиҭу игәаҳәара знып-шуа, ажәѡан иаҵакьысуа уи ибаҡа. Ирҽ-ырҽены иауразоуроу абѡа-мантиа икәыршоуп, иарҧьанапала икуп иаҭәашьоу ҵьанаҭ ацаԥхьақәа, иарма нап абаҡа ахышәара-атышәара аманы иампытҵакуп аныҡәаѡ-ацҳаражәҳәаѡ илабау, иарҧьа шьап ахьықәгыло уахьыԥшуеит аԥсыҙ…

Изыҙзарызеи, акраамҭа ари абаҡа-шана сзаԥыртҵуамызт, схәыцрақәа Иҳақәиҭуи итҵѡцәа аԥсыҙкцәеи раамҭахь сыргон, зынтәи абраҡа реиԥылара асахьа лабҽаба сыбла ихгылон. Иара абра, абаҡа иацәыхарамкәа иеиқәханы иҡоуп уи иҭыҙтыԥгьы.

[39] *Абан, снапала, иузыссыз ахьитон. Ахьитон* — маҭәа кьаҽын, напыла ирсуан, ҙахыста аныԥшуамызт, иршәыртҵон рхы кылданы.

[40] *Анҧсных! Акала са бсызгәакьоуп. Анҧсных, Анцәа Иан Мариа, Анан.* Азеижәтәи ашәышықәса антҵәамҭазы Дырыԥшьныха иаҭааз аҵарауаѡ Н. Ҷьанашьиа Аҵандара ақытҙан аҳаҭыр аниқәыртҵоз аамҭазы, ишаԥыз аиԥш ала, аԥшәмацәа рапхьа Анҧсных лныҳәаҽа ааныркылоит.

[41] *Урҭ рѡыза Матфи, зажәа, зуаз. Матфи* — Иаса Қьырса данҙаархуаз инаркны ажәѡан ахь дхалаанҙа есааира ицыз итҵѡцәа дреиуан. Иуда иҷанишь ашьҭахь апостолс далырхит, ажәаѡатәи иакәны. Ахытҵхырҵақәа изларҳәо ала иԥсҭа-

заара далҭит Себостополис — Аҟәа, дахьуазҳәоз аҭып аҽы. Абраҟа ауп анышә дахьамадоугьы.

[42] *Иустиниан ихаан ауп ара ақьырсианра ианаиоу аҳра. Иустиниан* (483 –565) — Византиа аимператор. Иргылт акымкәа, иҩбамкәа ақьырсиан ныха баашқәа. Убарҭ иреиуоуп Константинополь иргылаз иреиҳазоу ақьырсиан уахәама Аиа-Софиа, Драндатәи (ТҞкыбын) аныха баа уҳәа жәпакы. Иустиниан ихаан ауп Аҧсны ақьырсианра ҳәынтқарратә динны ианрылаҳәахаз.

[43] *Аҧсилаа раҳ, ахаӡа ғәғәа Евстафи. Евстафи Аҧсилтәи* (8 ашә.) — ақьырсиан иашахатцара зхы ақәызтцаз аҧсилаа раҳ. Иаб Маринғьы хьыӡла-ԥшала аҧсилаа дырхагылан, дырԥызан. Дышмачҳаз, аа-мшы анихытцуаз аӡы дӡаахын. Арабцәа еибашьрала Тцабал абаа рнапаҽы ианаарга ашьтахь дытҟәаны Месопатамиҟа дыргоит. Идыргалаз аҧсылман дин иаҽаршәны мап ацәикит. Убри дахырҟьаны дахьтакыз Харран ақалақь аҽы иҧстазаара далырхит. Дахьыршьыз аҭыԥгьы цқьа ҭыԥуп ҳәа азырыԥхьаӡеит, ауаа зтаауаз, иҩаз ибаҩ-ишаҩ ачымазаҩцәа ахәышәтәуан, ирыхәон.

[44] *Харранҟа… Евфрат аҧшаҳәаҽы. Харран* — Месопатамиатәи акаршәрақәа иргәылсны ицо аӡиас Евфрат ихыԥәгыло араб қалақьуп.

[45] *Иерусалимтәи Аԥьар бертԥы сахыуп.* Апоемаҽ иззатгылоу (ажәеизатәи, ажәаҩатәи ашәыш.) аамта аҧсуааи ақыртцәаеи ҳәынтқарракны ианеицыҟаз аериод иақәшәоит. Иеицырзеиԥшыз аҳәынтқарра аҩнутҟагьы, адәахьгьы ныррак еицрыман, ақьырсиан иашахатцара аматц еицыруан. Ажәе-

изатәи ашәышықәса актәи азыбжазы Аԥьар бертԥып аҟны иеиҿкааз, ақьырсиан дин рылартцәара иазкыз арккаратә центр акәзар, уи аусура, ҳәарас иатахузеи, апсуа динуаагь алахәын. Лассы-лассы ицҟьа-шәҟьа иқәыртцоз ари абертԥып ашьақәыргылара ақыртцәа реиԥш апсуаа рыҟәрышьгьы алан. Ахәтакахьала еиқәханы иҟоуп абжьаратәи ашәышықәсақәа раан абри абертԥып аҿы имҩапысуаз аусуратә знып-шуа ажәытәра, архивтә материалқәа. Урт тып мацарак аҿы итцәахым: рыхәтак уаниоит Иерусалимтәи адинтә библиотекаҿы, егьырт — Синаи, Карт, Петербург, Вена, Париж, Лондон, Вашингтон уҳәа, ана-ара ишьтоуп. 1902 шықәсазы абрахь дааны арт ажәытәрақәа титцаауан акад. Н. Марр. Сгәы иаанагоит апсуа тарауаа знымзар зны абри азтцаара ашьта ахылара иахьзап ҳәа.

[46] *Иоанн ду, аитагаҩ ҟаза, Гьегьиа. Иоанн Гьегьиа* (даниз еилкаам, дыршьит Лыхны, август 5, 1877 ш. азы) — апшьаҩы, аитагаҩ, артцаҩы, Бартоломеи инапхгарала иаптцаз «Апсуа нбан» авторцәа руазә, «Иаазыркьаҿу апшьа историа» (1866) аитагаҩ. Амҳацьырра ицоз дахьырҿагылаз дахырҟьаны иптстазаара далырхит ауахәама дтахәаҿены.

[47] *Амчра икуп ҿа «ԥааимбарк»*. Избахә сымоуп Сталин.

[48] *Абар уеитага а-Голгофа. Голгофа* (иаанагатцәҟьауа «ахыбаҩ», «ахыбаҩ тып», ауаҩ ихы иеиԥшшәа иахьыҟоу азы) — абас азырҳәон Иерусалим антытц иҟаз, Иаса Қьырса дахькыдыртцаз ахәы (иахьа уи Иерусалим иалоуп). Ахьз — ауаҿеимышхара, ауаҩпс икыдтцара, ипеиԥш баапс иахаршалоуп.

[49] *Стратофил, Питиус иахагылаз. Стратофил* (IV ашә.) – Пицундатәи ақьырсиан уахәама анапхгаҩы, аҧкәандар. Далахәын 318 қьырсиан уахәамақәа злахәыз Никеиатәи актәи адунеизегьтәи аизара. «Пицундатәи Стратофил» ҳәа акәын дшеицырдыруазгьы.

[50] *Ипати Ацқьа ихьӡала иаҧуп.* Гагратәи аныхабаа зыхьӡ ахыу Ипати Ацқьа атцарауаа ргәы излаанаго ала ажәаатәи ашәышықәсазтәи аҧсуа уахәама Ацқьацәа дыруаӡәкуп, Жәанаа дрышьтроуп. Иҟан аҳаҧқәа рҽы иҿанитцәахуазгьы. Ипсҭазаара даналтц анышә дамардоит иара убра, Гагратәи абааш – Абаатаҿы.

[51] *Дамадоуп абраҟа Сафарбеи. Сафарбеи Чачба-Шервашиӡе* — 1810–1821 ш. рзы Аҧсынтәыла аҳ. Дышқәыпшыз, иаб Кьалашь иаҧшьгарала маӡала дӡаахын, дқьырсианын, итып иахаргылара, аҳас иҟатцара иаҳасабын. Иара ихаан ауп Аҧсны Урыстәыла адтцарахь зхы кыдыз иаб, аҧсҳа Қьалашь ихациркхьаз иабзоураны Аҧсынра Урыстәыла ианалалаз. Джуп Лыхнытәи ауахәамаҿ.

[52] *Пантелеимон Ахәышәтәҩы изкуп. Пантелеимон* (ихьыӡтцәҟьа *Пантолеон*) — Ахәышәтәҩы — ахпатәи ашәышықәса аан Иаса Қьырса иахь имаз азхатцаразы иргәаҟны иршьыз Ацқьа. Уи ауааҧсыра хәыда-псада ихәышәтәуан, иеиқәирхон, Иаса Қьырса хәыда-псада гәнаҳа змаз, ичмазаҩыз рыгәнаҳа ишалигоз, ишихәышәтәуаз аиҧш.

[53] *Зны абра датҧааит Глазунов. Глазунов И. С.* (1930–2017) — еицырдыруа аурыс ҿыхантцаҩ, артцаҩы, СССР жәлар рсахьатыхҩы.

[54] *М. Нестеров, И. Репин, В. Васнецов. Нестеров* (1862–1942), *Репин* (1844–1930), *Васнецов* (1848–1926) — иналукаа-ша аурыс сахьатыхыѡцәа.

[55] *Иоанн Ахьҽы, Анцәа Иажәа азықәҧаѡ. Иоанн Ахьҽы* (иныкәрыԥшшәа: 350–407 ш.) Византиа ауахәама усзуаѡы, ақалақь Константинопаль ачкәандар, цлаб дызмамыз аҽаԥыцуаѡ, ауазҳәаѡ. Ихаантәи Византиа аимператор идцала дахган Аԥснықа, дааргон дырбаандаѡны, ар драԥцаны, дыргәакуа. Днеираны дахьықаз Амзара днаҙаанҙа, 407 ш. Каман ақытаҽ иԥстазаара далтцит. 437 ш. иԥсыбаѡ абрантә ҳатыр дула Константинопольқа иргоит. Иԥстазаара дахьалтцыз атып ԥшьа, Каман, дызтаз итоубыт иахьагьы ишатаац иатаауеит.

[56] *Аиа-Софиа ахсаала: Дранда абааш. Дрантатәи (Цқыбынтәи)* ауахәама, аныхабаа ԥхьаҙоуп Иустиниан иргыламтақәа иреиуаны, ақазаратцааѡцәа Константинополь иргылаз иреиҳаҙоу ақьырсиан ныхабаа Аиа-Софиеи иареи иеицырзеиԥшу ықоуп ҳәа азгәарҧоит.

[57] *Евфрат арақәа, арақәацәа рхада. Евфрат арақәа.* Ахытцхыртақәа изларҳәо ала Иустиниан инартбаан инапы злакыз аԥсуаа рырқьырсианра аус, ақьырсиан уахәама арҕәгәара, Иаса Қьырса дазхазтцо аҽар рааҙара уҳәа рынагҙараҽ акыр ихы даирхәеит иахтынраҽтәи арақәаѡцәа реиҳабы, шьтрала иаԥсыуаз Евфрат Абазг (VI ашә.).

[58] *Иргәақыз Стефан, хаҳәла итадырхаз. Стефан* — ақьырсиан уахәама атоурых аҽы Иаса Қьырса итцара гәылаԥсыла дахьазықаз, дхазымтцоз дахьырҽагылаз дахырқьа-

ны раԥхьаҙа иршьыз қьырсианоуп. Иаҕацәа данҭадырхоз аамҭазгьы, уи Иаса Қьырса иеиԥш, дызшьуаз, ахаҳә дазыргоз иныҳәон: «Иҳақәиҭу! Ари агәнаҳа иҟарҵаз рыхҭнумкьан, рымдырра иаҭоумҵан!..»

[59] *«Мықәтәи Агәырҕьаҽҳәаша» шәкәгьы убас. «Мықәтәи Агәырҕьаҽҳәаша» шәкәы* аԥҵан ажәахатәи ашәышықәсазы, ауахәаматә матҵураҽы ахархәаразы, аҧкәандарцәа рзы. Ихѡылаан, ирхиан, исахьаркԥсараха иѡычан иара абра, Мықәтәи абааш аҽы, Аҽатә Уасиат асиужет шьаҭас иҟаҵаны, мықәтәи аԥсуа ԥсабарагьы анырԥшны. Акыр шәышықәса абраҟа итҵәахын, ауахәама аматҵзуѡцәа, аҭыпантәи ауаапсыра зыхҙыҙоз ак акәын. Азеижәтәи ашәышықәса аѡбатәи азыбжазы абрантә идәылганы Қырҭтәылаҟа иган. 1921 шықәсазы, ақыртуа меншевиктә еиҳабыра бналан ианцоз иргаз иреиуан «Мықәтәи Агәырҕьаҽҳәашагьы». Уи Қырҭтәыла иазыргьежьын 1945 ш. рзы, аѡбатәи адунеитә еибашьра ашьтахь, иахьа уажәраанҙагь Қарҭ итҵәахыуп. 2015 шықәсазы Қарҭаа иҟарҵаз аҳәарала Евроеидгыла хаз шәкәны итнажьит.

[60] *Абраҟа азы дзаахын Баграт. Аԥсны жәлар, рпоет, академик Б. У. Шьынқәба (1917–2004)* излаигәалаиршәо ала дышмаҷыз мықәтәи ауахәамаҷ азы дзаахын. Дзааихит уи аамҭазы араҟа ԥшьаѡыс иҟаз Бахәа (Дырмит) Какалиа (данизи даныԥсызи еилкаам, аѳеижәатәи ашәышықәса алагамҭазы ԥшьаѡыс дыҟан аԥсуа уахәамақәа рҽы – Мгәыҙырхәа, Мықә, Аҟәа.

[61] *Аԥсуаа раҳ Баграт ила иргылоу. Баграт III* (975–1014) – Багратраа рдинастиахьтә раԥхьатәи Аԥсны аҳ (аԥсуааи ақы-

рҭқәеи раҳрақәа анеилазтәи аамҭазы), аԥсуаа раҳ Гьаргь II иԥҳа Гәырандухт лыҷкәын (ақыртцәа рҭоурых аҿы Баграт III ҳәа ишьҭоуп, аԥсуа ҳҭоурых аҟны – Баграт II). Иара ибзоурала иаԥтцахеит «Аԥсуаа раҳцәа рсиа». Иргылт Бедиатәи абааш (убраҟа дагьамадоуп). Уи ҳамҭас иеиҭеит ахь иалхыз, асахьа ԥшьақәа рыла иҩычоу аҿа.

[62] *Аҳәынҭқар ҧҳәыс Гәырандыхәт лҧа. Гәырандухт* (лаҳратә аамҭа: 975–978) — Таитәи акәыропалат ақыртуа Гәыргьен иԥҳәыс, Аԥсны аҳ Гьаргь II иԥҳа, даԥсыуа шьҭраны Картли раԥхьаҙа иахагылаз ауаҩԥсы. Лыҷкәын Баграт III иқәраназа дҭагылаанҙа аҳра ицылбон, Қартли Аԥсуаа раҳра иалатцаны иакыу Аԥсуааи ақыртцәеи раҳра аԥҭара ҳәаақәылтцон.

[63] *Иугәхьаан Аҧсҳацәа рҭоурых*. Шәахәаԥш 61-тәи азгәаҭа.

[64] *Абар сыҩноуп Аиқәырхаҩ Ибааш*. Москва ақалақь аҿтәи Абааш Хада. Иргылан азеижәтәи ашәышықәсазы. Ирбган 1931 ш. азы. Аиҭашьақәыргылара мҩаԥысуан 1994–1997 ш. рзы.

[65] *Дысгәалашәеит аԥааимбар Иона. Иона* — Ажәытә Уасиат аԥааимбарцәа дыруазәкуп. Анцәа уи ауадаҩра баапсҟәа акыр дрықәиршәоит иҳәатәы дахьахыпоз азы, иирбоит Иара итцабырг ада мҩа шықам. Ионагьы маҷ-маҷ абри ахшыҩтцак дазааиуеит, уи ала атцабырг мҩа данылоит.

[66] *Даниил, избомызт ҧхьаҟа иҡалашаз. Даниил* — Ажәытә Уасиат аԥааимбарцәа дыруазәкуп. Ихьз иаанагоит «Анцәа дсыцуп». Ибон аԥхыз ԥшьақәа, изаатуан иҡалашаз ахҭысқәа, аҳцәа, аҳәынҭқаррақәа ирԥеиԥшыз, ирлахьынтцахоз аилка-

ара дақәшәон. Дызмадаз аҳ Валтасар иаҳҭынраҷы, ачара ду ауха аҭзы икыдлоз аҩырақәа (иубон атта-ттаҳәа напык ишаҩуаз) змааназ аҙәгьы ианизымдыр, Валтасар идҵала Даниил аԥааимбар дипхьоит. Уи аҳҭынра аԥшәма иеиҳәеит: аҭзы икыдло адыргақәа изларҳәо ала ухамаԥагьарақәа, иҟаутҵо агәнаҳарақәа ирхырҟьаны уаҳрагьы уаргьы шәыҷҳәара ԥтҵәоуп, ашәхымц ихықәгылоуп. Валтасар иара абри ауха дагьыршьит.

[67] *«Владимиртәи Анан», мамзаргь «Хҩыра» — Рублиов иҵыхымҵа — иҩыра. Рублиов Андреи (*иныкәрыԥшшәа: 1360–1430) — аурыс сахьаҭыхыҩ ду, аныхаҭыхҩы. *«Хҩыра» («Троица»), «Владимиртәи Анан» («Владимирская Богоматерь»)* еиҳа еицырдыруа иаԥҵамҵақәа иреиуоуп.

[68] *«Сикстинтәи Анан» иаҷахоума? Сикстинтәи Анан* — Рафаель Санти (1483–1520) — италиатәи асахьаҭыхҩы ду иеицырдыруа иаԥҵамҵа.

[69] *Исаак изку аныҳәарҵа, жәҩан иалоу. Исаак ибааш* гылоуп Санкт-Петербург, архитектуратә классикатә баҟақәа иреиуоуп. Идыргылон 1818–1858 ш. рзы. Иаԥҵан ныҳәарҵа дук аҳасабала, асовет аамҵазы имузеин. Иахьа раԥхьатәи ахықәкы азыргьежьуп, ныҳәарҵоуп.

[70] *Ашьаарҷәыра икамбо илагылоуп.* Аҙбахә сымоуп *Иаса Қьырса Ихалара Абааш* (1883–1907). Уи азкуп 1881 шыҟәсазы иҟалаз ашьаартҵәыратә хҭыс — Александр II ишьра. Аныҳәарҵа Бааш уи дахьҭахаз аҭып аҷы иргылоуп *(«Спас на Крови»)*.

[71] *Александр II ишьра.* Шәахәаԥш 70-тәи азгәаҭа.

[72] *Иугәаланаршәоит Минини Пожарскии.* Петербург игылоу «Иаса Қьырса Ихалара Абааш» акырҙа иугәаланаршәоит Москва Ашҭа ҟаԥшь аҿы Минини Пожарскии рыхьҙала иргылоу абааш баҟа.

[73] *Аханқәа Рхан, уара, Растрелли ихан. Расстрелли Бартоломео Карло* (1675–1744) — Петербург аус зуаз италиатәи аскульптор ду.

[74] *Константин Ду иҟаиҧаз азин. Константин Ду* (иныкәрыԥшшәа: 285–337) — Римтәи аимператор. Иара ихаан ауп ақьырсианра абҕа анаиоу, ҳәынтқарратә динуп ҳәа анрылаҳәаха (330 ш.), аҿиарамфа ҭбаа иананыла. 1324–1330 ш. рзы иаҳҭынра Римынтәи Византиа ақалақь ахь иааигеит, абраҟа ишьаҭаркын иара ихьҙ аазхәаз, Византиа аҳҭны қалақь Константинополь (Сҭампыл).

[75] *Аҧәаҕәа ахьыршьит игәаҳәа лаша Будда. Будда Сидд-Хартха Гаутама* (623–544 ҳ. ҟ.) — ихьҙ иаанагатцәкьо: згәы-зыԥсы лашоу. *Буддизм* ҳәа изышьҭоу адинтә хырхарҭаҿ еиҳа афаҙара зауз, афнутқатә лашара ззаатыз ауафԥсы.

[76] *Нирвана аҵыԥан – асоциализм аидеиа. Нирванна* (асанскрит ҩыраҿы иаанагоит аҿыцәаара) — Будда итцара аилкаараҿ хадара змоу ҩаҙароуп. Уи алыршаразы ауафы идгьылтә гәаҳәарақәа зегь мап рцәикроуп, урҭ шьаҭанкыла иҿыцәааароуп, цфа змам аитеирақәа — *сансара* (зны уԥстәны, зны ушәҭыцны, зны уафыстааны, зны унцәахәны уҳәа аира) уагәылсны аиаша-цабырг аԥшаара алзыршо аҟамзаара

аҳәааҿ — нирванаҿ унаҳароуп. Уа инаҳаз ауаҩы ахаан ԥсра иқәҳам, длашоуп, уаҳагь дираны дыҟаҳам.

[77] *Ихацыркын абер Антони ила. Антони Печерски* (983–1073) — Киев адгьыл атцаҿтәи аберҭып ашьаҭакҩы, ахацыркҩы.

[78] *Абар, Софиа лбааш! — лассы издырт. Софиа лбааш* (XI ашә.) — Киев ақалақь аҿы аныҳәарҭа хада, архитектуратә баҟа. Атцарауаа излархәо ала иҟоуп апсуа баашқәеи иареи иеицырзеиԥшу. Уи аргыларахь Апснынтә апсуа ҟазацәа-ргылаҩцәа наԥхьан.

[79] *Даныхынҳә — ууанҳатәи Перун. Перун* — аславиан жәларқәа ақьырсианра рыдыркылааанҳатәи рынцәахәы, рхылаԥшҩы.

[80] *Апантократор имч-илаша еиҳауп. Апантократор* — абырзен бызшәаҿы иаанагоит, зегь зку, зегь зымчу (Иисус)

[81] *Иугәалашәоума иҟалаз Масада? Масада* ҳәа хьҙыс ирымоуп Израил аладатәи ахәтаҿы, амшын Тцаа азааигәара иҟоу ажәытә хани абааши. Аиудеиааи римааи реибашьраан римаа ари ахәы ҳарак хышықәса рҟынҳа иабашьуан. Атцыхәтәан, уи ахьчаҩцәа уаҳа ԥсыхәа анырмоу, дара-дара еизыразны, еибыҳәаны рҿыршьит, раҕа баапс инапаҿы иҟамларазы, рхақәитра еиҕьшьаны, рыпсҟәа Анцәа имадаҩы. Абри атәы иҩуеит ари аибашьра иахааныз, иалахәыз ауриа ҭаурыхыҩҩы Иосиф Флави *(«Аиудеиатә* еибашьра»).

[82] *«Аҧсра заҧузеи?» — данымшәеит Гьильгамеш. Гьильгамеш* — ҳера ҟалааҳа х-нызықь шықәса раԥхьа иаԥтцоу

Шумертәи аепос «Гьильгамеш» афырхаҵа хада. Уи изааигәаз, бзиа иибоз ауаҩцсы, иҩыза гәакьа даныцсы, иҟамзаара ҕәҕәала ихьааигеит. Убринахыс дашьҭалт аҧсра амаӡа аилкаара, иааишьас иамоу азхәыцра, анымшәара.

[83] *Иҳақәиҭу аҧсра дахирҧеит Енох. Аҿабыргуаҩ Енох,* Каин иҧа, Анцәа изыразыз аӡә иакәын, Уи иҧҟарақәа зегь еиламырсӡакәа инаигӡон, хышә шықәса инареиҳангьы иҧсы ҭан. Ихымҩаҧгашьа, игәыбылра, иазхаҵара ирыцклаҧшуаз Анцәа Енох ажәҩан ахь дигоит аҧсра иацу агәаҟҵәаҟрақәа дрылганы (Ажәытә Уасиаҭ. Абзазара. 5; 18–24).

АПОЕМА «АШАЕҬӘА» ИАЗКУ АГӘААНАГАРАҚӘА

«АԥЬЫНԥЬИ» «АШАЕҬӘЕИ» — АИБАШЬРЕИ АҬЫНЧРЕИ РЕПОС

Иаахтны исҳәоит, ас иснырхьоу, сгәы-сыпсы еимыздахьоу ѡымҭак ала-мала исгәалашәом. Апоема хык санаԥхьалак ашьҭахь ѡаԥхьа сазыгьежьуан, ѡынтә-хынтә саԥхьон, цәаҳәа-цәаҳәа рҧакы, рхырхарҭа аилкаара сашьҭан. Убас аѡымҭа зегь сахысит, иаргьы схысит, сеилнашьааит, саргәыҧт. Араҟа ицәыргоу, иҳәоу хәыцырҭаха исыцралт, исзыҟалт.

Сара сбызшәадырѡуп, слитератураҭцааѡым, даҽа проблемақәак срымадоуп. Аха абызшәеи алитературеи рышьхәаԥәа еивҧоуп, ани ԥеи реиԥш еизгәакьоуп. Ауаѡ иԥсҭазаараҽ ҧѡа змам ашәҟәԥәа дрыԥхьоит. Аҧарауаѡ иакәзар — еиҳагьы. Иҟоуп урҭ рахьтә игәалашәара иазынхо. Аха реиҳарак — имѡасуа имшԥәа ирыцнаскьоит, ирыцыпсуеит. «Ашаеҧәа», ишысҳәаз аиԥш, сгәалашәара иазаанхо ѡымҭахо ҷьысшьоит. Аԥхьараангьы ана-ара згәаҭақәак ҟасҧон, ак алызѡаауан, сԥьаадԥәа рахь ииазгон, автор иепикатә рҽиамҭақәа ирызку хәыцраԥәак ҁтауан. Убарҭ ирыбзоуроуп аԥхьаѡ идызгало абри сажәагьы.

***

Уажәшьҭа аргама уаѡы ибоит аҧыхәтәантәи 15–20 шыԥәса рыѡнутҟа Мушьни Лашәриа иаԥитцаз апоезиатә, алитературатә епос — «Аԥьынҵь», «Ашаеҧәа» — ҳепикатә

поезиа зегь еаԥара ԥхьаҟа ишыргаз, ихадароу аҭыԥ шааныркылаз.

«Аԥьынԥь» иазкны сара сгәаанагара изныкымкәаиҩынтәымкәа исҳәахьеит (ҳмилаҭ телехәаԥшрала идырбаз, «Аԥьынԥь» захьӡыз ателефильм инаркны) иаҳҳысыз аибашьра ду аарԥшраҿы еиҳау ҩымҭа шҳамам, иреиҧьӡоу аԥсуа епикатә рҿиамҭақәа ишреиуоу. Уи иҳаҩсыз ашьаартцәыратә еибашьра иазкуп, фырхаҵа хадас иалоугьы ҳажәлар раԥхьагылаҩ, реиқәырхаҩ Владислав Арӡынба иоуп.

«Ашаетцәа» — аибашьра иазку рҿиамҭам, аҭынч ԥсҭазаара иатәуп, драмара зуа ахҭысқәа рыла ишеибаркугьы. «Аԥьынԥь» аҟны хра злоу В. Арӡынба иакәзар, араҟа дхадоуп Иисус Христос — Иаса Қьырса, уи ииаша-ҵабырг, илахьынҵа, иԥьарымҩа.

Дара аҩымҭақәа рыҩбагьы — «Аԥьынԥьи» «Ашаетцәеи» — еидкылан урыхәаԥшуазар, рҩышьа аганахьала, ирыласоу ҵҩа змам ахьаҵрақәа рыла, рпоезиатә шьҭыбжьы ҳарак, рпоетика рыла ирацәоуп излеизааигәоу, излеиқәҿыртуа, излеимадоу. Ас аиԥш иҟоу, аҙә ихала иаԥитцаз, напык иаҩыз аԥсуа епос, сара сгәаанагарала, Л. Толстои ԥсра зқәым иепопеиа «Аибашьреи аҭынчреи» ашҟа ҳхьанарԥшыргьы алшоит.

Иажәеинраалоу ароман «Аԥьынԥь» иазку истатиаҿы академик Ш. Салаҟаиа иаҳгәалаиршәоит аурыс гени абас аиԥш иҟоу иажәақәа: «Закончив «Войну и мир» Лев Николаевич Толстой заметил: «Без ложной скромности, это — как «Илиада». Абри иамаданы ҳаԥсуа ҵарауаҩ иацитцоит: «Мне думается, что «Отчизна» Мушни Ласуриа навсегда остается для абхазов их родной, кровной «Илиадой».

Саҙәыкны Аԥсны жәлар рпоет М. Лашәриа аибашьреи аҭынчреи ирызку арҵ иепосҟәа рыҩбагь акны, «Илиадакны»,

ҩ-хәҭак змоу рҽиамҭакны — иеидызбалоит дара злаҩу поезиатә бызшәала, ирымҽхаку епикатә дунеиаарыԥшышьала.

Ахәҳаракшьара заухьоу апоет данҽазтәи ипоема «Ахьтәы уасцәа» акәзар – уи аҩымҭа автор иепос дуқәа рылагамҭаҽ игылоуп. Рыхпагь ҳхахьы ианаагалак, иккаҙа иаабоит М. Лашәриа еиҳа зымҽхак ҭбаау, еиҳа зҵазкуа апсуа епикатә-поетцәа дуқәа дышреиуоу. Рыцхарас иҟалаз, убарҭ ҳмилаҭ епикатә ҩымҭақәа жәпакы изҵаз аидеологиатә еидара рыламҙеит, ана-ара иеилҩааит, еилыпсааит. Ас ахьыҟалаз ҳара ҳҽы мацара ауакәхыу. Лашәриа иепос аҽы даҽа ҭагылазаашьак ҳамоуп: урҭ апсадгьыл апеиԥш, алахьынҵа, ауаҩԥсы иҟазаара иҟамзаара азҵаарақәа ирызкуп, «наҙаҙатәқәоуп», ԥстазааратә дац-ԥашәла иҳәаақәҵоуп, нарха рымоуп.

Адин, Аҩыраԥшьа шьаҭас измоу «Ашаеҵәа» акәзар, азныказы уи Абиблиа ахаҭа аиԥш прозала иаԥҵазар, еиҭаҳәазар — автор иус еиҳа изымариахарызшәа сгәы иаанагеит. Аха апоет ус иҟаз амҩа мап ацәикит, иалихит еиҳа иуадаҩыз апоезиатә жанр, ажәа ҳарак, апҳааимбарцәа ражәа. Абри иабзоураны апсуа поезиа иаланагалеит иахьа уажәрааиҙа иазымдыруаз, ҳаԥхьаҩцәа зышьцыламыз, иззыпшымыз аепос.

Автор хадарала дыззаатгыло ари адунеи иақәло азҵааракәа, ақьырсиантә иаша-ҵабырг ирытҵаркуа шракәугьы, арҽиамҭа зегь иагәылсны ицоит апоет-апатриот иԥсадгьыл ахь, иуааҩәлар рҭоурых ахь, рдац-ԥашәқәа рахь имоу агәыбылра, агәхьаа. Абри агани уи иҳәатәы хадеи еиласоуп, еиларсуп, еиҟәыҵхашьа рымамкәа гәыцәкны еибыҵоуп:

Апсаатә атра ахьчоит, ауаҩытәыҩсагь убас
Иԥсадгьыли идини гәыбылрас
Имазароуп — иҟоу ирыцкуп,
Урҭ рыла ихьӡ шьҭыхуп, дҳаракуп!

«Ашаетцәа» рапхьатәи адаҟьақәа инадыркны автор иҳәатәы, иажәа сахьарк ухы ухаршҭуа урыман идәықәлоит, уртәыртәуеит. Апоема алагамҭаҷтәи ацәаҳәақәа рҟны апоет иқәиргыло азҭаара — «иабацои апсы? Иамоузеи мҩасы?» санапхьоз аамҭазы, сыбла ихгылт схәычра шықәсқәа раан, иара апоет иеипш исзааиуаз, исызцәыртцуаз азҭаарақәа.

Убасҟан быжьба-ааба шықәса сыртагылан. Ҳҳаблаҷ лыпстазаара далтцит ахәычқәа зегь бзиа еицаабоз пҳәызба пшзак, пҳәызба еинаалак. Даныржуаз аамҭазы ауаа жәпа срылкәраа снеины лдамра ахықә схықәгылеит дахьцо збоит ҳәа. Лара адамра атцахь дларышьтхьан. Сара сыблақәа ҭырхаха, сгәы ҭыпсааура, дымтцысзо дахьышьҭаз сылзыпшуан. Уа сышгылаз збаз абыргцәа сытцаҟьеит, урҭ ирҭахымызт сгәалашәараҷ абри асахьа хьанҭа сзаанхарц, сгәы ҭнамҟьарц.

Изҙом, «Ашаетцәа» апхьараан саб ицәаара, инаур, ихаҷра сыбла ишыхгылаз ихгылан, лассы-лассы Анцәа изкыз иажәақәа саҳауан. Уи изыҳәан «Анцәа дыҟазам» захьзу ажәа ыҟазамызт. «Уаха уанио, ашара ҳзыбзиахааит ҳәа уиа, иуҭаххап убжьы нытцакны, иуҭаххап гәаныла» — есааира иаҳабжьигоз иреиуан. Ажәытә пааимбарцәа реипш ҳазшаз имадоу азә иакәны, иҷыдоу ҭакпхықәрак имаы ихы ипхьазон. «Сара азә дшыҟоу сыҟоуп, аха исарҳәо ала сцәажәоит» иҳәалон лассы-лассы. Иарҳәоз, иазҳәоз — ажәҩан мчрақәа ракәны, иаҳхылапшу иакәны ибон. Ихаҭагьы есааира ҳҭарауаа, ҳашәҟәыҩцәа, Шалуа Иналипа, Баграт Шьынқәба инадыркны итаауан, иҳәамҭақәа, иашәақәа анырцон, пааимбартас дыршьон. Баграти иареи лацәеихьшь ҟамҭа атцхқәа еицдыршон. Акырынтә, Баграт ихата изласеиҳәахьаз ала, «абри аҷкәын дызҷу аус ду, игәыхәтәы дырхьыгза» ҳәа Анцәа диҳәахьан, ҳпоет диқәныхәахьан дәыпшзак аҷы днаганы.

Ҳәарас иатәахузеи, ҳауааҿалар зегь реиԥш сабгьы аԥсы амыԥсра, есааира аҟазаара агәра игон. Аѡны иѡнымтцуа, атуан икыдхало, аатцра иавоу, ахраҽ иубо аԥсы… Шықәса ѡынѡажәижәабаҟа данырҭыс ашьҭахь иҟалараны иҟоу ахҭысқәа рыʒбахә иҳәо далагеит. Ҳазхааныз атәыла ду аиқәыбгара, Аԥсынра иахьа иамоу ахьыԥшымра санрызхәыцуа аамҭазы, «иҟалараны иҟоу» ҳәа саб дызҽыз ажәақәа сгәаламшәар ауам… «Ашаетцәа» автор Синаитәи ашьха ԥшьақәа ирызкны ииҳәо ацәаҳәақәа: «Усакарақәа абылуеит амра ашәахәа, ушьхақәа ракәзар — еиѡыжәжәа-еихыжәжәа» — саб иныҳәаԥхьыʒ: «арҭ ашьхақәа еиѡыжәжәа-еихыжәжәа изшаз Анцәа ду ҳахьынҭытцуа ҳаиқәыршәа» ҳәа ииҳәалоз сҽаԥхьа ииаргоит.

***

Апоемаҽы иззаҭгылоу ахҭысқәа тца рымаʒам, ҳәаа рымам. Уи аԥхьатәи ахәҭаҽы — «Аԥсныҟәараҽ» — инарҭбааны ирықәыʒбоуп ауаатәыѡса аханатәтәи реитцашьыцрақәа, рчарҳәарақәа, реибаҭирақәа, рҽеиѡшарақәа, хаз-хазытәи реихарақәа, реиҽагылараҟәа, рыԥсымҭәрақәа уҳәа иахьа ҳазлагылоу, шаҳатс ҳазмоу зегьы. Убри алагьы аѡымҭаҽ ирытцшьуп ауаѡы гәыцқьала, ԥсыцқьала дшыҟалаша, иԥстазааратә мѡа дшахысша.

Автор иҳәатәы, иѡтәы рхадараҽы игылоуп Иаса Қьырса, Аԥсҽыхѡы, Аиқәырхаѡ ихаҽсахьа, Уи иџьарымѡа, идгьылтә гәаҟра, икыдтцара, игылара. Абри аган иазкуп аԥхьаѡ игәы-иԥсы еилызшьаауа, ицәа дҭазырʒызо ацәаҳәақәа, ажәа ҳарак, ажәа ԥшьа. Убас Анан Мариа — Анцәа Иан — лхаҽсахьа, аџьар икыдтцоу Лԥа иҽаԥхьатәи лмонолог, лгәыҷкаагажәа. Уи, аԥсуаа ҳажәа ишалоу аиԥш, «ауриеи аҭаҭари ргәы ҭызшьаауа» уазуп, аклассикатә ҟазшьа змоу аԥсуа мыткәма иашьашәалоуп, хаштра зқәым гәҭыхажәоуп, гәжәажәароуп.

Иаса Қьырса изкны абри ауаз аҽы иҳәоу ада апоема зегь аҟны уаҳа ак ҳәамзаргьы – ҳҽаԥхьа ииасуеит Иаса Қьырса илахьынтца зегьы, даниз аамҭа инаркны ишьаартцәыратә кыдтцареи игылареи рҟынӡа.

Аѡыра Ҧшьа — Ажәытә Уасиаҭ, Аҽатә Уасиаҭ ҟаиматла иззымдыруа, гәыла-ԥсыла изтәым ауаѡԥсы ас аиԥш иҟоу ажәа изаԥтцом, ицгылом. Насгьы Абиблиа адырра мацара араҟа аус иахәараны иауҟахыу, иаҭахыуп Анцәа иуаҭәаишьо абаѡхатәра, анапҟазара ҳаракы.

Ҳаиасып Зԥа иԥьарымѡа, икыдтцара, иуаҩеимышхароу ихҭыс иалаԥшуа Ан луаз ахь:

Сыҷкәын, сыҷкәын, игауам убжьы,
Амҽԥьар уадуп, укыдтцоуп са сгәаҽы!..
Стцеи, сыпстыѡра, сшаетцә, сынцәахәы,
Шьала иӡсоит, абар, Голгофа ахәы!

Укыдыртцеит — шьыцрала, еиҩарала,
Ацәгьоуцәа — ашьцәа урхыпхьаӡала!
Икыдуп урҭ наҟ-ааҟ, ирҟацаны,
Ссысымҟаа, ушьабоит, аа, рыгәҭаны!

Уан ахәаша, дызлаԥшуазеи, уан!
Ари аѡыза дақәгәыҩуазу уан?..
Исыман умч-улшара агәрагара,
Исыздырамызт, сыҷкәын, уҽҳәара!..

Иабааит Ажәѡан, иаҳааит Уаб — Анцәа:
Уахькыдугьы иуныҳәоит уаҩацәа!..
Урҭ ахьхәып ҳәа угәыҩуеит, уазыԥшуп,
Укыдызтцо рныҳәара уаҽуп!..

Сыхцәы цыртны ура уҽаԥхьа сгылоуп,
Иутцыжжуа ушьа ҟәанда сылагылоуп!..

Абар, сара стәала, аепос захьзу, «Медеиа» аиԥш иҟоу, ажәытәеи, антикатәи адрама угәалазыршәо аҩышьа, иахьатәи алаԥшҳәаа, иахьатәи ажәеиҽкаашьа!

«Аныҳәара» ҳәа хыс измоу «Ашаетцәа» еиҳа инарҭбааи ахы акәзар – ишеибгоу аԥсуа ныхабаашқәа, аԥсуа уахәамақәа ирызкуп. Уи сара стәала хьы мацәазны, ныхачаԥаны аҩымҭа иагәыласоуп, хаз игоу поемоуп. Араҟа рызбахә ҳәоуп аханатә ақьырсиан дин зхы ақәызтцаз, гәыла-цсыла иазыҟаз азәымкәа-ҩыцьамкәа аԥсуаа, ақьырсиан уахәама атоурых аҽы «Ацқьацәа» ҳәа изышьтоу алыԥшаахқәа. Инарҭбааны хархәара рызуп ажәытә ҳәамтақәа, алегендақәа, амифқәа. Апоемаҽ акырцьара ирыцқәызбоуп асовет аамтазы ауахәама зтагылаз азалымдара, ауаҩԥсы ихақәитра имыкәкәаара, иԥсабаратә зин имхра. Имариам, итцабыргны, арҭқәа зегьы ргәылалара, апоезиатә бызшәахьы риагара, рхаҽсахьа аҭыхра, лаԥш тцарыла ираҭәоу рзаатгылара.

Исыздырам ҳбаашқәа, ҳжәытә уахәамақәа, Аԥсны ақьырсианмҩа иазкны абас аиԥш иҟоу акы ҳаԥхьаҟа уаҩы иаԥитцараны ианыҟоу! Пшзала иаԥыртцалааит, абраҟа иҳәоу, иҩу инамаданы, инацтцаны!..

Иҳәатәуп абри аамтазгьы автор ақьырсианра ҟалаанзатәи жәлар рдин, ҳауаажәлар рынцәахәқәа, иахьа уажәрааназа имҩаԥырго ртцас-қьабзқәа шгәыгәтаимыжьуа, убарҭгьы иажәа ҟәыга, иажәа ҳарак шрызку.

Апоема злаԥтцоу абызшәа акәзар — М. Лашәриа ибызшәа ҳмилат беиара иатәу ак аиԥш сахәаԥшуеит. «Ацьыцьи», «Ашаетцәеи» злаҩу абызшәа абеиарала, ашьтыбжьала, аҩычашьала, итцабыргны, ҿаза ибызшәа иалаҩашьом, ҳаам-

ҭазтәи алитературатә бызшәа аҩаҙараҿ игылоуп, иҿырԥшыгоуп, ҳпоезиатә ажәа лшарас иамоу иашәага-азагоуп. Ҭыԥ заҵәык иадамзаргьы:

Дрымазароуп ажәлар рынцәахәы,
Нцәа дызмам — иҙт рҿаҵахәы,
Илаҟәуеит, имчыдахоит рдоуҳа,
Иахьылаҟәу — имариоуп ахытҵра еиҳа…

Анцәа иоуп ҳаԥстазаара аҵакы,
Ҳахьчоит Уи илшара, игәҭакы.

Нцәа дахьыҟам — иҟаҙам акгьы,
Акгьы ахьыҟам — иҭацәуп зегьы!..

Аԥхьаҩ иԥьаимшьар ауам апоет иажәа злеибарку ацәаҳәаҟәа, лассы-лассы зҽеызыԥсахуа астрофа ҽытҟәа шизаайуа, ишиҭаауа… Урҭ еихышәшәоит, урыма идәыҟәлоит, иуԥхьоит, иуадаҩу дырмариоит, амариа ҳараркуеит, ипоезиартәуеит. Ахәҭакахьала уи рыбзоуроуп автор ихшыҩҭбаатыцә, иинтеллект рытҵаулара, имоу азыҟаҵара ҳаракы. Урҭкәа дарбан поетзаалак зда дхәарҭам роуп, дара заҟа итҵаулоу, иҳараку аҟара автор иажәа зҵоу ахшыҩтцак, исахьажәа ашәыгакәа аинтерес рытҵалоит, урытҟәоит, ҿыцбарах иудукылоит.

Арҿиамҭа зегьы ахьҙ азҭаз апоема аҵыхәтәантәи ахы «Ашаетҵәа» акәзар, сгәаанагарала, аԥсуа поезиа аханатә иаздырамызт Ҳазшаз иахь, ҳанарцә мҩа ашҟа ас гәыбылрала, драмала итәу, ҳаԥстазааратә мҩа ас еихызшьало акы. Урҭкәа зегь араҟа аԥхьаҩ икказа ибарҭоуп, хаштра зқәым ажәаны, ирхәыцганы иныруеит, ицралоит, ддыргәыцуеит.

Араҟа ус иныҟәырсны, хыхь-хыхьла иҳәоу ажәа уԥылаʒом, уи аԥхьараан удырра, ухшыҩзышьҭра еиҳагьы иуцурхырааyеит, еизуркәкәоит, автор иажәа нымҵәанда, итҵагь сзааиртында ҳәа угәы шыцых-цыхуа иҳәатәы, иҩтәы хиркәшоит, еихишьалоит.

Апоема заԥҵоугьы уи иаԥхьо абрахь ихьарԥшразы, дызлоу иҟыба-ʒыбаҟәа дрылганы, хадара злоу ашҟа ҳанарԥшразы, ҳааишьа, ҳамҩасшьа ршәара-рзаразы акәхап. Сара стәала апоет уи илшеит, итҵабырг, иажәа ҳарак, ибаҩхатәра ирыбзоураны, урҭ ҳгәы-ҳаԥсы хырхит, рганахь ҳаиаргеит, ҳрытҟәеит, ҳартәыртәит.

Аҩымҭа абас аипш иҟоу азҵаара дуқәа ишрызкугьы, зны-зынла автор рацәак зҵазымкуашәа иҟоу, узвысыргьы алшо аматәарқәа итҵаулоу хшыҩтцакыла, убла ихгыло поезиатә сахьала еихишьалоит, уи ала аԥхьаҩ еиҳагьы дизааигәеитәуеит, иҿаԥхьа ииасуа ахҭысқәа дрылахәушәа дҟаиҵоит. Арҭ «асса-мыссагьы» автор ихы иаирхәоит хадара змоу игәҭакны ацәыргаразы, Иҳақәиҭу иаҳаракразы. Убас иҟоуп, иаҳҳәап, апоет Палестинатәи (Израиль) иныҟәараан ишьаз исандал еимаақәа изцәырырго ахәыцрақәа.

Исҭахым шәсырхар са сшьаҵақәа!
Шәырхуп, абар, Ҳазшаз ишьаҿақәа,
Апостолцәа ицызгьы убас —
Исбарҭоуп рышьҭа: иахьгылауаз, иахьтәаз,
Аʒыхь ахьыржәуаз, рцәажәа ахьгауаз —
Рсандал еимаа рыʒԥақәа еихшь-еихшьны
Ршьап ахәдаҿ иубарҭан еихданы…

Урҭ цәа лыхын, ма ҵла лхын, ааи,
Заҟа шоура, мҩа хара рычҳаи!

Ихон, иқәдыршәуан, ирышьартцон еиҭа,
Ишьан Иаса Қьырсагь ихаҭа!..

Зышьҭа шәхыу рышьҭа — лашарбагоуп,
Урҭ рымшра, ражәа еиқәырхагоуп!
Лыԥхала унаргауеит абааш ахь,
Уанырхытц — ухы урхеит атышахь!

Ишәыкәтатоу асаба — шәгәырҩақәа,
Шәгәыргьаҽеҳәаша, шәуаз ажәа, шәҳәатәқәа,
Аԥьарымҩа, ашьамҩа ршьаҽақәа!

Арҭ ашьҭақәа шеишыкәса еишьҭоуп,
Адунеи ыҟанатц иаҭоуп!
Шаҳатс шәрымоуп, ссандалқәа, сшьатцақәа,
Нарха роуааит ишәзыскуа ацәаҳәақәа!..

Араҟа иҳәоу, иантцоу ак ацтцара, аххәаара аҭахуп ҳәа сгәы иаанагом. Насгьы «ла иабо хы иаԥсоуп» зырҳәауагьы абри акәхап. Иубо «амаҷ-саҷқәагьы» абас аиԥш ала реихшьалара акыр иаԥсоуп!

М. Лашәриа ипоема ҿыц, аԥстазаара аԥсра, гәыцқьа-ԥсыцқьала, нцәахатцарала аҟазаара ирызку епосуп, ныҳәашәоуп. Уи аҩнутҟа ицәыргоуп адунеи шеибарку, иацәаҩоу инадыркны афилософиатә тцак змоу тҩа змам азтцаарақәа, ауаҩԥс игәтыхақәа, автортә гәжәажәарақәа.

Зыҙбахә цәыргоу ахҭысҟәа мҩаԥысуеит «Анцәа иаамтаҿ» (уи иаабац аамтам, шәага-зага амам, уаҟа зқьышыкәса мышкы ҳәа имҩаԥысуеит, мышкы — зқьышыкәса ҳәа), адунеи раԥхьатәи амш-шара инаркны — Адами Евеи рхаан аахыс, даҽеакала иуҳәозар, ала-мала ухахьы иузаамго

ааҧҭаҷ. Адрамеи агәыҕреи, Аԥсҳареи Ашаеҵәеи рыла инагзоуп аҵыхәтәантәи ахы, уи афилософиатә ҵакы — ԥсрала аԥсра аиааира:

Абар, схаҟәитра, сгылара — сиира!..
Иабаҟоу ушҳам? Уабаҟоу мшәа аԥсра?!

Автор ирҷиамҧа ду, иажәа еитҵых хиркәшеит Анцәа Иажәа иамаданы, Уи иҳәаақәитҵахьоу иашьашәаланы:

Зқьышықәса мҩасит, ишымҩасуа мышкы,
Иҟам уи зыԥсахуа даҽеакы!..

Сажәа алагамҧаҷы ишысҳәаз аиԥш, сара алитератураҧҵаараҭа усҟәа, уи атеориақәа уҳәа инагзаагза ирызкәзоу уаҩым, занаат хадас исымам. Автор ирҷиамҧа ҷыц «Ашаеҵәа» поемоуп ҳәа иаирбрит. Сара стәала, апоет ууанзатәи иажәеинраалоу ироман «Аџьынџь» аиԥш «Ашаеҵәагь» романуп, иамҽхаку, дгьыли-жәҩани еимаздо азҵаарақәа рыла, апоема иахыҳәҳәо аепикатә хҭысҟәа рыла, ицәыргоу ахаҷесахьақәа рыла, акыр нызқь цәаҳәа ирҧазо атекст ала. Апоемара ианадамха поемак аума ари аҩымҧа иагәылоу, уи аҩнуҵҟа иззаатгылоу? Алитература аҧҵаара занаатс измоу ауаа абри азҵаарагь иавсрым ҳәа сгәы иаанагоит. Иҟоу шыҟоу ҳәатәуп, цәшәара аҧахым, иазааитәуп.

Аҩада исҳәахьоу еихшьалауа, зеиҕьашьарак аҳасабала иазгәасҭоит: ҳәарада, «Ашаеҵәа» аиҧагара зҭахыу ак ауп. Зегь раԥхьазагьы аурыс бызшәахь. Уи алшара ҟанаҵоит ҳаԥсуа милаҭ литература иамоу аҩазарақәа рылшаразы, аԥсуа сахьажәа ахара азыргаразы.

Аҳәааныркәа, Урыстәыла, Европа уҳәа аханатә Иаса Қьырса иира, иџьармҩа, ихаҷесахьа, Иан Мариа, Аԥсы Цқьа

рыҙбахә ирызку тҽа змам арҽиамҭақәа шаҧҭоугьы, иҟалап ааигәатәи аамҭақәа рзы, ҽыц лаҧшҳәаала иҳәоу, иҽу, лирикала, епикала абас иаҧҭоу аепос цәырымтцыцзаргьы. Аха ҳара ҳзы аус злоу, нахьхьи, цьара ирбаша, ираҳашагьы акәым: сара стәала ҳмилаҭ литература, ҳаҧсуа поезиа иалонагалеит акыр иаҧсоу, нарха змоу аҽымҭа ду, ҳажәлар рдоуҳа ҳарак иадаҳбало, иацгыло «Ашаеҭәа».

Ари — еихьҙароуп, ауаҽҧсы игәы-иҧсы зрыцкьо, аидеал ҳарак ашҟа иҧхьо уасиаҭуп, Хыхь иҟоу иахь аҭамзаара, агәнаҳахыхра иаҳәо ныҳәароуп.

Ҳақәрахь ҳнаскьацыҧхьаҙа иҳаҳарц иаҳҭахыу, иҳзымхо ажәоуп. Иҧсыртынчгоуп, иҧсҿыхгоуп.

Ш. Арсҭаа,
академик

«ҽА ДУНЕИК, ҽА ԥСҭАЗААРАК САТӘХАЗШӘА!..»

(«Ашаеҵәа» аԥхьараантәи згәаҭарақәак)

Аԥсны жәлар рпоет, Аԥсуа академиа академик Мушьни Таииа-иԥа Лашәриа ирҽиамҭа ҽыц, «иуасиаҭ» сгәи сыхшыѡи еимнадеит, ѡнытԥкала исыцралеит, сарыцқьеит, адоуҳатә мчхара сылсит... Аѡымҭа, хымпада, епикатә ԥцамҭоуп, поемоуп, аха «автортә сара» ахы инаркны аҵыхәанҳа иагәылсуеит. Уи аганахь ала, апоема аепоси алирикеи еимаркуаны, рҳәааҽы игыланы сахәаԥшуеит.

Апоет игәы, ихы, иԥсы ирҭиҳәааит Анцәа рашәа, Аԥсы ашәа, аԥсреи абзареи реихылҽиаашьа, еҵәак акыдшәара, даҽеа еҵәак акыдлара, ауаѡ иира, иԥсҭазаара, иԥсра рашәа иҳәеит. Абри ақәкы иадҳәалахоит ҵаԥеи хыхьи, аҳаԥи, адгьыли, еиҳаракгьы ажәѡани рсимволика акырцьара ацәыртцра:

Ауаѡԥсы изыԥҵәоуп аԥсра,
Еиҳа-еиҳа иҽазыԥаиҵоит иара...
Ицәеижь азхиазаргь адамра
Деигәыҕуеит жәѡантәи Аԥсҳара,
Убриоуп наҳаҳатәи иѡнра.

Автор ифилософиатә дунеидкылашьа иахылҽиааз арҽиамҭаҿы ауаҩытәыҩса иҧсҭазаара, ихаҭара, иира, иҧсра рзакәанеиуаршәарақәа ааиртит. Ҳәарада, аламала иузмыртцысуаз, ихьанҭаз усын, ихадароу азҵаара – ауаҩы иҧсҭазаара атцакы ари адунеи аҿы, даҽеа дунеик аҿы, адгьыл аҿы, ажәҩан аҿы — поезиала инагъа-аагъан аҳәара, ашьтыхра, уи иазыҧшаатәын ахатәы бызшәа, ахатәы поетика.

Ас иҟоу арҽиамҭа, сгәы ишаанаго ала, ауаҩ ҽа изыҩуамызт, илаҙомызт, уиазы ҧсҭазаарак ианыстәын, дунеик аҧцатәын. Апоет иқәра хатәреи, иҧышәеи, иҟазара дуи, инцәахатцара нагъеи ирыбзоуроуп ари аҩыза ауасиаҭ-поема азнеира, азаатра. Ааи, «Инапы ҳануп изырхәло, изыршо» ҳәа агәра ганы иззымҳәаз изаҧцомызт ари арҽиамҭа.

Мушьни Лашәриа, иара иашҭаҿ изызҳауа ахьацатцлеиҧш, амчхара ду змоу иҧсабаратә баҩхатәра илнаршеит Анцәа иажәа ҧсышәала, поезиатә цәаҳәеиқәшәала аҳәара, аҧцара. Ара, ари ажанр аҿы, Анцәа иашәа аҳәараҿы, апроза алшарақәа еиҳа имаҷхон, Анцәа иажәа амагиатә мчхара азышьтыхуамызт. Уи зылшоз апоезиа акәын. Анцәа ибызшәа, Анцәа иуасиаҭ аҧсышәала ацәыргаразы апоет аҧсшәа алексикаҿы, апоетикаҿы, апластикаҿы иитахыз зегь иҧшааит. Уи алагьы аҧсшәа алшарақәа хитит, апотенциал агәра ҳиргеит, Анцәа ибызшәеитәит. Апоет хаҭа инапаҿы Анцәа иашәеи аҧсшәеи цәгьашәа еинаалеит, Аҧшьаҩыра атерминологиа инапаҿы иааигеит, аханатә иаҧсышәазшәа, аҧсышәала иҩызшәа иҟаитцеит, алексика ҿыц аҧитцеит, акосмос иахьатәи абызшәа аҧсышәала ирцәажәеит. Араҟа, хымпада, апоет адунеитә классикатә рҽиамҭақәа (иара Аҧшьаҩыра назлоу) реитагаразын имоу аҧышәа ду иныҧшит, маакырас иоуит, ицҳахеит. Анцәа иажәа аҧсуа динхатцара, аҧсуа идунеихәаҧшышьа, имагиа, аҧсуа лаҧшҳәаа

итԥижьит. Урҭ заҟа еиқәшәо, еишьашәалоу ааирԥшит, ишеизааигәоу агәра ҳиргеит.

Апоема҃ҿы асиужеттә хҭысқәеи автор ихәыцрақәеи хеибарҭәаауа, иҭибаго еивагылоуп, акгьы мыцхәымкәа еилоуп, иааузгәамҭо еиласоуп. Арҿиамҭа зегьы леитмотивны, цәаҳәа ҟаԥшьны иагәылсуеит Ани Аԥеи ртема — Анцәа Иан, апоет иан ргәы-рыԥсы, рылабжыш, рыԥсеимадара, рыԥсеимдара… Зегь реиҳа илыԥшааху ацәаҳәақәагьы уи иазыԥшаауп.

Аԥҵамҭа агеографиа, адунеиеибаркыра ҭбаатыцәуп, ам҃ехак ҳәаа амам. Уатәнатәуеит автор исахьаркыратә, ифилософиатә лаԥшҳәаа ахарара: Аԥснынтә – Анцәа идунеи ашҟа, уантә еиҭа Аԥсныҟа, ҳаԥшьа ҭыԥқәа рахь.

«Зыԥсадгьыл зцәыӡыз — ҃еа ԥсадгьылк даниаӡом!..».
Атәымтәылатәи амра уарԥхаӡом.

Арҭ ацәаҳәақәа зыхҳәааy Аԥсны аныҳәара, ҳаԥсадгьыл анцәахатҵаратә ҭоурых аартра даара дақәшәеит, еиҳа изгәакьаны, иҷыдоу бзиабарала итҵауланы ирҿиеит. Апоема абри ахәҭа҃ҿы апоет «Анцәа дызмоу, Анцәа иитәу Аԥсынра» аныхақәа рашәа аԥитҵеит, рҭоурых ашәала иҳәеит («Анцәа иажәеи аԥсадгьыли еицуп»).

«Ашаетҵәа» аиԥш зеиԥшу арҿиамҭа аԥҵара ҳара ҳазлоу ҳдунеи а҃ҿы ԥшаашьа змам ҭагылазаашьак, ҭыпк аҭахын. Уи аҭып҃еа дунеик, ҃еа ԥсҭазаарак акәхон… Иара аԥхьара ахаҭагьы да҃еа доуҳатә субстанциак аҭахны избоит…

З. Ҷь. Ҷьапуа,
академик

АҧСҭАЗААРЕИ АҧСЫЦКЬАРЕИ ИРЫЗКУ АЕПОС

Мушьни Лашәриа ипоема «Ашаетцәа», даара зхы агәра зго, зхи-зыпси ирыкәгәыгуа, аханатә аахыс Анцәа дхазтцо, Анцәа дызгәыблу, гәыла-псыла изааигәоу, иазыћатцоу аҙә иакәымзар, ари аусумта ду ишахәтоу, инткааны ахә ашьара зегьы насыпхәырас ирымам, игәаҕьыуацәоуп.

Апоемаҷы ицәыргоуп апси-абзеи реизыћазаашьа, реибабашьа, реиҷцаашьа; ауаѽытәыѽса ипсы зра-псра шакәым, адунеи ишакәлахо. Иара адунеи ахата ҳәа иќоугьы шуаароу, ауаѽпсы дышлапштцашәароу, дшыпхыҙу… Апсы — анарцәгьы-аарцәгьы иааннакыло апшьатып. Ажәакала, апсы аѽнытцћатәи адәныћатәи адунеиқәа рфилософиатә тцатцгәы, урт ахааназтәи рдунеи, рымаза ашә-чыкьмацьак иртазуп, цәыргашьагьы пшаашьагьы рымам. Урт Анцәа затцәык иауп измадоу.

Апоема атцаки амҽхаки итцѽадоу мшынуп. Уи иамазам алагартеи алгартеи. Аѽымта иапхьалак, дасу иара итәала идикылоит, иара итәала еиликаауеит. Ахтысқәа зны — удыргәыгуеит, зны — угәыгыртадартәуеит. Убри аамтазгьы, апстазаара ҳатыр шакәтцатәу, аипш зеипшу ҽак шыћам удырдыруеит апоемаҷ имѽапысуа зегьы, уи асиужет, ацәаҳәа хада. Угәы-упсы ртынчны, гәнаҳарада анарцә ашә-гәашә аталара уазыћартцоит. Апоемаҷы иаарпшуп иара убасгьы дгьыли-жәѽани рҷы имѽапысуа апстазаара асахьахәра. Псра зқәым апсы апстазаара, аћазаара Апсҳара ишатәу.

Аҩымҭаҿ иааԥьоушьартә ицәыргоуп уажәраанӡа ҳзышьцылахьаз, ауаатәыҩса еицаадыруа рыԥсыҿарақәа: рыԥсымҭәра, реиҭашьыцра, реибаҭира, реибаахәара, рыламысдара, рымцҳәарақәа, рымаҳагьара. «Ҩ-кьынҷааак амшын ихибамырӡалеит» ҳәа ауаатәыҩса адгьыл рызхом, еимакны инибартцәоит, рҿаҭа рҿибахуеит. Абарҭ ахьысҳарақәа зегьы Анцәа иҳәахьа иаҿагылоит. Аха дара зегьы мшы ссирк аҿены, мамзаргьы, мышмыждак аҿены иӡшәаххоит, «аӡ иианаго аԥша иагоит!». Ауаҩытәыҩса иҩрара, иҩнытцҟатәи имыцкьара, иҳарамра аҭыхәтәаны изыҟьашкуеит. Ажәакала, ауаҩԥсы иԥстазаара еицазкуа, иахьа адунеи зырхәаԥсо ауааԥсыра ртәы аҳәара ԥстазаарак аҭахуп. Араҟа иҳәоуп, иҭыцҟьаангьы иазаатгылоуп.

Автор ипоемаҿы ибызшәеи ихацламҳәеи ахархәара ҕәгәа рымоуп. Апоет илшеит, имариамыз аҩымҭа ахҭысҟәа, дызлацәажәо ажәабжь аԥхьаҩ еилыхха изнагара. Иуадаҩу, даара ааҭгылара зҭахыу гәнукылатәны икаххаа ҳҿаԥхьа иааигоит.

Зны «Аԥьынџь» аҿы ҟаиматла ҳазлаԥшыз апоет ибызшәа абеиара, ҳмилат ажәа алшара, аҳаракра «Ашаетцәаҿ» еиҳагьы ихагалоу ҷьысшьоит. Еиҳамҳзар еитцам, насгьы урҭкәа араҟа ицәыргоуп Анцәа Иажәа, ақьырсиантә дунеи иртәны. Ари агангьы акырӡа зҭазкуа акоуп. Иуҳәо аҳәашьа, ацәыргашьа — ахыбра зықәгылоу уасхыруп. Уи аныԥсыҽеха — зегь ԥсыҽхоит, нарха роуам, еилаҳауеит. Абызшәа — аҭзы хазгало, зегь еихазҳауа дац-ԥашәуп. Лашәриа абри аус дазҟаза дууп, ала-малагьы цлабҩы димам.

Ажәлар рҿаԥыц ҳәамҭақәа, зегь реиҳагьы, Абиблиа иатәу, иамааy, Абиблиа иацәоу, иажьу, уи иахшаз хҭысҟәоуп ҳәа агәааанагара уоуеит апоема уанаԥхьо. Автор Абиблиатә сиужет, иналкааy уи ахҭыс хадақәа ажәа сахьаркла, ажәа ҳаракыла, иажәеинрааланы ана-ара еиҭеиҳәоит, аԥхьаҩгьы аҩымҭа дагәылалацыԥхьаӡа датәнатәуеит, рыгәра игоит.

Убри ауп Лашәриа ипоема атцакгьы ахатагьы зыртцауло, иҳаразкуа.

«Ашаетцәаҿ» гәыбылрала иаарԥшуп «Аԥьынԥь» аҿгьы инартбаан атып змоу автобиографиатә хьатрақәа. Угәатцанзаинеиуеит автор иан илзикыз агәырҩа, ауаз. Убраҟа ицәыргоуп ани ахшареи ҳәааа змам рыбзиабара. Игәытшьаагоуп апоет иан данеиқәикуазтәи атып. Иҩуп цәаҳәа лыпшаахла. Апоемаҿы иаалкааау атып ааннакылоит заа здунеи зыпсахыз апоет иԥшәма Елена лхаҿсахьа. Иаптцоуп хаштра зқәым бзиабаратә бызшәала, аҿиара, атаацәаратә пстазаара иртәны.

Итцаулоуп, ирхәыцгоуп Анцәеи Моисеии Синаи реипылара ахтыс, Жәа-Уасиатк ртоурых. Абартқәа зегьы рышьтахь автор агәра уиргоит, адунеи шеилыграау, аиашамҩа мацара ишаным, аус злоу псыцкьала, гәыцкьала аҟазаара шакәу. Хра зланы иҟоу, апси аҳақи еимаздо, ла иамбо, ҿы иамбо апсы затцәык шакәу.

Еитасҳәар стахыуп автор ипоема «Ашаетцәа» иахьатәи аамтазы ишцәыртцра дуу. Ҩ-пстазаарак, ҩ-дунеик ирызкуп, ирепосуп. Ари, итцабыргны, хтыс дууп апсуа епикатә жанр аҿы, ҳмилат поезиа зегь азы, ҳлитературазы. Иаптцоуп атема иақәнаго, иашьашәалоу, иацназго ҳабдуцәа рбызшәала, апсышәа лыпшаахла. Аҩымта аҩазара аҟынза ихагаланы ахә ашьаразы, сышьтрақәлоит, иатахуп азыҟатцара ду, Ҳазшаз ибзиабара, изааигәара…

Сажәа хыркәшауа, иааркьаҿзаны иехысшьало: апоет Мушьни Лашәриа иажәымтазы иаиркит кьатара зқәым апси апсыцкьареи ирызку ацәашьы лаша!

Мушьни Миқаиа,
2016 ш., август

АХРАШ АУП АШЬАУАРДЫН ЗҬААУА

Сара шәҟәыѽоык иаҳасб ала, ԥхьаѽык иаҳасаб ала, Мушьни Лашәриа ипоема — аепос неидкыланы саԥхьаны саналга, еиҭаҳәашьа, еиҭаԥсашьа змамыз цәаҭарҙыҙага цәаныррак самҽеханакит. Бзиа ҭыхәала сагьацәшәеит, сагьатцашьыцит. Ци-шәи рыбжьара сыбжьанаргылт!

Апоемазы раԥхьатәи сгәааанагара анызѽы ашьҭахь («Аҟәа», № 3, 2017) уаҳа сазыхынҳәуеит ҳәа сгәы иҭамызт. Аха, ишысҳәаз, арҿиамҭа зегь неидкыланы санаԥхьа, сызлаз ахҭыс уаҕеимышхараҟәа ҿыцххараҙа ихыш-хытцәеит. Абарҭ зеиҿыхырҭақәа саашьоу ахҭысҟәа, ѽ-дунеик рҿы имѽаԥысуа, ишьаҙа-гәаҙоу ауаѽытәыѽса ираз҃ы дашәаԥьхәаѽуп, ацәашьы лашагь азаиркуеит Мушьни Лашәриа.

Ааи, ахра чаԥа еиԥш маҿа-маҿа еиласоу «Ашаетцәа» ахҭысҟәа реиҿыхырҭақәа зегьы ааиламырцхаҙакәа зхызгәы иҭазыгҙаз, ҳәашьа змамыз ахҭысҟәа рҳәашьа, рцәыргашьа азызыԥшааз, шьҭыхшьа змамыз аидара хьанҭа атцалара згәыҧьыз апоет Анцәа диман, ибаѽхатәра агени датааит. Уи ус шакәу, иштцабыргхатоу шьыцѽык, уаѽ еитцахак иакәымзар, гәыкала иаԥхьаз, иззаатыз урҭкәа ибарҭоуп, уаѽ даргәыѽ-ҿыѽуам.

М. Лашәриа ипоема аԥсы цқьа ахазыҭәҳәаз, анарха еихазҳаз, ахҭысҟәа рыгәра узырго, уазы҃казтцо раԥхьа игылоуп иара автор иблала иибаз-иаҳаз, инырыз, иикыз, иишьҭыз, аамҭа алаҕырҙ иакәабаз аҭып ԥшьақәа. Урҭ арбанҟәоу ирху-ирҭыхәоу ртәы сышьҭраҟәланы аиҭаҳәара салагом, ипоема рызкуп, иахьынҙахәҭаз ахҭа аҟынҙа инаганы еиҭеиҳәахьеит.

Апоема актәи ахаҿы, «Аԥсны҃кәа» ҳәа хыс измоу гәцаракрала иаԥхьаз, ауаѽ гәымчҳа дзыруазыруа, дзыргәаҭе-

иуа, аԥсреи абзареи дрыбжьазыргьыжьуа, аԥсҭазаара бзиа иузырбо, аха аԥсра-аԥсра ианадамха, уԥсышьа зырмарио, «Аԥсра бзиа хә-амаʒам!» — Ҳазшаз иҳәахьа ала, автор гәнаҳа иатцам ауаѡԥсы аԥсра изымариаитәуеит. Уи игәѡарамкәа аԥхьаѡ агәра ииргоит, дазыҟаитцоит, ҽеи ԥсҭазаарала иҟаз, ҽеи-ԥсышьа зауз, ҽеи тәарҭагьы шиоуа.

«Аԥсныҟәа», апоема зегь аиԥш автобиографиатә уазуп, уасиатуп. Апоет игәы каршәуп, иԥсы каршәуп. Ныʒба знимкаауа, иччаԥшьи илабжыши зныршоу илахьынтцамѡа даныԥшылоит, шәиԥхьʒ ишьҭаʒам. Дызнысыз арҟыра мѡа цқьоуп, илашоуп. Анцәа димоуп! Иҷыкәынра инаркны, гәырѡеи-гәаҟәҟреи шихаѡоз мацара иажәреигеит!..

Аԥсныҟәа афырхаҵа хада, иара автор ихаҭа, «леи-бгеи шицрыхоз» иҳәатәы ахаѡаʒараҽ ихеигалт, лаԥшыцәгьеиҽаԥшыцәгьеи зхыкәласуаз ипоезиа лаша ҷьанаҭ гәашә азааиртит.

Агәы ацымхәрас ауапцәарҳәы зыстам ауаѡԥсы даргәырѡоит, даруазыруеит еиҭаҳәашьа змам апоет игәажәажәара, иуаз. Абри ауасиаҭ ажәаҽы ихышхытцәоит аԥсҭазаара иаʒрыжәыз ауаѡытәыѡса илахьынтца. Автор иааирыԥшуа адунеи аҽы еинышәашьа змам ахҟа рыбжьоуп аамҭеи ауаѡи, амци атцабырги.

Иаазгоит цәаҳәақәак:

Иузынсыжьуеит, стәыла, сцәаҳәақәа,
Ирхылтцит урҭ снысымѡа, сыԥсы,
Уаала, сыԥсныҟәа, унымхан, уласы.
Саб дзатцәын, сабдугьы иара убас,
Саргьы сзатцәуп, сашәа — сыцныхәрас
Схаҭыпаҽ уаансыжьуеит уара аʒәыс!

«Ашаетцәа» Анцәа дызхылаԥшуа, Анцәа дызлахәу ԥцамҭоуп. Апоема ахьынʒаҳараку ахә ашьара калам зку

зегь ирԥәашьым, ирынасыԥхәырам. Ари аҩымҭа иахцәажәо ауаҩԥсы иара аҟара дҭаулазароуп, убра иззаатгылоу ахҭыс уаҩеимышхарақәа ишрыхәҭоу рцәыргаразы иақәнаго адырра ду иамазароуп, агьама ҳаракгьы дыхыбаамзароуп. Ибызшәагьы еихымцазароуп, иҳәатәы, ицәажәатә ҩызароуп Анцәа ибызшәала, уи, ишдыру, зегьы ирынасыԥхәырам.

Инатцшьны иазгәасҭарц сҭахыуп апоемаҿ имҩаԥысуа агәаҟрақәа, аибашьрақәа, аиҩарақәа, аитцашьыцрақәа, аибатирақәа, аибаахәарақәа рхаҭа-ԥсаҭоуп иахьа адунеи аҿы иҟоугьы. Амала, имариамызт убырҭ зегьы ааиламырцҳаҙакәа еилыкка аԥхьаҩ изнагара. Еиҭасҳәоит, адунеи аҿы имҩаԥысуа ахҭысқәеи иахьа араҟа ҳазлаԥшуеи злеиԥшым егьыҟам. Азныказы угәы иаанагар ауеит апоема абри аган мацара иазкушәа. Устцәкьа ауакәху!..

Апоемаҿы имҩаԥысуа ҭҩа змам ахҭысқәа еилкааны, еилырганы аԥхьаҩ изнагара, ԥсыхәа ахьынҙамаз аҟынҙа раартра автор еиҳа иқәҿиаз иреиуоуп.

Еиҭасҳәоит, уи излеиҳәо ала, гәнаҳа зцым аԥсҭазаара, аԥсра бзиа зегьы ирхануп, зегьы ирымроуп, зегьы ирымзоуп. Аԥсы заҭцәык ауп анарцә дунеи иақәлахо, егьырҭ зегьы аамҭалатәи гәаҟроуп, еижьагоуп. Апоет ицәаҳәақәа аԥсра «угәадырԥхоит», убри аҟара аԥсы амч агәра уиргоит, адунеи ааныжьра узымариахоит. Адунеи ҳәа егьыҟаҙам, иҟоу хәашьра зқәым аԥсы заҭцәык ауп.

Апоемаҿы аԥсҭазаара хыргәаҟроуп, ԥсыргәаҟроуп, Анцәа ауаҩытәыҩса адгьыл дықәитцеит иг-ибза далаирԥшырц, дԥишәарц, убри ауп адунеи лахьышәышә атра иҭазмыргыло, изыршаҟьо.

Аԥсҭазаара лацәарҙасроуп, шәымҭактәи леи-ҩеироуп, уинахыс умҩа — узнысыз, ушанысыз ала иҳәаақәтцоуп. Аха ауаҩытәыҩса насыԥда ус шакәтцәкьоу идырырц иҭахҙам, иара ихаҭагьы аума имҿхаку цьишьоит. Дгьыли-жәҩани

иаақәыршаз акгьы дарҭәуам. Атцыхәтәан, игәаҟрақәа зегьы ртцыхәтәы зшәаххоит. Уатцәашьтахь, иԥстазаараҿ дызтцалаз, хыхшьа змам агәнаҳа цьаҳаными цьанаҭи рынарцә гәашә аҿы имцабзханы иԥылоит. Ажәакала, ауаҩытәыҩса иԥстазаара уаҕеимышхарахоит, зыбларахоит, иԥстазаара гәнаҳарала иҭәны ианихига. Ари адунеи гәырҩоуп, лаҕырзуп, ауаҩ рыцҳа иԥсымҭазынза, атцыхәтәантәи иқәыԥсычҳара аҟынза гәыграла деибаркуп.

Ҳазшаз ихәычқәа — иуаажәлар — дрыхзызоит, ауаатәыҩса ракәзар Анцәа дрызгәаҭазом. Ауаҩԥсы ашьеи алаҕырзи рытлаҩа, рпылҳат шьамхахьы дылагылоуп.

«Ишәиума, анаџьалбеит, ауаатәыҩса рлахьынтца?» — сгәы атцәыуабжьы слымҳа тцнахуеит. Апоема ауаатәыҩса ргәырҿаннатцоит аҿерыцкьаразы, агәнаҳа хыхразы. Автор аргама ду агәра ҳиргоит адунеи нархас иамоу абри ак затцәык шакәу, уаҳа егьшыҟам. Апоет икказа ҳалаирԥшуеит апсы шдунеиу, ԥстазаарас иҟоу, изыхзызаатәу ишреиҳау, изыԥсахуа егьшыҟам. Апсы цкьара, агәы цкьара ыҟанатцы ауаҩытәыҩсагьы дшыҟоу, адунеигьы шыҟоу!..

Еитатцысшьуеит: ари аҩымҭа ахцәажәара, еилырганы апхьаҩ изнагара зылшо, зегь рыла дазыҟатцазароуп, избан акәзар «Ашаетцәа» Анцәа Иажәа иаҿегоу, агенира ашәахәа зхапхаз, ауаҩытәыҩса инысымҩа, иуасиат зырҿыхо аптцамҭоуп. Иагьаџьара иагьа ыҟоуп, иагьахк рыҩхьеит, аха ҳара ҳҿы иахьа уажәраанза ари иеиԥшу, ма харанатә уи иашьашәалоу егьапҵамызт. Уажәшьта, Анцәа иџьшьаны, иаҳтәуп, иҳамоуп.

Мушьни Миқаиа.
2018 ш., март

АБАҨХАТӘРАҬӘҠЬА ААҦСАЗОМ...

Абарҭ аҩажәак рыхшыҩзцара зыртцабыргуа аҷырпшҭәқәа иреиуоуп Апсны жәлар рпоет, академик Мушьни Лашәриа ипоема ҷыц «Ашаеҭәа». Абаҩхатәра ааԥсара ақәзам, аҳәатәы анамоу, аҳәатәы ануԥхьо.

Итцабыргытцәҟьаны, абри ауаҩ апсуа литература аҷапхьа илиршахьоу, иибахьоу аџьабаа ахәшьара уадаҩуп, избанзар, убри аҟара рымҽхак ҭбаауп, итцаулоуп, иаԥҭамҭақәа хьзырҳәагаха ҳлитература, ҳауаажәлар рдоуҳатә ԥстазаара иргәыласоуп. М. Лашәриа илирикатә-философиатә жәеинраалақәа уҳәару, апсуа ԥстазааратә ҭабырг ганрацәала, исахьаркпсараха иаазрыпшуа ипоемақәа уҳәару, иажәеинраалоу ироманқәа уҳәару («Ахьтәы уасцәагь» уахь исшьоит) рыдлапса иахьатәи ҳмилат литература аҩазара ухаҷы иузаагом, хатәаашьагь амам. Урҭ — ҳдоуҳатә мал, ҳаԥстазаара иузырҟәыҭхом.

Араҟа зызбахә сымоу, ас ҷыгәгәала сзырцәажәо апоет иоригиналтә ҩымҭақәа роуп. Егьырахь, аиҭага атәы сҳәозар, дыҟам даҽа ԥсыуа поетк Мушьни Лашәриа иаҟара ҟазцахьоу — адунеи иадыруа апоезиатә классикатә ҩымҭақәа рыла абасҟак ҳмилат литература зырбеиахьоу, апсышәала изырцәажәахьоу. Дара зегь реиқәыпхьазара араҟа салалом, аԥхьаҩ идыруеит. Ҩ-шедевртә ҩымҭак — «Абжьас-цәа зшәу», «Евгени Онегин» рымацара заҟа ҳарҳәоузеи!

Мушьни Лашәриа критикк, литератураҭцаашьык иаҳасабалагьы илиршахьоу шьардоуп. Ари аусхк аҽы иибахьоу аԥьабаа азоуп, ахәҭакахьала, Аԥсны аҭцаарадыррақәа Ракадемиа академикс дзалырхызгьы. Иуа Абас-иԥа Коҕониа ирҽиамҭақәеи аԥсуа епикатә поезиеи ржанр иазку имонографиа, урысшәала иҩу, иҭыжьу, лагала ƀаиматхеит, насгьы ианаамҭаз ицәыртцит. Апоет, академик акырҙа дшеилахоугьы (Аԥсуаҭцааратә институт Алитература аƀәша деиҳабуп, Аԥснытәи ашәƀәыҩцәа Рассоциациа дахагылоуп, ҩ-быззшәак рыла иҭытцуа алитературатә газеҭ «Етцәаԥьааи» ажурнал «Аƀәеи» иаԥшьгарала, иредакциала адунеи рбоит) лассы-лассы дықәгылоит (абра инаркны Москванҙа) аԥсышәалеи, урысшәалеи, иара убас ашәƀәыҩцәа абжьааԥнытәи реизарақәеи реиԥыларақәеи есааира дрылахәуп. Уаƀагьы ҳазну аамҭа уадаҩ аан ҳмилаҭ сахьаркыратә литература аҽиареи аҭагылазаашьеи ирызку хра злоу алкаақәа ƀаитцоит, иҭитцаауеит ҳашәƀәыҩцәа еиуеиԥшым рҩымҭақәа, интеллект ҳаракыла дрызнеиуеит, ахәшьара риҭоит.

Аԥсуа шәƀәыҩцәа (Дырмит Гәлиа далаҳцарым) рнапы злакым даҽеа ус дукгьы анагҙара даҽуп. Уи Аԥшьаҩыра аиҭагара, рылартцәара ауп. Ишдыру, 2004 шықәсазы аԥсышәала Германиа иҭытцит иеиҭага Абиблиа аҩбатәи ахәҭа — «Ауасиаҭ Ҷыц». Ари иуадаҩу, даара иазыƀаҵоу аƀаза ду инапы зҭахыз ак акәын. Абиблиа аиҭагаҩцәа ҷыдала аҳаҭыр зқәу, аҵарауаа ирхыԥхьаҙалоу уааруп. Убас иҟоуп абри аус иатәу аԥьабаа, иацу ауадаҩра ду. Сара сыхәҭаахьала, исыздыруам згәы иалсуа, исҳәар сылшоит, М. Лашәриа, иахьатәиала, идаздам даҽеа аԥсыуа поетк ари аус ас изынагҙомызт (насгьы уи еиҭагатәума ҳәагьы згәы иаанаго ыƀазар алшоит).

***

Сыззаaиуа: Мушьни Лашәриа ипоема ҽыц «Ашаетцәа» ауп. Уи анапҩыра санаԥхьа, аиашазы, уамашәа сеигәыргьеит, сгәалаќарагь шьҭнахит, сгәы ҭнагеит. Акы, нахьхьынӡа аахыс издыруа ауаҩԥсы, сҩыза гәакьа иаԥитцеит (абар, 80 ш. данырҭагылоу аамҭазы!..) здоуҳатә ԥсымчхара ҕәгәоу, апоезиатә мцаԥшь зҽыкәыхәхәы иќоу, аԥхьаҩ дызтәыстәуа аҩымҭа ду, аҩымҭа лыԥшаах, аепос. Ҩбагьы, ас еиԥш иќоу асахьаркыратә баќа (ари ажәа иатцысшьуеит сацәымшәо) ҳаԥсуа милаҭтә литература иахьаланагалаз!.. Ари цәыртцроуп ҳдоуҳатә ԥсҭазаара зегьы азы. Еиҭасҳәоит, ас иглобалтәу, ауаатәыҩса зегьы иеицырзеиԥшу (аԥсра, абзара, анцәахатцара, аԥсыцкьара, ауаҩра…) рыпроблемақәа сахьаркыратәла иахьаарԥшу аҩымҭа ҳара ҳҽы раԥхьаӡа акәны иаҳпылоит. Уи моу, сгәы иаанагоит, егьырҭ зыкәреи зытрадициеи ыќоу алитература дуқәа рыҽгьы ас аиԥш иќоу арҽиамҭақәа уарлашәарлатәуп ҳәа.

Апоема «Ашаетцәа» иатцумбаарц залшом иахьсахьаркыратә ԥтцамҭоу анаҩсангьы иамоу, ихадароу даҽа ќазшьа ҷыдакгьы. Уи Аԥсны жәытә-натә аахыстәи ақьырсиантә дин ацәыртцра, аҽиара, изҭысыз, изхысыз, иабаз ааӡаб, ашьақәгылара уҳәа ҭцааратә усумҭа дук еиԥш иузаатуеит. Араќа еиҳагьы икказа иаҳбоит М. Лашәриа ақьырсиан дунеи ҭызцтаауа, издыруа, изызгәакьоу аӡә шиакәу.

Анцәа Иан Мариа (Анан), Иаса Қьырса, адин зхы ақәызцтаз уҳәа аӡәырҩы рнысымҩатә зҳәо адаќьақәа апоемаҽ ссиршәа иќатцоуп, уанрыԥхьо ицәыртцуа ахҭысқәа нтцәар ҳәа ушәо ауп ушырхысуа. Аќазара ду зҭахыу абри аус аҽы автор — алирикатә, аепикатә фырхатца – ироль ауама атцанакуеит, апоема афилософиатә тцакы амхылдыз еиԥш еилымшәо еиднакылоит, нахьхьытә иаауа азеиԥш сиужет

арыҕәҕәоит, насгьы цәанырра тҵаулала иҳәаакәнатҵоит. Еиҳарак уи ааԥшуеит автор хатҵала аҳәааныркәа — Палестинатәи (Израиль) аԥшьатыԥкәа данырҵааз аамҵазы иибаз, иаҳаз, инырыз иҩымҵа аԥҵараҽы ахархәара ахьриҵаз, иахьалаигалаз. Бла иабо хы иаԥсоуп ҳәа баша иауаԥыртцах аԥсуа жәаԥҟагьы! Апоет убраҟа иибаз, шаҳатс дзауыз, адунеи зегь иадыруа, ирылатцәахьоу абаҟакәа, ахҵысқәа документк ааурҭуашәа, уаԥхьоушәа ауп ишудукыло.

Ҳацәымҩашьо иаҳҳәар ҳалшоит иахьа уажәраанҙа аԥсуа литератураҽы апоема «Ашаетцәа» иаанарԥшуа аганахьала иацназго егьшҳамам, еиҳа уазааигәаны иуҳәозар ҳҟьырсиантә динхатцаратә аазаб збаз, идыргәаҟыз, иршьыз ауаа, аԥшьаҩцәа (Иоанн Гьегьиа дназлоу) рхаҽсахьакәа абраҟа ауп абас иахьаҳԥылауа, аргама ду ицәырганы иахьҳәоу, амассатә ԥхьаҩы иахьизнаго. Зеиуа ҳамам, иуарла-шәарлоу еснагь изыԥсоу аадыруазароуп. Уи ада алитература зыҿиом, изыҕьацом.

Апоемаҽы напҟазарыла, насгьы иахьатәи ҳаԥсҭазаара ахьгьы ирханы, ақәыҙбаратә цәаҩа аманы рсахьа ҭыхуп ауаҩы нацьнатә аахыс дмацьаназтәуа, иҟәынҷабланы иаауа, дызмырбзазо агра баапсқәа, иаҳҳәап, ашьыцра, ацәгьа-мыцәгьа аитцаҟәаҟәара, аҳарамра, аԥсымҭәра, хыи-ԥси ҳәа аҟазаара уҳәа иреиԥшқәоу ашьцылара баапсқәа. Ари агангьы жәаҳәарада аҩымҵа аҽатә-цәа ахазҭо, еиҳагьы иҕәҕәаны адгьыл иқәзыргыло ак акәны иҟоуп.

«Ашаетцәа» злаҩу абызшәатәы ҳҳәозар, сара ҷыдала агәахәара снатеит Мушьни Лашәриа иҽаратә шыкәсқәа раантәи ибаҩхатәра адауыш хьысҳарак анымԥшуа, мшаҿны ианцәыртцыз еиԥш аԥсымчхара ахьамоу, имцаԥшь (итемперамент) ииасхьоу ашыкәсқәа иахьырзымгаз. Ус апоезиатә нцәахәы лылыԥха аиура насыԥ дууп дарбан поетзаалак изы.

Еиҭасҳәоит, апоема ахы инаркны аҵыхәанӡа иҩуп апоезиа цәахааи, аҿареи, аҟәыҷареи зныԥшуа, имариоу, узымшьаҳауа, еихышәшәа ицо аԥсышәа бызшәа хазынала, поезиатә ажәа ҳаракыла. Аҩымҭаҿ иуԥылоит афоризымҭас иҳәоу ажәеицааираҟәа, ажәа сақәа. Урҭ ргәынкылара мариоуп, еилацалоуп, сеиҭарыԥхьанда, исхамышҭында ҳәа угәы иаанагоит, автор иҵаулареи илаԥшҳәаа аҭбаареи рныԥшуеит. Аҩымҭаҿ иуԥылом хыхь-хыхьла, ажәа еизадала инамҩатәны иҳәоу, ажәа иаанагаз ажәа, арифма иаанагаз арифма (уи ахархәашьатә акәзар, ҷыдала иззаатгылатәу ак ауп). Араҟа зегь шәоуп, изоуп, апоема ацәаҳәа хада иатәуп, абыртцкал икылхыуп.

«Ашаетцәа» еиԥш иҟоу аҩымҭа ацәыртцра иқәҿиара дууп апоет изыҳәа мацара акәымкәа, ҳмилаҭ литературеи ҳкультуреи зегьы рзы.

Апоема уанаԥхьо а-19-тәи а-20-тәи ашәышықәсҟәа раантәи аклассикатә ҩымҭа лыԥшаахҟәа (Баирон, Пушкин, Твардовски) урыԥхьоушәа ауп ушагәыланахало, ушаго. Ас аиԥш иҟоу аҿырԥштәқәа, ҳлитератураҿ ирацәам, гәахәарала иаҳгәалаҳаршәаша шыҟоугьы.

Ԥхьаҩык, литератураҭцааҩык иаҳасабала исҭахуп ари аҩымҭа ду хара имгакәа (имариоу акы шакәым шыздыругагьы) аурыс бызшәахьы еиҭаганы адунеи абарц. Избанзар, акы, аԥхьаҩцәа раудиториа ҭбаа аиуеит, ҩбагьы, иаԥсуамгьы ирбоит аԥсуа литература идеиалагьы сахьаркыратә напҟазаралагьы ишҭаулоу, ауаатәыҩса иеицырзеиԥшу, иглобалтәу апроблемақәа шышьҭнахуа, насгьы ус еиԥш здоуҳатә лшара ҭәҳәоу аҿиамҭақәа раԥтцара зылшо аԥсуа поетцәагь шыҟоу, Дырмит ду ихациркыз ҳмилаҭ литература еиҳа-еиҳа аҿиара ишаҿу.

Сажәа хсыркәшоит исҳәаз еихшьаланы. «Ашаетцәа» ацәыртцра ҳлитератураҿ иналукааша акоуп, етапуп, иаҳәо, ҳахьынанарԥшуа рацәоуп. Жәаҳәарада, сара сзыԥхьаз анапҩыра, ԥшʒала, ишәҟәны адунеи анабалак (уи амшгьы харахарым) ҳпоетцәа, ҳакритикцәа, ҳлитератураҭтцаақцәа, ҳтцарауаа ахцәажәашт, изыԥсоу ахәшьара арҭашт, избанзар, ас иҟоу — ҳдоуҳатә культуразы иуарла-шәарлатәуп, узавсуам, уаднамыԥхьалар ауам.

Ари иеиԥшу аҩымҭа ҳсахьажәа ҳлитература ҿаԥарак ԥхьаҟа иагоит!

Руслан Қапба,
Аԥсны Аҳтцаарадыррақәа
ракадемиа ҳатыр зқәу адоктор

АЖӘЕИ АДОУҲА ҲАРАКИ

Мушьни Лашәриа ибаҩхатәратә лшара ҳаԥсуа сахьаркыратә литература ианыԥшуеит иҷыдоу цыхазыхьны. Иажәеинраалақәа, ипоемақәа, иажәеинраалоу ироман уҳәа зегьы рҽы иубартоуп ижәлари иԥсадгьыли рлахьынтца, ражәа, рҽаԥыц, рдоуҳамч.

Ааигәа ихиркәшаз ипоема «Ашаетцәа» апоетика аганахьала егьырт иҩымтақәа злаугәаладыршәо шыҟоугьы, автор изгьы ҳлитературазгьы ари шьатанкыла иҽыцу даҟьоуп. Итцабыргны, ууанзагь ҳмилат литература ашьатакҩы (Аԥшьаҩыра — Аевангелие аитагара иалахәыз) Д. Гәлиа заатәи иҩымтақәа, иқәгыларақәа рҽы Аԥшьаҩыра, ақьырсианра ртема ахархәара аман. Аха уи анарха амаиуит, аҽаԥсахит аҳәынтқарратә идеологиа, аамта адин иаҽагылеит, иаԥнахит анцәахатцара, мчыла аускәа аанарҳәит. Иеитцагыло иалагаз ҳаԥсуа шәҟәыҩцәа рҩымтақәа рҽы уи атема азыргара, алацәажәара, аарԥшра, ҳажәлар наџьнатә аахыс рыпстазаара ишадҳәалаз, ишырҟазшьаз, ишырлахьынтцаз атәы цәырыргар ауамызт, акьыпхь иаыломызт, иара ус ирымҩатәны сахьақәак, гагақәак џьара-џьара иаадмырпшуазар (уртгьы хыччарыла, ахықәкы ырхәанчаны).

Аԥстазааратә ԥышәа ду змоу апоет М. Лашәриа «Ашаетцәа» аҟны анцәахатцара, Аԥсны аханатә иҳәынтқарратә динны иҟалаз ақьырсианра атоурых шааирпшуа иҷыдоу аттцаарадырратә усумтак аҽы акәымзар ҳаԥсуа алитерату-

раҿ иҟам. Итцабыргуп, иара аԥсшәахь иеитеигеит Аԥшьаԝыра — Абиблиа ахәтак, — Аҿатә Уасиатҭ. Аха сгәы иаанагом абартқәа рымацара роуп уи абри аганахь дхьазырԥшыз ҳәа. Зегь раԥхьаӡагьы Лашәриа дпоетуп, злаԥшҳәааа ҭбаау уаԝуп. Ԝбагьы автор дхәыҷаахыс иаҳауаз, дызлагылаз иуааҩәлар ирымаз, иныҟәыргоз аҟазшьа, аҿерыцкьара, аразра, ашатара, анажьра, еснагь ражәа иалаз «Анцәа ҳрыцҳашьа», «Анцәа ҳатоумтцан», «Анцәа даахәан суҳәоит», «Удинаныс», «Сшамкәа сызшаз» уҳәа ртцакы, рымаӡа итцарҳәоз маҷзамызт. Ҳәарада, абарҭ зегьы рыԝаӡараҿ игылоуп апоет иазыҟатцара ҳаракы, апоезиатә жанр аҿы иаухьоу аԥышәа ду.

Апоемаҿ ишазгәатоу еиԥш М. Лашәриа датаан абеит, ишьапы ыкәиргылеит Анцәа — Иаса Қьырса, уи дзыхшаз Анан Мариа, ацкьацәа, аԥааимбарцәа ахьиз, иахьгәаҟыз, иахькыдыртцаз аԥшьатыԥкәа: Вифлеем, Голгофа, Иордан… Автор, асаби изцәыртцуа азтцаарақәа жәпак реиԥш, еснагь иман дызмыртынчуаз, игәы итцхоз, Анцәа Иажәа ахы ахьакыз, зыхьны иахьытцытцыз, цҳаражәҳәарала Аԥсны иаӡаны ашьапы шакыз, ишшәыз, ишбаагәарахаз, аҳра ауртә ишыҟалаз иатцоу амаӡа аилкаара, ижәлар рызнагара. Иҿымцәаауа ажәлар Анцәа иахь ирымоу абзиабара рылазыртцәоз рылша, ргәымшәара, Анцәа иҳәахьа, аԥсҿыхра, аҿерыцкьара, ауаз уҳәа зеилкаара уадаԝу атеологиатәи афилософиатәи зтцаарақәа жәпакы рышьта дхуп, инымтцәо рымԝахәастақәа дырнуп, зыԥсы тцауи Ажәԝан Аԥсҳара ззыԥшуи злеиԥшым ргьама, ртахра, ргәаҳәа, рыԥстазаара дагәылалоит, уиала аԥхьаԝ «аӡы дзааихуеит».

Аԝымтаҿ инартбаан ицәыргоуп ақьырсиан дин атцыхәала иршьыз, ирхәаҿыз Евстафи Аԥсилтәи, Иоанн Гьегьиа рхаҿсахьақәа. Арҭ — аҭоурых иадыруаз, иҟаз уауп. Апоемаҿы Иерусалимтәи Ацьартә бертып иазку ахәтаҿы апоет

дизаатгылоит даҽеаҙәгьы — Иоанн Аиқәатцәа. Автор араҟа иааирпшуа аамта — апсуааи ақыртцәеи иеицырзеипшыз аҳәынтқарра анырзапызтәи шықәсқәан. Ҳәарада, абри абертып апсуаагь алахәын, уи иазыҟартцоз аматериалтә цхыраатәгьы налатцаны. Араҟа иҟамзар ауамызт ҳдинуаа иреиуазгьы. Урт аамтақәа рзы апсылманцәа лассы-лассы Аџьартә бертып шырцҟьозгьы, еиқәханы иҟоуп ақьырсиантә центр аҽы имҩапысуаз аберцәа, адинуаа уҳәа русуратә зҳәо аматериалқәа маҷымкәа. Урт рҽы ана-ара иупылоит Иоанн Аиқәатцәа иҙбахә, уи абраҟа инхоз аберцәа дреиуан, ихьӡ академик Н. Марр иипшааз аматериалқәа рыҽгьы иаҳпылоит. Рыцҳаарас иҟалаз, абарт антцамтақәа макьана инагӡаны иттцаам, Иерусалим, Қарт, Петербург, аҳәааныркцә уҳәа рархивқәа рҽы ишьтоуп, еидкылам, апсуа тцарауаагь рылапш ахырымгац. Абас шакәугьы, «Ашаетцәа» автор Иоанн Аиқәатцәа дапсыуашьтран ҳәа агәааанагара иоуеит. Ари тцатцгәыдоуп ҳәагьы узҳәом. Егьыс, ажәытәан, апсуаа ҳабжьара, ҳныҳәартақәа, ҳапшьатыпқәа рҽы абырзен нбанқәа ахархәара шамаз атәы амакра иапсам, атцарауаагь иазгәартахьоу ак ауп.Абартқәа еихшьалауа ҳазтцаап: имазма апоет азин Иоанн Аиқәатцәа ихаҽсахьа абас аипш ала апҵара? Насгьы ихытҳәаа мацароума уи ихаҽсахьа ишьтнахуа, иеихнашьало? Апоет араҟа археологцәа ҟәырҷаха-ҟәырҷаха апсыбаҩқәа, аҳапшьақәа, еиуеипшым аматәарқәа еидырҷабланы ишышьақәдыргыло аипш ибаҩхатәра иабзоураны ҳџьынџьуаҩ исахьарку ихаҽсахьа апитцоит. Сара стәала абри азы уи ҷыдалагь итабуп ҳәа иаҳәатәуп! Иоанн Аиқәатцәагь — ҳгәалашәараҽ иаанхаша, иҳадаҳкылаша аҙә иакәзароуп!..

Апоема жәаҩа хы рыла ишьақәгылоуп (жәаҩаҩык апостолцәа ирзырхазаргьы ауеит!..), дара зегьы, ихәыҷума, идуума рхатәы ҷыдарақәа рымоуп, «Ашаетцәа» аҩнытқа

хаз-хаз игоу поемақәоуп. Еиҳа угәаҷы иааиуа, ухәы-ужьы еилазыргыло иреиуоуп апоети Анан Мариеи «реицәажәара», Ан лмонолог. Игәыҭшьаагоуп лыҷкәын изку ауаз:

…Сыҷкәын, сыҷкәын, игауам убжьы,
Амҷцьар уадуп улахь еиқәышьшьы.
Стцеи, сыпсҭыѡра, сшаетцә, сынцәахәы,
Ушьала иҙсоит, абар, Голгофа ахәы!..

Апоет апхьаѡ дагәылаирпшуеит, атеист аамҭақәа раангьы, ууанҙагьы Апсны акырцьара «Голгофа» аҭып шамаз, ақьырсианцәа рапхьагылаѡцәа рхы шақәыртцоз, аазаб шырхыргоз, аха абааш еипш еиқәҟаца, ихьҙырҳәагаха ишгылаз, гәыѡбара шрымамыз, жәѡантә ироуз адоуҳатә шәахәа шрылыпхоз, рыхьҙ еицамкуа Ашаетцәа ишацу. Сгәаанагарала, апоема «Ашаетцәа» ааҙаратә ҭак дугьы амоуп, ирацәоуп иахьатәи аҷар иранаҳәо, ирзаанартуа, идоуҳатә лагала дууп ҳмилаҭ зегьы азы.

Арда Ашәба,
афилол. ҭҵ.рк.,
адоцент

ПОЭМА — ИСПОВЕДЬ

На протяжении многих веков истории человечества поиску смысла жизни посвящались лучшие произведения искусства. Сердца художников, поэтов, композиторов, пытливые умы ученых были заняты вопросами о том, кто мы, откуда пришли и куда уйдем. А главное — зачем? И вот это самое зачем, на мой взгляд, объединяет разные культуры и религии, в многоголосье которых слышна и абхазская речь. Поэма Мушни Ласуриа «Звезда рассвета» — первое крупное эпическое произведение о Боге и человеке в абхазской литературе. Абхазия — страна с древнейшей историей христианства, слово Божье здесь проповедовали апостолы Христа. Однако именно библейские мотивы редко находили здесь свое отражение. Написанная в интересной форе монолога автора, переходящего в диалог с душой, поэма затрагивает самые важные вопросы человеческого бытия. Поэма — исповедь, в ней есть и очищение души, и подведение итогов земной жизни, много боли, любви, страданий. Нет в ней одного — ощущения времени. Оно как будто растворилось, а мгновение и вечность сошлись воедино. Когда нет временных рамок, есть абсолютная легкость и свобода. Наверное, то же самое чувствует душа, освободившаяся от тела… Сам автор — главный герой поэмы предстает перед нами в разных возрастах: то маленьким мальчиком, впервые увидевшим, как хоронят человека, и эта картина навсегда врезалась в его память; то счастливым ребенком, сладкую шею которого целует мама, и тут же его, уже сорокалетнего, успокаивающим ее на смертном одре; то поэтом, который испытал и горечь невосполнимых потерь, и радость от счастливого

творчества, человеком, который вечером жизни отправляется в путешествие со своей душой (на что нужна большая смелость), чтобы дать оценку пройденной жизни…

Чем больше погружаюсь в текст, тем больше понимаю, насколько эта поэма личная, откровенная, неприкрытая. Ощущение, что с нами говорит животрепещущая душа автора, которая, наконец, освободилась. Ей дали высказаться, и она говорит обо всем: о прекрасном и об ужасном, что было и есть в жизни каждого из нас, что будет, видимо, всегда… Это будет несравненная поэма и на русском языке тоже!

Очень интересна архитектура произведения. Поэма разделена на 12 глав, каждая из которых имеет право на собственную жизнь, при этом они все неразрывно связаны и вытекают одна из другой. Отдельно стоит отметить главу 11 «Молитва», которую по праву можно считать словесным памятником абхазскому христианству.

С большой радостью поздравляю и автора и нашу литературу с рождением такого замечательного произведения. Получилась очень большая сильная вещь!

Ответы на все вопросы даны, художественная цель, на мой взгляд, достигнута. Неторопливый, мелодичный слог поэта как нельзя лучше настраивает на передачу самых глубинных переживаний, вплоть до мельчайших оттенков, и его безукоризненный абхазский язык раскрывается в поэме красивейшим образом. Это произведение поэта с опытной душой, и оно из ряда тех, что обязательно следует читать не единожды, и еще оно определенно из ряда тех, что сами выбирают своего читателя.

Алина Жиба,
филолог, литератор.
7.08.2016

Ахҟәа:

Адәыҟәлара 7

I
Аҧсныҟәа 19

II
Зымҩала, мшынла 59

III
Аҧсеишьҭазаара 71

IV
Ажәҩан 77

V
Вифлеемтәи ашьыжь 93

VI
Синаи 107

VII
Абзырҙашәа 117

VIII
Аҙҙаахра 123

IX
Аҧьармҩа 135

X
Анҧсных 175

XI
Аныҳәара 193

XII
Ашаетҷәа 291

Апоема «Ашаеҷәа» иазку агәааанагараҟәа:

Ш. Арсҭаа
«Аҧьынҵьи» «Ашаетҷәеи» — аибашьреи аҭынчреи репос 317

З. Ҷьапуа
«Ҽа дунеик, ҽа ҧсҭазаарак сатәхазшәа!..» 329

М. Миқаиа
Аҧсҭазаареи аҧсыцқьареи ирызку аепос 332

М. Миқаиа
Ахраш ауп ашьауардын зҭаауа 335

Р. Қапба
Абаҩхатәраҭҷәҟьа аапҧсаҙом... 339

А. Ашәба
Ажәеи адоуҳа ҳараки 345

А. Жиба
Поэма — исповедь 349

Мушьни Лашәриа

АШАЕҬӘА

Апоема

Мушни Ласуриа

ЗВЕЗДА РАССВЕТА

Поэма на абхазском языке

Аредактор	*Арда Ашәба*
Асахьаҭыхѡы	*Баҭал Цьапуа*
Анбанҟәшәаѡ	*Каролина Быҭәҧҳа*
Компиутерла аиқәыршәаѡ	*Стелла Сазҧҳа*